

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
КАРАГАНДИНСКАЯ АКАДЕМИЯ ИМЕНИ БАРИМБЕКА БЕЙСЕНОВА

KARAGANDA ACADEMY
OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN NAMED AFTER B. BEYSENOV

ХАБАРШЫ – ВЕСТНИК

№ 1 (75)

2022

Қазақстан Республикасы ІІМ
Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының
2022 жылғы 31 наурыз
№ 1 (75)
«ХАБАРШЫ — ВЕСТНИК» журналы

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат
министрлігінде тіркелген

31.05.2012 ж. № 12781-Ж Куәлік

Серия 1972 жылы құрылған.

Ғылыми жұмыстың негізгі нәтижелерін жариялау үшін Қазақстан
Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Білім және ғылым саласындағы сапаны қамтамасыз ету комитеті
ұсынатын басылымдар тізбесіне енгізілген
(Қазақстан Республикасы БҒМ 2021 жылғы 11 ақпандағы
№ 2 ҚБПУ бұйрығы).

Бас редакторы

О. Т. Сейтжанов, заң ғылымдарының кандидаты, доцент

Редакциялық алқа

М. Ю. Бурдин, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Украина);

В. Н. Стратонов, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Украинаның еңбек сіңірген заңгері;

А. Х. Миндагулов, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Ресей Федерациясы);

У. Х. Мухамедов, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Өзбекстан Республикасы);

И. А. Насонова, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Ресей Федерациясы);

Н. С. Нижник, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Жоғары мектептің еңбек сіңірген қызметкері
(Ресей Федерациясы);

К. М. Осмоналиев, заң ғылымдарының докторы, профессор
(Қырғызстан Республикасы);

В. В. Кожокар, заң ғылымдарының кандидаты
(Ресей Федерациясы);

П. В. Гридюшко, заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(Беларусь Республикасы);

Уфук Айхан, қауымдастырылған профессор
(Түрік Республикасы);

И. Ш. Борчаивили, заң ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері;

С. Е. Қайыржанова, заң ғылымдарының докторы, доцент;

М. Ч. Қоғамов, заң ғылымдарының докторы, профессор;

К. С. Лакбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

С. С. Молдабаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

Е. О. Түзелбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

З. С. Тоқыбаев, заң ғылымдарының докторы, профессор;

А. Д. Шаймұханов, заң ғылымдарының докторы, профессор;

С. Қ. Алтайбаев, заң ғылымдарының кандидаты;

А. Б. Жақулин, заң ғылымдарының кандидаты, доцент;

Ж. Ш. Құсайынов, заң ғылымдарының магистрі
(жауапты хатшы).

Нөмірмен жұмыс
істегендер

Редакторлар

Лухтина Е. Ю.

Қалиев Б. А.

Дизайн,
техникалық редакциялау
және компьютерлік
беттеу:

Аубакирова С. М.

Басуға 13.01.2022 ж.
тапсырылды

Баспаға 24.03.2022 ж.
қол қойылды

Шартты баспа табақ 25,3.

Формат 60×84¹/₈.

Офсеттік қағаз.

Баспа офсеттік.

Тапсырыс № 732.

Тиражы 200 дана.

Тоқсанына 1 рет
басылып шығарылады

Редакция материалдарды
қайтармайды.

Материалдарды қайта басып
шығару редакцияның
рұқсатымен ғана мүмкін.

Қазақстан Республикасы ІІМ
Б. Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
2022 жылға Ведомстволық
әдебиетті басып шығарудың
тақырыптық жоспары
№ 1 позициясы.

Қазақстан Республикасы ІІМ
Б. Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының
баспаханасында басылған,
Қарағанды қ.,
Ермеков көшесі, 124.

**журнал «ХАБАРШЫ — ВЕСТНИК»
Карагандинской академии
МВД РК им. Баримбека Бейсенова
№ 1 (75) за 2022 год
31 марта**

**Зарегистрирован в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан,
свидетельство № 12781-Ж от 31.05.2012 г.**

Серия основана в 1972 г.

Включен в перечень изданий, рекомендуемых Комитетом по обеспечению качества в сфере образования и науки Министерства образования и науки Республики Казахстан для публикации основных результатов научной деятельности (приказ МОН РК № 2 ДСП от 11 февраля 2021 года).

Главный редактор

О. Т. Сейтжанов, кандидат юридических наук, доцент

Редакционная коллегия

М. Ю. Бурдин, доктор юридических наук, профессор
(Украина);

В. Н. Стратонов, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный юрист Украины;

А. Х. Миндагулов, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);

У. Х. Мухамедов, доктор юридических наук, профессор
(Республика Узбекистан);

И. А. Насонова, доктор юридических наук, профессор
(Российская Федерация);

Н. С. Нижник, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный работник высшей школы
(Российская Федерация);

К. М. Осмоналиев, доктор юридических наук, профессор
(Кыргызская Республика);

В. В. Кожокар, кандидат юридических наук
(Российская Федерация);

П. В. Грідюшко, кандидат юридических наук, доцент
(Республика Беларусь);

Уфук Айхан, ассоциированный профессор
(Турецкая Республика);

И. Ш. Борчаивили, доктор юридических наук, профессор,
Заслуженный деятель Казахстана;

С. Е. Каиржанова, доктор юридических наук, доцент;

М. Ч. Козамов, доктор юридических наук, профессор;

К. С. Лакбаев, доктор юридических наук, профессор;

С. С. Молдабаев, доктор юридических наук, профессор;

Е. О. сы, доктор юридических наук, профессор;

З. С. Токубаев, доктор юридических наук, профессор;

А. Д. Шаймуханов, доктор юридических наук, профессор;

С. К. Алтайбаев, кандидат юридических наук;

А. Б. Жакулин, кандидат юридических наук, доцент;

Ж. Ш. Кусаинов, магистр юридических наук
(ответственный секретарь).

**Над номером
работали**

Редакторы

Е. Ю. Лухтина,
Б. А. Қалиев

**Дизайн,
техническое
редактирование,
компьютерная вёрстка:**

С. М. Аубакирова

Сдано в набор 13.01.2022.
Подписано в печать 24.03.2022.

Усл. печ. л. 25,3.
Формат 60×84¹/₈.
Бумага офсетная.
Печать офсетная.
Заказ № 732.
Тираж 200 экз.

Издается 1 раз в квартал

Материалы редакцией
не возвращаются.
Перепечатка материалов
возможна только
с разрешения редакции.

Тематический план издания
ведомственной литературы
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова
на 2022 г., позиция № 1.
Отпечатано в типографии
Карагандинской академии
МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда,
ул. Еремеева, 124.

**The journal «KHABARSHI — VESTNIK»
of the Karaganda Academy
of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
No. 1 (75) for 2022
March 31**

**Registered with the Ministry of Culture and
Information of the Republic of Kazakhstan,
certificate No. 12781-Zh of 31.05.2012**

The series was founded in 1972.

It is included in the list of publications recommended by the
Committee for Quality Assurance in the Field of Education and
Science of the Ministry of Education and Science of the Republic
of Kazakhstan for the publication of the main results of scientific
activity (Order of the Ministry of Education and Science of the
Republic of Kazakhstan No. 2 for official use dated
February 11, 2021).

Chief editor

O. T. Seyitzhanov, *Candidate of Law, Associate Professor*

Editorial board

M. Y. Burdin, *Doctor of Law, Professor*
(Ukraine);

V. N. Stratonov, *Doctor of Law, Professor,*
Honored Lawyer of Ukraine;

A. Kh. Mindagulov, *Doctor of Law, Professor*
(Russian Federation);

U. H. Mukhamedov, *Doctor of Law, Professor*
(Republic of Uzbekistan);

I. A. Nasonova, *Doctor of Law, Professor*
(Russian Federation);

N. S. Nizhnik, *Doctor of Law,*
Professor, Honored Worker of Higher Education
(Russian Federation);

K. M. Osmonaliev, *Doctor of Law, Professor*
(Kyrgyz Republic);

V. V. Kozhokar, *Candidate of Law*
(Russian Federation);

P. Gridyushko, *candidate of legal Sciences, associate Professor*
(Republic Of Belarus);

Ufuk Ayhan, *Associate Professor*
(Turkish Republic);

I. Sh. Borchashvili, *doctor of law, Professor,*
honored worker of Kazakhstan;

S. E. Kairzhanova, *doctor of legal Sciences, associate Professor;*

M. H. Kogamov, *doctor of law, Professor;*

K. S. Sakbaev, *doctor of law, Professor;*

S. S. Moldabaev, *doctor of law, Professor;*

E. O. Tuzelbaev, *doctor of law, Professor;*

Z. S. Tokubaev, *doctor of law, Professor;*

A. D. Shaimukhanov, *doctor of law, Professor;*

S. K. Altybaev, *candidate of legal Sciences;*

A. B. Jakulin, *candidate of legal Sciences, associate Professor;*

Zh. Sh. Kussainov, *Master of Laws*
(Executive Secretary).

Worked on the issue:

Editors:

E. Yu. Lukhtina,

B. A. Kaliev

**Design,
technical editing,
computer layout:**

S. M. Aubakirova

Submitted to the set on
13.01.2022.

Signed to the press in 24.03.2022.

Conditional printed sheet 25,3.

The format is 60×84¹/₈.

Offset paper.

Offset printing.

Order No. 732.

Edition of 200 copies.

Published 1 time per quarter

Materials are not returned
by the editorial board.

Reprint of materials is possible
only with the permission
of the editorial board.

Thematic plan of publishing
departmental literature of the
Karaganda Academy of the
Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov for
2022, position No.1.

Printed in the printing house of
the Karaganda Academy of the
Ministry of Internal Affairs of
the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov,

Karaganda,
Yermekova str., 124.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ THE PROBLEMS OF LAW AND LAW ENFORCEMENT

ОӘЖ 342.76

Аубакирова Г. А.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы, полиция полковнигі
(e-mail: gulaub2007@mail.ru);*

Райбаев Д. К.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы,
философия докторы (PhD), полиция майоры
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: doul_zare4ka@mail.ru)*

Адам құқықтары мен бостандықтарын шектеу

Аннотация. Мақаланың өзектілігі көптеген демократиялық мемлекеттерде бекітілген адам құқықтары идеясы және оның Қазақстанда да өзекті әрі маңызды екендігі зерттеледі. Қазақстан Республикасы Конституциясы адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарына кепілдік береді. Заңдар барлық адамдар үшін, ең алдымен мемлекеттік билік үшін олардың кедергісіз жүзеге асырылуына кепілдік беруге арналған шынайы және ажырамас бөлігі болып табылады. Сонымен қатар міндетті болып табылатын конституциялық принципті негізге ала отырып, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау және қорғау жөнінде өзіне міндеттемелерді қабылдады. Әрбір адамның өмір сүру, бостандық және жеке басына қол сұғылмаушылық құқығын бекіте отырып, Қазақстан Республикасының Конституциясы олардың кедергісіз орындалуына кепілдік беретін ең жоғары акт.

Негізгі сөздер: Конституция, адам құқықтары, құқықтарды шектеу, құқықтарды қамтамасыз ету, заңдылық, міндет, жауаптылық, қағидаттар, құқықтар мен бостандықтарды қорғау, адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт; экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт.

Қазақстан Республикасының Конституциясы демократиялық принциптерге негізделген қазақстандық мемлекеттіліктің заңды негізін құрып және мемлекет пен жеке тұлға арасындағы қатынастардың жаңа жүйесін салды. Негізгі заңның мәтінінде халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларына сәйкес келетін адам мен азаматтың негізгі құқықтары мен бостандықтарына аса мән беріледі. Біріншіден, адамның өмір сүру, бостандық және жеке басына қол сұғылмаушылық құқығы, осылар құқық пен бостандықтардың бүкіл жүйесінің маңызды элементі болып табылады және адамның конституциялық мәртебесінің негізін құрайды. Біздің елімізде туындайтын дағдарыс құбылыстары бостандық пен жеке басының қол сұғылмаушылық құқығын нақты қамтамасыз ету мен қорғауды қиындататын бірқатар проблемаларды тудырады, бұған қылмыстың едәуір өсуі, адам құқықтары мен бостандықтарының жаппай бұзылуы, ұлттық заңнаманың жетілмегендігі дәлел бола алады.

Демократиялық мемлекетте адамның мүддесі және оның құқықтары мен бостандықтары ең жоғары құндылық ретінде мойындалады. Сондықтан олар қоғамдық, әлеуметтік мүдделермен, қауымдастықтардың ұжымдық құқықтарымен (ұлттық және басқа да өкілдер, қоғамдық және басқа да бірлестіктер, топтар, көпшілік топтар және т. б.) үйлесімді болуы керек.

Егер олардың арасында қайшылықтар туындаса, онда олар адамның мүдделеріне, оның құқықтары мен бостандықтары пайдасына шешілуі тиіс.

Осыған орай, Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабында адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады [1].

Қазақстан Республикасы Конституциясының осы ережесі, адам дүниеге келгенде, адамның әлеуметтік табиғатына тән және оның толыққанды өмір сүруі үшін қажетті табиғи құқықтар деп аталатын жалпыадамзаттық құндылықтардың аса маңызды элементтеріне ие болатынын білдіреді [2].

Бұл құқықтардың жоғалуы адамның қайтыс болуымен ғана мүмкін болады. Халықаралық қоғамдастық адам құқықтары жөніндегі стандарттарды әзірледі, олар төмендегідей құжаттарда нормативтік бекітуді алды:

- адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы [3];
- азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт [4];
- экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт [5];

Бұл стандарттар әлемнің барлық мемлекеттері үшін міндетті күшке ие халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормалары болып табылады. Қазақстан Республикасының заңнамасы, ең алдымен халықаралық қоғамдастықтың толыққанды мүшесі болып табылады. Қазақстан Республикасының Конституциясы осы стандарттарға бағдарланған.

Сонымен қатар, «Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары» санаты дамудың ұзақ жолынан өтті, бірақ Конституциялық дамудың қазіргі кезеңінде авторлардың көпшілігі құқықтар мен бостандықтарды мемлекет мойындайтын, құрметтейтін және қорғайтын ең жоғары құндылық деп санайды.

Қазіргі конституционалистердің пікірінше, «Адам құқықтары мен бостандықтары — бұл адамзат қол жеткізген прогресс жағдайында қамтамасыз етілетін адамның жалпыға бірдей танылған әлеуметтік мүмкіндіктері» [6].

Конституциялық құқықтар мен бостандықтар — бұл белгілі бір жүйе, ол логикалық негіздерге ие және құқықтар мен бостандықтардың ерекшеліктерін, оларға қатысты адам мен азаматтың өмір сүру салаларын көрсетеді.

М. В. Баглай заң шығару арқылы мемлекет адамның құқықтары мен бостандықтарын бекітеді, содан кейін олар мүмкін болатын шараға айналады, яғни рұқсат етілетін шекараны иеленеді [7].

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын шектеу, яғни қоғам мен мемлекеттегі жеке бас бостандығының шегін анықтау, әрине, адам мен мемлекет арасындағы қарым-қатынастың маңызды аспектілерінің бірі болып табылады.

Адам мен азаматтың құқықтарын шектеу туралы түсінік бермес бұрын, адам құқықтары астарында нені түсіндіретінін анықтау керек.

Адам құқықтары «Адамның еркіндігін білдіретін және оның өмірінің ажырамас және қажетті тәсілдері мен шарттары, қоғаммен, мемлекетпен және басқа адамдармен қарым-қатынасы», — деп түсіндіріледі [1].

Қазақстанда адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары жоғары құндылыққа ие және оларға Конституция кепілдік береді.

Конституциялық құқықтардың іске асырылуын қамтамасыз ету Конституцияда айқындалған шеңберде азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кейбір шектеулерін құқықтық бекіту қажеттілігін болжайды. Бұл кез-келген мемлекетте бар және Қазақстан Республикасына да қажет деп есептейміз.

Олар белгілі бір салалық шектеулердің жалпы негіздерін қамтиды, олардың конституциялығының өлшемі ретінде қызмет етеді, жеке адамның бостандығы, қоғам мен мемлекеттің мүдделері арасындағы қажетті тепе-теңдіктің сақталуын қамтамасыз етеді.

Кез келген мемлекетте адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын заңды түрде шектеу шектері белгіленген.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 12-бабының 5-тармағына сәйкес «Адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс».

Басқаша айтқанда, адамның бостандығы басқа адамның бостандығы басталатын жерде аяқталады.

Сынның конструктивтілігі, оның ішінде қойылған сұраққа өзінің (балама) көзқарасын ұсынуды көздейтінін ескере отырып, біз адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету тетігі деп нормативтік құқықтық актілерде бекітілген органдар мен институттардың жүйесін, сондай-ақ оларды сақтау мен қорғауды қоса алғанда, оларды іске асыруға бағытталған құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің нысандарын, әдістері мен кепілдіктерін білдіретін күрделі интегративті феноменді түсіну керек деп санаймыз» [8, 62].

«Шектеу» Конституциялық термині «шектеу» деген жалпы сөзден құралған, бұл «белгілі бір шарттарды шектеу, қандай да бір шеңберге, шекараларға қою» дегенді білдіреді. Құқық теориясында құқықтық шектеу «субъектінің мүдделерін және қоғамдық мүдделерді сақтау мен қорғауда қанағаттандыру үшін жағдай жасайтын заңсыз әрекетті құқықтық тежеу; бұл субъектілер әрекет етуі керек құқықта белгіленген шекаралар; бұл жеке тұлғалардың қызметіндегі белгілі бір мүмкіндіктерді алып тастау» [9, 59].

Құқықты (бостандықты) шектеудің басқа да анықтамалары бар. Мысалы, В. И. Гойман құқықты (бостандықты) шектеуді «Заңда көзделген негіздерге сәйкес жүзеге асырылатын және белгіленген тәртіппен оның көлемін тарылту», — деп айқындайды [10, 20–43]. М. А. Нагорная — «Заңның мазмұнын немесе көлемін өзгерту» ретінде [11, 36].

Б. С. Эбзеев құқықтардың шектеулеріне конституциялық-құқықтық мағынада келесі анықтама береді: «Конституциямен рұқсат етілген және федералды заңмен белгіленген адам мен азаматтың конституциялық мәртебесінен алып тастау», сонымен қатар «Негізгі құқықтарды шектеу ретінде негізгі құқықтар мен бостандықтардың нормативтік мазмұнын құрайтын өкілеттіктер шеңберінен алып тастауды да қарастыруға болады» [12].

А. В. Мальконың пікірінше, құқықтық шектеулердің жалпы белгілері төмендегідей:

1) субъектінің өз мүдделерін жүзеге асыру үшін қолайсыз жағдайлармен байланысты (белгілі бір құндылықтарды қорқыту немесе айыру), өйткені олар оларды тежеуге және сонымен бірге қарсы тараптың мүдделерін құқықтық қатынастарда және қоғамдық мүдделерді сақтау мен қорғауда қанағаттандыруға бағытталған;

2) субъектілердің мінез-құлқындағы әртүрлілікті белгілі бір шекті күйге дейін төмендетін міндеттер бар олар: тыйым салу, жазалар, тоқтата тұру және т. б. көмегімен жүзеге асырылатын мүмкіндіктер, демек жеке құқықтар көлемінің төмендегені туралы хабарлайды;

3) теріс құқықтық уәжді білдіреді;

4) қоғамдық қатынастарды қорғауға бағытталған, сақтау функциясын орындайды;

5) теріс белсенділіктің төмендеуін болжайды [9, 60].

Ғылыми әдебиеттегі шектеулердің мақсаттары әртүрлі жолмен анықталады:

– қоғамдық қатынастарды қорғау мақсатында заңсыз әрекетті тежеу (А. В. Малько) [9, 60];

– бостандықты теріс пайдалануды болдырмайтын барлық әлеуметтік зиянды заттарға тыйым салу (В. А. Чернин) [13, 30];

– қоғамды, басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын (мүдделерін) құқық пайдаланушының басынушылықтан қорғау (В. И. Гойман) [10];

– басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу қажеттілігі және қоғам мен мемлекеттің қалыпты жұмыс істеуі; (В. В. Маклаков, Б. А. Страшун) [14, 119];

– құқықтық тәртіпті сақтау, жеке қауіпсіздікті қамтамасыз ету, қоғам мен мемлекеттің ішкі және сыртқы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, экономикалық қызмет үшін қолайлы жағдайлар жасау және меншіктің барлық түрлерін қорғау, өмір сүру деңгейінің негізгі көрсеткіштері бойынша мемлекеттік минималды стандарттарды есепке алу, азаматтардың мәдени дамуы (А. С. Мордовец) [15, 53].

Құқықтар мен бостандықтарды шектеу тәсілдері (нысандары) әртүрлі болуы мүмкін:

а) құқықты немесе бостандықты іске асырудың белгілі бір нұсқасына тыйым салу, яғни мінез-құлық шекараларын белгілеу (салыстырмалы тыйым салу);

б) жалпы құқықты (бостандықты) іске асыруға тыйым салу (абсолютті тыйым);

в) уәкілетті мемлекеттік органдардың құқығына (бостандығына) араласуы (басып кіруі) (мемлекеттік органдардың белсенді әрекеттерімен және жеке адамның бәсең мінез-құлқымен сипатталады);

г) міндет;

д) жауапкершілік.

Қазіргі заңда ішкі ереже қолданылады — құқықтар мен бостандықтарды шектеу тек Конституциямен негізделуі мүмкін.

Қазіргі заманғы мемлекет өзінің әлеуметтік құндылықтарының белгілі бір жүйесімен, кейде конституциялық жолмен бекітілген және азаматтардың өз құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда шекараларын (шектерін) белгілеуге негіз болатын критерийлер мен бағдарлардың (мақсаттардың) жиынтығымен сипатталады.

Осыған байланысты Л. Д. Воеводин былай деп жазады: «... құқықтар мен бостандықтарды жүзеге асыру шектерін азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын пайдалану шекараларын, сондай-ақ Конституция мен заңдар шегінде мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының оларға тиесілі өкілеттіктерді жүзеге асыруын сипаттайтын қоғамдағы әлеуметтік құндылықтар негізінде қалыптасқан критерийлер мен бағдарлар жиынтығы ретінде анықтауға болады» [16, 64].

Бұл мағынада әртүрлі мемлекеттердің конституцияларында бекітілген және шектеулердің жалпы негіздерін белгілеуде көрсетілген құқықтарды (бостандықтарды) іске асыру шектері (шекаралары) белгілі бір ұқсастыққа ие.

Бұл ретте шектеулердің мақсаты қоғамның өкілі ретінде жеке адамның мүдделері мен мемлекеттің мүдделері арасындағы үйлесімділікке қол жеткізу болып табылады.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 2-бабына сәйкес, әрбір адам осы Декларацияда жарияланған барлық құқықтар мен бостандықтарға, нәсіліне, түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси немесе өзге де нанымдарына, ұлттық немесе әлеуметтік тегіне, мүліктік, тектік-топтық немесе өзге де жағдайларға қатысты қандай да бір айырмашылықсыз ие болуы тиіс.

Бұдан басқа, осы аумақ тәуелсіз, қамқорлыққа алынған, өзін-өзі басқара алмайтын немесе өз егемендігінде қандай да бір өзгеше түрде шектелген болуына қарамастан, адам өз елінің немесе аумақтың саяси, құқықтық немесе халықаралық мәртебесі негізінде ешқандай айырмашылық жүргізілмеуге тиіс.

Бірақта 29-бапқа сәйкес, өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде әр адам тек келесідей шектеулерді өткеру керек, яғни заңмен тек басқалардың құқықтары мен бостандықтарын тиісті түрде мойындау және құрметтеуді қамтамасыз ету, сонымен қатар демократиялық қоғамдағы моральдың, қоғамдық тәртіптің және жалпы әл-ауқаттың әділ талаптарын қанағаттандыру мақсатында белгіленеді [3].

Экономикалық әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің [5] және азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің [4] нормаларына сәйкес

Пактіге қатысушы мемлекеттер пактіге сәйкес осы немесе өзге мемлекет қамтамасыз ететін құқықтарды пайдалануға қатысты деп таниды бұл мемлекет осы құқықтардың заңмен белгіленген шектеулерін ғана көрсетеді, өйткені ол осы көрсетілген құқықтардың табиғатымен үйлесімді және тек демократиялық қоғамдағы жалпы әл-ауқатқа ықпал ету мақсатында қана белгілей алады.

Осылайша, құқықтар мен бостандықтарды шектеудің конституциялық-құқықтық негіздері жеке және қоғамдық мүдделері, жеке адамның мүдделерімен қоғам және мемлекеттің мүдделері арасындағы өзара қатынастарды дұрыс ұйымдастыру, олардың бірлігін қамтамасыз ету тетігінің бөлігі болып табылад. Қоғам — мемлекет пен адам ретінде дамудың ортақ мүдделеріне жауап береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған) (23.03.2019 ж. өзгерістермен және толықтырулар енгізілген).
2. Андрианова В. В. Личные права человека — правовая категория // Пробелы в российском законодательстве. — 2012. — № 6. — С. 13.
3. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы (БҰҰ Бас Ассамблеясының үшінші сессиясында 10.12.1948 ж. 217 А (III) қарарымен қабылданды) // Ресей газеті. 1998. 10 желтоқсан.
4. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт (Нью-Йорк, 19.12.1966 ж.), КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1973 жылғы 18 қыркүйектегі № 4812-VIII Жарлығымен ратификацияланған // КСРО ҚК Жаршысы. 1976. № 17. 291 бап.
5. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт (БҰҰ Бас Ассамблеясының 1496-шы пленарлық отырысында 16.12.1966 жылғы 2200 (XXI) қарармен қабылданды) // КСРО Жоғарғы Кеңесінің Жаршысы. 1976. № 17(1831).
6. Краснослободцева Н. К. Соотношение понятий «свобода» и «права» человека // Ленинградский юридический журнал. — 2014. — № 4 (38) — С. 75.
7. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации. — М.: Норма-Инфра, 2016. — С. 187.
8. Трусов Н. А. Критика понимания механизма обеспечения прав и свобод человека и гражданина: из опыта анализа диссертационных исследований // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б.Бейсенова. — 2019. — № 4. — С. 62.
9. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. — М., 2005. — С. 59.
10. Гойман В. И. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву // Государство и право. — 1998. — № 7. — С. 20–43.
11. Исаков В. Б. Принципы, пределы, основания ограничения прав и свобод человека по российскому законодательству и международному праву // Государство и право. — 1998. — № 7. — С. 20–42. — № 8. — С. 39–70.
12. Эбзеев Б. С. Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации. — М.: Юридическая литература, 2005. 576 с.
13. Конституция Российской Федерации: Проблемный комментарий / Отв. ред. В. А. Четвернин. — М., 2006. — С. 30.
14. Конституционное (государственное) право зарубежных стран / Отв. ред. Б. А. Страшун. Т. 1, 2. — М., 2006. — С. 119.
15. Мордовец А. С. Социально-юридический механизм обеспечения прав человека и гражданина. — М., 2006. — С. 53.
16. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России. — М., 2006. — С. 64.

Аубакирова Г. А.,

*старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: gulaub2007@mail.ru);*

Райбаев Д. К.,

*начальник кафедры общеправовых дисциплин,
доктор философии (PhD), майор полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: doul_zare4ka@mail.ru)*

Ограничение прав и свобод человека

Аннотация. Актуальность данной статьи обусловлена тем, что идея прав человека, утвердившаяся в большинстве демократических государств, в современном Казахстане развивается весьма активно. Республика Казахстан в Конституции приняла на себя обязательства по соблюдению и защите прав и свобод человека и гражданина, исходя из конституционного принципа, что эти права являются естественными и неотъемлемыми, обязательными для всех, и прежде всего для государственной власти, призванной гарантировать их беспрепятственное осуществление. Закрепляя право каждого человека на жизнь, свободу и личную неприкосновенность, Конституция Республики Казахстан выступает высшим актом, гарантирующим их беспрепятственное выполнение.

Ключевые слова: Конституция, права человека, ограничение прав, обеспечение прав, законность, обязанность, ответственность, принципы, защита прав и свобод, Всеобщая декларация прав человека, Международный пакт о гражданских и политических правах; Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах.

G. A. Aubakirova,

*Senior lecturer of the department of general legal disciplines, police colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: gulaub2007@mail.ru);*

D. K. Raibayev,

*Head of the Department of General Legal Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: doul_zare4ka@mail.ru)*

Limitation of human rights and freedoms

Annotation. The relevance of this article is due to the fact that the idea of human rights, established in most democratic states, is very relevant in modern Kazakhstan. The Republic of Kazakhstan has assumed obligations in the Constitution to respect and protect human and civil rights and freedoms, based on the constitutional principle that these rights are natural and inalienable, binding on everyone, and above all for the State authorities, designed to guarantee their unhindered exercise. Securing the right of every person to life, freedom and personal inviolability, the Constitution of the Republic of Kazakhstan acts as the supreme act guaranteeing their unhindered implementation.

Keywords: Constitution, human rights, restriction of rights, enforcement of rights, legality, duty, responsibility, principles, protection of rights and freedoms, Universal Declaration of Human Rights, International Covenant on Civil and Political Rights; International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

Байсұлтанов А. Б.,
Институт бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институты, Қазақстан Республикасы Ақтөбе қ., e-mail: baisul@mail.ru)

**Бас бостандығынан айыру орындарынан,
қамақтан немесе күзеттен қашу объектісінің маңызы**

Аннотация. Бірнеше жылдар бойы бас бостандығынан айыру орындарындағы қылмыс құрылымында сот төрелігінің мүдделеріне және қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінің қалыпты қызметіне қауіпті қол сұғушылық болып табылатын қашу жетекші орын алады. Қашу қылмыстық жазаның алдын-ала маңыздылығын төмендетеді. Оларды жоюға қомақты қаражат жұмсалады, ішкі істер органдары жеке құрамының едәуір бөлігі жұмылдырылады. Бұл олардың қылмыспен күрестің күнделікті міндеттерін шешудегі қалыпты қызметіне кедергі келтіреді. Сондықтан, бұл мақалада қашу объектісі соттың қалыпты, Заңмен реттелетін қызметін реттейтін және заңның мақсаттары мен міндеттерін жүзеге асыруға ықпал ететін құқық қорғау органдарының қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастарының жиынтығы екендігі баса айтылған.

Негізгі сөздер: объект, қашу, бас бостандығынан айыру, қоғамдық қатынастар, қосымша объект, мекеме, қылмыстық-атқару жүйесі.

Қылмыстық құқықтың дәлелденген теориясына сәйкес қылмыстық құқық бұзушылық объектісі дегеніміз — қылмыстық қол сұғушылық арқылы әсер ететін заң жүзінде қорғалатын қоғамдық қатынастар. Орын алған қылмыстық құқық бұзушылықтардың барлығы қоғамдық қатынастарға жанама түрде немесе тікелей түрде әсер етеді.

Әр қылмыс қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастарға белгілі дәрежеде кері әсерін тигізеді. Аталған қатынастардың маңыздылығы — қылмыспен келтірілген зиянның сипаты берілген қылмыстың қоғамдық сипаты және қауіптілік дәрежесін, оның қоғамдық мәнін анықтайды. Объектіні дұрыс анықтай білу қылмыстық іс-әрекеттің, жасалған қылмысқа байланысты туындайтын жауапкершіліктің объектілерінің және шекараларының қоғамдық және құқықтық негізін түсінуге мүмкіндік береді [1, 50]. Осы орайда заң ғылымдарының докторы Борис Сергеевич Никифоров қылмыстың объектісі бойынша мәселені шешуде қателесудің қылмысты саралауда қате қорытынды жасауына, кейбір жағдайларда, тіптен көп жағдайда негіз болатынына тоқталған. [2, 58].

Дәл осы қасиеті қолданыстағы Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің Ерекше бөлімін дайындау кезінде негізге алынды, бұл заң шығарушыға Қылмыстық кодекстің бір тарауының шегінде сот төрелігіне және жазалардың орындау тәртібіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы нормаларды дұрыс біріктіруге мүмкіндік берді. Айталық, Қазақстан Республикасының ҚК-нің 426-бабында бас бостандығынан айыру орнынан, қамақтан немесе күзеттен қашқаны үшін жауаптылық белгіленеді, ол аталған кодекстің «Сот төрелігіне және жазалардың орындалу тәртібіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» атты 17-тарауында қарастырылған. Бұл аталған қылмыстардың тектес объектісі сот төрелігін, сондай-ақ жаза атқаруды жүзеге асыру саласында қалыптасатын қоғамдық қатынастар болып табылады, не аталған іс-әрекет анықтама, тергеу және сот ісін дұрыс жүргізуге кедергі етеді дегенді білдіреді.

Қылмыстық-құқықтық әдебиеттерде қарастырылып отырған қылмыстың сабақтас объектісінің түсінігіне байланысты бірыңғай қалыптасқан пікір кездеспейді. Мәселен, И. С. Власов өз еңбегінде қылмыстық құқық бұзушылықтардың объектісін «заңда белгіленген тәртіпте, мақсаттар мен міндеттерге сәйкес сот төрелігін жүзеге асыру» деп түсіндіреді [3, 95–106].

В. К. Глистиннің пікірі, бұл орайда, сот төрелігі кінәлілерді әшкерелеуге, кінәлі еместерді ақтауға, азаматтық және қылмыстық істерді қарауға және шешуге саяды. Сот ісін жүргізу міндеттерін орындауды заң соттың, прокурордың, алдын ала тергеу және анықтама органдарының қызметіне жатқызады. Ол сот төрелігін атқару қызметін қорғамайтын нормаларды, соның ішінде бас бостандығынан айыру орнынан, тұтқындаудан немесе қамаудан қашу іс-әрекеттерін «Сот төрелігіне қарсы қылмыстар» тарауынан алып тастауды ұсынады. В. К. Глистин қашу және кейбір басқа да іс-әрекеттер сот төрелігі қызметін атқаруға жатпайтындығын, себебі бұл адамдарға қатысты ол атқарылып қойылғандығы жөнінде өз ойын айтады [4, 108–109].

Сот төрелігінің түсінігі Қазақстан Республикасының сот жүйесі жөнінде заңнамасында берілмеген. Занда сот төрелігін жүзеге асыруға тек қана сот құзыретті екені көрсетілген. Бірақ сот төрелігіне тек сот қана жатады дегенді емес, соңғы шешуді сот қорытындылайтынын білдіреді. Сот төрелігі жұмысын анықтау, тергеп-тексеру, прокуратура органдары қамтамасыздандырады. Сол себепті бұл қажетті органдар жұмысын сот төрелігінен бөліп қарауға, осы тараудағы нормалармен қорғалатын қоғамдық қатынастардан бөлек қарауға болмайды.

Бұл ретте, Ш. С. Рашковскаяның «Сот төрелігіне қарсы қылмыстардың тектес объектісінің ұғымымен мемлекет аппаратының бөлігі ретінде анықтама және тергеу органдарының, прокурордың, соттың, сот үкімдері мен шешімдерін орындайтын органдардың қызмет етуі кезінде туатын барлық қоғамдық қатынастар қамтыла бермейді, тек осы органдармен, басқа мемлекеттік органдардың арасынан бөлініп алынатын, «сот төрелігінің міндеттерін шешу бойынша» ерекше қызмет түрін жүзеге асыру барысында құралатын қоғамдық қатынастар ғана қамтылады» деген пікірімен келісуге болады [5, 4–9]. Мұндай пікірді Б. М. Құрманбаев та айтып, осы тарауда келтірілген осындай қылмыстардың объектісі сот төрелігін жүзеге асыру кезіндегі мемлекеттік органдардың қызметі саласындағы қоғамдық қатынастар болып табылады деп тұжырымдайды [6, 14].

Баяндалғанның негізінде, сот билігін жүзеге асыру және жазаны орындау саласында мемлекеттің мүдделерін қамтамасыз ететін қоғамдық қатынастардың жиынтығы бас бостандығынан айыру орындарынан, қамаудан немесе қорғаудан қашудың тектес объектісі деп танылуы мүмкін.

Құқық қолдану қызметі үшін қылмыстың тікелей объектісін анықтаудың өзіндік маңызы бар. Қылмыстың тікелей объектісі дегеніміз — қылмыстық заңның қорғауына алынған және белгілі бір қылмыспен залал келтірілетін нақты қоғамдық қатынастар.

Қарастырылып отырған қылмысқа қарсы күрес бойынша құқықтық әдебиеттерді зерделеу ғалымдар мен практикалық қызметкерлердің арасында бас бостандығынан айыру орнынан, тұтқындаудан немесе қамаудан қашу іс-әрекетінің тікелей объектісіне байланысты мәселе бойынша қалыптасқан біртұтас пікірдің жоқтығын көрсетеді.

Қылмыстық құқық теориясында қылмыстың тікелей объектісіне зиян келтіру механизмі нақты қоғамдық қатынас құрылысына үйлестіре дәстүрлі түрде қаралады, себебі осы мәселенің қылмыстық ықпалы саналады.

Қашу іс-әрекетінің тікелей объектісіне теріс әсер ету механизмі барлық жиылған қоғамдық қатынастардың бірін — сол арқылы тұтас жүйе ретінде ішкі сандық өзгерістерге ұшырайтын жеке қатынастардың бұзуымен немесе оған зиян келтірілуімен сипатталады. Бірыңғай жеке қарым-қатынас осы қарым-қатынастың әлеуметтік байланысын орнату, субъект өзінің әлеуметтік байланысын осы қарым-қатынастан үзу арқылы, субъект өзінің әлеуметтік мәртебесін өзгерту және қылмыс жасаудан туындайтын қолайсыз салдардың төзімділігінен босату мақсатында осы қарым-қатынастан шығарылған жағдайда бұзылады.

Егер топтық объектінің мазмұнына Қазақстан Республикасы ҚК-нің Ерекше бөлімі тарауының шеңберімен шектелген, осы топқа кіретін әрбір қылмыспен қандай да бір дәре-

жеде бұзылатын қоғамдық қатынастардың барлық жиынтығын қамтыса, тікелей объект топтық объектіге кіретіндердің ішінен әрқашан осы нақты қылмыспен бұзылатын, оны қорғау үшін қылмыстық заңның тиісті нормасы қабылданатын осындай қоғамдық қатынас болады.

Қашу іс-әрекетіне байланысты қылмыс объектісіне зиян келтіру уақытша сандық өзгеріс ретінде көрінеді. Бұл іс-әрекет бір-бірімен қарым-қатынасты уақытша тоқтатумен сипатталады. Субъектіге немесе қоғамдық мүдделерге байланысты оның қоғамдық мүдделеріне сәйкес келмейтін іс-әрекеттерді жасауға қатысты тәртіпсіздіктің орын алуы қоғамдық мүдделерді жүзеге асыру мүмкіндігін жоққа шығарады. Бірақ көрсетілген құқық бұзушылық көбіне уақытша орын алады немесе өзінің табиғаты бойынша қалыпқа келтіруге жарамды. Кейде қашу іс-әрекеті кезінде жеке қарым-қатынас бірыңғайланбаған кездерде (мысалға, қашқын ұсталмаған, кінәсән мойындамаған, адам өлімі болған және т. б. жағдайларда), іс мағынасын өзгертпейді, бұл жерде зиян көбіне қоғамдық қатынасқа сәйкес орын алады.

Бас бостандығынан айыру орнынан, қамақтан немесе күзеттен қашу — қоғамдық өмірдің әртүрлі саласына зиян келтіретін немесе зиян келтіру қаупін туғызатын қауіпті қылмыстардың бірі. Бас бостандығынан айыру, тұтқындау түрінде жазасын өтеп жатқан адамның қашуы айыптау үкімін орындауға кедергі жасайды, жазаның мақсаттарына жетуге мүмкіндік бермейді, түзеу мекемесінде әлеуметтік-психологиялық жағдайға кері әсерін тигізеді, сөйтіп, онда сотталғандардың түзелу процесіне іріткі жасайды.

Қамау ретінде бұлтартпау шарасы қолданылған адамның қашуы қылмыстық істі толық, жан-жақты және объективті тергеуге, демек, қылмыстық сот ісін жүргізу міндеттерін орындауға кедергі жасайды. Бұл қылмыстың қауіптілігі — қашу іс-әрекетін жасаған адам бостандықта жүріп жиі жаңа қылмыстар жасайды, сол арқылы қоғамның қауіпсіздігіне қауіп төндіреді, халық арасында байбалам туғызады. Қашу, әдетте, құқық қорғау органдарының беделіне нұқсан келтіреді, қашқандарды іздеп, ұстауға күш-құралдарды алаңдатып, олардың басқа да қажетті міндеттерін шешуіне кедергі жасайды.

Қашу іс-әрекетінің бір уақытта бірнеше қоғамдық қатынастар саласында зиян келтіру қасиеті оның тікелей объектісін, яғни әрқашан бұзылатын және бұзылуы қылмыстың әлеуметтік мәнін құрайтын және қорғалуы үшін ҚК-тің 426-б. көзделген нақты қоғамдық қатынастарды анықтауды қиындатады.

Бірқатар ғалымдардың көзқарасы бойынша, қашу іс-әрекеті сот төрелігінің мүдделеріне нұқсан келтіре отырып, тікелей бас бостандығынан айыру, тұтқындау жазаларын орындау немесе қамауға алу міндеттері жүктелетін органдардың жүйеленген қызметінің бұзылуына әкеліп соғады. Сол себепті қашу іс-әрекеті кезінде нұқсан келтірудің тікелей объектісі ретінде осы органдарға жүктелген сотталған немесе күзетпен қамауға алынған адамдардың түзеу қызметін жүзеге асыру жөніндегі қалыпты қызметін айту керек [7, 12].

Кейбір заңгерлердің пікірінше, бұл қылмыстың тікелей объектісі сот пен тергеу органдары, сонымен қатар түзету колонияларының қалыпты қызметі танылса [8, 121], келесі ғалымдардың ойынша — сот төрелігін бас бостандығынан айыру жазасына шыққан үкімді орындау кезінде не қылмыстық іс сотта тергеу немесе қарау барысында дұрыс іске асыру [9, 121].

Заң әдебиетінде қашудың тікелей объектісінің ұғымына қатысты өзге де пікірлер бар. Айталық, құқықтанушы Д. Б. Биктибаев айтқандай, тұтқындалушының қашуы кезінде қол сұғушылықтың объектісі болып «сотталғанды түзеу үшін қажетті деп есептелетін, сотпен белгіленген режим» танылады [10, 21].

Қашудың объектісі ретінде бас бостандығынан айыру сотталған адамға сотпен белгіленген режимді қарастыра отырып, біздің ойымызша, Д. Б. Биктибаевтің пікірі ҚК-нің 426-б. қорғалатын қоғамдық қатынастардың шеңберін тарылтады. Алдын ала қамауда ұсталып отырған адам сотпен оған әлі белгіленбеген режимге зиян келтіруі мүмкін емес.

Қылмыстық құқықты зерделеуші ресейлік ғалымдар қашу іс-әрекетінің объектісіне қатысы берген тікелей анықтамасында оны тергеу органдарының және соттың қалыпты қызметі деп таниды, өйткені қашу іс-әрекеті анықтау, тергеу, сот ісін жүргізуге кедергі жасайды, сонымен бірге, үкімді жүзеге асыруда қайшылыққа тап болады. Аталған қылмыстың саралау белгілерімен ұштасқан жағдайда, жеке адамның денсаулығы қашу іс-әрекетінің қосымша объектісі ретінде қарастырылады [11, 623].

Қашудың тікелей объектісінің жоғарыда келтірілген тұжырымдарында бұзылуы немесе іріткі салуы қылмыстың осы түрінің әлеуметтік мәнін құрайтын қоғамдақ қатынастар көрсетілмеген. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 426-бабының диспозициясында қашудың тікелей объектісінің анықтамасы үшін маңызды мағынасы бар бірқатар ережелер бар. Біріншіден, заңда қашуды бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны, тұтқындау өтеп жатқан немесе қамаудағы адамдар жасайтыны көрсетілген. Екіншіден, қарастырылып жатқан қылмыс бас бостандығынан айыру орнын заңсыз, өз бетімен қалдыру болып табылады. Үшіншіден, қашудың мақсаты жаза өтеуден, тергеуден немесе соттан уақытша немесе мүлдем бой тасалау болып табылады.

Көрсетілген белгілердің мағыналық мазмұны мынадан көрінеді, қашу іс-әрекетін бас бостандығынан айыру, тұтқындау түріндегі жазаға тартылған адамдар немесе қамаудағы, яғни жасаған қылмысы мемлекеттік мәжбүрлеуге тартылған адамдар жасайды және жаза атқару, өтеу тәртібін, қылмыстық сот ісін жүргізуді дұрыс жүзеге асыруды бұзатын әрекеттер арқылы жүзеге асырады, сондай-ақ мемлекеттік мәжбүрлеуді төзуден жалтару пиғылын іске асыру болып табылады [12, 740].

Жоғарыда айтылғандар қашудың тікелей объектісі мемлекет пен қылмыс жасаған адам арасындағы қолайсыз салдарлардың шыдамдылығындағы заңды міндеттерін және мемлекеттің оған мемлекеттік мәжбүрлеуді, қылмыс жасау құқығын жүзеге асырудағы қоғамдық қатынастар болып табылады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Қашу іс-әрекеті орын алған кезде қылмыстық-атқару мекемелерінің сотталғандарды түзеу жөніндегі қызметі саласындағы қоғамдық қатынастарға, сондай-ақ қашқан адам тиісті қатынастардың қатысушысы болып табылған жағдайда ғана қылмыстық істер бойынша дұрыс іс жүргізуді қамтамасыз ететін қатынастарға зиян келуі мүмкін. Жазасын өтеп жатқан адам қашу іс-әрекеті кезінде, әдетте, қылмыстық істің тергелуіне немесе сотта қаралуына залал келтіре алмайды, себебі ол осы қатынастардың қатысушысы болып саналмайды. Егер сотталған адам бас бостандығынан айыру немесе қамаққа алу орнына жіберілсе және арнайы қарауыл айдап әкету кезінде қашып кетсе, онда ол тергеп-тексеруге және істі сотта қарауға зиян келтіре алмайды, өйткені іс бойынша іс жүргізу аяқталды, үкім заңды күшіне енді және орындалды. Демек, бұл тұлға іс бойынша қалыпты сот ісін жүргізуді қамтамасыз етуде қатынастар субъектісі бола алмайды. Сонымен қатар, бұл жерде тұлға әлі жазасын өтемегендіктен, сотталғандарды түзеу жөніндегі түзеу мекемелерінің қызметі саласындағы қоғамдық қатынастардың субъектісіне де жатқызылмайды.

Егер жазасын өтеп жатқан немесе сотқа дейінгі тергеп-тексерудегі адамның қашуы нәтижесінде факультативтік объектіге де зиян келтірілсе, онда мұндай қашу қауіптілеу болады және мән-жай кінәліге жаза тағайындаған кезде ескерілу қажет.

Келтірілген зиян қашу іс-әрекетінің құрамының негізгі және қосымша объектілері ретінде қарастырылған жоғарыда аталған қоғамдық қатынастардан басқа, оны жасаудың әдісіне тәуелді. Қылмыстық кодекстің Ерекше бөлімінің өзге тарауларында қылмыстық-құқықтықтың қорғауына алынған басқа да қоғамдық қатынастарға да зиян келтіріледі.

Қарастырылып отырған мәселені зерттеген заңгер-ғалымдардың жоғарыда келтірілген пікірлерін ескере отырып, сонымен қатар, оларды зерделей келе, біз осы қылмыстық нұқсан келтірудің тікелей объектісін анықтау үшін өз нұсқамызды ұсынамыз: яғни қашудың тікелей объектісі — мемлекет пен қылмыс жасаған адам арасындағы қоғамдық қатынастар,

соңғысының заңды міндеттерін жүзеге асыру үшін қолайсыз міндеттемелер мен мемлекеттің оған мемлекеттік мәжбүрлеуді қолдану құқығы, оны қылмыс жасаумен байланыстырады. Жоғарыда айтылғандай, Қазақстан Республикасы ҚК-нің 426-бабымен қорғалатын қоғамдық қатынастар екі тарапқа: қашу іс-әрекетін жасаған тұлғаға және мемлекетке қатысты көрінеді. Алайда қашу іс-әрекетінің мәні туралы мәселені дұрыс шешу үшін тек заң жүзінде қорғалатын қатынастардың субъектілерін анықтау жеткіліксіз. Біз, сонымен бірге, осы қоғамдық қатынастардың субъектілерінің әлеуметтік қызметін анықтауды өзекті проблемалардың бірі деп санаймыз.

Осыған байланысты қазіргі таңда қашу іс-әрекетіне қарсы күрес мәселесін шешудің тәсілдері талданып, пенитенциарлық мекемелердегі осы саладағы істердің жай-күйі қарастырылуда. Қашу әрекетінің алдын алу және жолын кесу үшін қолданылатын шараларға қатысты зерттеу жұмыстары жүргізіліп, бас бостандығынан айыру мекемелерінің қызметін жетілдіруге бағытталған ұсыныстар беру — уақыт талабы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Каиржанов Е.И. Уголовное право Республики Казахстан (Общая часть): Учебник. Изд. 2-ое, доп. — Алматы: Компьютерно-издательский центр «VITA», 1998. — 220 с.
2. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. — М.: Госюриздат, 1960. — 229 с.
3. Власов И. С. Об объекте преступлений против правосудия // Ученые записки ВНИИСЗ. — М., 1964. Вып. 1 (18). — С. 95–106.
4. Глистин В. К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений: (Объект и квалификация преступлений). — Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1979. — 127 с.
5. Рашковская Ш. С. Преступления против правосудия. — М., 1979. — 104 с.
6. Құрманбаев Б. М. Принуждение к даче показаний лицом, производящим следствие или дознание: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы, 1997. — 120 с.
7. Сауляк В. К., Квашиш В. Е., Шевелев Ю. К. Проблемы борьбы с побегами осужденных из мест лишения свободы: Уголовно-правовой и криминологический аспекты: Учеб. пос. — Киев: Науч.-исслед. и ред.-издат. отд., 1978. — 80 с.
8. Советское уголовное право. — М., 1982. — 440 с.
9. Советское уголовное право: Особенная часть. — М., 1971. — 571 с.
10. Биктибаев Д. Б. Ответственность за преступления против социалистического правосудия по УК Казахской ССР: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алма-Ата, 1962. — 23 с.
11. Уголовное право. Особенная часть: Учебн. для студентов вузов, обучающихся по направлению «Юриспруденция» / [Ваулина Т. И. и др.]. Отв. ред. И. Я. Козаченко, Г. П. Новоселов. 5-е изд., изм. и доп. — Москва: Инфра-М, 2013. — 911 с.
12. Борчашвили И. Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме: Ерекше бөлім. 3-том. — Алматы: Жеті Жарғы, 2021. — 924 б.

Байсултанов А. Б.,
начальник института,
кандидат юридических наук, полковник полиции
(Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан
им. М. Букенбаева, г. Актюбе, Республика Казахстан, e-mail: baisul@mail.ru)

Значение объекта побега из мест лишения свободы, из-под стражи или охраны

Аннотация. На протяжении ряда лет в структуре преступности в местах лишения свободы ведущее место занимает побег, представляющий собой опасное посягательство на интересы правосудия и нормальную деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы. Побег снижает предварительную значимость уголовного наказания. На их ликвидацию тратятся значительные средства, мобилизуется значительная часть личного состава органов внутренних дел. Это мешает их нормальной деятельности в решении повседневных задач борьбы с преступностью. Поэтому в

данной статье подчеркивается, что объектом побега является совокупность охраняемых уголовным законом общественных отношений правоохранительных органов, регулирующих нормальную, регулируемую законом деятельность суда и способствующих осуществлению целей и задач правосудия.

Ключевые слова: объект, побег, лишение свободы, общественные отношения, факультативный объект, учреждение, уголовно-исполнительная система.

A. B. Baisultanov,
Head of the Institute,
Candidate of Legal Sciences, police colonel
(Aktobe Law Institute of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan
named after M. Bukenbayev, Aktobe city, e-mail: baisul@mail.ru)

Significance of the object of escape from places of deprivation of liberty, detention or protection

Annotation. For a number of years, escape has occupied a leading place in the structure of crime in places of deprivation of liberty, which represents a dangerous encroachment on the interests of justice and the normal activities of institutions of the penal system. Escape reduces the preliminary significance of criminal punishment. Considerable funds are spent on their elimination, a significant part of the personnel of the internal affairs bodies is mobilized. This interferes with their normal activities in solving everyday tasks of fighting crime. Therefore, this article emphasizes that the object of escape is a set of public relations of law enforcement agencies protected by criminal law, regulating the normal, legally regulated activities of the court and contributing to the implementation of the goals and objectives of justice.

Keywords: object, escape, deprivation of Liberty, Public Relations, optional object, institution, Penal correction system.

ӘОЖ 342.7

Балгимбекова Г. У.,
конституциялық және халықаралық құқық кафедрасының профессоры,
(PhD) философия докторы
(e-mail: gbalgimbekova@mail.ru);

Бирманова А. И.,
мемлекет және құқық теориясы мен тарихы кафедрасының
қауымдастырылған профессоры, (PhD) философия докторы
(Академик Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: birmanova81@mail.ru)

Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын анықтайтын конституциялық аксиологияның теориялық мәселелері

Аннотация. Мақалада мәдени құқықтардың адамның негізгі құқықтары мен бостандықтары жүйесіндегі орны талданады. Ғылыми еңбекте мәдени құқықтарды азаматтардың басқа конституциялық құқықтары мен бостандықтарынан ажырататын негізгі белгілері ерекшеленеді. Мақала адамның мәдени құқықтарын теориялық талдауға, сондай-ақ оларды қазіргі әлемде жүзеге асыру проблемаларына арналған. Осы ғылыми жұмыстың әдіснамалық негізін диалектикалық, жүйелік, салыстырмалы-құқықтық, нормативтік және танымның өзге де әдістері құрады. Мақала адамның және азаматтың мәдени құқықтары мен бостандықтарының негізгі сипаттамаларын айқындайды және ашып көрсетеді. Зерттеу нәтижесінде адамның мәдени құқықтарды жүзеге асыруының аксиологиялық маңызы дәлелденді, сондай-ақ адамның мәдени құқықтарын қорғауға және іске асыруға кедергі келтіретін объективті және субъективті факторлар анықталды.

Негізгі сөздер: адамның мәдени құқықтары, жеке мәдени құқықтар, ұжымдық мәдени құқықтар, мәдени төлтумалылық, адамның мәдени құқықтарының заңдық табиғаты, мәдени саясат, мәдени мұра, шығармашылық бостандығы.

Қазақстан Республикасының мәдени саясатының тұжырымдамасында көрсетілгендей, мәдениет адаммен, оның қызметімен, әрекеттерімен, шығармашылығымен тығыз байланысады. Мәдениет әлемнің барлық халықтары мен мемлекеттерінің негізгі даму басымдықтарына жатады. Мәдениеттің даму деңгейі, әрбір халықтың мәдени мұрасын сақтау мен байытуда, таратылуы мен қолданылууда, тұлғаның шығармашылығын, өзін-өзі көрсетуін қамтамасыз етуде қажетті мәдени институттардың инфрақұрылымы мен тетіктерінен көрінеді [1]. Осыдан-ақ, адам үшін қоғам өміріндегі мәдениеттің рөлі қаншалықты маңызды екендігі, мемлекетте күрделі міндеттерді шешетіні, басқа да басымдықтар атқаруы айдан анық болады.

Заң әдебиеттерінде тұлғаның құқықтары мен бостандықтарының жіктелуі бойынша көптеген көзқарастар қарастырылады. Атап айтқанда, Л. В. Щенникова, мәдени құқықтар мен бостандықтарды (оларды әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік-рухани деп те атайды) жеке қарастыру немесе қарастырмау туралы мәселені қозғайды. Оның пікірінше, мәдени құқықтарды әлеуметтік-экономикалық құқықтар санатына жатқызу жиі кездеседі. Ал, мәдени құқықтар мен бостандықтарды өз алдына жеке топқа бөліп қарастыруды жақтаушылар өз ұстанымында осы құқықтарды іске асыру жеке адамның рухани сұраныстары мен қажеттіліктерін қанағаттандыруды, қоғамның рухани әлеуетін барынша пайдалануды, неғұрлым жетілдірілген адамгершілік және эстетикалық құндылықтарды әзірлеуді қамтамасыз етеді деп дәлелдейді. Осылайша, жеке тұлғаның мәдени құқықтары тобына мәдениет жетістіктерін пайдалану құқығын, білім алу құқығын, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылыққа бостандықты жатқызады [2, 19]. Біз, мәдени құқықтар деген барынша кең ұғым екенін, оған келесі элементтерді: білім алу құқығы, оқыту бостандығы, шығармашылық бостандығы, мәдени өмірге қатысу құқығы және мәдени мекемелерді пайдалану құқығы, мәдени құндылықтарға қол жетімділік құқығы, ана тілі мен төл мәдениетті қолдану құқығы, шығармашылық, тәрбиелеу, білім беру және қарым-қатынас тілін таңдау еркіндігін жатқызуды ұсынамыз [3, 321–322].

Мәдени құқықты нақты мәдениеттің ерекше белгілерімен байланыстырылатын жеке және ұжымдық құқық деп түсінуге болады. Мәдени құқықтың жалпыға танылған аспектілерінің бірі оны жеке құқық немесе ұжымдық құқық ретінде қарастыруға мүмкіндік бар.

Осыған сәйкес, адамның мәдени құқықтары әртүрлі негіздер бойынша жіктелінеді: а) субъектісі бойынша: жеке және ұжымдық құқықтар; аз ұлттардың, оралмандардың, босқындардың; балалардың, жастардың және ересектердің құқықтары; ә) құқықтық реттеу тәсілі бойынша: халықаралық, мемлекетшілік және ұлттық. Мәдени құқықтарды жіктеудің теориялық дұрыс түсінуі болашақта конституциялық құндылық тұрғысынан адамның мәдени құқықтарының иерархиясын әзірлеу кезінде үлкен рөл атқарады.

Мәдени құқық — әр адамға тиесілі жеке құқық. Көбінесе, мәдени құқықтарды жүзеге асыру ұжымдық көзқарас тұрғысынан қарастыруды талап етеді, себебі кейбір мәдени құқықтарды адамдар топпен, қоғамдастықпен бірлесіп пайдаланады. Мұндай қауымдастықтың өз ұжымдық мәдениетін сақтауға, қорғауға және дамытуға мүмкіндігі бар. Аталған құқықтарды жекелеген тұлғалар да пайдалана алады, бірақ та топтың сақтамауынан ұжымдық құқықтар өз мазмұнын, мәнін жоғалтады. Р. Ставенхагеннің пікірінше, әрбір мәдени топ өзіне тиесілі мәдениетінің ерекшелігін сақтауға, дамытуға және басқа мәдениеттерге сәйкес келуіне неғұрлым кең тұрғыда назар аударады. Қазіргі уақытта бұл құқық «мәдени төлтумалылық» деп аталады [4, 255–258].

Д. В. Семёнова адамның мәдени құқықтарының заңдық табиғатын талдай отырып, жеке және ұжымдық мәдени құқықтар мен бостандықтардың ажырағысыз тығыз байланысының айрықша ерекшелігі ретінде тұлғаның мәдени төлтумалылығын атап өтті [5, 13]. Демек, тұлғаның мәдени төлтумалығын жүзеге асыру нақты топтардың мәдени даралығын танудан бөлінбейді. Осылайша, Д. В. Семёнова мәдени құқықтар мен бостандықтар субъектілік

құрамы бойынша әртектес және екі топтан тұрады дей келе, олардың айрықша белгілерін жіктейді:

1) жеке мәдени құқықтар (білім алу құқығы, мәдени өмірге қатысушылық құқығы, мәдени құндылықтарға қол жеткізу құқығы, мәдениет мекемелерін пайдалану құқығы; оқыту бостандығы, шығармашылық тілін еркін таңдау құқығы; мәдени өмір туралы ақпарат алу құқығы; шығармашылық еркіндігі):

– туылған сәттен бастап (адамның табиғи құқықтары) пайда болады;

– тұлғаның жеке қызығушылығын, белгілі бір мәдени топпен сәйкестендіруін (тілін, мәдени құндылықтарын, өмір салтын таңдау), өзін-өзі көрсетуін (шығармашылық) білдіреді;

– тұлғаның жеке бостандығын іске асыруға бағытталған.

2) ұжымдық мәдени құқықтар (халықтың, ұлттың, өзге де этностық топтардың ұлттық-мәдени өзіндік ерекшелігіне құқығы; ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту, ана тілін пайдалану құқығы):

– жекелеген мәдени, этникалық топтардың ерекше ортақ мүдделерін білдіреді (өзін белгілі бір мәдени қоғамдастық ретінде сәйкестендіру, ұлттық-мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау, ұлттық мәдениетті дамыту);

– ұжымдық еркіндікті іске асыруға бағытталған [5, 12]. Тұлғаның мәдени құқығының ерекшеліктері олардың жеке және ұжымдық мәдени құқықтармен тығыз бөлінбейтін байланысында және оларды жүзеге асырудың өзара шарттылығында екенін байқап тұрмыз. Бұл құқықтың қазіргі заманның мәселелерін табысты шешуге көмектесетіні және адам құқығы санатының ішіндегі ең маңызды құқық топтамасына айналатыны күмән туғызбайды.

Адамның мәдени құқығының түсініктік аппаратын анықтау мақсатында ғылыми әдебиеттердегі авторлардың көзқарастарына, заңнамаларға талдау жасауды жөн көрдік. Заң энциклопедиясында, адамның мәдени құқығы — адамның мәдени және ғылыми өмір саласында өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік беретін Конституциямен және заңмен кепілдендірілген, адамның құқықтары мен бостандықтарының ерекше кешені ретінде қарастырылады [6]. Ал, Кеңес энциклопедиясында, мәдени құқық өзінің рухани қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында пайдаланатын, материалдық және рухани құндылықтарын құруға қатысатын адамның қабілеттіліктері мен шығармашылық күштерін дамыту деп анықтама берілген [7, 677].

А. Б. Барихин тұлғаның мәдени құқықтары – адамның мәдени өмірге қатысуға, ғылыми жаңалықтардың нәтижелерін пайдалануға құқығы бар дегенді білдіреді. Мемлекет ғылым мен мәдениеттің жетістіктерін қорғауға, дамытуға және таратуға, ғылыми зерттеулер мен шығармашылық қызметтің еркіндігін құрметтеуге қатысты шаралар қабылдауға тиіс [8, 301]. Танымал теоретик М. Н. Марченконың пікірінше, мәдени құқық пен бостандық — бұл адамның рухани, мәдени құндылықтар мен жетістіктерді пайдалануға, өзінің қабілеттілігі мен икемділігіне сәйкес құруға қатысатын (мәдени жетістіктерді пайдалануға құқық, білім алуға құқық, ғылыми және көркем шығармашылыққа бостандық және т. б.) заңдық мүмкіндіктері [9, 34] анықтамасы ең ұтымды анықтамалардың бірі.

Мәселен, Е. М. Павленко мен А. В. Тарасованың еңбектерінде, мәдени құқықтар барлық құқықтар мен бостандықтармен, әсіресе жеке (азаматтық) құқықтармен өзара тығыз байланыстылықта орнықтырылған маңызды қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталады деп көрсетіледі. Құқықтың осы тобы нақты адам үшін де, тұтас мемлекет пен қоғам үшін де ерекше маңыздылыққа ие, себебі қоғамның әртүрлі әлеуметтік топтары мен қабаттарының және жеке тұлғаның рухани дамуын жан-жақты қамтамасыз етумен танылатын негізгі және бірыңғай жүйе болып табылады [10, 19].

Отандық авторлар атап көрсеткендей, «адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары құқықтық мемлекеттегі ең жоғары құндылық болып табылады. Мемлекеттегі азаматтық қоғам неғұрлым дамыған болса, құқықтардың маңызы соғұрлым жоғары

болады» [11, 138]. Шынымен, адам құқықтары идеясы біртіндеп нақты тұжырымдамаға айналды, ол бүгінде халықаралық құқықтың әмбебап қағидаты болып табылады және оның бүкіл әлемдік қауымдастық үшін маңыздылығын көрсетеді.

Адам құқықтары туралы теориялық зерттеулерде мәдени құқықтар мәселесі елеулі көрініс тапқан жоқ... олар қалдық санат ретінде қарастырылады. Егер бұрын оларды қосымша құқық санаты ретінде қарастырса, енді ғылыми әдебиеттерде адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары туралы негізгі (конституциялық) құқықтар мен бостандықтар қатарында қарастыру орын алады. Осылайша, адам және азаматтардың мәдени құқықтары мен бостандықтары адамның мәдени деңгейін, білімін арттыру үшін, оның жан-жақты және үйлесімді дамуына ықпал ете отырып жағдайлар жасайды. Әрине, бұл топ құқығының адам және азаматтың негізгі құқықтары мен бостандықтары тобына кіруі үшін қаншама тарихи үрдісті қажет етті — деп Н. С. Бондарь айтқандай [12, 177], шынымен де бұл құқық санаты жаңа мыңжылдықтың басына дейін сирек зерттелгенін және басқа құқық санаттарына қарағанда аз көңіл бөлінген «кенже дамыған» және өзіне ықпалды кештеу қабылдаған деп айтсақ та болады. Мәдени құқық саласы тарихта саяси қиындықтарға тап болды, сол себепті, адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын қорғау мен іске асырудың нақты тетігін құру қажеттілігін түсіндіреді. Адамдар өз білімдеріндегі ақаулықтың орнын толтыру үшін осы құқықты тануға, пайдалануға қажеттілікті ұғына бастады.

Эльза Стаматопулудың жүргізген зерттеуі бойынша, адамның мәдени құқықтарының мониторингі жасалды. Соңғы он жыл бойы мәдени құқықтар саласында мемлекеттердің саяси ұстамдылығы көлеңкелі болды. Тіпті адам құқықтары жөніндегі органдар арасында және ЮНЕСКО-да осы құқықты құқықтық қорғаудың аспектісі ұзақ уақыт бойы сырт қалып отырды. Заңгерлердің пікірінше, адамның мәдени құқығы құқық санатының елеусіз, бұзылған жағдайда жазалау мүмкіндігі төмендеу бөлігі болып табылады. Бұған жол беруге болмайды. Мәдени құқықтардың шынайылығы бүгінгі күні күрделі дей келе, мәдени құқықтарды елемеу себептерін ұсынады:

а) адам құқығы жөніндегі көптеген сарапшылардың арасында мәдени релятивтер туралы жасырын сұрақ тудырмау үшін мәдени құқықтарды талқылаудан аулақ болу;

б) мәдени құқықтарды анықтау әр ұлттың өзіндік ерекшеліктеріне байланысты болғандықтан, ол ауыспалы сипатта;

в) жеке мәдени құқық қоғамға, мемлекетке қауіп ретінде қабылдануы. Тіпті бір адамның көркем шығармашылық туындысын қауіп ретінде қарастыру (мәдени геноцид);

г) бұл құқықтар көптеген үкіметтер үшін, ұлттық мемлекетке және аумақтық тұтастыққа қорқыныш тудыруы мүмкін [13, 1172].

Тұлғаның қалыптасуы мәдениет арқылы жүреді, ал әлеуметтік саясат мәдени құндылықтарды пайдалану еркіндігін қамтамасыз ету қажеттілігін ескеруі тиіс. Сондықтан да, жаңартылған мәдени құқықтардың талданған ауқымы тұлғаға саяси, рухани, әлеуметтік және мәдени прогрестің белсенді қатысушысы болуға мүмкіндік береді. Теориялық тұрғыдан талдай келе, мәдени құқықтарды мойындамай және сақтамай мәдени бірегейлікке, білімге, ақпаратқа, адамның өзге де құқықтарын іске асыру кепілдіктеріне қол жеткізу мүмкіндігі болмайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы. Қазақстан Республикасының мәдени саясатының тұжырымдамасы туралы: 2014 жылдың 4 қарашада, № 939 бекітілген (2019.10.09. берілген өзгерістер мен толық.) // <https://online.zakon.kz/Document>.

2. Щенникова Л. В. Культура и право. — М.: Российское право, 1992. — 127 с.

3. Бирманова А. И. Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын қорғау мәселелері // Конституция: құқық үстемділігінің, азаматтық қоғам мен заманауи мемлекеттің құндылықтарын іске

асыру: халық. ғыл.-тәжір. конф. матер. арнал. Қазақстан Республикасының Конституциясы күніне. — Астана: «Жарқын Ко» ЖШС, 2018. — Б. 321-328.

4. Stavenhagen R. The Right to Cultural Identity // In book: Human Rights in a Pluralist World: Individuals and Collectivities. — London: Meckler, 1990. — P. 255–258.

5. Семёнова Д. В. Юридическая природа культурных прав и свобод // Современное право. — 2008. — № 11. — С. 9–13.

6. Большой юридический словарь / Сост. А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А. Я. Сухарева. — М.: Инфра-М, 2003. — 968 с.

7. Советский энциклопедический словарь / Под ред. А. М. Прохорова. — М.: Советская энциклопедия, 1988. — 1600 с.

8. Барихин А. Б. Большой юридический энциклопедический словарь. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: Книжный мир, 2008. — 792 с.

9. Теория государства и права: Учебн. / Под ред. М. Н. Марченко. — Изд. 2-е, перераб. и доп. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 640 с.

10. Павленко Е. М., Тарасова А. В. Право на доступ к культурным ценностям как субъективное право // Закон и право. — 2015. — № 3. — С. 18–23.

11. Ладыгина О. А., Кубеев Е. К. Human rights protection: international and national aspects // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4. — С. 137–142.

12. Бондарь Н. С. Права человека и Конституция России: трудный путь к свободе. — Р./-Д: Изд-во Ростовск. ун-та, 1996. — 240 с.

13. Stamatopoulou E. Monitoring Cultural Human Rights: The Claims of Culture on Human Rights and the Response of Cultural Rights // Human Rights Quarterly. — 2012. — Vol. 34. — № 4. — P. 1170–1192.

Балгимбекова Г. У.,

профессор кафедры конституционного и международного права,

доктор философии (PhD)

(e-mail: gbalgimbekova@mail.ru);

Бирманова А. И.,

ассоциированный профессор кафедры теории и истории государства и права,

доктор философии (PhD)

(Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова,

г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: birmanova81@mail.ru)

Теоретические проблемы конституционной аксиологии, определяющей культурные права и свободы человека

Аннотация. В статье раскрываются основные характеристики культурных прав и свобод человека и гражданина, анализируется место культурных прав в системе основных прав и свобод человека. Авторы выделяют основные признаки, отличающие культурные права от других конституционных прав и свобод граждан. Проводится теоретический анализ культурных прав человека, а также проблемы их реализации в современном мире. Методологическую основу данной научной работы составили диалектический, системный, сравнительно-правовой, нормативный и иные методы познания. В результате исследования доказана аксиологическая значимость осуществления человеком культурных прав, а также выявлены объективные и субъективные факторы, препятствующие защите и реализации культурных прав человека.

Ключевые слова: культурные права человека, индивидуальные культурные права, коллективные культурные права, культурная идентичность, юридическая природа культурных прав человека, культурная политика, культурное наследие, свобода творчества.

G. U. Balgimbekova,

Professor of the Department of Constitutional and International Law,

Doctor of Philosophy (PhD)

(e-mail: gbalgimbekova@mail.ru);

A. I. Birmanova,

Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law,

Doctor of Philosophy (PhD)

(Karaganda University named after Academician E. A. Buketov,

Karaganda, Republic of Kazakhstan, e-mail: birmanova81@mail.ru)

Theoretical problems of constitutional axiology defining cultural rights and freedoms of a person

Annotation. The article analyzes the place of cultural rights in the system of fundamental human rights and freedoms. The scientific work highlights the main features that distinguish cultural rights from other constitutional rights and freedoms of citizens. The article is devoted to the theoretical analysis of cultural human rights, as well as the problems of their implementation in the modern world. The methodological basis of this scientific work was dialectical, systemic, comparative legal, normative and other methods of cognition. The article describes and reveals the main characteristics of the cultural rights and freedoms of man and citizen. As a result of the research, the axiological significance of the exercise of cultural rights by a person has been proved, as well as objective and subjective factors that hinder the protection and realization of cultural human rights have been identified.

Keywords: cultural human rights, individual cultural rights, collective cultural rights, cultural identity, legal nature of cultural human rights, cultural policy, cultural heritage, freedom of creativity.

УДК 343.2/7

Балгожина М. Е.,

доцент кафедры общеправовых и специальных дисциплин,

доктор философии (PhD)

(Карагандинский университет Казпотребсоюза,

г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);

Ахмадиев А. Б.,

докторант факультета послевузовского образования, майор полиции

(e-mail: Ahat.aytghan.87@bk.ru);

Райбаев Д. К.,

начальник кафедры общеправовых дисциплин,

доктор философии (PhD), майор полиции

(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,

Республика Казахстан, e-mail: doul_zare4ka@mail.ru)

О диспозиции ст. 217 УК Республики Казахстан, предусматривающей ответственность за создание и руководство финансовой пирамидой

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые аспекты уголовно-правового анализа ст. 217 Уголовного кодекса Республики Казахстан «Создание и руководство деятельностью финансовой (инвестиционной) пирамиды». Главный акцент делается на определение финансовой пирамиды в рамках экономического аспекта. Отмечая принятие в различных странах собственных правовых механизмов для противодействия данному явлению, авторы приходят к выводу, что воспроизводство соответствующих криминальных актов неизбежно будет иметь место, как минимум, до оздоровления экономической системы государства, поскольку будет востребовано со стороны немалой доли населения, стремящегося таким образом решить текущие финансовые проблемы и затруднения. Причем постоянная реконструкция организаций по типу финансовых пирамид

в большинстве развитых стран свидетельствует о том, что стопроцентных гарантий от подобной деятельности нет. Анализ уголовно-правовой конструкции ст. 217 Уголовного кодекса Республики Казахстан позволил авторам выработать предложения по совершенствованию действующего уголовного законодательства РК.

Ключевые слова: финансовая пирамида, псевдоэкономическая деятельность, криминальная деятельность, незаконное привлечение денежных средств, уголовно-правовой анализ.

Для разработки эффективных и оптимальных мер предупреждения появления финансовых пирамид, угрожающих финансовой системе Республики Казахстан, необходимо всестороннее изучение данного феномена [1, 156], в том числе и в уголовно-правовом смысле. В текущей редакции ст. 217 УК РК «Создание и руководство деятельностью финансовой (инвестиционной) пирамиды» выражен специальный уголовно-правовой запрет в отношении действий, которые по своему содержанию составляют разновидность псевдоэкономической деятельности.

К моменту криминализации соответствующего состава преступления в Казахстане имела соответствующая криминологическая практика, связанная с реальным возникновением, развитием криминальной деятельности по незаконному привлечению денежных средств и иных активов граждан в организации, функционирующие по принципу финансовых пирамид. Термин «финансовая пирамида» представляет собой устоявшееся образное выражение, которое позволяет отразить специфику построения и функционирования организаций, действующих по принципу пирамиды. Причем функциональность данного термина практически не вызывает сомнения, несмотря на то, что он не имеет достаточно четкого правового смысла.

Соответственно, его употребление в тексте уголовного закона является вполне обоснованным и допустимым с точки зрения требований законодательной техники. Как на уровне профессионального, так и на уровне обывательского правосознания, понятие «финансовая пирамида» имеет однородные смысловые и логические ассоциации: это структура, деятельность которой направлена на привлечение денежных средств и других активов физических и (или) юридических лиц с целью получения прибыли организаторов финансовой пирамиды, а также лиц, явившихся первоначальными вкладчиками (т. е. основанием пирамиды) при условии, что они своевременно прекратили участие в ее деятельности.

В целом, несмотря на относительную устойчивость и единообразие трактовки социального явления, именуемого «финансовая пирамида», в различных отраслях научных исследований, при более детальном его анализе обнаруживается несколько подходов к его определению. В данной статье нам бы хотелось остановиться на его дефиниции в рамках экономического аспекта. По мнению А. В. Аникина, финансовая пирамида «представляет собой финансовое предприятие, привлекающее деньги инвесторов высоким доходом, который выплачивается (целиком или преимущественно) из новых поступлений» [2].

Другие трактовки в большей степени акцентируют внимание на том, что финансовая пирамида — не сама непосредственно организация (реальное юридическое лицо или его имитация), а специфический финансовый механизм, при котором на протяжении определенного периода времени осуществляется выплата своеобразных «дивидендов» за счет поступления средств от новых вкладчиков [3].

Анализ деятельности финансовых пирамид преимущественно производится в форме констатации их в качестве объективно существующего явления, которое имеет определенные деструктивные качества, но, тем не менее, является закономерным порождением определенных факторов функционирования экономической системы государства. Так, в частности, в экономических исследованиях можно встретить трактовку финансовой пирамиды как «непроизводительного предпринимательства» [4]. Соответственно, задачами исследований, производимых в иных (не уголовно-правовых) отраслях, является поиск путей оздоровления

экономической системы страны, вплоть до тех или иных аспектов нормативного регулирования в рамках деятельности финансовых пирамид (в частности, путем использования зарубежного опыта по страхованию рисков участников организаций, функционирующих по типу финансовых пирамид). В этом смысле эффективность и особенно превентивный потенциал состава преступления, предусмотренного ст. 217 УК РК, закономерно вызывает определенную озабоченность. Воспроизводство соответствующих криминальных актов неизбежно будет иметь место, как минимум, до оздоровления экономической системы государства, поскольку будет востребовано со стороны немалой доли населения, стремящегося таким образом решить текущие финансовые проблемы и затруднения. Причем, постоянная реконструкция организаций по типу финансовых пирамид в большинстве развитых стран свидетельствует о том, что стопроцентных гарантий от подобной деятельности нет.

В различных странах принимаются собственные правовые механизмы для противодействия данному явлению. В частности, в Польше действует законодательный акт, именуемый «О недобросовестной конкуренции», в котором указывается, что «организация пирамиды заключается в схеме продаж, которая подразумевает предложение покупки товаров или услуг с обещанием финансовой выгоды в обмен на убеждение других людей в необходимости сделать те же операции, и, чтобы получить подобные льготы, нужно убедить как можно больше людей для участия в системе» [5]. В данном случае мы видим частный случай трактовки финансовой пирамиды (дискуссионный вопрос о возможности признания в качестве финансовой пирамиды так называемого «сетевого маркетинга»). Вполне четкий запрет содержится и в законодательстве Германии, где он сформулирован как недопустимость «вербовать участников в структуры, где доход происходит от взносов других участников» и предусматривает наказание в виде лишения свободы на срок до двух лет или штрафа. Кроме того, предусмотрено наказание и за неоконченное деяние в виде попытки создать такую структуру» [6].

На противодействие деятельности финансовых пирамид направлен и разработанный в Канаде «Акт о конкуренции» 1985 г. В частности, в нем содержится указание, что «в случае неисполнения требований данного закона участники такой деятельности будут обвинены в мошенничестве, а также оштрафованы на сумму до 200 тысяч канадских долларов или лишены свободы сроком на один год, а при наличии в деятельности признаков финансовой пирамиды срок тюремного заключения может быть увеличен до пяти лет» [7].

Таким образом, различные страны демонстрируют собственные подходы к противодействию данному общественно опасному явлению. Причем противодействие осуществляется не только посредством криминализации тех или иных деяний, но и с помощью формирования защитных механизмов в смежных законодательных актах. В частности, исследователи указывают на такой прием, получивший распространение в ряде развитых стран (США, Франции, Германии и др.), как создание страховых (компенсационных) фондов в различных компаниях, деятельность которых может объективно содержать элементы финансовой пирамиды (страховые, пенсионные, инвестиционные фонды) [8].

Следует отметить, что межотраслевое противодействие деятельности финансовых пирамид осуществляется и в Республике Казахстан. Так, в частности, в соответствии с ранее указанным Законом Республики Казахстан от 17 января 2014 г. № 166-V, которым в УК РК была впервые включена отдельная норма, регламентирующая ответственность за создание и руководство деятельностью финансовой пирамиды, были также включены изменения и в Кодекс РК об административных правонарушениях от 30 января 2001 г., который был дополнен ст. 136-3 «Рекламирование деятельности финансовой (инвестиционной) пирамиды» [9]. Данная норма была воспринята и в действующем КРКоАП 2014 г. (ст. 150 КРКоАП) [10]. Подобное включение было обоснованным, поскольку специфика деятельности финансовых пирамид предполагает необходимость создания максимально положительного имиджа соответствующей организации, привлекательных рекламных продуктов, в том числе с использовани-

ем узнаваемых медиа-персон. Все это нацелено на возникновение эффекта «психологического заражения», снижение барьеров критического восприятия, финансовой бдительности граждан.

Вместе с тем, отдельные положительные изменения, которые предполагались для дополнения механизма противодействия деятельности финансовых пирамид, до настоящего времени не получили своего воплощения в законодательстве РК. Так, в частности, Проектом Закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам противодействия деятельности финансовых (инвестиционных) пирамид», разработчиком которого явилась Генпрокуратура РК (2013 год), предусматривалось включение в ст. 715 Гражданского кодекса РК «Договор займа» части 4 следующего содержания: «Не допускается привлечение от физических и юридических лиц на добровольной основе денежных средств или иного имущества либо права на него, не направленных на фактическое занятие деятельностью по отчуждению либо приобретению, иной передаче имущества, выполнению работ либо оказанию услуг, с обещанием указанным лицам или выплатой им материальной выгоды за счет добровольного привлечения денежных средств или иного имущества либо права на него от других лиц и (или) перераспределения активов в пользу таких лиц» [11]. Полагаем, что данное законодательное предложение было вполне обоснованным (мы в данном случае оставляем за пределами критического анализа текстовое оформление). Именно сфера гражданско-правовых отношений в силу преобладания в ней диспозитивного метода регулирования общественных отношений, на наш взгляд, особенно нуждается в соответствующих корректировках. Это значимый превентивный потенциал, который может быть гораздо более эффективным, нежели административно-правовые или уголовно-правовые меры, по причине того, что его действие включается уже на начальных стадиях создания организаций, действующих по принципу финансовых пирамид.

Возвращаясь к самому термину «финансовая пирамида» и необходимости его четкого законодательного определения, считаем необходимым отказаться от использования в дефиниции такого оценочного понятия, как «обогащение» (используется в редакции ч. 1 ст. 217 УК РК). Использование подобной терминологии, как нам представляется, в исследуемом составе преступления является необоснованным и избыточным. В целом, данное понятие в полной мере можно отнести к такому элементу законодательной техники, который в теории уголовного права принято называть «оценочное понятие» или «оценочный признак». При этом следует отметить, что оценочные понятия (признаки) всегда воспринимаются как непреодолимые издержки, которые хотя и снижают точность законодательных формулировок, но, тем не менее, часто являются единственно возможным способом формулировки тех или иных уголовно-правовых запретов. Так, в частности, известный российский исследователь А. В. Наумов указывал, что оценочные понятия рассчитаны на необходимый уровень правосознания лица, применяющего соответствующую норму [12]. В исследованиях современного периода оценочные понятия определяются как «понятие, содержащееся в уголовно-правовой норме и конкретизируемое правоприменителем при уголовно-правовой оценке фактов, детерминирующей применение нормы уголовного закона» [13]. В целом, проблема использования оценочных понятий в общей теории права и различных отраслях права преимущественно рассматривается не как предмет преодоления, а как предмет регулятивного воздействия. В этом смысле нам представляется обоснованной позиция исследователей, указывающих, что в отношении применения оценочных признаков в отраслях права, которые принято относить к так называемым публичным, следует методологически верно определять пределы их применения [14].

Полагаем, что в контексте понятия «пределы применения» следует учитывать целый ряд факторов: общий объем оценочных понятий и признаков в законе, возможность (невозможность) отказа от их использования, значение конкретного оценочного признака в общей

структуре правоприменительной деятельности в рамках конкретной статьи и т. д. Так, в частности, анализируемое нами понятие «обогащение» фактически не меняет правовой природы оцениваемого состава преступления, предусмотренного ст. 217 УК РК, однако добавляет сложностей и без того непростому процессу квалификации деяний подобного рода. Использование данного понятия предполагает необходимость установления факта «обогащения одних участников за счет взносов других» (аутентично формулировке в ч. 1 ст. 217 УК РК). Вместе с тем, оценочный характер данного признака в данном случае предполагает вариативность оценки. Для большинства правоприменителей буквальное толкование данного признака будет связано с необходимостью факта существенного возрастания финансовых активов тех или иных лиц, поскольку слово «богатство» означает «изобилие», «избыток». В целом, этот признак имеет юридически ничтожное значение в рамках состава ст. 217 УК РК и должен быть изъят из редакции ч. 1 анализируемой статьи.

Список использованной литературы:

1. Ахмадиев А. Б. Қазақстан Республикасындағы қаржылық пирамидалардың детерминанты // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б.Бейсенова. — 2021. — № 3 (73). — С. 156–161.
2. Аникин А. В. История финансовых потрясений. От Джона Ло до Сергея Кириенко. — М.: Олимп-Бизнес, 2000. — С. 94.
3. Агасандян Г. Финансовые пирамиды и проблема дефицита госбюджета. — URL: <http://www.mirkin.ru>. (дата обращения 19.05.2021); Правонарушения на финансовом рынке: выявление, анализ и оценка ущерба: Справочник для сотрудников правоохранительных органов / Под общ. ред. Г. С. Полтавченко. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. — С. 118–124.
4. Алабердеев Р. Р., Латов Ю. В. Финансовые пирамиды как формы непроизводительного предпринимательства // Terra economicus. — 2010. — Т. 8. — № 2. — С. 35–43.
5. Закон Польши от 16 апреля 1993 г. «О борьбе с недобросовестной конкуренцией»: Сб. законов (Дзенник Ustaw) / Под ред. Б. И. Иванченко. — М.: Прогресс, 1993. — С. 149.
6. Novenden J. E. A General treatise on the principles and practice by which courts of equity are guided as to the prevention or remedial correction of fraud: with. points, both of law and equity, Volume 2. — S. Sweet, 1825. — Volume 1. — P. 257.
7. Competition Act (R.S.C., 1985) // Justice Laws Website. — URL: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-34/> (дата обращения 21.06.2021).
8. Назарова Н. Л., Семенченко О. Д. Уголовно-правовая квалификация деятельности финансовых пирамид // Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова. — 2016. — № 4. — С. 234.
9. Об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 30 января 2001 г. № 155 (утратил силу) // Ведомости Парламента Республики Казахстан. — 2001. — № 5–6. — Ст. 24.
10. Об административных правонарушениях: Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. 3 235-V // Ведомости Парламента РК. — 2014. — № 18-II. — Ст. 92
11. Досье на проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам противодействия деятельности финансовых (инвестиционных) пирамид» (29 марта 2003 г.). — URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31324758&doc_id2=31324758#activate_doc=2&pos=6;-62&pos2=1;-8 (дата обращения 13.07.2021).
12. Наумов А. В. Применение уголовно-правовых норм (по материалам следственной и прокурорско-судебной практики). — Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1973. — С. 97.
13. Степанюк О. С. К вопросу об определении оценочного понятия уголовного закона // Научные ведомости. — 2007. — № 9 (40). — С. 200.
14. Фетисов О. Е. Оценочные понятия в праве: проблемы теории и практики: Автореф. дис...канд. юрид наук. — Тамбов, 2009. — С. 9.

Балгожина М. Е.,

*жалпы құқықтық және арнайы пәндер кафедрасының доценті,
философия докторы (PhD)*

*(Қазтұтынуодағының Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);*

Ахмадиев А. Б.,

*жоғары оқудан кейінгі білім беру факультетінің докторанты, полиция майоры
(e-mail: Ahat.aytghan.87@bk.ru);*

Райбаев Д. К.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының бастығы,
философия докторы (PhD), полиция майоры*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: doul_zare4ka@mail.ru);*

Қазақстан Республикасы ҚК 217-бабының диспозициясы туралы, жауапкершілікті көздейтін қаржы пирамидасын құру және оны басқару үшін

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 217-бабы «Қаржылық (инвестициялық) пирамиданы құру және оның қызметіне басшылық ету» құрамының кейбір аспектілеріне қылмыстық-құқықтық талдау жасалады. Мақалада қаржы пирамидасы ұғымын ашудың экономикалық аспектісіне ерекше назар аударылады. Авторлар әр түрлі елдерде осы құбылысқа қарсы тұрудың өзіндік құқықтық тетіктері қабылданғанын айта отырып, тиісті қылмыстық актілердің көбеюін мемлекеттің экономикалық жүйесін қалпына келтіргенге дейінгі уақытпен байланыстырады. Олардың пайымдаулары бойынша ағымдағы қаржылық проблемалар мен қиындықтар халықтың едәуір бөлігінің өз проблемаларын осындай жолмен шешулеріне итермелейді. Сонымен қатар, көптеген дамыған елдердегі қаржылық пирамидалар сияқты ұйымдарды үнемі қайта құру мұндай қызметтен жүз пайыз кепілдік жоқ екенін көрсетеді. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 217-бабының қылмыстық-құқықтық құрылымын талдау жасау мақала авторларына Қазақстан Республикасының қолданыстағы қылмыстық заңнамасын жетілдіру бойынша ұсыныстар әзірлеуге мүмкіндік беріп отыр.

Негізгі сөздер: қаржы пирамидасы, жалған экономикалық қызмет, қылмыстық қызмет, ақша қаражатын заңсыз тарту, қылмыстық-құқықтық талдау.

M. E. Balgozhina,

*Associate Professor of the Department of General Legal and Special Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD)*

*(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda,
Republic of Kazakhstan, e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);*

A. B. Akhmadiev,

*doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education, Police Major
(e-mail: Ahat. aytghan.87@bk.ru);*

D. K. Raibayev,

*Head of the Department of General Legal Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Major*

*(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: doul_zare4ka@mail.ru)*

About the disposition of Article 217 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, providing for responsibility for the creation and management of a financial pyramid

Annotation. This article discusses some aspects of the criminal law analysis of Article 217 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan «Creation and management of the financial (investment) pyramid». The main emphasis is placed on the definition of a financial pyramid within the economic aspect. Noting that various countries have adopted their own legal mechanisms to counter this phenomenon, the authors come to the conclusion that the reproduction of relevant criminal acts will inevitably take

place, at least until the economic system of the state is restored, since it will be in demand from a considerable proportion of the population seeking to solve current financial problems and difficulties in this way. Moreover, the constant reconstruction of organizations by the type of financial pyramids in most developed countries indicates that there are no absolute guarantees from such activities. The analysis of the criminal law constructions of Article 217 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan allowed the authors of the article to develop a proposal to improve the current criminal legislation of the Republic of Kazakhstan.

Keywords: Pyramid scheme, pseudo-economic activity, criminal activity, illegal attraction of funds, criminal law analysis.

УДК 343

Еспергенова Е. В.,
*старший научный сотрудник центра по исследованию проблем
уголовной политики и профилактики преступности НИИ,
доктор философии (PhD), подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)*

Меры уголовно-правового характера по предупреждению киберпреступлений в Республике Казахстан

Аннотация. В статье рассмотрены некоторые вопросы предупреждения уголовных правонарушений, совершенных посредством использования сетей телекоммуникаций, в том числе сети Интернет. По мнению автора, важнейшей задачей предупреждения киберпреступлений является разработка и осуществление комплекса мер, направленных на предотвращение преступных деяний, посягающих на национальную, общественную, информационную, экономическую безопасность страны. При этом более действенными являются меры предупреждения киберпреступлений уголовно-правового характера, поскольку уголовный кодекс является одним из важных и эффективных инструментов борьбы с преступностью и уголовно-правовой защиты прав и свобод человека, интересов государства и общества, от качественного и правильного применения которого зависят в целом успехи борьбы с преступностью. Превентивные меры уголовно-правового характера будут способствовать повышению уровня информационной безопасности Республики Казахстан и сделают предупреждение данных преступлений более эффективным.

Ключевые слова: киберпреступления, предупреждение, уголовное законодательство, борьба с преступностью, меры, безопасность, информационная система, сеть Интернет, сеть телекоммуникаций, уголовное правонарушение.

В современном казахстанском обществе одной из социальных проблем является интенсивный рост количества преступлений, совершенных посредством использования сетей телекоммуникаций, в том числе сети Интернет, причиняющих крупнейший вред политической, культурной, экономической, информационной и научной сферам Республики Казахстан. Преимущественно важной является задача защиты граждан, государственных организаций, предприятий от незаконного доступа к цифровой информации и иных информационных угроз.

Ущерб, причиняемый уголовными правонарушениями, совершенными посредством использования информационных систем, колоссальный. Так, например, ущерб мировой экономике от хакерских атак в 2021 году составил \$9 трлн [1]. Как сообщают аналитики Energyrom.kz, более 25 тысяч случаев кибератак зафиксировали в РК в 2021 году. Большая часть пришлось на заражение компьютеров через вредоносное программное обеспечение (ПО): 11 тыс, годовой рост — в 4,5 раза. Популярны также ботнеты (7300 случаев), среди проблем также были отмечены отсутствие доступа к интернет-ресурсу (1800), фишинг (534),

несанкционированный доступ и модификация содержания ИР (250), отказ в обслуживании (204) [2].

По этой причине предупреждение уголовных правонарушений, совершенных посредством использования сетей телекоммуникаций и сети Интернет, представляется сегодня одним из ключевых направлений деятельности правоохранительных органов по обеспечению кибербезопасности Казахстана.

Как свидетельствует анализ научной литературы, проблемам уголовно-правовой защиты информационной системы и противодействия киберпреступлениям в Республике Казахстан уделяется особое внимание.

Важнейшей задачей предупреждения киберпреступлений является обеспечение в Республике Казахстан необходимых условий для безопасного формирования, обработки, хранения и передачи цифровой информации, а также нормальной (соответствующей) работы информационных устройств и сетей телекоммуникаций, то есть разработка и осуществление комплекса мер, направленных на предотвращение преступных деяний, посягающих на национальную, общественную, информационную, экономическую безопасность страны.

Согласно теории криминологии меры предупреждения преступлений в зависимости от сферы охвата подразделяются на общие, специальные и индивидуальные [3]. К мерам общей профилактики следует относить социальные, политические, экономические и культурно-духовные. К специальным мерам относятся правовые, криминалистические, технические и т. п. К индивидуальным — меры убеждения, принуждения, оказания помощи и другие меры личностного характера.

Анализ юридической литературы позволяет сделать вывод, что мнения ученых-юристов при определении и классификации круга мер предупреждения киберпреступлений расходятся. Так, Е. А. Маслакова выделяет три группы мер предупреждения преступлений в сфере компьютерной информации: правовые, технические и организационные [4]. В. Е. Козлов указывает на правовые, организационно-технические и криминалистические [5]. М. М. Малыковцев в свою очередь называет меры законодательного, технического и правоприменительного характера [6]. С точки зрения Т. М. Лопатиной, система мер предупреждения компьютерных преступлений должна быть комплексной и включать в себя, с одной стороны, организационно-управленческие, технические (физические) меры, с другой — кадровые (в сочетании с морально-этическими) и правовые [7].

На наш взгляд, наряду с обозначенными Т. М. Лопатиной мерами предупреждения более действенными являются меры предупреждения киберпреступлений уголовно-правового характера.

Следует отметить, что от качества уголовного законодательства и правильного его применения зависят в целом успехи борьбы с преступностью. Уголовный кодекс является одним из важных и эффективных инструментов борьбы с преступностью и уголовно-правовой защиты прав и свобод человека, интересов государства и общества.

Таким образом, в рамках рассматриваемой статьи хотелось бы акцентировать внимание на уголовно-правовых мерах предупреждения киберпреступлений. Так, в главе 6 «Уголовные правонарушения против собственности» предлагаем закрепить самостоятельную статью 190-1 УК РК, предусматривающую ответственность за хищение с использованием электронных информационных ресурсов, сетей телекоммуникаций и информационных систем. В свою очередь, квалифицирующие признаки уголовно-правовых норм, предусматривающих ответственность за кражу, совершенную путем незаконного доступа в информационную систему либо изменения информации, передаваемой по сетям телекоммуникаций (п. 4 ч. 2 ст. 188 УК РК), и мошенничество, совершенное путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы (п. 4 ч. 2 ст. 190 УК РК), — исключить в связи с включением их юридического содержания в самостоятельную статью 190-1 УК РК. Анализ правоприме-

нительной практики позволяет сделать вывод о востребованности универсального подхода к установлению ответственности за кражу и мошенничество, совершаемые с использованием сетей телекоммуникаций.

В целях стабилизации и улучшения правоприменительной практики, исключения проблем при квалификации интернет-хищений целесообразно унифицировать и выделить в самостоятельный состав преступления хищение, совершаемое с использованием сетей телекоммуникаций, других информационных систем и ресурсов. Данный состав универсальным образом будет распространяться на случаи краж и мошенничества. Необходимо заметить, что по аналогичному принципу сконструированы нормы ст. 187 УК «Мелкое хищение».

Статью 190-1 предлагается изложить в следующей редакции:

«Статья 190-1. Хищение с использованием электронных информационных ресурсов, сетей телекоммуникаций и информационных систем

1. Хищение в форме кражи или мошенничества, совершенное посредством использования электронных информационных ресурсов, сетей телекоммуникаций или информационных систем, –

наказывается ...

2. Деяние, предусмотренное частью первой настоящей статьи, если оно совершено:

- 1) группой лиц по предварительному сговору;
- 2) лицом с использованием своего служебного положения;
- 3) в сфере государственных закупок, –

наказывается ...

3. Деяния, предусмотренные частью первой или второй настоящей статьи, если они совершены:

- 1) в крупном размере;
- 2) неоднократно, –

наказываются ...

4. Деяния, предусмотренные частями первой, второй или третьей настоящей статьи, если они совершены:

- 1) преступной группой;
- 2) в особо крупном размере, –

наказываются ...»

В части 2 ст. 208 УК РК «Неправомерное завладение информацией» считаем целесообразным предусмотреть самостоятельный квалифицирующий признак «лицом с использованием своего служебного положения» (п3.), так как действия таких лиц представляют повышенную опасность для общества. Лица, использующие свое служебное положение, обладают комплексом особых правомочий в отношении соответствующей информации, благодаря чему существенно облегчается процесс совершения правонарушения, значительно увеличиваются шансы его успешного доведения до конца, возможности сокрытия фактов неправомерного завладения информацией, что необходимо учитывать при дифференциации уголовной ответственности и наказания.

Отсутствие данного квалифицирующего признака приводит к возможности назначения наказания, не соответствующего общественной опасности совершенного деяния, и в целом не позволяет дать должную уголовно-правовую оценку действиям преступника, умышленно использующего своё служебное положение для совершения преступного деяния.

Кроме того, предлагается внести изменения и дополнения в Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан № 6 от 29 июня 2017 г. «О судебной практике по делам о мошенничестве». Так, пункт 2 дополнить третьим абзацем следующего содержания: «В случаях кредитного мошенничества обман может быть совершён в отношении сотрудников банка или кредитной организации».

В п. 2 указано, что при мошенничестве обман совершается в отношении собственника или иного владельца имущества. При этом обман может также совершаться в отношении сотрудника банка или сотрудника мелко-кредитной организации, не являющихся собственниками или лицами, в ведении которых находятся денежные средства. Отметим, что в НПВС имеется оговорка о сходном виде обмана: «Как мошенничество квалифицируется безвозмездное обращение лицом в свою пользу или в пользу других лиц денежных средств, находящихся на счетах в банках, совершенное с корыстной целью путем обмана или злоупотребления доверием сотрудника банка с представлением в банк поддельных платежных поручений или чужих личных и иных документов» [8]. На основании изложенного, считаем обоснованным, признать обман сотрудников банка, мелко-кредитной и иных кредитных организаций в качестве признака кредитного мошенничества.

Мошенничества, совершенные путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы, могут граничить с кражами, совершаемыми путём незаконного доступа в информационную систему. Данный вопрос также вызывает сложности в правоприменительной практике при квалификации деяния, поскольку анализ НПВС РК № 8 «О судебной практике по делам о хищениях» от 11 марта 2003 г. показал отсутствие разъяснения вопроса о квалификации краж, совершаемых путём незаконного доступа в информационную систему. Таким образом, считаем целесообразным пункт 9 Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан № 6 от 29 июня 2017 г. «О судебной практике по делам о мошенничестве» дополнить третьим абзацем следующего содержания: «Для разграничения мошенничества, совершенного путем обмана или злоупотребления доверием пользователя информационной системы, и кражи, совершённой путем незаконного доступа в информационную систему либо изменения информации, передаваемой по сетям телекоммуникаций, следует учитывать, что при мошенничестве деяние всегда связано с обманом, совершенным посредством личного или дистанционного (телефонные звонки) контакта с владельцем денежных средств или иным лицом, во владении которого находится имущество. Деяние следует квалифицировать как кражу, совершенную путем незаконного доступа в информационную систему, в случаях, когда, к примеру, злоумышленник не использовал обман в отношении владельца личного кабинета интернет-банкинга (не были произведены дополнительные звонки на сотовый телефон с требованием подтвердить действия через смс-сообщение, указание «кодового» слова и т. п.) и похитил денежные средства в тайне от него».

Как свидетельствует анализ практической деятельности, у сотрудников следственных подразделений нередко возникают вопросы в части доказывания направленности умысла виновного лица на совершение хищения денежных средств с банковских карт определенным способом и в определенных размерах. В настоящее время положения ст. 187 УК РК «Мелкое хищение», ст. 188 УК РК «Кража», ст. 190 УК РК «Мошенничество», ст. 191 УК РК «Грабеж», ч. 2 ст. 24 «Приготовление к преступлению и покушение на преступление» не позволяют привлечь к уголовной ответственности лицо, похитившее банковскую карту или завладевшее идентификационными данными банковской карты и получившее по ней сумму, не превышающую двух месячных расчетных показателей (5,834 тенге), либо которое не смогло завладеть денежными средствами потерпевшего в связи с тем, что на момент хищения банковской карты или на момент завладения идентификационными данными карты денежные средства отсутствовали на счете ее держателя. Привлечение к уголовной ответственности за приготовление к хищению в данной ситуации будет возможно, если виновному было достоверно известно, что на этот счет в дальнейшем поступят денежные средства именно в крупном размере, что в рамках доказывания будет сделать очень сложно [9].

Таким образом, с учетом изложенного, учитывая динамичное развитие системы информационных отношений, в целях совершенствования правоприменительной практики и исключения проблем в деятельности сотрудников следственных органов считаем целесообразным

ным в виде исключения, только применительно к такого рода деяниям, как хищения денежных средств со счетов банковских карт, закрепить в разъяснениях Нормативного постановления Верховного Суда положение о том, что при мошенничестве либо краже денежных средств с использованием информационных систем либо банковских карт банковская карта должна признаваться предметом преступления.

Таким образом, пункт 15 Нормативного постановления Верховного Суда Республики Казахстан № 6 от 29 июня 2017 г. «О судебной практике по делам о мошенничестве» считаем целесообразным дополнить третьим абзацем следующего содержания: «при мошенничестве либо краже денежных средств с использованием информационных систем либо банковских карт банковская карта должна признаваться предметом преступления».

В заключение следует отметить, что предлагаемые меры предупреждения преступлений, связанных с использованием информационных систем, не являются исчерпывающими. Однако, на наш взгляд, они будут способствовать повышению уровня информационной безопасности Республики Казахстан и сделают предупреждение данных преступлений более эффективным.

Список использованной литературы:

1. RB.RU Новости. Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://rb.ru/news/global-economy-hacker/>
2. Новости Казахстана The village. Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://www.the-village-kz.com/>
3. Криминология: Учебн. для вузов / Под общ. ред. А. И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. — М., 2007. С. 442.
4. Маслакова Е. А. Незаконный оборот вредоносных компьютерных программ: уголовно-правовые и криминологические аспекты: Дис. ... канд. юрид. наук. — Орел: РГБ, 2008. — 198 с.
5. Козлов В.Е. Теория и практика борьбы с компьютерной преступностью. — М.: Горячая линия — Телеком, 2002. — 336 с.
6. Малыковцев М. М. Уголовная ответственность за создание, использование и распространение вредоносных программ для ЭВМ: Дис. ... канд. юрид. наук. — М.: РГБ, 2007. — 186 с.
7. Лопатина Т. М. Криминологические и уголовно-правовые основы противодействия компьютерной преступности: Дис. ... д-ра юрид. наук. — М.: РГБ, 2007. — 418 с.
8. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан № 6 от 29 июня 2017 г. «О судебной практике по делам о мошенничестве» // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://adilet.zan.kz/>
9. Еспергенова Е. В. Некоторые вопросы квалификации преступлений, связанных с хищением денежных средств со счетов банковских карт // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2(72). — С. 14–20.

Еспергенова Е. В.,

ҒЗИ Қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу проблемаларын зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, философия докторы (PhD), полиция подполковнигі (Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Қазақстан Республикасында киберқылмыстардың алдын алу мәселелеріндегі қылмыстық-құқықтық сипаттағы шаралар

Аннотация. Мақалада телекоммуникация желілерін, оның ішінде интернет желілерін пайдалану арқылы жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алудың кейбір мәселелері қаралады. Автордың пікірінше, киберқылмыстардың алдын алудың маңызды міндеті елдің ұлттық, қоғамдық, ақпараттық, экономикалық қауіпсіздігіне қол сұғатын қылмыстық әрекеттердің алдын алуға бағытталған шаралар кешенін әзірлеу және жүзеге асыру болып табылады. Бұл ретте автор

киберқылмыстардың алдын алудың пәрменді шаралары қылмыстық-құқықтық шаралар болып табылады, себебі қылмыстық кодекс қылмысқа қарсы күрестің, адам құқықтары мен бостандықтарын, мемлекет пен қоғамның мүдделерін қылмыстық-құқықтық қорғаудың маңызды және тиімді құралдарының бірі болып табылады, қылмыспен күрестің жалпы жетістіктері оның сапалы және дұрыс қолданылуына байланысты деп пайымдайды. Қылмыстық-құқықтық сипаттағы алдын алу шаралары Қазақстан Республикасының ақпараттық қауіпсіздік деңгейін арттыруға ықпал ететін болады және осы қылмыстардың алдын алуды тиімділігін арттырады.

Негізгі сөздер: киберқылмыстар, алдын алу, қылмыстық заңнама, қылмысқа қарсы күрес, шаралар, қауіпсіздік, ақпараттық жүйе, Интернет желісі, телекоммуникация желісі, қылмыстық құқық бұзушылық

E. V. Espergenova,

Senior Researcher at the Center for the Study of Criminal Policy and Crime Prevention, Research Institute, Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel (Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after B. Beysenov, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Measures of a criminal-legal nature in the prevention of cybercrime in the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article discusses some issues of prevention of criminal offenses committed through the use of telecommunications networks, including the Internet. According to the author, the most important task of preventing cybercrime is the development and implementation of a set of measures aimed at preventing criminal acts that infringe on the national, public, information, and economic security of the country. At the same time, the author believes that measures to prevent cybercrimes of a criminal nature are more effective, since the Criminal Code is one of the important and effective tools for combating crime and criminal law protection of human rights and freedoms, the interests of the state and society, on the qualitative and correct application of which the overall success of the fight against crime depends. Preventive measures of a criminal-legal nature will contribute to improving the level of information security of the Republic of Kazakhstan and will make the prevention of these crimes more effective.

Keywords: cybercrime, prevention, criminal legislation, combating crime, measures, security, information system, Internet, telecommunications network, criminal offense.

ӘОЖ 343.811

Жолдаскалиев С. М.,

Ведомстволық білім беруді ұйымдастыру басқармасының аға инспекторы, заң ғылымдарының кандидаты

(Қазақстан Республикасы ІІМ Кадр саясаты департаменті, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: siko0717@mail.ru);

Есиргепова Д. М.,

магистрант

(Қазақстан Республикасы ІІМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, Қазақстан Республикасы, Қостанай қ., e-mail: dinara041184@mail.ru)

Қылмыстық-атқару жүйесінде отандық пенитенциарлық пробацияны дамыту

Аннотация. Мақалада автор отандық пенитенциарлық пробацияның қазіргі жағдайын және оның даму перспективаларын талдады. Автор бас бостандығынан айырылған сотталғандарға олардың әлеуметтік бейімделуін іске асыру шеңберінде әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету мәселелерін қарастырады. Бұдан басқа, Қазақстанда пенитенциарлық пробацияны жүзеге асыратын субъектілер ретіндегі пробация қызметінің одан әрі рөліне талдау беріледі. Мақаланың мақсаты: Бас бостандығынан айырылған сотталған тұлғаны қоғамға қайта интеграциялау жолындағы негізгі құрал ретінде әрекет ететін пробация институты үлгісінің бірі ретінде пенитенциарлық пробацияны талдау болып табылады. Қылмыстық-атқару жүйесіне пенитенциарлық пробацияның

енгізілуімен сотталғандарды бостандықта өмір сүруге дайындауды жүзеге асыру мәселелері бір-шама өзгерді, өйткені бас бостандығынан айыру орындарында ұсталатын адамдарды әлеуметтік бейімдеуді іске асыратын субъектілердің бірі пробация қызметінің қызметкерлері болды.

Негізгі сөздер: пенитенциарлық пробация, сотталғандарды әлеуметтік бейімдеу, пенитенциарлық мекеме, жергілікті атқарушы органдар, әлеуметтік-құқықтық көмек, қылмыстық-атқару жүйесі.

Қазақстан Республикасының мемлекет құрудағы демократиялық, құқықтық және әлеуметтік қағидаттарды ұстануға ұмтылуы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған және әртүрлі мәжбүрлеу шараларын қолданған адамдарға мемлекет пен қоғамның қатынастарын іске асыру бөлігінде халықаралық стандарттарды имплементациялауға әкелді. Бұл жағдай елдің қазіргі заманғы құқықтық саясатын іске асыру аясында қылмыстық және қылмыстық-атқару заңнамасын ізгілендіру процестерін жандандырды.

Қылмыстық-атқару құқықтық қатынастарының ішінде қалған адамдарды әлеуметке қосу және әлеуметтік бейімдеу мәселелері стратегиялық сипаттағы ұлттық құжаттарда, атап айтқанда 33 қадам түріндегі «Ұлт жоспары — 100 нақты қадам» бағдарламасында: «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған және пробация қызметінде есепте тұрған азаматтарды әлеуметтік оңалтудың тиімді жүйесін құру. Әлеуметтік оңалтудың кешенді стратегиясын және осындай азаматтар үшін арнаулы әлеуметтік қызметтер стандартын әзірлеу» [1]. Бас бостандығынан айыру орындарында жазасын өтеп жатқан сотталғандарды және пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарды өмірлік қиын жағдайда жүрген азаматтар ретінде тану. Мемлекеттік органдардың да, қоғамның да оларды әлеуметтендіруге көмек көрсету қажеттілігін айқындайды. Осы мақсаттарға қол жеткізу пробация субъектілерінің әлеуметтік қызметтерді тиімді көрсетуіне бағытталған кешенді шараларды іске асыруды көздейді.

Қазіргі заманғы отандық пробация жүйесі сотталған адамдардың одан әрі қылмыстық мінез-құлқына жол бермеу мақсатында оларды қайта әлеуметтендіру жөніндегі шараларды жүзеге асыруға, осылайша олардың жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алуға бағытталған. Көптеген шет мемлекеттердегідей, қазақстандық пробация моделі сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысынан бастап құқық бұзушыны бас бостандығынан айыру орындарынан босату кезеңіне дейін өзінің жұмыс істеуін көздейді. Демек, пробация институтын қылмыстық-құқықтық ықпал ету шараларының бірі ретінде ғана қарау қате.

Отандық пробация институтының, атап айтқанда пенитенциарлық пробация теориялық және құқықтық негіздерін әзірлеуге ғылыми үлес қосқан: Н. М. Абдиров, А. Ш. Аккулев, М. А. Аюбаев, С. Н. Бачурин, А. Д. Ким, М. А. Кызылов, А. Е. Мизанбаев, К. Х. Рахимбердин, Е. А. Саламатов, Ю. И. Симонова, А. Б. Скаков, Б. К. Шнарбаев және т. б.

Осы мақала бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жатқан сотталғандармен жұмыс жасаудан тұратын пенитенциарлық пробацияны зерттеуге арналған. Осының шеңберінде бас бостандығынан айыруға сотталғандарды әлеуметтендіру процесіне қатысатын мемлекеттік органдардың нәтижелілігін арттыру, әлеуметтік қолдау көрсетудің әртүрлі инновациялық әдістерін іздеу, үкіметтік емес ұйымдарды оңалту қызметіне белсенді тарту, сотталғандарды әлеуметтендіруге арналған мемлекет пен қоғамның өзара іс-қимылын күшейту мәселелерін өзектендіру қажет.

«Пробация туралы» ҚР Заңында бекітілген анықтамаға сүйене отырып, пенитенциарлық пробация — бұл қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемелерінде бас бостандығынан айыру түрінде жазасын өтеп жатқан адамдарды қайта әлеуметтендіру жөніндегі қызмет және шаралар жиынтығы.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық-атқару кодексінің (бұдан әрі — ҚР ҚАК) 125-бабының 3-бөлігіне сәйкес [2] «мекеме әкімшілігі сотталған адамды түзеу мақсатында оның қоғамның толық құқылы мүшесінің әлеуметтік мәртебесін қалпына келтіруге, құқық норма-

лары мен жалпы қабылданған мінез-құлық нормалары (қайта әлеуметтендіру) негізінде оны қоғамда дербес өмірге қайтаруға жәрдемдеседі».

Кеңестік қылмыстық атқару құқығы теориясында қарастырылып отырған «қайта әлеуметтендіру» санатын анықтауда әртүрлі өзгерістер бар. Сонымен, белгілі заңгер М. Ю. Антонянның пікірінше, әлеуметтену дегеніміз әлеуметтік бейімделу, жаңа жағдайларға бейімделу, жаңа өмірге белсенді қатысу, жаңа рөлдерді, мәртебелер мен функцияларды қалпына келтіру немесе алу процесі деп түсіну керек [3, 46].

И. И. Евтушенко атап өткендей: «қайта әлеуметтендіру — бұл сотталғандарға теріс құндылық бағдарларын өзгерту, оқшаулаудың теріс салдарын жою, түзету нәтижелерін бекіту, оларды оң әлеуметтік байланыстарға қосу және түзеу мекемесінен босатылғаннан кейін оңалту іс-шараларын көрсету мақсатында қолданылатын құқықтық, ұйымдастырушылық, тәрбиелік және өзге де ықпал ету шараларының жиынтығы» [4, 34].

Жоғарыда баяндалған аспектілерді талдай отырып, қайта әлеуметтендіру — бұл сотталған адамға тәрбие жұмысы, психологиялық қолдау және әлеуметтік-құқықтық сүйемелдеу жөніндегі іс-шараларды қамтитын, оның одан әрі заңға бағынатын мінез-құлқы мақсатында бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу процесінде іске асыратын заңды ықпал етудің ажырамас бөлігі екенін атап өткен жөн.

«Пробация туралы» заңға [5, 59] түсініктеме авторлары, пенитенциарлық пробация екі кезеңде жүзеге асырылады деп пайымдайды, оның біріншісі сотталған адамның жазасын өтеу үшін пенитенциарлық мекемеге келген сәтінен бастап тағайындалған жаза мерзімін толық өтегенге дейін бір жыл қалған кезге дейінгі кезеңді қамтиды. Келесі кезең сотталған адам тағайындалған жаза мерзімін толық өтегенге дейін бір жыл қалған кезден бастап, сотталған адам бас бостандығынан айыру орындарынан тікелей босатылатын кезге дейін жүзеге асырылады. Көрсетілген кезең «қарқынды пенитенциарлық пробация» деп аталады.

Бас бостандығынан айыруға сотталған адамды қайта әлеуметтендіру оның пенитенциарлық мекемеде болған алғашқы күндерінен басталады. Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаға сотталғандармен тәрбие жұмысын регламенттейтін ведомстволық нормативтік құжатқа сәйкес «мекемелерде сотталғандарды түзеуге, яғни заңдардың талаптарын сақтауға, еңбек етуге және өзге де қоғамдық пайдалы қызметпен айналысуға, білім беру және мәдени деңгейін арттыруға, оңалту бағдарламаларына қатысуға ұмтылысты қалыптастыруға бағытталған іс-шаралар кешені жүргізіледі» [6].

Бұл шаралар келесі бағыттарда жүзеге асырылады: адамгершілік, әлеуметтік-құқықтық, эстетикалық, еңбек, физикалық және психологиялық. Сотталғандармен тәрбие жұмысының нысандарына мыналар жатады: қолданыстағы психологиялық-педагогикалық әдістер негізінде жүргізілетін жеке, топтық және жаппай.

Сотталғандармен жұмыс істеу кезеңі ұзақ уақыт алады, оның барысында ҚАЖ мекемесінің әкімшілігі әрбір қылмыскердің жеке ерекшеліктерін, оның моральдық-психологиялық және физикалық жай-күйін, криминалдық өткенін, отбасылық жағдайын, ақыл-ой және рухани дамуын, іскерлігін, дағдыларын және т. б. ескереді.

Босатылған сотталған адамды бостандықтағы өмірге белсенді дайындаудан тұратын пенитенциарлық пробацияның екінші кезеңінің басталу процесіне пробация қызметі мен жергілікті атқарушы органдар қосылады.

Мәселен, пенитенциарлық мекеменің әкімшілігі пробация қызметінің қызметкерлерімен бірлесіп әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасын жасайды. «Пробация туралы» ҚР Заңының 16-бабына сәйкес көрсетілген бағдарлама мынадай мәліметтерді қамтиды:

– «сотқа дейінгі пробация кезеңінде пробация қызметі әзірлеген сотқа дейінгі баяндаманың деректері (ол болған кезде);

– қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемесінде болу кезеңіндегі сотталған адамның мінез-құлқын сипаттайтын материалдар;

– босатуға дайындалатын адамның талап қою талаптарын өтеуі және (немесе) өтемеуі туралы мәліметтер;

– сотталған адамның босатуға дайындалатын әлеуметтік байланыстары, оның денсаулық жағдайы, білім деңгейі, еңбек дағдылары, құқықтары мен бостандықтарын іске асырудың құқықтық тетіктері туралы хабардар болуы туралы мәліметтер, сондай-ақ сотталған адамның әлеуметтік мінез-құлқын түзету және табысты әлеуметтік бейімдеу үшін өзге де қажетті мәліметтер;

– босатуға дайындалатын сотталған адамға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетуге бағытталған нақты іс-шаралар;

– сотталғанды босатылғаннан кейін оған әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету, еңбекке және тұрмыстық орналастыру жөніндегі жоспарланған іс-шаралар».

Әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасының дайындалған көшірмесі жергілікті атқарушы органдардың өкілдеріне, атап айтқанда: сотталған адамды тіркеу және оған бос жұмыс орындары туралы ақпарат беру үшін халықты жұмыспен қамту орталығына; қарт адамдар, мүгедектер және белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар сияқты сотталғандар санатының әлеуметтік қызметтер алуына жәрдемдесу үшін әлеуметтік қызметтерге жіберіледі.

Айта кететіні, қарқынды пенитенциарлық пробация процесіне үкіметтік емес ұйымдар, еріктілер және сотталғандардың жақын туыстары қатысады.

Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған сотталған адамды жұмысқа және тұрмыстық орналастыру мемлекеттік органдарды да, жалпы қоғамдық халықты да толық қосуды талап етеді.

ҚР ИМ ҚАЖ комитетінің статистикалық мәліметтеріне негізделген пенитенциарлық пробация жай-күйін талдау зерттелетін пробация моделіне жататын сотталғандардың өсуі жыл сайын азайып келе жатқанын көрсетті. Әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламалары жасалған сотталғандар саны: 2018 жылы – 3672 сотталған, 2019 жылы – 3179 сотталған, 2020 жылы – 3078 сотталған адамды құрады.

Бұл жағдай түрме тұрғындарының саны жыл сайын азайып келе жатқандығымен түсіндіріледі. Жүргізілген құқықтық және құрылымдық реформалардың салдарынан пенитенциарлық жүйеде отандық қылмыстық және қылмыстық-атқару заңнамасы жетілдірілді, бұл бас бостандығынан айыру орындарында ұсталатын адамдардың санын үш есе қысқартуға ықпал етті. Осылайша, түрме халқы индексінің әлемдік рейтингінде Қазақстан 3-ші орыннан 99-шы орынға көтерілді. Бүгінгі таңда республикада пенитенциарлық мекемелерді оңтайландыру, сотталғандарды жасақ-барак ұстаудан камерада ұстауға жоспарлы көшу, сондай-ақ ҚАЖ мекемелерінде бейнебақылау орнату түріндегі техникалық жарақтандыру бойынша шаралар жүргізілуде.

Сотталғанға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің тиісті бағдарламасы жасалғаннан кейін пенитенциарлық мекеменің әкімшілігі бас бостандығынан айыру орындарынан босатылатын адамға қажетті көмек көлемін беруді қамтамасыз ету үшін жергілікті атқарушы органдарға, үкіметтік емес ұйымдарға және өзге де органдарға.

Қылмыстық-атқару жүйесі органдарын бейінді емес функцияларды орындаудан босату, сондай-ақ өмірлік қиын жағдайда жүрген адамдарға арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету жөніндегі функцияларды жергілікті атқарушы органдармен қайталауды болдырмау мақсатында пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету жөніндегі функцияларды жергілікті атқарушы органдарға беру туралы мәселе шешіледі. Осылайша, пробация қызметінің қызметкерлері әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке

бағдарламасын жасауды және дайындауды тоқтатады, осылайша олардың сотталғандар мен жергілікті атқарушы органдар арасындағы үйлестіруші ретіндегі рөлі тоқтатылады.

Осыны негізге ала отырып, «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ішкі істер органдарының қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»⁷ әзірленген заң жобасына сәйкес пенитенциарлық пробацацияны іске асыру бөлігінде өзгерістер орын алады. Мәселен, 1-Б. 166 ҚР ҚАК «пробацация қызметі» деген сөз тіркесін алып тастауды талап етеді, одан кейін ҚАЖ мекемесінің әкімшілігі сотталған адамды босату туралы жергілікті атқарушы органдарды, облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың, ауданның, облыстық маңызы бар қаланың ішкі істер органдарын сотталған таңдаған тұрғылықты жері бойынша оның алдағы босатылуы, оның тұрғын үйінің болуы, оның еңбекке қабілеттілігі және мамандықтары туралы хабардар етеді.

Сонымен қатар, жоғарыда аталған заң жобасына сәйкес «Пробацация туралы» Заң өзгерістерге ұшырайды. Осылайша, көзделген өзгерістер пробацация қызметінің пенитенциарлық пробацацияны жүзеге асыруға қатысуын толығымен болдырмайды. Жоспарланған талаптарға сәйкес бас бостандығынан айыруға сотталған адамға қатысты әлеуметтік-құқықтық көмек көрсетудің жеке бағдарламасын дайындаумен және жасаумен ҚАЖ мекемесінің әкімшілігі айналысатын болады.

Біздің ойымызша, пробацация қызметінің жұмысындағы қарастырылған өзгерістер шын мәнінде оң сипатқа ие, бұл тұтастай алғанда пробацация механизмінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді. Себебі, есеп беретін адамға әлеуметтік-құқықтық көмек бағдарламасын әзірлеу түрінде қосымша жұмысты орындау, сайып келгенде, пробацация қызметінің негізгі функциясы болып табылмайды. Өйткені, сотталған адамдар әлеуметтік қолдау алу үшін қандай да бір мемлекеттік органның өкілдеріне тікелей жүгінуге құқылы.

Жоғарыда айтылғандарға қарамастан, пробацация жүйесіндегі пенитенциарлық мекеме қызметкерлерінің мәртебесі туралы мәселе шешілмеген күйінде қалып отыр [7]. Біз оларды пробацация түрлерінің бірін іске асыратын пробацация субъектілерінің тізбесіне енгізу қажет деп санаймыз, бұл туралы өз зерттеулерімізде толығырақ баяндалды [8, 137].

Бас бостандығынан айыруға сотталғанды қайта әлеуметтендіру мәселелері отандық қылмыстық-атқару жүйесінде жетекші орын алады. Қылмыскердің сәтті әлеуметтік бейімделуі оның қоғамға толыққанды азамат ретінде оралуына мүмкіндік береді, осылайша оның қайталану немесе жаңа қылмыстық құқық бұзушылық жасау мүмкіндігін жоққа шығарады. Осы зерттеуге сүйене отырып, біз келесі қорытындыларды анықтадық:

1. Қайта әлеуметтендіру — бұл сотталған адамға тәрбие жұмысы, психологиялық қолдау және әлеуметтік-құқықтық сүйемелдеу жөніндегі іс-шараларды қамтитын, оны одан әрі заңға мойынсынушылық мінез-құлқы мақсатында бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу процесінде іске асыратын заңды ықпал етудің ажырамас бөлігі.

2. Заңнамалық сектор мен құқық қолдану органдары өкілдерінің пробацация қызметін есепке алынған адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек түріндегі нысанды іске асыруда босату туралы пайымы оң. Көрсетілген мән-жайлар пробацация қызметінің қызметкерлеріне сотталған адамдардың мінез-құлқын бақылау функцияларын неғұрлым нәтижелі жүзеге асыруға мүмкіндік береді, ал жергілікті атқарушы органдар отандық пробацация жүйесіндегі өз позицияларын нығайтады.

3. ҚАЖ мекемесі әкімшілігінің пенитенциарлық пробацацияны жүзеге асыру процесіндегі рөлі даусыз және елеулі. Құқық бұзушыны түзету процесі жүйелі, жан-жақты және жан-жақты жұмысты қажет етеді. Пенитенциарлық мекеменің қызметкерлері пенитенциарлық пробацацияның негізгі қатысушылары болып табылатындығын ескере отырып, оларды пробацацияны жүзеге асыратын субъектілер ретінде тану туралы мәселені пысықтау қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. 100 нақты қадам — Ұлт жоспары: Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 20 мамырдағы бағдарламасы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1500000100> (23.07.2021).
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексі: 2014 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасының Кодексі № 234-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000234#z279> (24.07.2021).
3. Антонян Ю. М. Сотталғандарды қайта әлеуметтендіру оларды түзету процесі ретінде / Ю. М. Антонян // Заң журналы. — 2016. — № 4. — 45–54 б.
4. Евтушенко И. И. Бас бостандығынан айыруға сотталғандарды шартты түрде мерзімінен бұрын босату және оларды қайта әлеуметтендіру // Заң журналы. — 2015 — № 2. — 33–38 б.
5. «Пробация туралы» Қазақстан Республикасының Заңына түсініктеме. — Қостанай: ҚР ПМ Ш. Қабылбаев атындағы Қостанай академиясы, 2017. — 183 Б.
6. Бас бостандығынан айыруға сотталғандармен тәрбие жұмысын жүргізу қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 13 тамыздағы № 508 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009729> (24.07.2021).
7. Шнарбаев Б. К. Актуальные вопросы подготовки кадров для пробации // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3 (73). — С. 104–111.
8. Есиргепова Д. М., Жолдаскалиев С. М. Қылмыстық-атқару жүйесі мекемелері қызметкерлерінің пробацияны жүзеге асыратын субъектілер ретіндегі құқықтық мәртебесін реттеу мәселелері // Ғылым. — 2021. — № 2 (69). — С. 136–139.

Жолдаскалиев С. М.,

старший инспектор Управления организации ведомственного образования,

кандидат юридических наук

(Департамент кадровой политики МВД РК, г. Нур-Султан,

Республика Казахстан, e-mail: siko0717@mail.ru);

Есиргепова Д. М.,

магистрант

(Костанайская академия МВД РК им. Ш. Кабылбаева,

г. Костанай, Республика Казахстан, e-mail: dinara041184@mail.ru)

**Развитие отечественной пенитенциарной пробации
в уголовно-исполнительной системе**

Аннотация. В статье проанализированы современное состояние отечественной пенитенциарной пробации и перспективы её развития. Автором рассматриваются вопросы оказания социально-правовой помощи осужденным к лишению свободы в рамках реализации их социальной адаптации. Кроме того, дается анализ дальнейшей роли службы пробации как субъектов осуществляющих пенитенциарную пробацию в Казахстане. Цель настоящей статьи заключается в анализе пенитенциарной пробации как одной из модели института пробации, выступающей в качестве основного инструмента на пути реинтеграции осужденного к лишению свободы в общество. С введением пенитенциарной пробации в уголовно-исполнительную систему вопросы осуществления подготовки осужденных к жизни на свободе несколько видоизменились, так как одним из субъектов, реализующие социальную адаптацию лиц, содержащихся в местах лишения свободы, стали сотрудники службы пробации.

Ключевые слова: пенитенциарная пробация, социальная адаптация осужденных, пенитенциарное учреждение, местные исполнительные органы, социально-правовая помощь, уголовно-исполнительная система.

S. M. Zholdaskaliev,

*Senior Inspector of the Department of the Organization of Departmental Education
Candidate of Legal Sciences*

*(Department of Personnel Policy of the Ministry of Internal Affairs
of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, e-mail: siko0717@mail.ru);*

D. M. Esergepova,
master's student

*(Kostanay academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after Sh. Kabylbayev, e-mail: dinara041184@mail.ru)*

Development of domestic penitentiary probation in the penal correction system

Annotation. The article analyzes the current state of the domestic penitentiary probation and the prospects for its development. The author examines the issues of providing social and legal assistance to persons sentenced to imprisonment within the framework of their social adaptation. In addition, the analysis of the further role of the probation service as subjects carrying out penitentiary testing in Kazakhstan is given. The purpose of this article is to analyze penitentiary probation as one of the models of the probation institute, acting as the main tool for the reintegration of a convicted person to imprisonment into society. With the introduction of penal probation into the penal enforcement system, the issues of preparing convicts for life in freedom have changed somewhat, since probation service employees have become one of the subjects implementing the social adaptation of persons held in places of deprivation of liberty.

Keywords: penitentiary probation, social adaptation of convicts, penitentiary institution, local executive bodies, social and legal assistance, penal enforcement system.

УДК 343

Имангалиев Н. К.,

*главный научный сотрудник центра исследования проблем уголовной политики
и криминологии Межведомственного научно-исследовательского института,
кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, старший советник юстиции
(Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: 7171131@prokuror.kz)*

Правовые и организационные вопросы расследования уголовных правонарушений, совершенных в сети Интернет

Аннотация. В статье исследуются проблемные вопросы расследования уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет. Внимание автора акцентируется на возможности органов уголовного преследования по существенному расширению объема доказательственной информации путем использования научных знаний. В работе отмечается, что доказательства в электронном виде и компьютерные данные легко можно изменить. При сборе и обращении с электронными доказательствами необходимо обеспечить целостность, подлинность и непрерывность доказательства в течение всего периода с момента его выемки до приговора суда или вынесения окончательного решения органом уголовного преследования. Предлагаются правовые и организационные меры по совершенствованию отечественного законодательства, направленного на усиление мер государственной политики в части защиты конституционных прав граждан.

Ключевые слова: сеть Интернет, киберпреступность, электронные доказательства, IP-адрес, информационные системы, раскрытие, социальные сети, провайдер, лог-файлы, международное сотрудничество.

Широкое применение информационно-коммуникационных технологий во всех значимых сферах жизни общества стало неотъемлемой характеристикой современности.

Так, по данным Министерства информации и общественного развития, в период с 2017 г. по 2021 г. наибольшее количество совершенных через сеть Интернет противоправных деяний относились следующим направлениям:

- пропаганда терроризма, экстремизма;
- распространение порнографии;
- пропаганда наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров;
- распространение информации, пропагандирующей суицид [1].

Таблица 1

Виды уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет

Годы	Пропаганда терроризма, пропаганда экстремизма	Распространение порнографии	Пропаганда наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров	Распространение информации, пропагандирующей суицид
2017	79186	2562	2097	923
2018	148998	1346	945	354
2019	56428	3779	1851	133
2020	72025	2125	1068	87
2021	231140	6760	1754	28

Динамичное развитие общества привело к формированию единого мирового информационного пространства, основанного на развитии глобальных информационно-телекоммуникационных систем, удаленного доступа к базам данных и специальных знаний различного назначения.

Технологическая информационно-телекоммуникационная среда Интернет определяет новые способы совершения преступлений и, соответственно, технические средства, специфичные для процесса раскрытия и расследования преступлений. В связи с этим, в ходе расследования уголовных правонарушений, совершенных в сети Интернет, при возникновении потребности разрешения вопросов и получения новых доказательств с использованием научных знаний, назначаются соответствующие исследования.

Поскольку рассматриваемые преступные деяния совершаются посредством передачи компьютерной информации, существенная доля доказательственной информации в виде цифровых следов остается на электронных носителях. Цифровые следы возникают в результате активной деятельности человека в сети Интернет, при общении в социальных сетях, выкладывании фотографий, просмотре того или иного контента, оплате товаров, услуг, объявлений и т. д.

Таким образом, орган уголовного преследования при невозможности проверки своих версий иными способами имеет возможность существенно расширить объем доказательственной информации, используя знания специалистов и экспертов.

В ходе расследования уголовных правонарушений указанной категории могут быть назначены и проведены различные почерковедческие, экономические, дактилоскопические, судебно-химические и другие виды исследований. С учетом того, что данные правонарушения совершаются с применением компьютерной техники, для исследования компьютерных

устройств, программных продуктов, машинных магнитных носителей информации целесообразно назначение и проведение компьютерно-технической экспертизы.

Для организации данного исследования необходимо представить специалистам предметы и документы, имеющие значение для расследования уголовного дела, изъятые в соответствии с действующим законодательством в ходе осмотра, обыска, выемки либо добровольно предоставленные участниками уголовного процесса [2].

Основания для назначения и производства судебной экспертизы как самостоятельного следственного действия определяются УПК и Законом «О судебно-экспертной деятельности в РК» [3]. Подготовка материалов для назначения судебной экспертизы состоит из комплекса процессуальных, технических и тактических мероприятий, направленных на собирание и оформление всех необходимых вещественных доказательств, документов, образцов и исходных сведений [4].

В ходе исследования экспертами и специалистами для поиска оставленной в сети Интернет информации, интересующей правоохранительные органы, используются различные средства и ресурсы. Набор указанных средств и ресурсов на сегодня достаточно велик и постоянно дополняется.

В качестве одного из них можно привести «никнейм» пользователя, который стал известен правоохранительным органам. Как правило, пользователи сети Интернет используют один и тот же «никнейм» в разных социальных профилях, что облегчает поиск. «Никнейм», сетевое имя — это псевдоним, используемый пользователем в Интернете, обычно в местах общения. *Nickname* — первоначально «кличка, прозвище», от древнеанглийского *anekenaime* — другое имя. Оно характеризует представившегося и является многофункциональным средством добавления выразительности и высказывания [5].

При сборе и обращении с электронными доказательствами необходимо обеспечить целостность, подлинность и непрерывность доказательства в течение всего периода с момента его выемки до приговора суда или вынесения окончательного решения органом уголовного преследования. Уголовно-процессуальным законодательством определены порядок сбора доказательств и их допустимость. Однако доказательства в электронном виде и компьютерные данные легко можно изменить.

Недостаток специальных, профессиональных знаний в области информационных технологий не позволяет следователю самостоятельно правильно изъять копию жесткого диска компьютера на месте совершения преступления. Поэтому при расследовании уголовных правонарушений в сети Интернет тактически целесообразно привлечение специалиста в области компьютерной техники и информации.

Процесс обеспечения целостности файлов и логов при осмотре места происшествия и последующей выемке для назначения судебной экспертизы можно назвать алгоритмом безопасного хеширования. Хэш-функция обеспечивает шифрование с использованием алгоритма и без ключа. Они называются «односторонними хэш-функциями», потому что отменить шифрование невозможно. Открытый текст переменной длины «хешируется» обычно в хэш-значение фиксированной длины, часто называемое «дайджестом сообщения» или просто «хешем». Хэш-функции, в основном, используются для обеспечения целостности, если хэш-код открытого текста изменяется, изменяется и сам открытый текст. Общие старые хэш-функции включают алгоритмы безопасного хеширования.

Например, при снятии специалистом образа диска на месте происшествия подсчитывается хэш-функция, значение которой заносится в протокол. Эксперт, получив на исследование копию, подсчитывает с нее хэш-функцию. Если ее значение совпадает со значением, внесенным в протокол, эксперт и иные лица получают уверенность, что исследуемая копия совпадает с оригиналом с точностью до бита.

Аналогично хэш-функция используется для контроля целостности отдельных файлов, например, при изъятии логов. Подсчитывается хэш-функция от лог-файла, она заносится в протокол. Значение хэш-функции в протоколе обеспечивает неизменность файла при копировании и последующем хранении. Совпадение значений хэш-функции гарантирует полное совпадение файлов [6].

В случаях, когда в ходе исследования представленных объектов установлено, что содержимое файлов претерпело существенные изменения, возникает необходимость получения дополнительных сведений от правообладателя. Такие сведения о значимых и неизменных свойствах программного продукта, например, областей кода в оперативной памяти можно получить путем допроса с привлечением специалиста.

Данные меры позволяют эксперту провести сравнительное исследование путем сопоставления программных продуктов между собой и вынести заключение в соответствии с типовой методикой исследования компьютерной информации.

Следует отметить, что при отсутствии технической возможности копирования информации на машинные носители (RAID-массив, большой объем и др.) осуществляется исследование компьютерной информации разрушающими методами. К ним относятся: включение средства вычислительной техники системного блока, ноутбука и др. с использованием загрузочных машинных носителей флеш-карт, CD-, DVD-дисков и использование собственной операционной системы. Однако исследование компьютерной информации разрушающими методами крайне нежелательно и применяется лишь в случаях, когда другие технические возможности отсутствуют. Данные методы изменяют следовую картину деятельности пользователя на этом средстве компьютерной техники, что существенно ограничивает эксперта и лишает его возможности использовать специализированное программное обеспечение при исследовании компьютерной информации.

В лог-файлах, т. е. в файлах расширения Log, содержится большой массив доказательственной информации. По сути, в ней в виде текстовой информации хранится вся история интернет-соединений, исходящие и входящие запросы с данного компьютера и IP-адреса, с которых производились запросы к серверу. Поэтому дальнейшая деятельность следователя будет направлена на проведение с оперативными сотрудниками совместных следственных действий по установлению владельцев IP-адреса.

Хостинг-провайдеры в соответствии с политикой безопасности при предоставлении IP-адреса и регистрации сервера требуют с владельцев предоставления анкетных данных в виде паспортных данных, номера телефона, адреса места жительства, почтового адреса и др., что в значительной мере упрощает процедуру идентификации преступника. После получения указанных сведений следователю остается только организовать оперативно-розыскные мероприятия по установлению местонахождения и задержанию предполагаемого преступника.

Таким образом, осмотр места происшествия и последующая выемка, проведенные с нарушением алгоритма безопасного хеширования, то есть без соответствующего обеспечения целостности файлов и логов при назначении судебной экспертизы, могут способствовать утере важной доказательственной информации и цифровых следов на электронных носителях информации.

В этой связи в качестве примера можно привести опыт Соединенных Штатов Америки, которые в августе 2015 г. приняли на Федеральном уровне «Стандарты безопасного хеширования» (SHS) (FIPS PUB 180-4), разработанные Департаментом Коммерции США [7]. Этот стандарт определяет хэш-алгоритмы, которые могут быть использованы для генерации дайджестов сообщений с целью определения возможных изменений сообщений с момента их создания.

Для удостоверения целостности и неизменности данных электронных носителей информации с момента изъятия предлагается на примере опыта США определить «стандарты без-

опасного хеширования», которые могут использоваться для определения, были ли сообщения изменены с момента создания дайджестов. Использование стандартов безопасного хеширования также актуально для закрепления цифровых следов на электронных носителях, оставляемых при распространении наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров путем «закладок» в интернет-ресурсах, ставших основной площадкой для этого.

Поставка продукции покупателю осуществляется через курьера методом «закладок». Ключевым преимуществом закладки является бесконтактный сбыт и приобретение наркотических средств и получение денежных средств через карт-счета. По современному толковому словарю криминалиста Е. Н. Бегалиева «Закладка — предварительно оговоренное (условное) место транзитного хранения наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров, используемое сбытчиком для передачи дозы партии потребителю» [8].

Таким образом, тщательный осмотр места происшествия и последующая выемка с соблюдением алгоритма безопасного хеширования способствуют расширению объема и получению правоохранительными органами важной доказательственной информации путем использования научных знаний специалистов и экспертов.

Как ранее отмечалось, для успешного раскрытия и расследования уголовных правонарушений, совершенных в сети Интернет, сотрудникам органов уголовного преследования и работникам судебной системы необходимы специальные познания в области новых компьютерных технологий и опыт работы со специфическими источниками доказательственной информации в электронно-цифровом формате (электронные сообщения, страницы, сайты и др.).

Одним из видов процессуального использования специальных знаний в процессе расследования уголовного дела является привлечение специалиста к производству следственных действий, который используя свои специальные знания и навыки, оказывает содействие правоохранительным органам в обнаружении и закреплении доказательств [9]. Сегодня уголовные правонарушения данной категории расследуются сотрудниками с высшим юридическим образованием, специализирующимися на расследовании общеуголовных преступлений, в том числе в сфере коррупции и экономики.

Для определения уровня развития ведомств по раскрытию преступлений в глобальной сети «Интернет» введен показатель – количество специалистов на 100 тыс. пользователей. Так, в развитых странах, согласно данным, приводимым УНП ООН, показатель варьируется в пределах от 0,4 до 1, в менее развитых странах показатель достигает 0,2 [10].

С учетом недостаточности принимаемых государством мер в данной области в послании Президента народу Казахстана отмечена необходимость усиления отечественного IT-сектора с подготовкой 100 тысяч молодых IT-специалистов [11].

В настоящее время вопросы противодействия уголовным правонарушениям в сфере информатизации и связи, преступлениям, совершаемым с использованием информационных технологий, мониторинг, выявление и пресечение распространения противоправного контента в сети Интернет возложены на Центр по борьбе с киберпреступностью ДКП МВД. Центр функционирует в составе ДКП, а имеющееся количество сотрудников не позволяет обеспечить принятие действенных мер со стороны государства по противодействию значительному росту уголовных правонарушений, совершаемых в сети Интернет, проникновению криминальных угроз в информационно-телекоммуникационную среду, в том числе транснационального характера.

Таким образом, в целях повышения эффективности противодействия уголовным правонарушениям в сети Интернет и исключения выполнения несвойственных задач предлагается создать в МВД РК Департамент по борьбе с киберпреступностью. Департаменту следует передать функции по реализации государственной политики в сфере борьбы с киберпреступностью, межведомственной координации в области предупреждения, раскрытия, расследования

преступлений, проведения исследований электронно-цифровых доказательств, взаимодействия с провайдерами, банковским сектором и др.

Список использованной литературы:

1. Архив Комитета информации Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан. Архив за 2021 год //
2. Справочник для правоохранительных органов и судов по вопросам назначения судебных экспертиз в Центре судебной экспертизы Министерства юстиции Республики Казахстан. — Астана, 2011 // Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31098967 (дата обращения: 19.12.2021).
3. Закон Республики Казахстан «О судебно-экспертной деятельности в РК» от 10 февраля 2017 года № 44-VI // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1300000094> (дата обращения: 19.12.2021).
4. Методические рекомендации по расследованию уголовных правонарушений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств посредством интернет-ресурсов. — Караганда: Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2020. — С. 36.
5. Nikneim // Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org>. (дата обращения: 18.12.2021).
6. Күнғожинов Қ. Ә. Проблемы расследования преступлений в Интернете // Расследование уголовных правонарушений в сети Интернет: проблемы и пути решения: Сб. мат-лов круглого стола. 28.05.2021 г. — Қосшы, 2021. ISSN 2709-4421.
7. Криптографическая_хеш-функция // Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>. (дата обращения: 20.12.2021).
8. Бегалиев Е. Н. Современный толковый словарь криминалиста»: Учеб. пос. — Алматы: Лантар Трейд, 2019. — 136 с.
9. Еспергенова Е. В. Формы и способы использования специальных знаний при расследовании хищений, совершенных с использованием банковских карт // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3 (73).
10. Всестороннее исследование проблемы киберпреступности // Официальный Интернет-портал Управления ООН по наркотикам и преступлениям // Режим доступа: URL:www.unodc.org/documents/organized-crime/cybercrime/cybercrime_study_210213.pdf (дата обращения: 21.12.2021).
11. Токаев К-Ж. Единство народа и системные реформы — прочная основа процветания страны: Послание Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2021 г. // Режим доступа: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048> (дата обращения: 19.12.2021).

Иманғалиев Н. Қ.,

*Ведомствоаралық ғылыми-зерттеу институтының
қылмыстық саясат және криминология мәселелерін зерттеу орталығының
бас ғылыми қызметкері,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент, аға әділет кеңесшісі
(Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: 7171131@prokuror.kz)*

Интернетте жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің құқықтық және ұйымдастырушылық мәселелері

Аннотация. Мақалада Интернетте жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтарды тергеудің проблемалық мәселелері қарастырылады. Автордың назары қылмыстық қудалау органдарының ғылыми білімдерді пайдалану арқылы дәлелдемелік ақпарат көлемін айтарлықтай кеңейту мүмкіндігіне аударылған. Қағаз электронды түрдегі дәлелдемелерді және компьютерлік деректерді оңай өзгертуге болатынын атап өтеді. Электрондық дәлелдемелерді жинау және өңдеу кезінде олар алынған кезден бастап соттың үкімі шығарылғанға дейін, немесе қылмыстық қудалау органы түпкілікті шешім қабылдағанға дейінгі, бүкіл уақыт кезеңінде дәлелдемелердің тұтастығын, шынайылығын және үздіксіздігін қамтамасыз ету қажет. Азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау бөлігінде мемлекеттік саясат шараларын күшейтуге бағытталған ішкі заңнаманы жетілдіру бойынша құқықтық және ұйымдастырушылық шаралар ұсынылады.

Негізгі сөздер: интернет желісі, киберқылмыс, электрондық дәлелдер, IP-мекенжайы, ақпараттық жүйелер, ашу, әлеуметтік желілер, провайдер, лог-файл, халықаралық ынтымақтастық.

N. K. Imangaliyev,

*Chief Researcher of the Center for Research on Problems of Criminal Policy and Criminology
of the Interdepartmental Research Institute,*

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Senior Counselor of Justice

*(Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the
Republic of Kazakhstan, the city of Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: 7171131@prokuror.kz)*

Legal and organizational issues of investigation of criminal offenses committed on the Internet

Annotation. The article examines the problematic issues of the investigation of criminal offenses committed on the Internet. The author's attention is focused on the ability of the criminal prosecution bodies to significantly expand the amount of evidentiary information through the use of scientific knowledge. The paper notes that evidence in electronic form and computer data can be easily changed. When collecting and handling electronic evidence, it is necessary to ensure the integrity, authenticity and continuity of the evidence throughout the entire period of time from the moment it is seized to the verdict of the court or the final decision by the criminal prosecution authority. Legal and organizational measures are proposed to improve domestic legislation aimed at strengthening state policy measures in terms of protecting the constitutional rights of citizens.

Keywords: Internet, cybercrime, electronic evidence, IP-address, information systems, disclosure, social networks, provayder, log-fayly, international cooperation.

ӘОЖ 342.3

Момышева Ф. С.,

*тарих және құқық институты құқықтану кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
(Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: farhij@mail.ru);*

Құлибек А. Б.,

*жалпы құқықтық және арнайы пәндер кафедрасының оқытушысы,
құқық магистрі*

*(Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: begalykyzy.ak@mail.ru)*

Жаһандану факторы мемлекеттің егемендігін әлсірету ретінде

Аннотация. Жаһандану жағдайында бір мезгілде шешілуі тиіс қағидатты мемлекеттік-құқықтық және халықаралық-құқықтық проблема егемендік проблемасы болып табылады. Бұл әсіресе соңғы онжылдықтарда қазіргі заманғы мемлекеттің аумағына шетелдік инфузиялардың бұрын-соңды болмаған көлеміне байланысты болды. Жаһандану жағдайында мемлекеттің рөлі азайып қана қоймай, жеке сектор үшін қолайлы жағдайлар жасау және мемлекеттік қадағалаудың тиімділігін арттыру тұрғысынан маңызды бола түсуде. Мемлекеттер ынтымақтастықтың халықаралық нысандары шеңберінде әрекет ету мүмкіндіктерін нығайтты. Сонымен бірге жаһандық және аймақтық өзара тәуелділік дәуірі келе жатыр, бұл кезде ақпарат, адамдар мен капитал ағындары мемлекеттердің шекараларын бұлдыратады және жаһандану процестері егемендіктің мызғымастығының негіздерін шайқауы мүмкін екендігі айқын болады.

Негізгі сөздер: Конституция, жаһандану, мемлекет, құқық, егемендік, тәуелсіздік, тәртіп, мораль, халықаралық құқық тәртібі, халықаралық құқық.

Жаһандану жағдайында бір уақытта шешілуі тиіс қағидатты мемлекеттік-құқықтық және халықаралық-құқықтық проблема егемендік проблемасы болып табылады. Бұл соңғы онжылдықтарда қазіргі заманғы мемлекет аумағына шетелдік инфузияларды жіберудің бұрын-соңды болмаған ауқымына байланысты ерекше өзекті болып отыр. Факт мынада: белгілі бір мемлекеттің экономикасына шетелдік капиталдың кең ағымы, егер біз оның дәстүрлі түсінігінен шығатын болсақ, елдің экономикалық егемендігін объективті түрде немесе басқа жолмен бұзады. Үлкен ақша капиталы түріндегі шетелдік инвестициялар ұлттық экономикаға белгілі бір қауіп төндіреді, өйткені олар пайда болғандай тез арада елден жоғалып кетуі мүмкін. Негізінде, бұл еркін, ештеңемен байланысты емес капитал. Бұл әдіснамалық хабарлама мемлекеттік егемендіктің теориясы мен практикасы мәселелерін қарастыруда маңызды емес.

Егемендік-мемлекеттің сапалы қасиеті, оның тәуелсіздігі мен қауіпсіздігінің тіректерінің бірі, мемлекет азаматтарының жеткілікті өмір сүру деңгейі мен қауіпсіздігіне, олардың құқықтары мен бостандықтарын іске асыру мен қорғаудың тиісті деңгейіне кепілдік беруге мүмкіндік беретін халықаралық-құқықтық қатынастардың субъектісі ретінде мемлекеттің мызғымастығының іргетасы. Ішкі және сыртқы саясатты тиімді іске асыру, ұлттық проблемаларды шешу және ұлтаралық қақтығыстар қауіпінің алдын алу егемен мемлекеттің базалық міндеттері болып табылады.

Жаһандану жағдайында мемлекеттік егемендіктің теориясы мен практикасы мәселелерін дамытуға деген қызығушылық бұрынғыдан да артып, экспоненциалды түрде өсуде. Алайда, мемлекеттік егемендік мәселелерінің өзектілігі қызуды жоғалтпады және барлық уақытта көптеген пікірталастар тудырды. Қазақстан бүгінде көпвекторлы, сындарлы және белсенді сыртқы саясатты іске асыруда, қауіпсіздік, ынтымақтастық және даму саласындағы жаһандық және өңірлік күн тәртібін қалыптастыруға және іске асыруға қомақты үлес қосуда [1, 67].

Жаһандану дәуіріндегі мемлекеттің егемендігі мәселелерін қарастыра отырып, әлемдік тәртіп пен құқық тәртібі мәселелерін толығырақ қарастырған жөн.

Әлемдік тәртіп туралы айтқанда, оны басқа тұжырымдамадан — жаһандық заң тәртібінен нақты ажырату керек, кейде оларды кейбір зерттеушілер негізсіз анықтайды, олардың арасындағы айырмашылықтың шегін жояды. Әлемдік кеңістіктің жаһандануы, қоғамды ақпараттандыру және осыған байланысты эрозия, процестер арқылы мемлекеттер арасындағы шекаралардың кеңеюі және өзара енуі бұрын жабылған немесе мемлекеттің бақылауында болған экономикалық нарықтар ұлттық шекаралармен байланысты емес қылмыстық көріністердің жаңа түрлерінің пайда болуына әкелді [2, 21].

Бұл тек мемлекеттік салада ғана емес, сонымен бірге мәдениет, идеология, дін салаларында, шаруашылық жүргізуші субъектілердің, партиялардың, қоғамдық ұйымдардың, шығармашылық, спорттық одақтардың, халықаралық, мемлекетаралық және аймақаралық сипаттағы жеке тұлғалардың өзара әрекеттесуіндегі қатынастар тәртібі.

Жаһандық құқықтық тәртіп жалпы әлемдік тәртіптің элементі, бір бөлігі ретінде бізге халықаралық құқық нормаларын, өңіраралық корпорациялардың (экономикалық, саяси және т. б.), халықаралық терроризмге, ұйымдасқан қылмысқа, сыбайлас жемқорлыққа және әлемдік ауқымдағы басқа да құқық бұзушылықтарға қарсы күрес үшін базаны қамтамасыз ететін әртүрлі елдердің жеке субъектілерінің өзара қарым-қатынас қағидаттарын ұдайы енгізудің салдары болып көрінеді.

Біздің Конституцияның 4-бабы, 3-тармағы біздің еліміз ратификациялаған халықаралық шарттардың ішкі заңдардан басымдығы қағидатын белгілейді, бұл, сөзсіз, Қазақстанның халықаралық қатынастарда тең құқықты әріптес ретінде әлемдік қоғамдастыққа интеграциялануға ұмтылысының дәлелі болып табылады [3].

Бірқатар халықаралық-құқықтық актілерді, атап айтқанда, адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясын, адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық конвенцияны, әлемдік саясаттың геоэкономикалық доминанттарға көшуіне байланысты экономикалық агрессия туралы істерді қарау кезінде жеке бас бостандығының әртүрлі аспектілерін көрсететін жаңалықтарды толықтыру қажет.

Халықаралық ұйымдар қызметінің спектріне мыналар кіруі мүмкін:

– жаһандық экономикалық үдерістер мен халықаралық нарықтағы капитал қозғалысын бақылау, тұрақты мониторингілеу;

– жанжалды жағдайларды, экономикалық соғыстарды шешу бойынша шаралар әзірлеу және қабылдау;

– әлемдік экономикалық ахуалды тұрақтандыру жөніндегі іс-қимылдарды үйлестіру; әлемдік кірістерді әділетсіз бөлуге мемлекеттердің, жекелеген экономикалық құрылымдардың (ең алдымен үшінші әлем елдерінің) шағымдарын, наразылықтарын қарау, теңгерімсіздіктердің күшеюіне, жағдайдың тұрақсыздануына және әлеуметтік жанжалдарға алып келетін экономикалық келісімдер жасасу үшін қабалдық жағдайларды таңу.

Жекелеген мемлекеттердің, трансұлттық корпорациялардың және қаржы құрылымдарының жосықсыз қызметі (қаржылық агрессия) мүмкіндігін болғызбау үшін құқықтық санкцияларды қоса алғанда, тиісті мемлекетаралық құқықтық шаралар жүйесі құрылуға тиіс. Бұл «әлемдік геоэкономикалық тәртіп кодексін» дайындау және қабылдау туралы, ал кейбір елдерге қатысты-кейбір заңгерлер ұсынатын геоэкономика және геофинанс саласындағы мемлекеттік саясат туралы негіздемелік заң [4].

Мемлекет пен қоғамның өмір сүруінің жаңа шарттары егемендікке жаңа талаптар қояды, кейбір жағдайларда жаңа проблемалар туғызады, бұрын болған қайшылықтарды ушықтырады, бейбіт даму үшін ең зиянды салдары болуы мүмкін қақтығыстарды тудырады [5].

Мемлекеттер ынтымақтастықтың халықаралық нысандары аясында әрекет ету мүмкіндіктерін нығайтты. Сонымен бірге, мәлімдемемен келіспеу мүмкін емес-жаһандық және аймақтық өзара тәуелділік дәуірі, ақпарат, адамдар мен капитал ағындары мемлекеттердің шекараларын бұлдыратқан кезде, егемендік деп аталатын нәрсенің ғасырлық мызғымастығы жаңа жаһандық жағдайларға аяусыз қысым көрсеткені белгілі болды [6].

Сонымен бірге, жаһандану мемлекет ішінде және халықаралық аренада саяси құруға алып келетін этнократизация, діни фундаментализм, саяси сепаратизм және оқшаулану процестерінің дамуына ықпал етеді, сондықтан бүгінде ол «әлемнің көптеген халықтарының қалыптасқан өмір салтын қайта құруға, саяси және құқықтық жүйелердің институционалдық негіздеріне» қауіп төндіретін құбылыс ретінде қарастырылады [7, 44].

Жаһанданудың мемлекеттің егемендігіне әсер етуінің жағымсыз аспектілерінің бірі ретінде «батыстандыру» деп атауға болады, яғни батыстық емес қоғамдардың батыстық демократиялық құндылықтарды қабылдауы, ғасырлар бойғы мәдени дәстүрлерді, экономикалық құрылымның ерекшеліктерін және бұқаралық сананың архетиптерін елемеу, бұл мемлекеттегі саяси жағдайдың тұрақсыздануына әкеледі.

Қоғамдағы билік қатынастарын қайта құру қажеттілігі — бұл уақыт талабы. Мемлекет көбінесе жаһандану сын-тегеуріндерін жеңе алмайды [8].

Өткен ғасырдың екінші жартысында бірқатар Батыс заңгерлері мемлекеттердің «Гуманитарлық араласу» құқығын, яғни белгілі бір мемлекеттің аумағында бұзылған адам құқықтарын қалпына келтіру үшін кез-келген шараларды (ең алдымен зорлық-зомбылық шаралары туралы) қолдану құқығын қатты қорғай бастады. Шынында да, гуманитарлық араласу мәселесі келесі ғасырда өзектілігін жоғалтқан жоқ, өйткені бүгінде жергілікті және аймақтық қақтығыстардың жаһандық салдары бар [9].

Кейінірек мемлекеттің егемендік құқықтарына қол сұғу «ортақ игілік», «терроризмге қарсы күрес», жаһандану процестерінің әсері, кейбір заманауи ғалымдардың пікірінше, ұлттық құқық негіздерін басуда көрінетін еркін қызмет ету мүмкіндігін шектеу арқылы мемлекеттердің егемендігін әлсіретуге әсер етті.

Барлық осы процестер егемендіктің эрозиясына әкелуі мүмкін.

Егемендікті сынауға және оны шектеу мүмкіндіктерін іздеуге күшті серпін халықаралық қатынастар көзқарастарындағы гуманистік компоненттің күшеюі болды. «Бүгінгі таңда егемендік пен адам құқықтары арасындағы қақтығыс ықтималдығы өте жоғары, өйткені халықаралық қауымдастық тепе-теңдікті, бейбітшілікті бұзу арқылы адам құқықтарын сақтауды мәжбүрлеуге дайын емес» [10, 135].

Жаһанданудың мемлекеттік егемендікке әсері тұрғысынан қазіргі ғылыми қоғамдастықта егемендікті сынаудың екі негізгі бағыты ерекшеленеді. Адам құқықтары мен ұлттың өзін-өзі анықтау құқығының мемлекеттік егемендік пен аумақтық тұтастық қағидағарына қарсы тұруы. Екіншіден, ұлттық мемлекеттер жаһандану жағдайында егемендіктің тиімділігін қамтамасыз ете алмады деп айыпталуда.

Мемлекеттік егемендікті шектеудің мысалы ретінде мемлекеттік органдардың құзыретінің бір бөлігін халықаралық ұйымдар шеңберіндегі немесе халықаралық шарттар шеңберіндегі ұлттықтан жоғары органдарға беру жиі келтіріледі, бірақ бұл жағдайда шектеу егемендік емес, оның негізі болып табылатын жеке егемендік өкілеттіктері болып табылады.

Қазіргі жағдайда мемлекеттік егемендік шектелмейді, тоқтатылмайды және өзінің құқықтық маңызын жоғалтпайды. Егемендік — бұл мемлекеттің қажетті, мұрагерлік меншігі, ол мемлекеттен айырылған кезде мүлдем басқа субъектіге айналады. Бұл мемлекетті елдегі биліктің жалғыз ұйымы, халықаралық аренада жоғарғы және тәуелсіз ұйым ретінде сипаттайтын егемендік. Сондықтан егемендіктің болуы немесе болмауы туралы ғана айтуға болады.

XXI ғасырда егемендік халықаралық құқық субъектісі ретінде мемлекеттің іргелі сапасы болып қала береді.

Халықаралық құқық ғылымындағы егемендік құрылымы келесі компоненттерді қамтиды:

1) кез келген өлшемшарттар (мәдени, экономикалық, саяси және т. б.) бойынша халықаралық-құқықтық қатынастарда мемлекеттердің кемсітілуінен бас тартуды көздейтін егеменді теңдік қамтылуға тиіс. Барлық мемлекеттер бір-біріне қатысты бірдей құқықтарға ие және бірдей міндеттерді атқарады, халықаралық қоғамдастықтың тең құқылы мүшелері болып табылады;

2) өзара сыйластық және ішкі істерге араласпау;

3) мемлекеттердің аумақтық тұтастығына және саяси тәуелсіздігіне қол сұғылмаушылық болып табылады;

4) өз дамуында еркін таңдау құқығы;

5) мемлекеттердің өз халықаралық міндеттемелерін адал орындауы;

6) мемлекет аумағында мемлекеттік биліктің Үстемдігі;

7) мемлекеттік биліктің түгел қамтитын толықтығы;

8) мемлекеттің ашық келісімінен басқа, мемлекет жауапкер ретінде басқа мемлекеттің сотының алдына келе алмайды деп болжайтын мемлекеттің иммунитеті негіз болып табылады.

Қазіргі әлемде мемлекеттер белгілі бір саяси шешімдер қабылдауда шектеулі бола отырып, өздерінің құзыреттерінің бір бөлігінен бас тартуға мәжбүр.

Осылайша, саяси жаһандану мемлекеттік егемендікке айтарлықтай әсер етеді, сондықтан барлық ойыншылар халықаралық аренада әрекет ете алмайды. Саяси жаһанданудың нәтижелері:

– саяси сахнада жаңа ықпалды саяси акторлардың (ТҰК және үкіметтік емес ұйымдар, халықаралық ұйымдар және халықаралық капитал) пайда болуы дәстүрлі саяси акторларды еріксіз орын босатуға мәжбүр етеді;

– халықаралық құқық негіздерінің айтарлықтай нығаюы, бұл олардың аумағында мемлекеттердің құқықтық егемендігін ішінара жоғалтуға әкеледі;

– мемлекеттің қауіпсіздігі енді ұлттық мемлекеттердің айрықша проблемасы болып табылмайды, мысалы, жер ресурстарын ұтымды бөлу және жұмсау мәселелері олардың құзыретінің шеңберінен шығып кетеді.

Демек, болашақта саяси билікті кім алады, жаһанданған қоғамды кім басқарады және тәуелсіз мемлекеттердің істеріне араласу құқығы кімге беріледі деген мәселе ерекше өзекті болып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Сидорова Н. В., Сатбаева К. К. Халықаралық шартты Қазақстанның қолданыстағы құқық жүйесіне енгізуді ретроспективті талдау // Ғылым. — № 3 (70). — 2021. — С. 67–72.

2. Биндюкова Т. С. Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастауға арналған себептер террористік немесе экстремистік сипаттағы қылмыстар бойынша // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2018. — № 2. — С. 21–25.

3. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды) (23.03.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен) // Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (өтініш берген күні: 01.11.2021).

4. Чаталов С. К. Жаһандық әлемдегі адам құқығының жаһандануы // Интернет-ресурс: <https://center-yf.ru/data/Yuristu/globalizaciya-prava-cheloveka-v-globalnom-mire.php> (өтініш берген күні: 25.10.2021).

5. Кукушкина С. М. Жаһандану жағдайындағы мемлекеттік егемендік тұжырымдамасы // Мари заң хабаршысы. 2012. № 9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptsiya-gosudarstvennogo-suvereniteta-v-usloviyah-globalizatsii> (өтініш берген күні: 10.10.2021).

6. Кузнецов А. С. «Асқан егемендік»: субұлттық дипломатияны зерттеудегі "егемендік" категориясының мәселесі // ПОЛИТЭКС. 2006. № 3. // URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nadkushennyy-suverenitet-problema-kategorii-suverenitet-pri-issledovanii-subnatsionalnoy-diplomatii> (өтініш берген күні: 10.10.2021).

7. Тихомиров Ю. А. Жаһандану жағдайындағы егемендік // Құқық және саясат. — 2016. — № 11. — Б. 44.

8. Кузнецова Е. Егемендік. Мызғымас және бөлінбейтін Мемлекеттің егемендігі, егер оны теріс пайдаланса, шектелуі мүмкін // Халықаралық өмір. — 2015. — № 7–8. — Б. 151, 153, 161, 166.

9. Лапанович Е. А. Гуманитарлық араласу: мораль мен заң арасындағы // Ресей заң журналына электронды қосымша. 2014. № 2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gumanitarnaya-interventsiya-mezhdu-moralyu-i-pravom> (өтініш берген күні: 15.10.2021).

10. Пастухова Н. Б. Жаһандану дәуіріндегі мемлекеттік егемендік // Ресей құқығының журналы. — 2006. — № 5. — Б. 135.

Момышева Ф. С.,

*доцент кафедры юриспруденции Института истории и права,
кандидат юридических наук, ассоциированный профессор
(Казахский национальный педагогический университет им. Абая,
г. Алматы, Республика Казахстан, e-mail: farhij@mail.ru);*

Кулибек А. Б.,

*преподаватель кафедры общеправовых и специальных дисциплин,
магистр юридических наук
(Карагандинский университет Казпотребсоюза,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: begalykyzy.ak@mail.ru)*

Глобализация как фактор ослабления государственного суверенитета

Аннотация. Принципиальной государственно-правовой и международно-правовой проблемой, которая должна решаться одновременно в условиях глобализации, является проблема суверенитета. Это особенно актуально в последние десятилетия в связи с беспрецедентными масштабами иностранных вливаний на территорию современного государства. В условиях глобализации роль государства не только не уменьшается, но становится все более важной с точки зрения создания благоприятных условий для частного сектора и повышения эффективности государственного надзора. Государства укрепили возможности действовать в рамках международных форм сотрудничества. В то же время наступает эпоха глобальной и региональной взаимозависимости, когда потоки информации, людей и капитала размывают границы государств и становится ясным, что процессы глобализации могут пошатнуть основы незыблемости суверенитета.

Ключевые слова: Конституция, глобализация, государство, право, суверенитет, независимость, порядок, мораль, международный правопорядок, международное право.

F. S. Momysheva,

*Department of Jurisprudence Institute of History and Law,
Candidate of Law, Associate Professor
(Kazakh National Pedagogical University named after Abay Kunanbayev,
Almaty, Republic of Kazakhstan, e-mail: farhij@mail.ru);*

A. B. Kulibek,

*Lecturer of the department of General Legal and Special Disciplines,
Master of Law
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: begalykyzy.ak@mail.ru)*

Globalization as a factor of weakening state sovereignty

Annotation. The fundamental state-legal and international legal problem that must be solved simultaneously in the context of globalization is the problem of sovereignty. This is especially relevant in recent decades due to the unprecedented scale of foreign investments into the territory of the modern state. In the context of globalization, the role of the state is not only not decreasing, but is becoming increasingly important in terms of creating favorable conditions for the private sector and increasing the effectiveness of state supervision. States have strengthened their ability to act within the framework of international forms of cooperation. At the same time, the era of global and regional interdependence is coming, when the flows of information, people and capital blur the borders of states and it becomes clear that the processes of globalization can shake the foundations of the inviolability of sovereignty.

Keywords: Constitution, globalization, state, law, sovereignty, independence, order, morality, international legal order, international law.

УДК 343

Мусабекова Н. М.,

*профессор кафедры правоведения, кандидат исторических наук,
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Павлодар,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

Тузельбаев Н. О.,

*кандидат юридических наук
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Алматы,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

Баданина М. А.,

*старший преподаватель кафедры правоведения
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Павлодар,
e-mail: marina_vip_72@mail.ru)*

Совершенствование системы управления административной полицией Республики Казахстан: проблемы и перспективы

Аннотация. В научной статье рассматриваются современное состояние, проблемы и перспективы организации и повышения эффективности административной деятельности полиции по охране правопорядка и общественной безопасности, профилактике правонарушений. Исследуются вопросы выработки оптимальной модели управления в административно-правовой сфере, дальнейшей модернизации полицейской службы. Кроме этого, в содержании данной статьи определены общие функции управления внутренними делами правоохранительных органов, которые присущи всей системе управления, оказывают организующее воздействие на отдельные сферы социальной деятельности и способствуют выполнению различных видов работ в этих сферах. Контроль как общая функция управления пронизывает деятельность всех звеньев и структур правоохранительных органов, в том числе и административной полиции.

Ключевые слова: административная полиция, принципы управления, модернизация, сервисная модель полицейской службы, оценка эффективности полицейской службы, профилактика правонарушений, связь с общественностью.

Административная полиция является частью в единую систему органов внутренних дел. В соответствии с ч. 2 ст. 7 Закона «Об органах внутренних дел» Республики Казахстан в структуру административной полиции входят следующие подразделения:

- подразделения местной полицейской службы, осуществляющие деятельность по охране общественного порядка, обеспечения безопасности дорожного движения, профилактики правонарушений;
- подразделение по контролю в сфере оборота гражданского и служебного оружия;
- миграционная полиция;
- конвойная служба;
- специальные учреждения (спецприемники для содержания лиц, подвергнутых административному аресту, специальные помещения для задержанных в административном порядке, ИВС и приемники распределители для лиц БОМЖ и документов);
- иные подразделения, осуществляющие охрану общественного порядка [1].

Законодательство об органах внутренних дел регламентирует общую систему ОВД РК, но не структуру и организацию деятельности административной полиции. Деятельность территориальных подразделений административной полиции определена в ведомственных положениях, инструкциях и приказах МВД Республики Казахстан.

Исходя из содержания программных документов, утвержденных Президентом и Правительством РК, необходимо отметить, что современная структура административной полиции и организация ее деятельности не является окончательным вариантом [2]. В русле реализации правовой реформы модернизация системы управления административной полицией в ближайшем будущем будет направлена на:

- оптимизацию структуры и функций для освобождения от несвойственных функций;
- минимизацию коррупционных рисков;
- трансформацию деятельности ОВД на профилактику правонарушений со смещением работы с последствиями правонарушений;
- совершенствование системы контроля за качеством деятельности сотрудников полиции;
- снижение жалоб на действия (бездействие) полицейских;
- увеличение положительных откликов о работе полиции;
- обеспечение высокого уровня доверия со стороны населения;
- повышение профессионального потенциала сотрудников полиции путем проведения их обучения на постоянной основе передовым практикам, обмена опытом с иностранными партнерами и активного использования представительства полиции Казахстана в международных организациях правоохранительного профиля;
- усиление мотивации к работе путем регулярной индексации заработных плат полицейских в зависимости от ежегодной инфляции и иных макроэкономических показателей;
- продолжение работы по переходу на сервисную модель деятельности;
- наращивание способов и методов, в том числе с использованием инновационных и цифровых технологий борьбы с любыми формами правонарушений и их профилактики;
- обеспечение законности и общественной безопасности, защиту прав и свобод граждан;
- обеспечение неотвратимости наказания за любые правонарушения, неукоснительное следование принципу «нулевой терпимости (толерантности)» к правонарушениям;
- унификацию кадрового потенциала с иными правоохранительными органами, а именно: равное социальное, финансовое и материальное обеспечение, что полностью согласуется с требованиями Закона «О правоохранительной службе» от 6 января 2011 года [3].

Вышеперечисленные перспективы вызывают необходимость существенного пересмотра как структуры, так и функций административной полиции, самой специфики управления деятельностью этой службы. В данном аспекте хотелось бы подчеркнуть особую роль производства по делам об административных правонарушениях, в ходе которого с учетом внесенных на сегодня изменений и дополнений повышается защита прав граждан от противоправных посягательств.

Сравнительно-правовой анализ работ многих ученых показывает, что с каждым этапом нормы об административном виде производства становятся более детализированными, тщательно прописываются, как нормы уголовного процесса. Рассматриваемые нормы формируются в направлении все большей защиты граждан и иных субъектов как участников административного процесса [4]. Несмотря на это, целесообразно остановиться на основных принципах, которые, по нашему мнению, актуальны в процессе управления административной полицией:

- плановость и прогнозирование;
- дифференциация и фиксация функций;
- научность;
- рациональность;
- ответственность;
- сочетание единоначалия и коллегиальности;
- двойного подчинения;
- линейный принцип.

Общие принципы управления являются основополагающими для принципов государственной и правоохранительной служб. Принципы же, характерные для названных направлений государственной деятельности, закреплены в соответствующих законах о государственной и правоохранительной службах.

Рассмотрим основные принципы управления силами и средствами, которыми должны руководствоваться в своей деятельности руководители административной полиции.

Плановость и прогнозирование заключается в разработке программных документов по дальнейшему совершенствованию и модернизации полиции, а также прогнозирование ожидаемых результатов в связи с реализацией этих документов.

В настоящее время основным программным документом является *Дорожная карта по модернизации органов внутренних дел РК на 2019–2021 годы*, утвержденная Постановлением Правительства РК от 27 декабря 2018 года № 897 [5].

Принцип рациональности управления административной полиции заключается в том, что цель и задачи подразделений должны достигаться при наименьших ресурсных затратах (силах, средствах, финансовых и иных ресурсах). Управление административной полицией должно быть рациональным особенно в условиях рыночной экономики, так как при осуществлении управленческой деятельности имеет место не только принцип законности, но и целесообразности. Эти принципы должны не противостоять друг другу, а взаимно дополнять себя. Критериями эффективного рационального управления административной полиции должны являться:

- время решения задач;
- различные финансовые и материальные затраты;
- сроки окупаемости затрат;
- исключение или минимизация негативных издержек.

Принцип ответственности должностных лиц, осуществляющих функции управления административной полицией, заключается в ответственности за результаты работы в целом. В основном ответственность в рассматриваемой сфере общественных отношений наступает в дисциплинарном порядке. Согласно статье 32 КРКоАП сотрудники полиции могут привлекаться к административной ответственности на общих основаниях, но при исполнении служебных обязанностей привлекаются только к дисциплинарной ответственности.

Принцип сочетания единоначалия и коллегиальности заключается в том, что единоначалие в административной полиции имеет приоритет перед принципом коллегиальности, так как в административной полиции коллегиальные решения принимаются только в условиях кризисных ситуаций, когда вводится режим особых условий, и решения должны приниматься специально создаваемыми оперативными штабами. Коллегиальными управленческими решениями также следует признавать результаты работы оперативных совещаний, решения аттестационной или дисциплинарной комиссий и иные корпоративные собрания.

Но обычно коллегиальные решения принимаются группой должностных лиц административной полиции и носят рекомендательный характер, а вопросы текущего оперативного управления силами и средствами административной полиции принимаются на основе принципа единоначалия.

Принцип двойного подчинения обеспечивается путем сочетания централизации в руководстве административной полиции с учетом местных условий, например, управление службами и подразделениями в условиях городской или сельской местности. Комитет административной полиции содержится за счет республиканского бюджета, а почти все территориальные органы административной полиции — за счет местного бюджета. Поэтому подразделения местной полицейской службы, составляющие «костяк» административной полиции, подотчетны не только руководству ОВД, но и местным исполнительным органам.

Линейный принцип управления деятельностью в административной полиции обеспечивает руководителю подразделения по конкретной линии работы в пределах своих компетенций возможность реализовывать все функции и задачи по отношению к своим подчиненным, а также персонально нести ответственность за результаты работы подразделения в целом.

Таким образом, все рассмотренные принципы управления характерны для управления службами административной полиции, а часть из них находит свое отражение в программных документах последних лет и рассматривается как перспектива совершенствования управленческой деятельности в данной сфере.

На пути реформирования полицейской службы возникают сложности и нерешенные проблемы. Иногда реформам мешает внутрикорпоративная борьба за ресурсы и влияние. Другая проблема заключается в том, что решения принимаются крайне медленно: в МВД, как и в любом госоргане, много бюрократии. Не всегда успех реформы зависит от самих полицейских. Это можно увидеть на примере созданной в 2016 г. местной полицейской службы (МПС).

Кандидатура главы МПС согласовывалась с акимом и маслихатом. Несмотря на то, что руководителя местной полиции обязали отчитываться перед акимом и маслихатом, а финансировалась служба местным бюджетом, речь не шла о полной децентрализации. Однако до создания местной полиции предполагалось, что эта служба в тесном сотрудничестве с местным сообществом обеспечит профилактику правонарушений. Идея хороша, если работают институты прямой демократии, но в данном случае реформа замедлилась, поскольку не могла опираться на серьезные институты местного самоуправления и местного представительства.

После трагической гибели олимпийца Дениса Тена сформировался общественный запрос на реформирование казахстанской полиции. Активисты организовали гражданскую инициативу «За реформу МВД», представившую собственный проект — «Новая полиция Казахстана». Один из разделов проекта: структурная реформа для формирования сервисной модели полиции, кадровая политика и подотчетность обществу.

Для формирования сервисной модели активисты предложили назначать главой МВД гражданское лицо. Он будет определять политику ведомства, а за оперативную работу будет отвечать назначенец из полицейской системы. Такое разделение, по мнению активистов, не позволит использовать полицию в политических целях, например, при разгоне митинга.

Общественники предлагают развивать полноценную местную полицию и увеличить влияние маслихата на ее работу. Например, маслихаты должны получить полномочия двумя третями голосов ставить перед главой местной полиции вопрос об увольнении любого сотрудника местной полиции в связи со ставшими известными им нарушениями. Неудовлетворительная оценка со стороны маслихата выполнения таких программ, по мнению экспертов, должна вести к постановке вопроса об увольнении главы местной полиции.

Революционным для Казахстана выглядит предложение демилитаризировать полицию в два этапа. Первый — упразднение униформы, ее должны носить только патрули (для узнавания). Второй — сформировать аппарат МВД из гражданских госслужащих.

Предлагается ввести институт внешнего надзора. Без такого механизма руководство полиции всегда будет иметь возможность уклониться от тщательного рассмотрения жалоб и обращений граждан, считают авторы проекта «Новая полиция Казахстана».

Список использованной литературы:

1. Закон РК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2014 г. № 199-V // [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31538985
2. Проект Концепции правовой политики РК до 2030 г. // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://iris.kz/npa/proekt-kontseptsii-pravovoy-politiki-rk-do-2030-goda/>
3. Закон РК «О правоохранительной службе» от 6 января 2011 г. № 380-IV // [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30916594
4. Бекишева С. Д. Проблемные вопросы правового регулирования производства по делам об административных правонарушениях // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4 (74). — С. 35–39.

5. Об утверждении Дорожной карты по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019–2021 гг. Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2018 г. № 897 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000897>

Мусабекова Н. М.,

*құқықтану кафедрасының профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

Тузельбаев Н. О.,

*заң ғылымдарының кандидаты
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

Баданина М. А.,

*құқықтану кафедрасының аға оқытушысы
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: marina_vip_72@mail.ru)*

Қазақстан Республикасы әкімшілік полициясының басқару жүйесін жетілдіру: мәселелері мен болашағы

Аннотация. Ғылыми мақалада құқық қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қорғау, құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша полицияның әкімшілік қызметін ұйымдастырудың және оның тиімділігін арттырудың қазіргі жағдайы, проблемалары мен перспективалары қарастырылады. Әкімшілік-құқықтық салада басқарудың оңтайлы моделін әзірлеу, полиция қызметін одан әрі жетілдіру мәселелері зерттелуде. Сонымен қатар, осы баптың мазмұны бүкіл басқару жүйесіне тән, әлеуметтік қызметтің жекелеген салаларына ұйымдастырушылық әсер ететін және осы салалардағы әр түрлі жұмыстардың орындалуына ықпал ететін құқық қорғау органдарының ішкі істерін басқарудың жалпы функцияларын анықтайды. Бақылау басқарудың жалпы функциясы ретінде құқық қорғау органдарының барлық буындары мен құрылымдарының, соның ішінде әкімшілік полицияның қызметіне енеді.

Негізгі сөздер: әкімшілік полиция, басқару принциптері, модернизация, полиция қызметінің сервистік моделі, полиция қызметінің тиімділігін бағалау, құқық бұзушылықтың алдын-алу, қоғаммен байланыс.

N. M. Musabekova,

*Professor of Jurisprudence Department, Candidate of Historical Sciences
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

N. O. Tuzelbayev,

*Candidate of Law
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Almaty,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

M. A. Badanina,

*Senior Lecturer of Jurisprudence Department
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
e-mail: marina_vip_72@mail.ru)*

Management system improving of the administrative police of the Republic of Kazakhstan: problems and prospects

Annotation. The scientific article examines the current state, problems and prospects of organizing and improving the efficiency of administrative activities of the police for the protection of law enforcement and public safety, prevention of offenses. The issues of developing an optimal management model in the administrative and legal sphere, further modernization of the police service are investigated. In addition, the content of this article defines the general functions of the management of internal affairs of law enforcement agencies, which are inherent in the entire management system, have an organizing effect on

certain areas of social activity and contribute to the performance of various types of work in these areas. Control as a general management function permeates the activities of all links and structures of law enforcement agencies, including the administrative police.

Keywords: administrative police, management principles, modernization, service model of the police service, assessment of the effectiveness of the police service, crime prevention, public relations.

УДК 343

Мусабекова Н. М.,

*профессор кафедры правоведения, кандидат исторических наук
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Павлодар,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

Тузельбаев Н. О.,

*кандидат юридических наук
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Алматы,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

Досымжан Ә. Д.,

*старший преподаватель кафедры правоведения
(НАО «Торайгыров университет», Республика Казахстан, г. Павлодар,
e-mail: dossymzhan.a@mail.ru)*

Контроль в обеспечении правопорядка в сфере административных правонарушений как основная функция правоохранительных органов

Аннотация. В статье определены основные функции контроля правоохранительных органов в системе управления, которые оказывают организующее воздействие на отдельные сферы деятельности различных служб и подразделений в сфере обеспечения правопорядка по вопросам административных правонарушений. В содержании проанализировано такое направление деятельности государства, которое следует оценивать не только с точки зрения предупреждения и профилактики преступности, но и в целом защиты иных общественных отношений, прямо не корреспондирующих с уголовно-правовыми запретами, подлежащих воздействию правоохранительного надзора и контроля. В работе обосновано, что в правовом государстве практически все стороны жизни, так или иначе, регулируются соответствующими нормативно-правовыми актами, поэтому правовое пространство должно быть максимально классифицировано и надлежащим образом исполняться правоохранительными органами.

Ключевые слова: правоохранительные органы, контроль, обеспечение правопорядка, административные правонарушения.

Актуальность рассмотрения управленческой функции в форме контроля правоохранительными органами за поддержанием правопорядка в стране обусловлена основными приоритетами, предусмотренными программными документами Республики Казахстан. Так, в Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 г., было акцентировано внимание на том, что действующая система контроля не отвечает современным вызовам и угрозам и требует существенного развития в условиях глобализации и цифровизации всех процессов. Там же было намечено, что меры по совершенствованию института государственного контроля и надзора могли бы быть ориентированы на внедрение риск-ориентированного подхода по всем формам контроля и надзора, пересмотр методов оценки эффективности контрольно-надзорных органов, автоматизацию контрольно-надзорной деятельности, развитие инструментов профилактики и консультирования, а также инвентаризацию обязательных к исполнению требований для исключения неэффективных и избыточных норм [1].

Государство и процессы, происходящие в нем, должны представлять собой упорядоченную и устойчивую структуру, способную к самосохранению и развитию в соответствии с

тенденциями и закономерностями общественного развития. Только четкое соблюдение и охрана законов, прав и свобод человека способны обеспечить качественное развитие общества в целом и отдельных личностей, его составляющих, позволить реализовывать творческий потенциал этого общества для достижения и обеспечения целей такого развития.

А. Ю. Гулягин в своем диссертационном исследовании пришел к выводу, что правоохранительная деятельность при этом является неотъемлемой частью и непременным условием обеспечения соблюдения прав и свобод человека, восстановления их в случае нарушения, максимально возможной нейтрализации или устранения негативных последствий, возникающих в результате нарушений законодательства [2, 88].

Вместе с тем, деятельность органов административной юрисдикции далеко не везде отвечает предъявляемым требованиям. Статистика свидетельствует, что ежегодно выявляется значительное количество административных правонарушений, нарушений в деятельности государственных служащих и представителей местной исполнительной власти, случаев несоответствия принимаемых нормативных правовых актов казахстанскому законодательству и т. д. Анализ состояния законности в сфере административной юрисдикционной деятельности ОВД свидетельствует о значительном количестве правонарушений в ней, что подчеркивает новизну и актуальность исследования данной проблемы.

Правоприменительная практика показывает, что в правоохранительных органах, в которых система контроля отработана и действует на системной основе, она обеспечивается своевременным и качественным исполнением управленческих решений. В связи с этим непрерывно улучшаются показатели в оперативно-служебной деятельности правоохранительных органов.

Ранее мы приходили к выводам о том, что повышение эффективности контроля всегда было и остается основной проблемой улучшения организации этой деятельности по минимизации административного усмотрения по делам об административных правонарушениях. Контроль необходимо рассматривать не в общем, а применительно к конкретной отрасли или сфере управления, предметному содержанию исполнительно-распорядительной деятельности [3, 57]. Например, для местной полицейской службы органов внутренних дел, выполняющих традиционные задачи по охране общественного порядка и осуществлению административной процессуальной деятельности, последующее совершенствование надзорно-контрольной деятельности продиктовано многообразием решаемых ими задач, стремлением улучшить исполнительскую дисциплину, укрепить законность, а также его влиянием на реализацию других сфер управления.

По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан ежегодно регистрируется около 7 млн. административных правонарушений. Из них более чем на 5,5 миллионов правонарушителей налагаются административные штрафы на сумму свыше 80 миллиардов тенге, по которым взыскивается более 55 миллиардов тенге [4]. При этом структура административных правонарушений достаточно разнообразна. Нарушаются права и свободы человека и гражданина, общественная нравственность, право человека на санитарное благополучие, а также экологические, экономические и многие другие права человека, общества и государства.

В. Г. Афанасьев полагает, что контроль, выполняя важную правоохранительную роль в административной деятельности, служит средством получения информации о процессах, происходящих в обществе и его отдельных образованиях. Он же дает определение контролю как функции управления, которая представляет собой наблюдение и проверку соответствия процесса функционирования объекта принятым управленческим решениям: законам, планам, нормам, стандартам, правилам, приказам и т. д.; выявление результатов воздействия на объект, допущенных отклонений от требований управленческих решений, от принятых принципов организации и регулирования. [5, 240].

С учетом сказанного есть необходимость внесения дополнений и изменений в законодательство, которое определяет основную роль контроля со стороны правоохранительных органов. В связи с чем, деятельность правоохранительной системы является основополагающим контрольным органом — прерогатива руководителей систем управления всех уровней и начальника территориального правоохранительного органа, в частности.

В исследуемой нами сфере общественных отношений при осуществлении функций общего управления основную роль при осуществлении функции контроля выполняют штабные подразделения и организационно-аналитические службы правоохранительных органов. Анализируя правовые основания и правовое положение штабных подразделений, следует выделить следующие объекты контроля, за которыми штаб должен осуществлять контроль:

- 1) выполнение планов административно-служебной деятельности органа в целом;
- 2) выполнение комплексных программ правоохранительных органов (например, программ профилактики правонарушений и борьбы с преступностью);
- 3) поступающая в орган, в том числе и через дежурную часть, информация совершаемых на обслуживаемой территории преступлениях, правонарушениях и происшествиях за каждые сутки, месяц, квартал, полугодие и год, а также информация об использовании сил и средств в правоохранительной деятельности и т. д.;
- 4) разработка служебных планов использования сил и средств при чрезвычайных обстоятельствах и событиях, проведение учебных тренировок с личным составом;
- 5) выявление и внедрение местного, а также рекомендованного центральными аппаратами правоохранительных органов положительного отечественного и зарубежного опыта служебной и управленческой деятельности;
- 6) соблюдение подразделениями правоохранительного органа учетно-регистрационной дисциплины;
- 7) своевременность представления и качество оформления территориальными и отраслевыми подразделениями документов первичного учета, в том числе формирующих регистрационно-справочные, розыскные и криминалистические учеты центрального и локального уровня;
- 8) подготовка в службах и подразделениях органа вопросов и тем, рассматриваемых на постоянно действующем оперативном совещании при начальнике правоохранительного органа;
- 9) выполнение мероприятий по информированию населения, укреплению связей со средствами массовой информации.

Изучение развития правового регулирования производства по делам об административных правонарушениях показало вовлечение в процессуальные отношения все большего количества государственных органов. Каждый год в Кодекс об административных правонарушениях РК вносятся новые статьи, рассматриваются изменения и дополнения. Таким образом, увеличился и перечень уполномоченных органов и их должностных лиц за счет новых уполномоченных органов различного рода в областях [6].

В процессе ведомственного контроля используются определенные методы, которые направлены, прежде всего, на результаты комплексной проверки за деятельностью правоохранительных органов, которые направлены на рассмотрение жалоб на неправомерные действия их сотрудников.

Обращая внимание на повседневный контроль, нужно отметить, что он является составной частью непосредственного руководства подчиненными подразделениями, службами, сотрудниками силовых структур. Осуществление комплексных проверок — это контроль, охватывающий все направления работы проверяемого подразделения и служб, как правило, за определенный период.

Проведение инспекторских проверок согласно нормативно-правовым актам осуществляется через год после комплексных с целью контроля над системой устранения недостатков, выявленных в процессе комплексных проверок, а также реализации внесенных проверяющим органом предложений по совершенствованию работы. При разбирательстве жалоб на действия сотрудников правоохранительных органов согласно действующему законодательству следует соблюдать требования о недопустимости передачи жалобы на рассмотрение тому органу (должностному лицу), действия которого обжалуются.

Контроль осуществляется с целью не только выявления нарушений законности, но и содействия восстановлению нормального режима работы, устранения выявленных недостатков, а также с целью стимулирования деятельности подчиненных органов (должностных лиц). Поэтому по результатам контрольной деятельности применяются либо поощрительные меры, либо меры дисциплинарной и иной ответственности. Контролирующий орган (должностное лицо) может в соответствии со своей компетенцией применять поощрение или налагать дисциплинарное взыскание либо ходатайствовать об этом, а также отменять или ходатайствовать об отмене незаконных актов.

Только учет и анализ результатов проверок исполнения и устранения могут помочь достигнуть намеченной цели. Когда есть система контрольной работы, выбор форм и методов контроля определяется реальными жизненными обстоятельствами, работа ведется не эпизодически (от случая к случаю), а строго продуманно, на рациональной основе.

Существующие в настоящее время в правоохранительных органах системы контроля, к сожалению, недостаточно совершенны. Они трудоемки, отличаются излишним многообразием форм и далеко не всегда базируются на научной основе. Из-за этого руководитель подразделения зачастую несвоевременно узнает о результатах исполнения. Все это приводит к повторности принятия решения, увеличению количества документов, к лишним затратам рабочего времени, ослаблению исполнительской дисциплины, что в итоге снижает эффективность работы нижестоящих подразделений.

Серьезным направлением совершенствования контрольной деятельности в системе правоохранительных органов является рационализация имеющихся форм и методов контроля. С ростом объема и усложнения задач увеличивается поступление документов, поэтому организовать их систематическую и своевременную проверку, пользуясь устаревшими формами и методами, становится все труднее, а иногда практически невозможно.

В практической работе правоохранительных органов различного уровня могут возникать проблемы организационного и правового обеспечения осуществления контроля как основной функции общего управления. Возникает потребность в более четкой правовой регламентации контроля. Необходимо на ведомственном уровне приступить к разработке и изданию инструкции по организации контроля в том или ином правоохранительном ведомстве, которая наделила бы субъекты контроля определенными правами и обязанностями, способствовала упорядочению контроля и создавала бы реальные условия для его эффективного осуществления. Субъект контроля должен быть одинаково заинтересован в отыскании как негативных, так и положительных сторон деятельности, что будет способствовать плодотворной и положительной перспективе деятельности правоохранительного подразделения.

Список использованной литературы:

1. Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 г.: Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674>

2. Гулягин А. Ю. Основы правоохранительной деятельности органов административной юрисдикции: Дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 2014.

3. Тузельбаев Н. О. Контроль — основная функция подразделений правоохранительных органов, осуществляющих функции общего управления // Вестник Самарского юридического института. Серия «Уголовная и уголовно-исполнительная политика государства». — 2012. — № 2. — С. 55–58.

4. Центр деловой информации Капитал [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://kapital.kz/gosudarstvo/92852/za-god-v-rk-sovershili-7-mln-administrativnykh-pravonarusheniy.html>

5. Афанасьев В. Г. Научное управление обществом: Опыт системного исследования. — М., 1973. — С. 240.

6. Бекишева С. Д. Проблемные вопросы правового регулирования производства по делам об административных правонарушениях // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4 (74). — С. 35–39.

Мусабекова Н. М.,

*құқықтану кафедрасының профессоры, тарих ғылымдарының кандидаты
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

Тузельбаев Н. О.,

*заң ғылымдарының кандидаты
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

Баданина М. А.,

*құқықтану кафедрасының аға оқытушысы
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: marina_vip_72@mail.ru)*

Досымжан Ә. Д.,

*құқықтану кафедрасының аға оқытушысы
(Торайғыров университеті КЕАҚ, Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.,
e-mail: dossymzhan.a@mail.ru)*

Құқық қорғау органдарының негізгі функциясы ретінде әкімшілік құқық бұзушылық саласындағы құқықтық тәртіпті қамтамасыз етудегі бақылау

Аннотация. Мақалада әкімшілік құқық бұзушылық мәселелері бойынша құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету саласындағы әртүрлі қызметтер мен бөлімшелер қызметінің жекелеген салаларына ұйымдастырушылық әсер ететін басқару жүйесіндегі құқық қорғау органдарын бақылаудың негізгі функциялары анықталған. Мазмұн мемлекет қызметінің тек қылмыстың алдын-алу тұрғысынан ғана емес, сонымен бірге басқа да қоғамдық қатынастарды қорғау, қылмыстық-құқықтық тыйымдарға тікелей сәйкес келмейтін, құқық қорғау органдарының қадағалауы мен бақылауының әсеріне байланысты бағалануы керек бағытын талдады. Құқықтық мемлекетте өмірдің барлық аспектілері, қандай-да бір жолмен, тиісті нормативтік құқықтық актілермен реттеліні негізделген, сондықтан құқықтық кеңістікті құқық қорғау органдары мүмкіндігінше жіктеп, тиісті түрде орындауы керек..

Негізгі сөздер: құқық қорғау органдары, бақылау, құқық тәртібін қамтамасыз ету, әкімшілік құқық бұзушылықтар.

N. M. Musabekova,

*Professor of Jurisprudence Department, Candidate of Historical Sciences
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
e-mail: musabekova.1979@mail.ru);*

N. O. Tuzelbayev,

*Candidate of Legal Sciences
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Almaty,
e-mail: nureke195555@gmail.com);*

M. A. Badanina,

*Senior Lecturer of Jurisprudence Department
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
e-mail: marina_vip_72@mail.ru)*

A. D. Dossymzhan,

*Senior Lecturer of Jurisprudence Department
(NJSC Toraigyrov University, Republic of Kazakhstan, Pavlodar,
e-mail: dossymzhan.a@mail.ru)*

Control in ensuring law and order in the field of administrative offenses as the main function of law enforcement agencies

Annotation. This article defines the main functions of control of law enforcement agencies in the management system, that have an organizing effect on certain areas of various services and divisions activity in the field of law enforcement in matters of administrative offenses. The content analyzes such a direction of the state's activity, which should be assessed not only from the point of view of the prevention of crime, but in general protection of other social relations that do not directly correspond to criminal law prohibitions that are subject to law enforcement supervision and control. The paper justifies that in a state of law, almost all aspects of life, one way or another, are regulated by the relevant regulatory legal acts, so the legal space should be classified as much as possible and properly implemented by law enforcement agencies.

Keywords: law enforcement agencies, control, maintaining law and order, administrative offenses.

УДК 343.933

Сайдамарова В. В.,

*начальник центра по исследованию проблем
криминалистического обеспечения деятельности ОВД НИИ,
магистр юридических наук, полковник полиции
(e-mail: v.saidamarova@kpa.gov.kz);*

Шарипов С. С.,

*старший научный сотрудник центра по исследованию проблем
криминалистического обеспечения деятельности ОВД НИИ,
магистр юридических наук, майор полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: se.sharipov@kpa.gov.kz)*

Современный взгляд на специализированное программное обеспечение в области производства криминалистического портретного исследования

Аннотация. Портретные исследования в системе криминалистических знаний на современном этапе приобретают особую актуальность, это связано в первую очередь с широким распространением и совершенствованием технических средств фиксации. Как следствие, необходимость в проведении портретных исследований в досудебном расследовании резко возросла. В настоящее время устоявшаяся методика нуждается в серьезном научном переосмыслении и совершенствовании

имеющихся средств, методов и приемов исследования. Одним из аспектов этого является специальное программное обеспечение ввиду того, что всё больше объектов исследования представляют собой материалы цифрового формата. В статье с технической стороны рассматривается проблема проведения портретных исследований.

Ключевые слова: портретные исследования, фото фиксация, видео фиксация, программное обеспечение, графический редактор, автоматизированные информационные системы.

Анализ практики раскрытия и расследования уголовных правонарушений свидетельствует о том, что криминалистическое портретное исследование имеет важное, а нередко и определяющее значение для установления истины по делу. Как вид практической деятельности портретное исследование является средством обеспечения инициаторов его производства объективной доказательственной информацией, востребованной в ходе судопроизводства.

В современную эпоху, когда развитие науки и техники достигает пика своего развития и камер фото- и видеофиксации на улицах городов с каждым годом становится все больше, одна из приоритетных задач — объективная идентификация личности по цифровым изображениям.

Учитывая возросшую актуальность использования фото- видеоматериалов как вещественного доказательства, появилась необходимость в разработке:

- научно обоснованной методики портретного (габитоскопического) исследования по фото- и видеоматериалам запечатленного цифрового изображения внешнего облика человека с разным ракурсом съемки;

- критериев, позволяющих выявлять, а также достоверно и объективно оценивать признаки внешнего облика человека, отвечающие требованию достаточности, на стадии оценки результатов сравнительного исследования и формулирования выводов, как в вероятностной, так и в категорической форме;

- и адаптации методов оценки информативности и достоверности отображения признаков внешнего облика человека, запечатленных на фото- и видеоматериалах;

- специализированного программного обеспечения для проведения каждой стадии исследования.

В этой связи актуальными являются вопросы:

- идентификации внешнего облика человека, запечатленного на фото- видеоматериалах, по анатомическим и функциональным элементам и признакам;

- методического и программного обеспечения криминалистических портретных (габитоскопических) исследований по фото- и видеоматериалам [1, 2].

Производство криминалистических портретных (габитоскопических) исследований по фото- и видеоматериалам на практике продолжает оставаться процессом затруднительным, а применяемые методики проведения исследования, разработанные разными авторами, не всегда дают объективные результаты ввиду того, что разработаны для исследования аналоговых изображений. В результате чего в деятельности Оперативно-криминалистические службы полиции и экспертные учреждения сегодня не обеспечены единой методикой производства криминалистических портретных (габитоскопических) исследований по фото- и видеоматериалам. В итоге результативность проведения данных исследований продолжает оставаться низкой, а в некоторых случаях эти исследования вообще не проводятся. Преодоление этих отрицательных обстоятельств в деятельности криминалистических подразделений, видится в разработке научно-обоснованных методических материалов по проведению криминалистических портретных (габитоскопических) исследований по фото- и видеоматериалам. В связи с этим просто необходимо глубинное изучение и анализ передовых, разработанных и предлагаемых различными авторами методик габитоскопических исследований, применяемых в развитых странах, проведение которых невозможно без соответствующего научного, методического и технического обеспечения.

Одним из важных при производстве портретных исследований является вопрос выбора программ, используемых для проведения диагностики и идентификации [2, 3]. На сегодня в Республике Казахстан отсутствует высокоэффективная специализированная программа, позволяющая выполнить все действия, необходимые для проведения портретных исследований. Существующие автоматизированные системы («Портретная экспертиза» и т. п.) устарели в техническом плане и имеют ограниченные функциональные возможности, не позволяющие в полной мере обрабатывать и подготавливать материалы, необходимые для проведения исследования.

Можно отметить, что проблемы с программным обеспечением имеются не только у отечественных специалистов, но и у специалистов стран ближнего зарубежья, в том числе Российской Федерации.

На данный момент в области портретной экспертизы в Российской Федерации имеются такие специализированные программы для проведения исследований, как: «VisoSoft», «РАСТР 5.30.1», «АТиФ ИнспектК». С их помощью возможно, в частности, создавать учётные карты, аналогично программе «Портретная экспертиза», работать с изображениями, создавать иллюстрации для оформления заключений и проводить необходимые измерения. Однако они не получили широкого распространения в силу малого количества инструментов и фильтров для работы с изображениями, а также технической сложности использования и высокой стоимости. Эксперты-криминалисты России используют при проведении портретных исследований программу РАСТР, версия 5.30.1, которая входит в программное обеспечение автоматизированного рабочего места эксперта-криминалиста [3, 1]. Данная программа разработана АО «ПАПИЛОН» и создавалась не для производства портретных экспертиз, а для подготовки иллюстраций для дактилоскопических, трасологических и баллистических экспертиз [4, 4], с учетом имеющегося инструментария данная программа была приспособлена к применению в портретном исследовании. К числу специализированных, но менее распространенных аппаратно-программных комплексов можно отнести «ВОКОРД Видеоэксперт» (разработанный российской компанией «Вокорд» в 2016 г., отдельный модуль которого ориентирован на потребности портретной экспертизы, а его функционал включает оперирование 3D-технологиями [5, 8].

Зачастую специалистами или экспертами используются графические редакторы, не предназначенные для целей проведения портретных исследований, однако обладающие достаточно широкими функциональными возможностями для улучшения признаков внешности на изображениях, а также позволяющие подготавливать необходимые иллюстрационные материалы. Кроме этого, редакторы позволяют выполнять все операции, необходимые для проведения судебного портретного исследования, а доступность их использования становится одним из определяющих факторов при выборе графического редактора для работы [6, 3]. Однако их применение основано на использовании методов сравнения при допустимом положении лица на фото- или видеоизображении анфас, статичный кадр. При разном ракурсе съемки применение данных методов невозможно, как невозможна и идентификация лица в динамике по видеоизображению.

В свете сказанного очевидно, что необходима разработка специализированного программного обеспечения для проведения портретных исследований. Данная система должна иметь большое количество фильтров и инструментов, позволяющих не только проводить графические правки для улучшения изображения, возможное его восстановление, но и подготавливать иллюстрации, трекинг видеоизображений, мультиплатформенностью, использовать возможности нейронной сети, одинаково исправно работать на любых современных операционных системах, будь то поколения Windows, Linux или Ubuntu. Отдельной опцией в данной программе должен выступать инструментарий методов сравнения портретной иден-

тификации. Технически программа должна быть проста в освоении и не вызывать трудностей работы даже у людей с недостатком компьютерных знаний [7, 1].

Алгоритм работы компьютерной программы должен состоять из трех этапов. **На первом этапе** загруженное изображение автоматически обрабатывается программой. Обработка включает в себя приведение изображений к одинаковому масштабу, выравнивание и распределение антропометрических точек, а также установление градуса наклона головы запечатленного лица на снимке (вперед, назад, влево, вправо) и общая оценка полученного результата. По окончании обработки изображения программа автоматически определяет достаточное наличие анатомических признаков, их пригодность, наличие или отсутствие наклона головы. Криминалист-специалист, осуществляющий исследование, в данном случае выступает, по большей части, в качестве оператора процесса и не может повлиять каким-либо образом на вывод программы. Если изображение с запечатленным лицом признается программой пригодным для дальнейшего исследования, специалист переходит к следующему этапу. Если же совокупности выявленных программой индивидуализирующих анатомических признаков недостаточно, то она отображает данный вывод в специальной таблице, с конкретным указанием, какие именно антропометрические точки не удалось установить, какой наклон головы присутствует и делает невозможным проведение дальнейшего сравнительного исследования. При формулировании отрицательного вывода о пригодности изображения программа блокирует дальнейшую возможность работы с этим изображением для пользователя (специалиста-криминалиста). То есть функционально, опции 2 и 3-го этапа программы будут не активны.

Суть **второго этапа** аналогична сравнительной стадии исследования. Криминалисту предоставлен инструментарий для проведения сравнительных методов исследования. Так же, как и в первом этапе, во втором все процессы автоматизированы, специалист-криминалист, осуществляющий исследования, может лишь выбрать последовательность применяемых методов. Например, каждый метод сравнения отображен отдельной опцией, на панели инструментов криминалист может видеть все доступные ему методы. Допустим, первоначально он выбирает метод сравнения абсолютных и относительных величин. Программа автоматически применяет данный метод и выдает результат, который отображается вместе с исследуемой, сравнительной фотографией и сравнительной таблицей. На фотографиях программа автоматически осуществляет разметку, и в дальнейшем их можно использовать в фототаблице в качестве иллюстрационного материала, предварительно выгрузив из программы. В сравнительной таблице в числовом выражении отражаются результаты сравнения. В таблице указывается процент идентичности, размерные характеристики признаков и элементов, их взаиморасположение. Подобный итоговый вывод сопровождает каждый примененный метод сравнения. Программа позволяет провести не менее 3-х методов сравнения, прежде чем активирует возможность использования 3-го этапа процесса исследования.

На третьем этапе производится анализ результатов первых двух этапов и формируется итоговый вывод в табличном варианте. Однако необходимо отметить, что предлагаемые программой выводы являются рекомендацией, с которой эксперт или специалист-криминалист, проводящий исследование, вправе не согласиться. Несмотря на то, что создание автоматизированного программного обеспечения портретных исследований видится нам необходимым решением, ключевую роль, как и «последнее слово» в формировании вывода, остается за экспертом/специалистом [8, 4].

Таким образом, мы считаем, что какой бы совершенной не была компьютерная программа, никто не может дать гарантию её 100 %-ной эффективности и безошибочности принимаемых ею решений. Другой стороной вопроса является этичность. Насколько нравственно вручать право принимать важные, судьбоносные решения «машине» и как воспринято будет подобное решение общественностью? На современной стадии компьютеризации процессов криминалистических исследований необходимо найти баланс между высокой продуктивно-

стью программного обеспечения и ролью человека в работе программы. Необходимо использовать лучшее, что могут предложить сегодня компьютерные технологии, оставляя при этом главенствующую роль управления процессами и принятия решения эксперту и специалисту. Только подобным решением возможно вывести результативность установления личности правонарушителя по фото- и видеоизображениям в ходе досудебного расследования на новый технический, методический и криминалистический уровни.

Список использованной литературы:

1. Сайдамарова В. В., Шакаримова Г. М. Особенности использования цифровых видеоизображений в криминалистических исследованиях // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3. — С. 77–82.
2. Подволоцкий И. Н. Организация портретной экспертизы в цифровой сфере // Вестник Университета им. О. Е. Кутафина (МГЮА). — М., 2020. — № 6 — С. 89–100.
3. Рудченко О. И. Вопросы выбора программного обеспечения для производства портретных экспертиз, 2018 // Энциклопедия судебной экспертизы. — 2018. — № 4. — С. 88–107.
4. Алмаганбетов П. А., Брушковский К. Б. Использование и перспективы автоматизированных информационно-поисковых систем в борьбе с преступностью // Вестник института законодательства и правовой информации Республики Казахстан. — 2020. — № 1. — С. 203–208.
5. Хайрусов Д. С., Портретная экспертиза // Технологии в инфосфере. — 2021. — № 2. — С. 54–67.
6. Ефременко А. А. Цифровое изображение как объект судебно-портретной экспертизы // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). — 2013. — № 4. — С. 200–208.
7. Байкова И. Н., Иванова Е. С. Применение программного обеспечения при реализации общих методов портретного исследования внешности // Актуальные проблемы юриспруденции в России и за рубежом. — 2017. — № 2. — С. 46–52.
8. Сайдамарова В. В. Становление и тенденции развития биометрии // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 1. — С. 55–61.

Сайдамарова В. В.,

ҒЗИ ІІО қызметін криминалистикалық қамтамасыз ету мәселелерін зерттеу орталығының бастығы, заң ғылымдарының магистрі, полиция полковнигі (e-mail: v.saidamarova@kpa.gov.kz);

Шарипов С. С.,

ҒЗИ ІІО қызметін криминалистикалық қамтамасыз ету мәселелерін зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры (Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: se.sharipov@kpa.gov.kz)

Криминалистикалық портреттік зерттеулер өндірісі саласындағы мамандандырылған бағдарламалық жасақтамаға заманауи көзқарас

Аннотация. Қазіргі кезеңде криминалистикалық білім жүйесіндегі портреттік зерттеулер ерекше өзекті болып отыр, бұл ең алдымен техникалық бекіту құралдарының кең таралуы мен жетілдірілуіне байланысты. Нәтижесінде, сотқа дейінгі тергеп-тексеруде портреттік зерттеулер жүргізу қажеттілігі күрт өсті. Қазіргі уақытта қалыптасқан әдістеме байыпты ғылыми қайта қарастыруды және қолда бар зерттеу құралдарын, әдістері мен тәсілдерін жетілдіруді қажет етеді. Аспектлердің бірі, арнайы бағдарламалық жасақтама болып табылады. Себебі, көбінесе зерттеу объектілері ретінде цифрлық форматтағы материалдар ұсынылады. Осыған байланысты, осы мақалада портреттік зерттеулерді оның техникалық жағынан жүргізу проблемасы қарастырылады.

Негізгі сөздер: портреттік зерттеулер, фото бекіту, видео бекіту, бағдарламалық қамтамасыз ету, графикалық редактор, автоматтандырылған ақпараттық жүйелер.

V. V. Saidamarova,

*Head of the center for research of problems of criminalistic support
of IAB activities of the Research Institute,
Master of Laws, Colonel of Police, Master of Laws, police colonel
(e-mail: v.saidamarova@kpa.gov.kz);*

S. S. Sharipov,

*Senior Researcher at the Center for research of problems of criminalistic support
of IAB activities of the Research Institute,
Master of Laws, police major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: se.sharipov@kpa.gov.kz)*

A modern view at specialized software in the field of production of forensic portrait research

Annotation. Portrait studies in the system of forensic knowledge at the present stage are of particular relevance, this is due primarily to the widespread and improved means of fixation. As a consequence, the need for portrait studies in pre-trial investigation has increased dramatically. Currently, the established technique requires a serious scientific rethinking and improvement of available research tools, methods and techniques. One aspect of which is special software. In view of the fact that more and more objects of investigation are digital materials. In this regard, this article deals with the problem of portrait studies from its technical side.

Keywords: portrait studies, photo fixation, video fixation, software, graphic editor, automated information systems.

УДК 343.985.7

Сейданов А. Б.,

*старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин
юридического факультета, магистр юриспруденции
(УО «Alikhan Bokeikhan University», г. Семей, Республика Казахстан);*

Кумисбеков С. К.,

*доцент кафедры общеобразовательных дисциплин,
доктор философии (PhD), подполковник полиции
(e-mail: skumisbekov@mail.ru);*

Кусаинов Ж. Ш.,

*начальник отдела организации научно-исследовательской
и редакционно-издательской работы,
магистр юриспруденции, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: dahar0001@mail.ru)*

Применение тактических операций в ходе досудебного расследования по делам о медицинских уголовных правонарушениях

Аннотация. В статье рассматриваются криминалистические методические рекомендации по досудебному расследованию медицинских уголовных правонарушений. Учитывая ранее накопленный опыт теории и практики досудебного расследования стран ближнего и дальнего зарубежья, предпринята попытка разработать криминалистические тактические операции, применяемые в ходе предварительного следствия и дознания медицинских уголовных правонарушений. На основе анализа статистических данных по этой категории общественно опасных деяний, сопоставления современной практики досудебного расследования авторами предпринята попытка смоделировать алгоритм досудебного расследования медицинских уголовных правонарушений. Крими-

налистические тактические приемы, применяемые в ходе производства следственных действий, позволят собрать необходимую следовую информацию по уголовному делу и преобразовать её в последующем в доказательства для установления истинной картины расследования.

Ключевые слова: медицинские уголовные правонарушения, тактическая операция, следственные действия, криминалистическая рекомендация, методика расследования, медицинская услуга, дефект оказания медицинской услуги.

Актуальность темы исследования и содержания статьи заключается в следующем. Профессиональная медицинская деятельность физических и юридических лиц на основании статьи 3 Кодекса Республики Казахстан от 7 июля 2020 г. направлена на охрану здоровья граждан [1]. Период распространения COVID-19 и объявления пандемии на территории нашего государства может быть охарактеризован повышенной степенью угрозы национальной безопасности, поскольку уровень опасной для жизни населения заболеваемости был чрезвычайно высок.

Большой вклад в выполнение задач по обеспечению охраны здоровья и жизни населения вносят работники здравоохранения в лице медицинских работников при осуществлении медицинской деятельности и оказания медицинских услуг. Врачу доверено самое ценное для человека — его жизнь и здоровье. Высокие требования к профессиональной деятельности врача оправданы, в связи с этим общество порицает различного рода ошибки и упущения со стороны медицинского работника. Уголовным законом предусмотрена уголовная ответственность за причинение вреда здоровью или жизни в ходе осуществления медицинской практики. Казахская медицинская практика складывается по формуле: медицинский работник — оказание медицинской услуги – пациент (клиент). В результате оказания медицинской услуги может быть допущен дефект и, как следствие, наступить тяжкие последствия в виде причинения вреда здоровью или жизни пациента (клиента). Использование в настоящей статье понятия «клиент» и «услуга» обусловлено тем, что ранее в ст. 317 УК РК была включена часть 5, которая выделила отдельный специальный субъект и **отграничила** понятие клиента, получающего услугу, от работника организации бытового обслуживания [2, 544].

В ходе исследования используются методы обращения к статистическим данным, сравнения, логического вывода, дедукции. Официальная статистика, полученная с информационного сервиса Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, свидетельствует: за январь 2022 года в производстве следственных подразделений Республики находилось 220 уголовных дела, из них в отчетном периоде зарегистрировано 16 уголовных дел, в том числе совершенных в прошлые годы – 9 уголовных дел. Всего уголовных дел, оконченных производством – 5, из них направлено в суд 2, 3 уголовных дела прекращены по п. п. 3, 4, 9–12 ч. 1 ст. 35 и ст. 36 УПК РК. По 3 уголовным делам прерваны сроки расследования. Таким образом, количество уголовных дел, по которым дана, невелико [3]. В идеале по каждому уголовному делу должно быть всего два решения: 1 – направление уголовного дела в суд с обвинительным актом, 2 – прекращение уголовного дела по основаниям, предусмотренных законом. Процент уголовных дел, направленных в суд на январь 2022 г. составляет 0,9 %. Логичным является вывод о том, что наличие уголовных дел, по которым прерваны сроки расследования, — это характеристика того, что расследование медицинских уголовных правонарушений не имеет четких форм и алгоритмов. Методы, используемые при расследовании этой группы правонарушений в нынешнем состоянии, во многих случаях неэффективны.

Установление факта ненадлежащего оказания услуг, который повлек в ходе медицинской практики криминальное последствие, является одной из главных задач в ходе досудебного расследования по уголовному делу. Поэтому необходимо начать досудебное расследование медицинского уголовного правонарушения, чтобы объективно, всесторонне и полно полу-

чить ответ на вопрос, что же произошло в данной сфере оказания медицинских услуг, и дать юридическую оценку действиям или бездействиям причастных лиц.

Есть теоретические работы по криминалистической методике досудебного расследования преступлений советского, постсоветского периодов и труды зарубежных ученых, которые в большей части рассматривают методику досудебного расследования убийств, хищений, коррупции, в сфере экономической деятельности и др. В основном, все они написаны до 2020 г. Имеются научные труды по проблемам, связанным с медицинскими уголовными правонарушениями, но в большинстве своем они рассматривают уголовно-правовую или криминалистическую характеристику. Есть отдельные подходы освещения с криминалистической точки зрения подходы по разработке методических рекомендаций по досудебному расследованию медицинских уголовных правонарушений следующих авторов.

Представляют научный интерес труды Г. Р. Рустемовой [4] по вопросам уголовно-правовой и криминалогической характеристики медицинских уголовных правонарушений (2016), Е. В. Еспергеновой [5] — по проблемам теории и практики применения законодательства Республики Казахстан в вопросах противодействия медицинским уголовным правонарушениям (2019), однако они не охватывают криминальную деятельность медицинского работника. Диссертация М. А. Ибраева [6] посвящена вопросам методики расследования ненадлежащего выполнения профессиональных обязанностей медицинским работником (2010). Этот труд является, пожалуй, единственным в РК, который всецело посвящен вопросам методики расследования преступления, предусмотренного ст. 114 УК РК (по предыдущей редакции Уголовного кодекса) [7].

Объектом исследования являются теория и практика деятельности следователя по организации и порядку досудебного расследования медицинских уголовных правонарушений, связанных с реализацией криминалистических тактических операций досудебной стадии уголовного процесса в условиях пандемии.

Предмет исследования составляют проблемы закономерности организации досудебного расследования уголовных дел, связанных с медицинскими уголовными правонарушениями, а также организационные, тактические приемы и тактические операции, используемые в данной стадии досудебного производства по уголовному делу в условиях пандемии.

В начале досудебного расследования уголовного дела по медицинским уголовным правонарушениям образуются типичные следственные ситуации, каждая из которых имеет свои благоприятные и неблагоприятные условия для досудебного расследования уголовного дела. Эти условия сводятся к тому, что следователь, в чьем производстве находится уголовное дело, воссоздает модели механизма преступного поведения, механизм образования тяжких последствий, наступивших для пациента, после чего определяет план следственной работы и выстраивает алгоритм досудебного расследования.

Помимо этого, на наш взгляд, хотелось бы предложить выполнение нескольких тактических операций, которые по своему содержанию могут быть универсальными и приемлемыми почти для каждого уголовного дела, которое расследуется в отношении медицинского уголовного правонарушения.

В ходе досудебного расследования медицинских уголовных правонарушений для всех выделенных типичных следственных ситуаций можно применить несколько общих тактических операций.

Первая тактическая операция может условно называться: «Изучение личности медицинского работника и работника бытового обслуживания, оказавшего медицинскую помощь, медицинскую услугу, услугу». Для реализации этой тактической операции имеют значение сведения, которые характеризует лицо, оказавшееся в поле зрения. Это могут быть медицинский работник или работник бытового обслуживания. Тщательное и щепетильное изучение личности медицинского работника и работника бытового обслуживания является условием пра-

вильной оценки действия или бездействия, и в последующем — установления вины либо ее отсутствия по уголовному делу. В ходе изучения личности необходимо тщательно изучить не только свойства личности, но также обратить внимание и на уровень образования, уровень специальных познаний, профессиональные качества, соответствие своей должности и квалификации. Для реализации этой тактической операции можно рекомендовать выполнить следующее: истребовать документы, подтверждающие первичное специальное образование, документы о прохождении повышения квалификации и т. п.; истребовать должностные инструкции, копию штатного расписания, устав медицинского учреждения; допросить коллег на предмет внутренних взаимоотношений, отношения к работе, получить характеристику от работодателя, изучить послужной список, истребовать копию трудовой книжки для изучения поведения личности на прежних местах работы; для полноты картины допросить выборочно пациентов или клиентов, получавших услугу, об отношении к пациентам (клиентам); путем допроса соседей и друзей получить характеристику по месту жительства, в том числе от участкового уполномоченного инспектора полиции; изучить социальные сети, в которых присутствует изучаемая личность, для определения психологической направленности, выявить жизненные приоритеты, участие в форумах по теме расследования; в некоторых случаях привлечь специалистов в области психологии.

Вторую тактическую операцию можно условно назвать: «Установление причинно-следственной связи между оказанием медицинской услуги (услуги) и наступлением тяжких последствий для пациента (клиента)». Исследование причинно-следственных связей «... позволяет установить причастность конкретного лица к расследуемому преступлению, выявить причины и условия, способствовавшие совершению данного преступления, разработать предложения по их предотвращению и направить в соответствующие инстанции» [8, 137].

Анализ следственной практики демонстрирует, что установление причинной связи является одним из самых трудоемких и сложных процессов. Ненадлежащее исполнение врачебных обязанностей может происходить на любой стадии лечебно-диагностического процесса, негативные последствия могут наступить не сразу, спустя некоторое время. В связи с этим существенное значение имеет установление связи между наступлением неблагоприятных последствий и дефектом оказания медицинской помощи, медицинской услуги и услуги. Нужно учитывать то обстоятельство, что наступление негативных последствий для пациента в результате проявления дефекта оказания медицинской услуги (услуги) или помощи нужно рассматривать в последовательности. Это могут быть условные звенья единой цепи, где каждое звено есть факт обращения в медицинское учреждение за медицинской услугой, и, как следствие, каждое обращение влечет свои последствия. Именно наличие дефекта на определенной стадии диагностики и лечения может повлечь за собой появление «эффекта бабочки». Неправильная диагностика влечет за собой неэффективное лечение, которое может оказаться вредным для пациента. С другой стороны, правильная диагностика может повлечь выбор неправильных средств медицинским врачом ввиду невежества или халатного отношения к своим обязанностям.

Для реализации этой тактической операции можно рекомендовать выполнить следующее: произвести выемку медицинской документации в учреждениях, где наблюдался пациент, получал медицинские услуги, обращался за медицинской помощью; произвести допросы медицинских работников, которые осуществляли прием, диагностику и лечение пациента; осуществить выемку (с привлечением специалистов в соответствующих отраслях знаний и науки), с персональных рабочих компьютеров цифровой информации, относящейся к ведению истории болезни; допросить потерпевшего на предмет установления хронологии обращения в медицинские учреждения за медицинской помощью для определения фактора времени; привлечь специальные знания для изучения медицинской документации, стандартов

оказания медицинской помощи, протоколов лечения, назначения судебно-медицинской экспертизы и правильной постановки вопросов.

В завершение подведем краткие итоги.

1. Состояние расследования медицинских уголовных дел создает основания и потребность в разработке методики расследования данной группы уголовных правонарушений.

2. Разработка методики расследования медицинских уголовных правонарушений требует комплексного подхода, который включает в себя разработку криминалистической характеристики медицинских уголовных правонарушений, типичных следственных ситуаций, криминалистических тактических операций, тактических комбинаций и тактических приемов, использование проверенных методов расследования в интеграции с современными способами и средствами доказывания.

3. Предложенные криминалистические тактические операции носят рекомендательно-обязательный характер и учитывают практический следственный опыт авторов статьи.

4. Изложенные криминалистические тактические операции тесно связаны со сложившейся типичной следственной ситуацией, поэтому должны помочь следственному аппарату РК сдвинуть с «мертвой точки» уголовные дела по медицинским уголовным правонарушениям и по каждому криминальному событию логично их завершить, причастным лицам дать объективную и правильную юридическую оценку на основе норм УК РК, в случае установления невинности медицинского работника — прекратить уголовное дело в соответствии с требованиями Закона. В ходе досудебного производства при принятии ключевых процессуальных решений, а также проведении следственных действий, затрагивающих основные права и свободы человека и гражданина, следователю необходимо их согласовать, утвердить у прокурора либо получить санкцию суда. При этом, как показывает правоприменительная практика, в случаях согласования и санкционирования своих решений и действий **следователь несет полную** ответственность за их своевременность [9, 84].

Список использованной литературы:

1. Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 г. № 360-VI «О здоровье народа и системе здравоохранения» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.01.2022 г.) // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=34464437&pos=655;-44#pos=655;-44 (Дата обращения 15.02.2022 года)
2. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. — Алматы: Норма-К, 2016. — 752 с.
3. Информационный сервис Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан // <https://qamqor.gov.kz/PiMainProducer/img/14300116> (дата обращения 17.02.2022 г.)
4. Рустемова Г. Р., Медицинские уголовные правонарушения: Монография. — Алматы: КазАтисо, 2016. — 133с.
5. Защита диссертации Еспергеновой Е. В. [электронный ресурс], режим доступа: <https://academy-gp.kz/?p=5300&lang=ru> (Дата обращения 15.02.2022 г.)
6. Ибраев М. А. Методика расследования ненадлежащего выполнения профессиональных обязанностей медицинскими работниками: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Астана, 2010. — 31 с.
7. Уголовный кодекс РК от 16.07.97 г. № 167-І [Электронный ресурс], режим доступа: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30527155&pos=841;-28#pos=841;-28 (Дата обращения 15.02.2022 г.)
8. Чистова Л. Е. Пространственно-временные отношения и причинная связь в расследовании преступлений // Вестник криминалистики / Отв.ред. А. Г. Филиппов. 2010. Вып. 1 (33).
9. Сейтжанов О. Т., Жусипбекова А. М., Есенғалиева Г. М. Процессуальный статус следователя с учетом внедряемой трехзвенной модели судопроизводства // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021 — № 4 (74). — С. 83–90.

Сейданов А. Б.,

*заң факультетінің қылмыстық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі
(ББМ «Alikhan Bokeikhan University», Семей қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: aibeksb@mail.ru);*

Күмісбеков С. К.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының доценті,
(PhD) философия докторы, полиция подполковнигі
(e-mail: skumisbekov@mail.ru);*

Құсайынов Ж. Ш.,

*ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімінің бастығы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: dahar0001@mail.ru)*

Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында тактикалық операцияларды қолдану

Аннотация. Мақалада медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеп-тексеру жөніндегі криминалистикалық әдістемелік ұсынымдар қарастырылады. Таяу және алыс шетелдердегі сотқа дейінгі тергеу теориясы мен тәжірибесінің бұрын жинақталған тәжірибесін ескере отырып, медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды алдын ала тергеу және анықтау барысында қолданылатын криминалистикалық тактикалық операцияларды әзірлеуге әрекет жасалды. Әлеуметтік қауіпті әрекеттердің осы санаты бойынша статистикалық деректерді талдау, сотқа дейінгі тергеудің қазіргі тәжірибесін салыстыру негізінде авторлар медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтарды сотқа дейінгі тергеу нәтижелерін модельдеуге әрекет жасады. Тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде қолданылатын криминалистік тактикалық әдістер қылмыстық іс бойынша қажетті із апаратын алуға және оны тергеудің шынайы көрінісін анықтау үшін дәлелдемелерге айналдыруға мүмкіндік береді.

Негізгі сөздер: медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар, тактикалық операция, тергеу әрекеттері, криминалистикалық ұсыным, тергеу әдістемесі, медициналық қызмет, медициналық қызмет көрсету ақауы.

A. B. Seidanov,

*master of law, senior teacher of department of criminal law disciplines of the juridical faculty
(Educational institution «Alikhan Bokeikhan University», Semey, Republic of Kazakhstan);*

S. K. Kumisbekov,

*Associate Professor of the Department of General Education Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel
(e-mail: skumisbekov@mail.ru);*

Sh. Ch. Kusainov,

*Head of the Department of organization of research and editorial and publishing work,
Master of Jurisprudence, Lieutenant Colonel of the police
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: dahar0001@mail.ru)*

Implementation of tactical operations during the pre-trial investigation of medical criminal offences

Annotation. The article discusses forensic methodological recommendations for the pre-trial investigation of medical criminal offenses. Taking into account the previously accumulated experience of the theory and practice of pre-trial investigation of the countries of the near and far abroad, an attempt has been made to develop forensic tactical operations used during the preliminary investigation and inquiry of medical criminal offenses. Based on the analysis of statistical data on this category of socially dangerous acts, comparison of modern practice of pre-trial investigation, the authors attempted to model the algo-

rhythm of pre-trial investigation of medical criminal offenses. The forensic tactics used during the investigative actions will allow us to take the necessary investigative information on a criminal case and transform it into evidence in the future to establish the true picture of the investigation.

Keywords: medical criminal offenses, tactical operation, investigative actions, forensic recommendation, investigation methodology, medical service, defect in the provision of medical services.

UDC 342.56

N. V. Sidorova,

*associate Professor of the Department of legal regulation of economic relations,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda,
Republic of Kazakhstan, e-mail: nsidorova75@mail.ru);*

G. T. Buebaeva,

Chairman of the Specialized Inter-district Economic Court of the Karaganda Region;

M. G. Albekova,

*Senior lecturer of the Department of legal regulation of economic relations, master
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: albekova_m@mail.ru)*

Modernization of the judiciary — the basis for strengthening the State of law

Annotation. The article examines certain aspects of the modernization of the judiciary, aimed at the formation of a transparent justice system, its openness, and accessibility, creation of a flawless and professional judiciary as the most important factor in strengthening public confidence in the judiciary as a whole, to the court and the judge in particular. A strong and independent judiciary — is the basis for building a state of law. The principle of the State of law is at the core of the reforms that the justice of the Republic of Kazakhstan undergoes, as well as reforms to be implemented in the near future. The analysis of the relationship between the main processes of modernization of the judiciary and their impact on strengthening the rule of law is carried out in this article.

Keywords: judiciary, justice, State of law, modernization, reform, court, judge, digitalization.

In accordance with the Constitution of the Republic of Kazakhstan, our country proclaims itself as a legal state. Despite the different theoretical concepts of the state of law, each person has his own understanding of this legal institution. It seems that a «State of law» is a state in which a strong and independent judiciary power stands guard over the inviolability of the law and constitutional human rights and freedoms. It is in the rule of law that a person can defend himself by legal ways, among which the primary role is played by judicial protection.

The constitutional and legal framework of the judiciary is the Constitution of the Republic of Kazakhstan dated August 30, 1995, we celebrated its 25th-anniversary last year, and the Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated December 20, 2000 «On the judicial system and the status of judges of the Republic of Kazakhstan», which also celebrated its 20th anniversary in 2020. These two legal acts are the basic platforms for the independence of the judiciary, which are supplemented by the norms of other legal acts.

A retrospective analysis of the development and modernization of the judiciary over the years of independence of our state allows us to conclude that a new impetus to strengthening the judiciary was received in connection with the implementation of the «Five Institutional Reforms» outlined by the First President in 2015 [1]. After five years, we can talk about the implemented innovations, both in the judicial system itself and in the system of selection of judicial personnel, in improving the quality of administration of justice, increasing specialization of courts, changes in the admin-

istration of courts, the introduction and improvement of digital technologies, etc., as well as pilot projects currently being implemented and in the near future.

In his message to the people of Kazakhstan, K. Tokayev noted that «An important criterion of the rule of law is impartial and fair justice» [2]. The building of the rule of law, strengthening of its fundamental principles is in direct relationship with the quality of justice, which is primarily determined by the professionalism of the judiciary, as well as the perfection of each judge. Legislative changes in the Republic of Kazakhstan allowed to reorganize the work on the selection of candidates for judges, as a result of which new indicators of professional suitability of a candidate for a judge have been introduced (case studies, written essays, interviews with judges), note that already at this stage about 6 % of applicants pass all tests (previously about 25 %). The competitive selection of candidates for the office of a judge has been strengthened, including changes in the legal requirements for candidates for the office of judges at various levels, as well as the openness of the selection of candidates and the appointment of judges.

The legislation of the Republic of Kazakhstan has undergone changes in terms of regulation of the legal status of an acting judge. On the one hand, the legal guarantees of its independence have been strengthened, social and material guarantees have been improved. On the other hand, new formats of judicial self-government have been introduced (expansion of plenary sessions in composition; strengthening the role of plenary sessions in appointing judges and their responsibility; limiting the term for chairmen of courts and collegiums; in the future, introducing elements of the election of chairmen of courts).

The implementation of the «Impeccable Judge» project within the framework of the «7 Stones of Justice» program made it possible not only to strengthen the judiciary but also to create a competitive and transparent personnel selection system. According to A. Saudakasov, the innovations being implemented have significantly reduced the outflow of judges, and there is also a tendency towards an increase in candidates for judges [3]. At the same time, the strengthening of the disciplinary responsibility of judges, the rejection of the «corporate bail» of judges who have violated the law, clearly reflect the changes in the basic understanding of the essence of the category of «perfect judge», and its real content not only from a position of professionalism but also from the position of the rule of law and the ethical component.

The result of the modernization of the judiciary in this direction is the triumph of the law, as a fundamental factor in building the rule of law.

Building an «open», «transparent» and «listening state» in modern realities is no longer a «utopian idea», how many imagined it in the recent past. Today, digitalization processes have absorbed all spheres of state activities. They did not pass by the side of the judiciary. The digitalization of justice is the reality on which the accessibility of justice and its openness are based, as well as feedback from civil society is maintained.

Currently implemented digital products are: electronic notification of participants in the process; virtual court; digital services. Functioning digital tools of the «Judicial Cabinet»: 32 combined services for sending applications and petitions in civil and criminal cases; 5 types of petitions and applications; service for pre-trial settlement of disputes «E-reconciliation»; 5 types of petitions and applications to the cassation instance; services – «Courts-GIS», «Online conversation», «Checking the legitimacy of a judicial act», «Checking the presence of court cases and materials»; authorization and signing of documents by means of a QR code; in dynamics – complaints, petitions, writs of execution for the history of the process; mobile version «Judicial office». According to the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, 90 % of cases are submitted to the courts of the republic electronically through the «Judicial Cabinet» [4]. We cannot but agree with the opinion of B. M. Nurgaliev, who highly appreciates the digitalization processes in criminal proceedings and defines them as tools for strengthening the protection of human rights [5, 54].

Promising areas of digitalization: robotization of business processes; introduction of automatic speech recognition for trial stenography; sending video and audio evidence to the participants in the process; predicting the outcome of the case; AWP for participants in the process; electronic trial; openness, etc. [4].

The confidence of citizens in the judiciary can be clearly reflected in figures, so in 2020, a total of 1.3 million cases and materials received in the republic were completed – 1 183 973, of which the lion's share is civil cases and materials – 736 150, administrative – 281 843, criminal – 165 980 [4]. On the one hand, these figures reflect the need of society to resolve the dispute (conflict) in the legal field; on the other hand, they overload the judicial system and thereby affect the quality of justice. Note that the above figures, however, tend to decrease over the years of implementation of reforms aimed at introducing conciliation procedures, both before applying to court and in court (for comparison, in 2018 – 4.5 million, in 2019 – 3.3 million). That is if in 2018 there were approximately 1,676 cases and materials per judge, and then in 2020, there were about 484 cases and materials (based on the staff of judges – 2,684 judges).

The positive tendency to reduce the workload of the courts does not infringe upon the constitutional right of a person to judicial protection of his rights in any way (Article 13 of the Constitution). The introduction of conciliation procedures makes it possible to simplify the consideration of a dispute, come to a compromise, reduce legal costs, etc.

In particular, the program «7 stones of justice» implemented by the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan includes a project – «Reconciliation before the court, in court», the main goals of which are aimed at reducing conflicts in society, the widespread introduction of extrajudicial methods of resolving disputes and the development of conciliation procedures. Using the example of civil proceedings, the effectiveness of this program is as follows:

- came before the Court of civil cases: in 2017 – 943 thousand cases; in 2018 – 929 thousand cases; in 2019 – 700 thousand cases; in 2020 – 498 thousand cases;
- finished in the court of civil cases: in 2017 – 904 thousand cases; in 2018 – 871 thousand cases; in 2019 – 637 thousand cases; in 2020 – 398 thousand cases;
- finished civil materials: in 2017 – 1181 thousand; in 2018 – 3035 thousand; in 2019 – 2,041 thousand; in 2020 – 338 thousand [4].

At the same time, the proportion of completed disputes for reconciliation is increasing: in 2017 – 35 thousand (3.9 %); in 2018 – 39 thousand (4.5 %); in 2019 – 49 thousand (7.7 %); in 2020 – 41 thousand (10.3 %) [4].

The results of the implementation of the program «Reconciliation before the court, in court», was:

1) Creation of «Centers for extrajudicial reconciliation». Currently, there are 47 centers in 17 regions of the country in the Republic, as well as 413 councils of biys [4]. The work of the designated centers is of a complex nature since reconciliation is carried out using various tools, through the involvement of mediators, lawyers, psychologists, etc.

2) Implementation of the Institute «Judge – Mediator», at the initial stage as a pilot project, now on an ongoing basis.

3) Implementation of the pilot project «Family Courts».

The IT technologies introduced into the activities of the courts of the Republic of Kazakhstan and the ongoing reforms to modernize the judiciary have a direct impact on the high positions of the effectiveness of Kazakhstani justice in international ratings:

– According to the European Commission's report on the effectiveness of justice (CEPEJ) covers 2018–2020, published on October 22, 2020, the effectiveness of the use of modern information and communication technologies by the courts is 9.23 points, which is a very high indicator.

- «The global competitiveness index» independence of the judiciary – 71st place in 2019;
- Rule of Law Index – 62 position out of 128 countries;

- «Doing business» ensuring the execution of contracts – 4th place;
- «Index of the quality of legal proceedings» – 16 points out of 18.

However, at a meeting on the modernization of the judicial system in February 2021, the President of the Republic noted that at the center of all reforms is the person. The head of state designated a «person-centered approach» on the basis of administrative justice introduced from July 1, 2021, the key role in the success of which is assigned to the professionalism of judges [6].

Perspective tasks of modernization of justice in the Republic of Kazakhstan for the current year, declared by the Supreme Court of the Republic: ensuring the uniformity of judicial practice; introduction of administrative justice; introduction of extraterritorial jurisdiction; exemplary consideration of the case; pre-trial protocol; adversarial nature in criminal court; election of presidents of district courts [4].

Designated priorities for the modernization of justice in the Republic of Kazakhstan are a logical continuation of the reforms being carried out in Kazakhstan to solve the tasks outlined in the «Plan of the Nation», as well as in the Address of the Head of State to the people of Kazakhstan in September 2020.

The tools for further modernization of justice proposed by the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan have an anti-corruption orientation and increase the level of confidence of citizens and the business community in the judiciary, which is a key factor in building a rule-of-law state.

List of used literature:

1. Article of the Head of State «Plan of the Nation — The Path to Kazakhstan's Dream» // Electronic resource. Access mode: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-plan-nacii-put-k-kazahstanskoi-mechte (date of the request October 10, 2021).
2. Kazakhstan in a new reality: time for action, President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev's State of the Nation Address, September 1, 2020 — Electronic resource. Access mode: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomart-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g (date of the request October 10, 2021).
3. The judicial system of the Republic of Kazakhstan — seven stones of justice // Electronic resource. Access mode: <https://sud.gov.kz/> (date of the request October 10, 2021).
4. Justice in Kazakhstan: realities, trends, prospects. January 2021. — Electronic resource. Access mode: <https://sud.gov.kz/> (date of the request October 10, 2021).
5. Nurgaliyev B. M. Novelty ugolovno-processualnogo zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan i ego sovershenstvovaniye. // The journal «Khabarshi — Vestnik» of the Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. — 2019. — № 1. — P. 52–55.
6. The head of state held a meeting on the modernization of the judicial system. — Electronic resource. Access mode: https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_sittings/glava-gosudarstva-provel-soveshchanie-po-voprosam-modernizacii-sudebnoi-sistemy (date of the request October 10, 2021).

Сидорова Н. В.,
экономикалық қатынастарды құқықтық реттеу кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(Қазтұтынуодағының Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: nsidorova75@mail.ru);

Бубаева Г. Т.,
Қарағанды облысының мамандандырылған ауданаралық
экономикалық сотының төрайымы;

Альбекова М. Г.,
экономикалық қатынастарды құқықтық реттеу кафедрасының
аға оқытушысы, магистр
(Қазтұтынуодағының Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: albekova_m@mail.ru)

Сот билігін жаңғырту — құқықтық мемлекетті нығайтудың негізі

Аннотация. Мақалада сот төрелігінің транспарентті жүйесін қалыптастыруға, оның ашықтығы мен қолжетімділігіне, қоғамның тұтастай сот билігіне, атап айтқанда сотқа және судьяға сенімін нығайтудың маңызды факторы ретінде мінсіз және кәсіби судьялар корпусын құруға бағытталған сот билігін жаңғыртудың жекелеген аспектілері қарастырылады. Күшті және тәуелсіз сот билігі бұл құқықтық мемлекет құрудың негізі. Сот төрелігінің күші мен тәуелсіздігі заңның сөзсіз үстемдігінде жатыр. Дәл осы заң үстемдігі қағидаты Қазақстан Республикасының сот төрелігіне өтіп жатқан реформалардың, сондай-ақ таяу болашақта іске асырылатын реформалардың негізінде жатыр. Сот билігін жаңғыртудың негізгі процестерінің өзара байланысын және олардың құқықтық мемлекетті нығайтуға әсерін талдау осы бапта жүргізілді.

Негізгі сөздер: сот билігі, сот төрелігі, құқықтық мемлекет, модернизация, реформа, сот, судья, цифрландыру.

Сидорова Н. В.,
доцент кафедры правового регулирования экономических отношений,
кандидат юридических наук, доцент
(Карагандинский университет Казпотребсоюза,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: nsidorova75@mail.ru);

Бубаева Г. Т.,
председатель специализированного межрайонного экономического суда
Карагандинской области;

Альбекова М. Г.,
старший преподаватель кафедры правового регулирования
экономических отношений, магистр
(Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: albekova_m@mail.ru)

Модернизация судебной власти — основа укрепления правового государства

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные аспекты модернизации судебной власти, направленные на формирование транспарентной системы правосудия, ее открытости и доступности, создание безупречного и профессионального судейского корпуса как важнейшего фактора укрепления доверия общества к судебной власти в целом, к суду и судье в частности. Сильная и независимая судебная власть — это основа построения правового государства. Сила и независимость правосудия заключается в безусловном верховенстве закона. Именно принцип верховенства закона лежит в основе тех реформ, которые претерпевает правосудие Республики Казахстан, а также реформ, которые будут реализованы в ближайшей перспективе. Анализ взаимосвязи основных процессов модернизации судебной власти и их влияния на укрепление правового государства проведен в настоящей статье.

Ключевые слова: судебная власть, правосудие, правовое государство, модернизация, реформирование, суд, судья, цифровизация.

УДК 343.9

Сыздыкбеков Е. С.,

*старший преподаватель кафедры мировой экономики и международных отношений,
магистр педагогических наук (история)
(e-mail: syzdykbekov.yer@mail.ru);*

Абеуова С. Т.,

*доцент кафедры мировой экономики и международных отношений,
кандидат экономических наук, доцент
(e-mail: sayaabeuova@mail.ru);*

Байгожина Г. М.,

*старший преподаватель кафедры мировой экономики и международных отношений,
магистр гуманитарных наук (история)
(Карагандинский университет Казпотребсоюза,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: gulnara_2007@inbox.ru)*

К вопросу о природе терроризма и причинах террористического поведения

Аннотация. В статье рассматривается природа такого феномена, как «терроризм», исследуются основные причины его возникновения, а также факторы и предпосылки, благоприятствующие распространению и трансформации этого феномена в современном мире. Целью исследования является изучение природы терроризма, являющегося одним из методов реализации экстремистских целей и задач, а также выявление причин террористического поведения. Особое внимание в статье уделяется теоретическим подходам к пониманию причин террористической деятельности, которое может способствовать повышению эффективности противодействия терроризму, более качественному проведению профилактической работы. Авторы не претендуют на освещение всех вопросов, которые могут быть связаны с противодействием терроризму.

Ключевые слова: экстремизм, терроризм, террористическая деятельность, депривация, экстернализация, мотивация, конфликтогенные факторы, террористическое поведение, противодействие терроризму.

Терроризм исторически всегда сопутствовал человеческой цивилизации. Благоприятной средой для возникновения экстремистских настроений являются политические, социально-экономические, религиозные и межэтнические противоречия. Предпосылкой возникновения экстремизма и терроризма, их идейно-эмоциональной основой являются радикальные настроения в обществе.

В научном сообществе существуют различные подходы к пониманию природы терроризма и террористического поведения [1]. Согласно биологическому подходу террористическое поведение заложено в самой природе человека [2, 56]. Психологи и криминологи изучают психофизические механизмы склонности личности к терроризму, полагая, что террористами становятся люди с психической предрасположенностью. В рамках биологического подхода выделяют следующие черты, присущие террористам.

1. Тенденция к экстернализации, т. е. поиску источников личных проблем вовне. Экстернализация является психологической и идеологической основой для сплочения террористов и поддержания ненависти к представителям других социальных групп. Психологическая особенность выражается в игнорировании чувств других людей, убежденности в превосходстве над другими, изоляции от общества, неприятии его ценностей и целей, делении мира на «своих» и «чужих».

2. Примат эмоций над разумом, предвзятость оценок, низкий порог толерантности. Террористы верят в мессианскую судьбу во имя «спасения» и счастья своей социальной группы. Убежденность в своей миссии и правоте может быть как эмоциональной, так и рациональной, основанной на идеологических постулатах и священности традиций.

3. Принадлежность террористов к закрытому типу личности, когда окружающий их мир рассматривается в свете «единственной истины», а постоянное непосредственное соприкосновение со смертью приводит к мысли о том, что в смерти, своей или чужой, — единственный путь для решения стоящих перед ними проблем [2, 98].

В рамках социологического подхода в качестве причин террористической деятельности рассматриваются различные социальные аспекты. Данный подход объясняет происхождение терроризма наличием социальных условий, порождающих терроризм как акцию протеста. К таким условиям относят социальное и материальное неравенство, этническую, культурную и религиозную дискриминацию, политические репрессии и другое. Террористические группы часто возникают из массового недовольства развитием социальных процессов.

Можно выделить ряд факторов, радикализирующих группы недовольных индивидов и способствующих их переходу к террористической деятельности:

– лишение возможности удовлетворения основных потребностей и элементарных прав (депривация);

– угроза утраты или снижения социального статуса;

– наличие выраженной идеологической формулировки групповых требований [3, 50].

Ряд ученых считает, что возникновение мотивов террористических действий происходит в процессе семейного воспитания, а также под влиянием этнорелигиозных традиций и обычаев, обращений авторитетных лиц [4, 234].

Как бы там ни было, коренные причины терроризма так же разнообразны, как и сама человеческая природа. Если исходить из социологического подхода, каждая отдельная причина терроризма объективно может существовать веками. Однако подавляющее большинство лиц со сходны и даже более важными «причинами» никогда не прибегало к терроризму [5, 30].

Необходимо понимать, что природа терроризма обусловлена сочетанием социальных, социально-психологических и индивидуально-психологических факторов. Социально-психологические факторы, связанные с особенностями культуры, средой развития личности, ее самоидентификацией, при определенных условиях могут стать доминирующими, т. к. определяют специфику процесса социализации и формирования личности [6, 7].

В рамках политологического подхода отрицается наличие объективных причин возникновения и распространения терроризма, а в террористической деятельности видится исключительно инструмент достижения политических целей – давление на политическую власть. В этом контексте суть терроризма сводится к применению или угрозе применения силы с целью запугивания политических оппонентов, принуждения структур власти к выполнению выдвигаемых политических требований.

В 2004 г. в США была опубликована книга бывшего аналитика ЦРУ М. Шоера «Спесь империи: почему Запад проигрывает войну с терроризмом», в которой автор выступил с критикой стратегии США в борьбе с терроризмом [5, 98]. В частности, он отметил, что американские военные пропагандисты и идеологи ошибочно считали Усаму бен Ладена «фанатиком террора», который имеет поддержку только среди маргиналов [5, 98]. На самом деле его идеи достаточно последовательны и обоснованы, а цели — ясны, конкретные и даже в некоторой степени популярны в исламском мире. Эти цели имеют чисто политический характер, однако прикрываются достижением мнимого «справедливого социального порядка».

Вышеприведенные факторы не могут выступать исключительными, исчерпывающими в объяснении апелляции радикальных групп к терроризму. В истории есть и примеры борьбы за политические права и свободы, которые велись политическими методами или акциями гражданского неповиновения без применения террористических методов.

Поскольку идеологической основой терроризма является экстремизм, государству необходимо направлять усилие на противодействие не только терроризму, но также идеологии и философии экстремизма. В данном контексте очень важно занять проактивную позицию,

проникнуть в актуальный дискурс и бороться с идеологами радикализма и экстремизма «на их поле», попытаться переформатировать не только контент, но и контекст дискурса. Голландский эксперт Тойн А. Ван Дейк, изучавший взаимосвязь между дискурсом и властью (влиянием), справедливо заметил: «Если дискурс контролирует разум, а разум контролирует действие, то для властей чрезвычайно важно сначала контролировать дискурс» [7, 10].

Таким образом, причинами террористического поведения являются как внутренняя природа личности человека, так и социальные условия его существования. Формирование террористического поведения происходит под влиянием различных конфликтогенных факторов, как внешних, или социальных (безработица, религиозные различия, низкий уровень жизни, социальное расслоение общества, различные субкультуры и т. д.), так и внутренних, или психофизических характеристик личности.

Для противодействия крайнему радикализму, экстремизму и терроризму необходимо применять комплексный подход, включающий в себя:

- исследования идеологии и практики радикализма, экстремизма и терроризма;
- проведение информационно-образовательных кампаний;
- реализацию социальных, экономических и политических реформ с целью дальнейшей демократизации и либерализации всех сфер общества;
- повышение стандартов и качества жизни населения;
- расширение прав и возможностей всех социальных слоев, особенно обездоленных и маргинализированных групп;
- обеспечение равного межэтнического и межконфессионального диалога;
- объединение усилий государств на региональном и глобальном уровне.

Безусловно, что для противодействия экстремизму и терроризму необходимо взаимодействие государственных органов и институтов гражданского общества, о чём уже заявляют отечественные ученые-юристы [8, 57]. Противодействие терроризму включает в себя не только борьбу с террористическими формированиями и пресечение терактов, но также законодательные, идеологически-информационные, организационные, административно-правовые, воспитательные, в том числе пропагандистские меры по недопущению появления субъектов терроризма, их перехода к реализации преступных намерений. Причем, если субъектами борьбы с терроризмом являются правоохранительные органы, то субъектами противодействия терроризму являются, кроме государственных органов, еще и общественные объединения граждан. В конечном итоге, действия террористов, какими бы псевдосоциальными проектами и идеями они не были обогащены, направлены против безопасности личности, общества и государства.

Список использованной литературы:

1. Жаворонкова Т. В. Анализ научных подходов к изучению природы и сущности современного терроризма // Молодой ученый. — 2015. — № 11(91). — С. 1722–1726. // URL:<https://moluch.ru/archive/91/19117/> (дата обращения: 22.09.2021)
2. Этнорелигиозный терроризм / Ю. М. Антонян, Г. И. Белокуров, А. К. Боковиков и др.; Под ред. Ю. М. Антоняна. — М.: Аспект Пресс, 2016. — 318 с.
3. Дементьев И. В. Феномен политического терроризма: концептуальный аспект // Социологические исследования. — 2011. — № 11. — С. 48–52
4. Антонян Ю. М., Кудрявцев В. Н., Эминов В. Е. Личность преступника. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2014. — 366 с.
5. Дершовиц А. Почему терроризм действует: Пер. с англ. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2015.
6. Пейсахов Т. А. Кросскультурные особенности отношения молодежи к терроризму в условиях современной России: Автореф. дис. ... канд. психол. наук. — М.: Рос. гос. соц. ун-т, 2016. — 20 с.

7. Van Dijk T. A. Discourse and Power. — Houndmills; New York: Palgrave Macmillan, 2018. — 320 p.

8. Лакбаев К. С., Нурғалиев Б. М., Ханов Т. А. Совершенствование институтов гражданского общества в предупреждении экстремизма // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3 (73). — С. 56–60.

Сыздықбеков Е. С.

*Әлемдік экономика және халықаралық қатынастар кафедрасының
аға оқытушысы, магистр (тарих)
(e-mail: syzdykbekov.yer@mail.ru);*

Абеуова С. Т.,

*Әлемдік экономика және халықаралық қатынастар кафедрасының доценті,
экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
(e-mail: sayaabeuova@mail.ru);*

Байғожина Г. М.,

*Әлемдік экономика және халықаралық қатынастар кафедрасының
аға оқытушысы, магистр (тарих)
(Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы, e-mail: gulnara_2007@inbox.ru)*

Терроризмнің сипаты мен террористік мінез-құлықтың себептері туралы

Аннотация. Мақалада «терроризм» сияқты құбылыстың табиғаты қарастырылып, оның пайда болуының негізгі себептері, сондай-ақ қазіргі әлемде осы құбылыстың таралуы мен өзгеруіне ықпал ететін факторлар мен алғышарттар қарастырылады. Зерттеудің мақсаты — экстремистік мақсаттар мен міндеттерді жүзеге асыру әдістерінің бірі болып табылатын терроризмнің табиғатын зерттеу, сондай-ақ террористік мінез-құлықтың себептерін анықтау. Мақалада террористік әрекеттің себептерін түсінудің теориялық тәсілдеріне ерекше назар аударылады, оларды түсіну терроризмге қарсы күрестің тиімділігін арттыруға, алдын алу жұмыстарын жақсы жүргізуге көмектесуі мүмкін. Авторлар терроризмге қарсы іс-қимылмен байланысты болуы мүмкін барлық мәселелерді қамтығандай сыңай танытпайды.

Негізгі сөздер: экстремизм, терроризм, террористік әрекет, айыру, экстернализация, мотивация, конфликт тудыратын факторлар, террористік мінез-құлық, терроризмге қарсы әрекет.

Ye. S. Syzdykbekov,

*Senior Lecturer at the Department of World Economy and International Relations, Master
(e-mail: syzdykbekov.yer@mail.ru);*

S. T. Abeuova,

*Associate Professor of the Department of World Economy and International Relations,
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
(e-mail: sayaabeuova@mail.ru);*

G. M. Baigozhina,

*Senior Lecturer at the Department of World Economy and International Relations, Master
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: gulnara_2007@inbox.ru)*

On the nature of terrorism and the reasons for terrorist behavior

Annotation. The article examines the nature of such a phenomenon as «terrorism», examines the main causes of its occurrence, as well as the factors and prerequisites that favor the spread and transformation of this phenomenon in the modern world. The aim of the study is to study the nature of terrorism, which is one of the methods for the implementation of extremist goals and objectives, as well as to identify the causes of terrorist behavior. Particular attention in the article is paid to theoretical approaches to understanding the causes of terrorist activity, the understanding of which can help to increase the effectiveness of countering terrorism, to better carry out preventive work. The authors do not pretend to cover all issues that may be related to countering terrorism.

Keywords: extremism, terrorism, terrorist activity, deprivation, externalization, motivation, conflict-generating factors, terrorist behavior, countering terrorism.

UDC 343.8

Z. S. Tolegen,

Candidate of Law, Acting associate professor

(Kazakh Agrotechnical University named after I. S. Seifullin, Nur-Sultan, e-mail: Naza_1@mail.ru);

G. S. Dzhumashev,

Postgraduate student of Yanka Kupala Grodno State University

(Library of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy», e-mail: g_djumashev@mail.ru)

Theoretical preconditions for the judicial practice of parole from serving a sentence

Annotation. The article describes the interpretation and basic prerequisites of criminal early release. The application of various legal measures, if the submitted materials do not contain sufficient data for considering the petition and it is impossible to fill them in at the court session, the judge, in preparation for the consideration of the petition, by his decision, returns these materials for the appropriate processing. Consideration of this issue on conditional early release from punishment or replacement of the unserved part of punishment with a softer type of punishment, participation in the court session of the convicted person, defense lawyer, representative of the institution or body executing the punishment, the prosecutor is mandatory, and the victim or his representative has the right to participate. When deciding on parole and replacing the imposed sentence with a more lenient type of punishment, the courts must ensure an individual approach and in each specific case establish whether the information contained in the petition and other materials is sufficient for parole from serving the sentence and replacing the imposed sentence a more lenient type of punishment, that is, to assess positive changes in the behavior of the convicted person.

Keywords: criminal early release, code, criminal code, international experience, mitigation.

The legislative aspect of each legal branch is based on the Constitution of the Republic of Kazakhstan. In order to ensure the correct and uniform application of the norms of the Criminal, Criminal Procedure and Criminal Execution Codes of the Republic of Kazakhstan on the issues of conditional early release from serving a sentence, replacing the unserved part of the sentence with a more lenient type of punishment and reducing the term of the imposed sentence, the plenary session of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan decided that parole from serving a sentence, replacing the unserved part of the sentence with a milder type of punishment, or reducing the term of the imposed sentence are complex legal institutions. The issues of their application are resolved in the manner established by the relevant articles of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter - the Criminal Code).

It is also necessary to draw the attention of the courts to the fact that the first paragraph of the first part of Article 72 of the Criminal Code establishes the possibility of the court applying the conditional early release of the convicted person who has served the part of the sentence prescribed by the law, and does not need to serve it in full.

The second and third paragraphs of the first article 72 of the Criminal Code provide for special conditions for the application of parole.

If the court establishes that, along with the actual serving of the term of punishment stipulated by law, the convicted person did not have malicious violations of the sentence serving regime and fully compensated for the damage caused by the crime, then in accordance with the second paragraph of the first part of Article 72 of the Criminal Code, he is subject to parole without any additional conditions.

In the absence of at least one of these two conditions, the issue of parole of the convicted person is decided by the court in accordance with the rules enshrined in the first paragraph of the first part of Article 72 of the Criminal Code.

In relation to Article 72 of the Criminal Code, damage caused by a crime and subject to compensation includes both damage directly caused by the crime and other amounts recovered from a convicted person by a sentence or a court decision.

The amount of damage caused by a crime, subject to compensation to convicted persons, is established both by a court verdict and by a decision that has entered into legal force, adopted in the manner of civil proceedings arising from a criminal case.

A convicted person may be released on parole on the basis of paragraph 5) of part three of Article 72 of the Criminal Code only if he fulfills all the conditions of the procedural agreement on cooperation and the occurrence of the results specified in part two of Article 621 of the Criminal Procedure Code.

Also, when deciding whether to accept for its proceedings the petition of a convicted person on parole or to replace the unserved part of the sentence with a milder type of punishment, the court should check whether it meets the requirements imposed on him by law (parts one, three, nine of Article 162 of the PEC and part two of Article 480 of the Code of Criminal Procedure), and whether the submitted materials contain data characterizing the behavior of the convict, his attitude to work and education during the entire period of serving the sentence, are there copies of documents on the basis of which the convicted person is serving his sentence, as well as information about serving the established the law of the part of the sentence.

If the submitted materials do not contain sufficient data for the consideration of the petition and it is impossible to fill them in at the court session, the judge, in the course of preparing for the consideration of the petition, by his decision, returns these materials for the appropriate processing.

Consideration of this issue on conditional early release from punishment or replacement of the unserved part of punishment with a softer type of punishment, participation in the court session of the convicted person, defense lawyer, representative of the institution or body executing the punishment, the prosecutor is mandatory, and the victim or his representative has the right to participate. The failure of the victim, civil plaintiff and their representatives to appear does not prevent the consideration of the petition.

The court is obliged to notify them of the date, time and place of consideration of the petition in a proper manner.

An official of the institution or body executing the punishment may act as a representative in court if there is a power of attorney from the head of this institution or body executing the punishment. This official does not have the right to appeal against the court ruling. The convicted person, the victim and their legal representatives, the defense attorney have the right to appeal against the decision, and the prosecutor has the right to lodge a protest.

Thus, conditional early release from serving a sentence, replacing the unserved part of the sentence with a milder type of punishment can be applied to the convicted person after the actual serving of the terms indicated, respectively, in parts three, four and five of Article 72, part two of Article 73, and to juveniles convicted in part one of Article 86, part one of Article 87 of the Criminal Code.

And also, when calculating the actually served term of a convict, the time of the person's detention in custody until the sentencing is pronounced and its entry into legal force is included. If the decision to set off the specified periods in the total term of punishment is not contained in the court's verdict or in the decision of the court issued in the execution of the sentence, then the court, when applying for parole, decides on such offset in its decision in accordance with the requirements of parts three, four and fifth article 62 of the Criminal Code.

Conditional early release does not apply to convicted persons referred to in part eight of Article 72 of the Criminal Code.

Often, in cases where the convict's punishment was mitigated by an act of amnesty or pardon, or by a decision of a higher court, the court should calculate the actually served term when applying conditional early release from punishment or replacing the unserved part of the punishment with a

softer type of punishment, based on the term of punishment established by an act of amnesty or pardon, or by a decision of a higher court.

And if a person is convicted of a combination of crimes or a combination of sentences for committing offenses of various categories of gravity, then when deciding on parole from serving the sentence or replacing the unserved part of the sentence with a softer type of punishment, the court should calculate the term, after the actual serving of which it is possible to apply conditional early release or replacement of the unserved part of the punishment with a milder type of punishment, according to the rules provided for in part three of Article 72, part two of Article 73, part one of Article 86 of the Criminal Code, in relation to the most serious crime included in the aggregate.

Along with the above, the actual serving by the convicted of the part of the sentence provided for by law, in accordance with parts three, four and six of Article 72, part two of Article 73, part one of Article 86 and part one of Article 87 of the Criminal Code cannot serve as an unconditional basis for conditional early release or replacement of the unserved part of the punishment with a milder type of punishment.

When deciding on parole and replacing the imposed sentence with a more lenient type of punishment, the courts must ensure an individual approach and in each specific case establish whether the information contained in the petition and other materials is sufficient for parole from serving the sentence and replacing the imposed sentence a more lenient type of punishment, that is, to assess positive changes in the behavior of the convicted person.

When assessing the behavior of a convicted person, the courts must take into account: compliance with the internal regulations, compliance with the requirements of the administration of the institution of the penal system (hereinafter referred to as the institution), participation in educational activities and in the public life of the institution, encouragement, punishment, maintaining relations with relatives and convicts, a positive or negative attitude towards studies, compensation for damage, transfer to facilitated conditions of detention and other circumstances that may indicate the correction of the convict.

The court's conclusion on the correction of the convicted person must be based on a comprehensive account of data on his behavior, not only for the time immediately preceding the consideration of the petition, but also for the entire period of his stay in the institution, including the time of detention before the sentencing.

The reliability of the requirements provided for in Article 130 of the PEC is established on the basis of a thorough examination of the personal file by the court.

Penalties imposed on the convicted person for the entire period of serving the sentence, with the exception of those withdrawn and canceled, taking into account the nature of the violations committed, are subject to assessment by the court in conjunction with other data characterizing him.

When examining the degree of correction of a convict, it is necessary to study each fact of imposing a disciplinary sanction on him to determine whether these violations are malicious.

And only in cases where the harm caused by the crime (material damage and moral harm) is not compensated for in a civil claim due to such objective reasons as the convict's disability or the presence of diseases that prevent employment, etc., the court does not have the right to refuse to be released on parole from serving a sentence or to replace the unserved part of the sentence with a milder type of punishment only on this basis.

At the same time, the established facts of a convicted person's evasion of compensation for harm caused by a crime (by hiding property, income, evading work, etc.), along with other circumstances, can serve as an obstacle to parole or replacing the unserved part of the punishment with a softer type of punishment. ...

In accordance with the requirements of part five of Article 480 of the Code of Criminal Procedure, the issue of parole is considered by the court with the obligatory participation of the convicted person, and the court, in case of refusal to satisfy the petition for parole in accordance with para-

graph 3) of part seven of Article 480 of the Code of Criminal Procedure, is entitled to go to the deliberative room to make a decision at the same session to replace the unserved part of the punishment with a milder type of punishment, if there is a corresponding petition from the convicted person.

If there are objections from the convicted person, the court shall not have the right to replace the unserved part of the punishment with another, milder type of punishment.

Thus, when the court is considering a petition for parole from serving a sentence or for replacing the unserved part of the sentence with a softer type of punishment in relation to a foreign citizen who does not have a permanent place of residence in the territory of the Republic of Kazakhstan, along with other information characterizing the convicted person, are subject to assessment also data indicating the presence or absence on the part of the convicted person or of a foreign state of guarantees of execution of the sentence in terms of a civil claim reached by an agreement on the transfer of the convicted person on the conditions provided for by international treaties of the Republic of Kazakhstan to monitor the behavior of the convict and the possibility of establishing probationary control over him, subject to execution during the period of parole on the territory of a foreign state.

In accordance with part two of Article 72 of the Criminal Code, probationary control is not established upon the parole of a foreigner or stateless person, who was sentenced by a court to be expelled from the Republic of Kazakhstan as an additional punishment.

Persons for whom the imprisonment imposed by a court verdict was replaced with a milder type of punishment, in the future, on the basis of Article 72 of the Criminal Code, can be released on parole from serving a new milder type of punishment.

Within the meaning of part two of Article 72 of the Criminal Code, when a person is conditionally released from punishment in the form of restriction of freedom, probationary control is not established.

Төлеген З. С.,

заң ғылымдарының кандидаты,

*(С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.,
e-mail: Naza_1@mail.ru);*

Джумашев Г. С.,

*Янки Купалы атындағы Гроднен мемлекеттік университетінің аспиранты
(Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті — Елбасы кітапханасы,
Нұр-Сұлтан қ., e-mail: g_djumashev@mail.ru)*

Аннотация. Мақалада қылмыстық-мерзімінен бұрын босатуды қолданудың түсіндірмелері мен негізгі алғышарттары қарастырылады. Егер ұсынылған материалдарда өтінішхатты қарау үшін жеткілікті деректер болмаса және оларды сот отырысында толтыру мүмкін болмаса, сот өтінішті қарауға дайындау барысында осы материалдарды тиісті ресімдеу үшін өз қаулысымен қайтарады. Жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босату немесе жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру туралы мәселені қарау сот отырысына сотталған адамның, қорғаушының, жазаны орындайтын мекеме немесе орган өкілінің, прокурордың қатысуы міндетті, сондай-ақ өтініш беруші не оның өкілі қатысуға құқылы. Шартты түрде мерзімінен бұрын босату және тағайындалған жазаны неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру туралы мәселені шешу кезінде соттар жеке көзқарасты қамтамасыз етуі керек және әр нақты жағдайда өтініште және басқа материалдарда жазадан шартты түрде мерзімінен бұрын босату және тағайындалған жазаны неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру үшін жеткілікті ақпарат бар-жоғын анықтауы керек, яғни. Е. сотталғанның мінез-құлқындағы оң өзгерістерді бағалау.

Негізгі сөздер: қылмыстық мерзімінен бұрын босату, кодекс, қылмыстық кодекс, халықаралық тәжірибе, жеңілдету.

Төлеген З. С.,
кандидат юридических наук,
(Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина, г. Нур-Султан,
e-mail: Naza_1@mail.ru);

Джумашев Г. С.,
аспирант Гродненского государственного университета имени Янки Купалы
(Библиотека Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
г. Нур-Султан, e-mail: g_djumashev@mail.ru)

Аннотация. В статье рассматриваются толкование и основные предпосылки применения условно-досрочного освобождения. Если в представленных материалах не содержится достаточных данных для рассмотрения ходатайства и в судебном заседании восполнить их невозможно, судья в ходе подготовки к рассмотрению ходатайства своим постановлением возвращает эти материалы для соответствующего оформления. Рассмотрение вопроса об условно-досрочном освобождении от наказания или замене неотбытой части наказания более мягким видом наказания участие в судебном заседании осужденного, защитника, представителя учреждения или органа, исполняющего наказание, прокурора обязательно, а также вправе участвовать потерпевший либо его представитель. При решении вопроса об условно-досрочном освобождении и замене назначенного наказания более мягким видом наказания суды должны обеспечивать индивидуальный подход и в каждом конкретном случае устанавливать, достаточно ли содержащихся в ходатайстве и в иных материалах сведений для условно-досрочного освобождения от отбывания наказания и замены назначенного наказания более мягким видом наказания, т. е. оценивать позитивные изменения в поведении осужденного.

Ключевые слова: досрочное освобождение от уголовного преследования, кодекс, уголовный кодекс, международный опыт, смягчение наказания.

ӘОЖ 349

Шошаева Л. С.,
аға оқытушы, құқықтану магистрі
(e-mail: keukonf2012@mail.ru);

Құсайынова Л. К.,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент
(Қазтұтынуодағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: klarisa_777@mail.ru)

Қоршаған ортаны қорғау саласындағы «зиян», «залал» және «нұқсан» түсініктерінің ара қатынасы

Аннотация. Мақалада қоршаған ортаны қорғау саласындағы азаматтық-құқықтық жауапкершіліктегі «зиян», «залал» және «нұқсан» түсініктерінің ара қатынасы қарастырылады. Осы түсініктерді әртүрлі ғалымдардың көзқарасымен талдай келе, экологиялық және азаматтық заңнамадағы «зиян» мен «залал» (нақты залал мен айырылып қалған пайда) түсініктері салыстырылады. Қоршаған ортаға жағымсыз әсер ететін объектілерді әртүрлі санатқа бөліп қарастырылуы олардың жүзеге асырылатын қызмет түрлері мен өзге де өлшемшарттар неізінде сараланатынын атап көрсеткен. Ресейлік және отандық ғалымдардың экологиялық зиян ұғымын анықтауға ғылыми көзқарасы әр тараптан зерттелген және экологиялық залалды жаңа Экологиялық кодекске сәйкес бірнеше критерийлер бойынша жіктеп көрсеткен.

Негізгі сөздер: қоршаған ортаға зиян, қоршаған ортаға теріс әсер, экологиялық залал, залал, зиян, азаматтық-құқықтық жауапкершілік.

Қолданыстағы экологиялық заңнамада қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстар саласындағы әртүрлі ұғымдардың мәнін көрсететін көптеген анықтамалар бар. Әртүрлі ұғымдардың мазмұны ашылу мақсатында нормативтік құқықтық актілерде құқықтық санаттарды әзірлеу және бекіту теория үшін де, құқық қолдану практикасы үшін де маңызды.

Экологиялық кодексте азаматтық-құқықтық жауапкершілік саласында әртүрлі терминдер қолданылады: «зиян», «залал» және «нұқсан».

Экологиялық салада нормативтік құқықтық актілердің тиімді қолданылуын қамтамасыз ету үшін «зиян», «залал», «нұқсан» сияқты ұғымдардың аражігін ажырату маңызды мәнге ие болады. Қазіргі уақытта жоғарыда аталған құқықтық санаттардың мазмұны мәселесі бұрынғыдан да өзекті, өйткені заңнамада нақты тұжырымдалған анықтамалардың болмауы құқықтық нормалардың ерікті түсіндірілуіне, демек, оларды біркелкі қолдануға әкеледі.

Экологиялық зиян санатының өзі бізге қоршаған ортаға келтірілген зиянды өтеу институтының құқығында болуымен қызықты.

Алдымен зиян келтіру және өтеу объектілері туралы зиян. Зиян келтірудің үш тікелей объектісі бар-қоршаған орта, адамның өмірі мен денсаулығы және мүлік, соның негізінде келтірілген зиянның табиғаты және оны өтеу тәртібі туралы мәселе шешіледі. Бірақ экологиялық зиянды өтеу қазірдің өзінде екі объектіге — тірі адам ретінде адамға және аймақтық табиғи-антропогендік жүйенің иесі ретінде мемлекетке қатысты жүзеге асырылады.

Экологиялық-құқықтық ғылымдағы экологиялық зиянды өтеу проблемасына көп көңіл бөлінетінін мойындау керек, алайда қазіргі уақытта экологиялық құқық теориясы мен құқық қолдану тәжірибесінде зиянның осы түрінің құқықтық табиғатын, ерекшелігі мен мәнін түсінуге бірыңғай әдіснамалық көзқарас және оны өлшеуге бірыңғай көзқарас қалыптаспаған.

Ғалымдар экологиялық зиянды түрлі тұрғыдан анықтама береді: Ресейлік ғалым М. М. Бринчук экологиялық зиянды құқықтық экологиялық талаптар бұзу салдарынан болған кез-келген қоршаған ортаның нашарлауы ретінде қарастырады [1, 373–374].

Г. А. Мисник экологиялық зиян деп «адамның шаруашылық және өзге де қызметіне оған теріс әсер етуден туындаған қоршаған орта сапасының кез келген нашарлауын» түсінеді [2, 12].

С. А. Боголюбов экологиялық зиянды құқықтық экологиялық талаптардың бұзылуы салдарынан болған қоршаған орта жағдайының кез келген нашарлауы ретінде қарастырады. Сонымен қатар, ғалым экологиялық зиян қоршаған ортаның ластануы, бүлінуі, жойылуы, зақымдануы, табиғи ресурстардың сарқылуы, экологиялық жүйелердің бұзылуы түрінде көрінетініне назар аударады [3, 125].

Қазіргі экологиялық-құқықтық реттеуге сүйене отырып, экологиялық зиянның келесі түрлерін бөлуге болады.

1. Табиғи объектілерге және бірінші кезекте олардың экономикалық маңызды бөлігіне залал келтірілетін табиғи-ресурстық экологиялық зиян. Осы өлшем бойынша, мысалы, топырақ құнарлылығының сарқылуы және топырақтың агрохимикаттармен ластануы салдарынан топырақ жамылғысына келтірілген зиянды; су объектілеріне су тұтыну лимиттерінің асып кетуінен және су айдындарының ластануынан болатын зиянды; орман алқаптарына қисынсыз кесу, кеспеағаштардың ағаш кесу қалдықтары мен орман өрттерімен қоқыстануы және т. б. келтіретін зиянды бөліп көрсетуге болады.

Зиянның бұл түрінің ерекшелігі — ол қолданылатын объектілердің табиғи ерекшеліктеріне байланысты. Осыған байланысты осы объектілердің әрқайсысына келтірілген экологиялық зиянның заңды маңызды белгілері арнайы Табиғи ресурстар заңдарында: кодекстерде (жер, су, орман) және басқа заңдарда (жер қойнауы туралы, жануарлар әлемі туралы, атмосфералық ауаны қорғау туралы және т. б. заңдарда) қарастырылған.

2. Гуманитарлық экологиялық зиян-бұл қоршаған ортаны қорғаудың негізгі объектісі болып табылатын адамға тигізетін экологиялық зиянның бір түрі, өйткені ол үшін барлық экологиялық қызмет жүзеге асырылады.

Адам, оның құқықтары мен бостандықтары ең жоғары құндылық болып табылады және мемлекеттік биліктің барлық тармақтарының қызметінің мәні мен мазмұнын білдіреді,

сондықтан біздің елімізде экологиялық және санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылыққа ықпал ететін іс-шаралар көтермеленеді.

Гуманитарлық зиян адам денсаулығына зиянды әсер етуден, оған физикалық және моральдық азап (моральдық зиян) келтіруден, адам мен азаматтың экологиялық құқықтарына нұқсан келтіруден көрінеді. Мысалы, Денсаулық сақтау аумақтарындағы экологиялық әлауқаттың бұзылуы адамды осы жерде демалу және емделу құқығынан айырады.

Экологиялық зиянның бұл түрінің ерекшелігі-оны анықтау және өтеу тәртібі арнайы санитарлық-эпидемиологиялық заңнамамен реттеледі.

3. Мүліктік экологиялық зиян — қоршаған ортаны қорғау саласындағы заңнаманы бұзу нәтижесінде жеке және заңды тұлғалардың мүлкіне келтірілген зиян.

Іс жүзінде жоғарыда қарастырылған экологиялық зиянның үш түрі бір-бірімен тығыз байланысты, сондықтан кейде экологиялық зиянды мүліктік зиянның басқа түрлерінен ажырату қиын. Мысалы, дәнді дақылдарды жинау кезінде өрістен көрші орман алқабына лақтырылған өрттің пайда болуына себеп болған өрт ережелерін бұзу экологиялық және қарапайым мүліктік зиян келтіруге әкелді.

Осылайша, экологиялық зиян, әдетте, үш түрде көрінеді: табиғи ресурстар, гуманитарлық және мүлік. Зиянның осы түрлерінің әрқайсысы табиғи ресурстар, санитарлық және азаматтық заңдармен реттелетін ережелер бойынша өтеледі.

Жаңа қолданысқа енген экологиялық кодекс зиян түсінігін тек қоршаған орта жағдайының кез келген нашарлауы адам өміріне және (немесе) денсаулығымен байланыстырса, залал түсінігін одан басқа су, жер қойнауы, жануарларға қатысты қолданған.

Сонымен қатар, «қоршаған ортаға зиян» және «қоршаған ортаға жағымсыз әсер» деген ұғымдардың ара-қатынасына келетін болсақ, жаңа қолданысқа енген кодекс қоршаған ортаға жағымсыз әсер ететін объектілерді олардың әсер ету деңгейі мен тәуекеліне қарай:

- 1) қоршаған ортаға елеулі жағымсыз әсер ететін объектілер;
- 2) қоршаған ортаға бірқалыпты жағымсыз әсер ететін объектілер;
- 3) қоршаған ортаға болмашы жағымсыз әсер ететін объектілер;
- 4) қоршаған ортаға барынша аз жағымсыз әсер ететін объектілер деп төрт санатқа бөліп

қарастырған. Осы объектілерді әртүрлі санатқа бөліп қарастыру жүзеге асырылатын қызмет түрлері және өзге де өлшемшарттар неізінде сараланған [4].

Б. Г. Розовский залал ұғымы меншік құқығынан туындайды деп санайды. Күнделікті өмірде, экономикада және юриспруденцияда бұл термин мүліктің жоғалуы немесе бұзылуы ретінде қарастырылады. Егер меншік құқығынан «залал» ұғымының мазмұны табиғат қорғау саласына ауысса, онда табиғи ортаның құрамдас бөліктері ретінде болған өзгерістер «табиғат позициясынан» емес, табиғи игіліктерді пайдаланатын адамның позициясынан бағаланады [5, 11].

Осылайша, автор «экологиялық зиянды» табиғи ортаның меншік болып табылатын компоненттерінің жоғалуы немесе бұзылуы ретінде қарастырады.

Экологиялық зиянның құрамдас бөліктері: залал, жоғалған пайда және моральдық зиян.

Экологиялық залал, ең алдымен, қоршаған ортаның ластануы, бүлінуі, жойылуы, зақымдануы, экологиялық жүйелердің бұзылуы түрінде көрінеді. Табиғат тозуының аталған нысандарының салдарынан азаматтар мен заңды тұлғалардың денсаулығы мен мүлкіне залал келтірілуі мүмкін.

Экологиялық залал көбінесе пайданың жоғалуымен, яғни табиғат пайдаланушының қалыпты жағдайда ала алатын табыстарын алмауымен байланысты. Мысалы, егер қоршаған орта ластанбаған болса, фермер жоғары өнім ала алады.

В. В. Фесенко мен М. В. Видрученконың пікірінше, экологиялық залал — бұл «экономикалық және ақшалай түрде есептелетін қоғамның экономикалық емес шығындары, оны табиғи ортаның оңтайлы (шартты түрде идеалды) жағдайында техногендік әсерден аулақ бо-

луға болады». Осылайша, экологиялық залал экологиялық жүйелерді одан әрі қалпына келтіру үшін өтелуі қажет ақшалай нысанда көрсетілген субъектілердің шаруашылық және өзге де қызметінің әсері нәтижесінде болған табиғи ресурстар мен объектілердің орны толмас ысырабын білдіреді [6, 135].

Мүліктік салада зиян заттың жоғалуы, оның зақымдануы, шығындардың болуы, табыс алу мүмкіндігінің жоғалуы түрінде болады. Ақшамен бағаланған мүліктік зиян шығындармен көрінеді.

Азаматтық заңнамада залалдар түсінігі былай анықталады: залалдар деп құқығы бұзылған адам жасаған немесе жасауға тиісті шығыстар, оның мүлкінің жоғалуы немесе зақымдануы (нақты нұқсан), сондай-ақ сол адамның құқығы бұзылмаған болса, дағдылы айналым жағдайында оның алуына болатын, бірақ алынбай қалған табыстары (айрылып қалған пайда) түсініледі. Осылайша, қолданыстағы заңнамаға сәкес «залалдар» ұғымына нақты нұқсан мен жоғалған пайда кіреді.

Жоғалған пайда деп, егер оның құқығы бұзылмаған болса, адам әдеттегі азаматтық айналым жағдайында алатын, алмаған табыс түсініледі. Азаматтық кодекс шығындарды өтеу үшін жағдайлардың болуы қажет екенін көрсетеді: адамның мінез-құлқының заңсыздығы, зиянның болуы, құқық бұзушының мінез-құлқы арасындағы себептік байланыс және құқық бұзушының теріс салдары мен кінәсі.

Демек, экологиялық шығындар деп экологиялық жүйелердің бұрынғы жай-күйін қалпына келтіруге өтелуі, сондай-ақ өндірілген де, қоршаған ортадағы да жоғалған табиғи ресурстардың құнын төлеуі, қолданыстағы заңнама талаптарын бұзу салдарынан табиғат пайдалану нәтижесінде алынбаған кірістердің құнын өтеу қажет экономикалық ысыраптар деп түсіну керек.

Атап айтқанда, 2021 жылдың 1 шілдесінен қолданысқа енген Қазақстан Республикасы Экологиялық кодексінде «экологиялық залал» деген 5-бөлімде экологиялық залалдың түрлері көрсетілген:

- 1) жануарлар мен өсімдіктер дүниесіне;
- 2) суларға;
- 3) жерлерге.

Жіктеу табиғи объект сияқты сипаттамаға негізделген.

Алайда, егер біз осы негізде экологиялық залалдың жіктелуінде кодексте жер қойнауы мен атмосфералық ауаға келтірілген экологиялық залал сияқты залалдың түрлері жоқ екендігі белгілі болды [7, 151–155]

Сонымен қатар, кодекстің бұл бөлімінде адам өміріне және (немесе) денсаулығына экологиялық зиян келтіруге арналған мақала бар. «Экологиялық зиян» және «экологиялық залал» ұғымдары бір-бірімен қалай байланысты, олар бір жіктеудің құрамдас элементтері ме деген сұрақ туындайды.

Экологиялық залалды әртүрлі негіздер бойынша нақты ажырату экологиялық құқық теориясы үшін ғана емес, қолданыстағы экологиялық заңнаманың нормаларын реттеуге мүмкіндік береді деп санаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Бринчук М. М. Экологическое право: Учебник. — М.: Эксмо, 2010.
2. Мисник Г.А. Возмещение экологического вреда в российском праве: Монография. — М.: ТК Велби, Проспект, 2007.
3. Боголюбов С. А., Жариков Ю. Г., Горохов Д. Б. Экологическое право: учебник для бакалавров / Под ред. С. А. Боголюбова. 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Юрайт, 2011.
4. Қазақстан Республикасының Экология кодексі. Қазақстан Республикасының 2021 жылғы 2 қаңтардағы № 400-VI ҚРЗ Кодексі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2100000400>
5. Розовский Б.Г. Правовое стимулирование рационального природопользования. — Киев, 1981.

6. Фесенко В. В., Видрученко М. В. Экономика природопользования: Учебно-методическое пособие. — Волгоград: Издательство ВолГУ, 2004.

7. Алибаев А. К. К вопросу о классификации экологического вреда. // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3 (73). — С. 151–156.

Шошаева Л. С.,

старший преподаватель, магистр юриспруденции

(e-mail: keukonf2012@mail.ru);

Кусаинова Л. К.,

кандидат юридических наук, доцент

(Карагандинский университет Казпотребсоюза, г. Караганда, Республика Казахстан,

e-mail: klarisa_777@mail.ru)

Соотношение понятий «вред», «ущерб» и «убыток» в области охраны окружающей среды

Аннотация. В статье рассматривается соотношение понятий «вред», «ущерб» и «убыток» в гражданско-правовой ответственности в области охраны окружающей среды. Анализируются эти понятия с точки зрения различных ученых, сравниваются понятия «вред» и «ущерб» (реальный ущерб и упущенная выгода) в экологическом и гражданском законодательстве. Выделяют различные категории объектов, оказывающих негативное воздействие на окружающую среду, которые дифференцируются по видам осуществляемой ими деятельности и иным критериям. Исследован научный подход различных авторов к определению понятия экологического вреда и классифицирован экологический ущерб по нескольким критериям в соответствии с новым Экологическим кодексом Республики Казахстан.

Ключевые слова: вред окружающей среде, негативное воздействие на окружающую среду, экологический ущерб, убыток, вред, гражданско-правовая ответственность.

L. S. Shoshaeva,

Senior Lecturer, Master of Jurisprudence

(e-mail: keukonf2012@mail.ru);

L. K. Kusainova,

Candidate of Law, Associate Professor

(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda, Republic of Kazakhstan,

e-mail: klarisa_777@mail.ru)

The relationship between the concepts of «harm», «damage» and «loss» in the field of environmental protection

Annotation. The article examines the correlation of the concepts of «harm», «damage» and «loss» in civil liability in the field of environmental protection. Analyzing these concepts from the point of view of various scientists, the concepts of «harm», «damage» (real damage and lost profits) in environmental and civil legislation are compared. There are various categories of objects that have a negative impact on the environment, which are differentiated by the types of activities they carry out and other criteria. The scientific approach of various authors to the definition of environmental harm is investigated and environmental damage is classified according to several criteria in accordance with the new environmental code.

Keywords: harm to the environment, negative impact on the environment, environmental damage, loss, harm, civil liability.

**КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН ӘЛЕУ-
МЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ И
СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВООХРА-
НИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL TRAINING AND SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT**

ӘОЖ 05.11.65

Абугалиев Қ. Н.,

*Ғылыми-зерттеу институты ІІО тарихын зерттеу орталығының бастығы,
филология ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі,
(e-mail: kanat_an@mail.ru);*

Қабдрашит А. А.,

*Ғылыми-зерттеу институты ІІО тарихын зерттеу орталығының ғылыми қызметкері,
ұлттық қауіпсіздік және әскери іс магистрі, полиция капитаны
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: Ayana_081089@mail.ru)*

Қоғам мен биліктің тұтастығы — мемлекет нығаюының кепілі

Аннотация. Мақалада биліктің қоғаммен байланыс мәселелері талданады. Автордың пікірінше, елдің саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірі дағдарыстық жағдайларды тудырады, бұл мемлекет тарапынан қарама-қарсы түрде өркениетті қадамдарды талап етеді. Сонымен бірге, қоғам мен азаматтардың реакциясы, автордың пікірінше, әрдайым көңілден шығып, үмітті ақтай бермейді, өйткені коммуникативті қоғамдық институттарды қалыптастыру процесі әлі аяқталған жоқ. Оларды еңсеру ел дамуының таяу келешегіндегі өзекті міндетке, азаматтық қоғам құрылымдарының да, елдің саяси басшылығының да өзара қамқорлығына айналады деген тұжырым қисынға келеді. Автор аталған мәселе жайында ой өрбіте отырып, саяси белгілері бар мемлекет пен азаматтық қоғамның диалогы қоғамның өмірінің құқықтық, әлеуметтік, гуманитарлық мәселелерін қозғайтын қоғамдық диалогтың ерекше, маңызды түрі болып табылады деп санайды.

Негізгі сөздер: биліктің қоғаммен байланысы, құқықтық мемлекет, елдің дамуы, перспектива, азаматтық қоғам, өзара іс-қимыл.

*Бірің қазақ, бірің дос,
Қылмасаң істің бәрі бос...
Абай*

Бүгінгі таңдағы ғасыр сахнасында халықтың рөлі барған арта түсуде және кез келген мемлекет үшін ол маңызды болмақ. «Единица болмаса, не істер еді еңшең нөл» демекші биліктің мәні әрқашан біртұтас болып қала бермек. Жалпы алғанда, билік дегеніміз — қарым-қатынастың бір түрі, онда бір тарап қарсылыққа қарамастан екінші тарапқа өз еркін жүктейді. Оның мәніне келетін болсақ, биліктің пайда болу негізін анықтаудан гөрі, биліктің пайда болу фактісі маңыздырақ.

Билік адамзат қоғамы қалыптасқаннан бастап-ақ пайда болды. Адамның дамуы әрқашан сан алуан нақты формаларға айналған билік қатынастарының дамуымен байланысты болды. Билік қоғамдағы адамдардың қарым-қатынасын реттеуге мүмкіндік береді. Қоғам мен билік

диалектикалық өзара байланысты және өзара шарттылықта болады. Олар бірге пайда болады және өздеріне қатысты ортақ кейбір заңдылықтар негізінде дамиды.

Адам, халық, қоғам қашанда болашағының жарқын болғанын қалайтыны — бұл өмір заңы. Еш жерде және ешқашан қарапайым жағдайлар мен қарапайым шешімдер болмайды. «Сөзді жаңарту арқылы бір нәрсені өзгертуге болады» деген аңғал пікірден ада болған дұрыс. Азаматтық қоғам мен биліктің өзара тиімді іс-қимылы — ел мен мемлекеттің тұрақты жұмыс істеуінің кепілі.

Данышпан Абай өзінің жиырма екінші қара сөзінде «байды қадірлейін десең, бай жоқ. Бай болса, өз басының, өз малының еркі өзінде болмас па еді?... Мырзаларды қадірлейін десең, осы күнде анық мырза елде жоқ, мал бергіш мырза иттен көп... Болыс пен биді құрметтейін десең, құдайдың өзі берген болыстық пен билік елде жоқ. Сатып алған, жалынып, бас ұрып алған болыстық пенен биліктің ешбір қасиеті жоқ. Мықтыны құрметтейін десең, жаманшылыққа елдің бәрі мықты, жақсылыққа мықты кісі елде жоқ. Есті кісіні тауып құрметтейін десең, әділет, ұят, нысапқа есті кісі елде жоқ. Қулық, сұмдық, арамдық, амалға елдің бәрі де есті» – деп, өз заманындағы билік пен әлеуметке мін таққан болатын [1]. Бұдан байқайтынымыз, қулық-сұмдыққа келгенде адамзат қауымы алдына жан салмайтынын Абай осыдан екі ғасыр бұрын айтып кеткен. Ал, сол қулық-сұмдыққа елдегі атқамінерлер мен белсенділердің бой алдыруы – бүгінгі күннің өзекті мәселесіне айналып отырғаны жалған емес.

Себебі әлемде бай мен кедейдің, білімді мен білімсіздің, қала мен ауылдың арасы алшақтап кетті. Бұл үдерістің қарқыны барған сайын күшейіп келеді. Бизнес тек пайда көздесе, білімділер бөлек орта қалыптастырды, әрқайсысы өздері үшін ғана жауапкершілік арқалайтын болды [2].

Елбасымыздың «Абай – қазақ халқының рухани қазынасына өлшеусіз үлес қосқан ғұлама ғана емес, сонымен қатар ол қазақ халқының ел болуы жолында ұлан-ғайыр еңбек еткен данагер» деп баға беруі де даналықтың куәсі емес пе?

Президент Қ. Тоқаев 2020 жылғы 09 қаңтардағы Егемен Қазақстан газетінде жарық көрген өзінің «Абай және XXI ғасырдағы Қазақстан» мақаласында «Абайды тану – адамның өзін-өзі тануы. Адамның өзін-өзі тануы және үнемі дамып отыруы, ғылымға, білімге басымдық беруі – кемелдіктің көрінісі. Интеллектуалды ұлт дегеніміз де – осы. Осыған орай, Абай сөзі ұрпақтың бағыт алатын темірқазығына айналуы қажет», – деп өрелі ой өрбіткен болатын [2].

Міне, қоғамдағы осындай үйлесімсіздіктерді, қайшылықтар мен түсініспеушіліктерді екшей келе, Елбасы Н. Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында қоғамдық сананы қайта түлетудің маңыздылығы туралы айтты. Ұлттық сананы сақтау және оны заман талабына бейімдеу мемлекеттік маңызы бар мәселеге айналды. Рухани-адамгершілік тәрбие – бұл дұрыс дағдылар мен өзін-өзі ұстау дағдыларының нормалары, ұйымдағы қарым-қатынас мәдениетінің тұрақтылығын қалыптастырады. Қай заманда болмасын адамзат алдында тұратын ұлы мұрат-міндеттердің ең бастысы – өзінің ісін, өмірін жалғастыратын салауатты, саналы ұрпақ тәрбиелеу [3].

1991 жылғы 16 желтоқсанда «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық заң қабылданған сәттен бастап біздің еліміз өз халқының болашағы үшін әлемдік қоғамдастықтың алдында жауапкершіліктің ауыр жүгін мойнына алған егемен жас мемлекет ретінде көрінді.

«Елу жылда ел жаңа, жүз жылда – қазан» демекші бүгінгі Қазақстан тәуелсіздік тұғырында оң мен солын бағамдаған, әлемді мойындата бастаған мемлекеттердің қатарында десек, артық айтқандық емес. Осы тұрғыда мемлекет басшысының жыл сайынғы Жолдауы да мемлекеттің саяси-экономикалық ахуалы үшін маңызы аса зор болмақ.

Соңғы жылдары елде қоғам мен билік арасында диалог жүргізуге қатысты айтарлықтай өзгерістер болды. Мемлекеттің басты мүдделері қоғамдық өзара іс-қимылдың маңызды эле-

менті ретінде танылмақ. Адамның қажеттіліктерін өтейтін азаматтық қоғам мәселелерін шешуге бағытталған мемлекеттік құрылыстың барлық салалары бойынша атқарылатын жұмыстар өз мәйегіне жетті. 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауында Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» – бұл азаматтың мүдделері басты болып табылатын мемлекет, онда мемлекеттік органдардың азаматтармен өзара іс-қимыл тетігі жолға қойылған және азаматтардың шешім қабылдау және оларды бақылау процесіне тартылуына мүмкіндік беретін кедергісіз инфрақұрылым жұмыс істейтінін атап өтті. «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» мемлекеттік органдар қызметінің басты міндеті өз азаматтарының қажеттіліктерін сапалы орындау болып табылатын сервистік мемлекет қағидаты бойынша жұмыс істеуі тиіс [4].

Мемлекет басшысының сара ойынан бастау алған «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы азаматтар мен мемлекет арасындағы диалогтың, өзара іс-қимыл мен ынтымақтастықтың жаңа негізін қалайды. Сәл шегініс жасап, әлемдік практикаға көз жүгіртсек, диалог дегеніміз – қоғам мен мемлекет арасындағы дискурсивті тең құқылық қағидаттарында құрылатын, пікірлер мен мүдделердің кең спектрін ескере отырып өзара түсіністікке және өзара тиімді нәтижеге қол жеткізуге ұмтылатын өзара іс-қимылдың, келіссөздер процесі мен әріптестіктің белгілі бір үйлесімділігі. Сонымен бірге, «саяси плюрализмнің болуы, диалог субъектілерінің саяси төзімділікке ие болуы, коммуникативті құзіреттілік, бейбітшілікті, тұрақтылықты сақтау және келіспеушіліктерді еңсеру үшін бір-бірімен тыңдау, түсіну және кездесуге бару» диалогтың қажетті шарттары болып табылмақ. Бұл үрдіс Еуропаның, Солтүстік Американың, Австралияның дамыған демократиялық режимдеріндегі билік пен азаматтық қоғам институттарының өзара іс-қимыл тәжірибесінде және ішінара мемлекет пен азаматтық қоғамның қарама-қайшылығын алмастыратын Шығыс Азияның бірқатар мемлекеттерінде айқын көрінеді. Осы бағытта біртіндеп ынтымақтастық пен өзара іс-қимыл, қоғамдық саланы кеңейту, азаматтық диалогты жандандыру және қоғамның ауқымды топтарын әлеуметтік диалогқа тарту қажеттілігі сынды бірқатар шаралар алға тартылмақ.

Елдегі күрделі жағдай, нақты шешімдерді талап ететін азаматтық қоғамның наразылығының жоғары деңгейі мемлекетті «халық үніне құлақ асатын мемлекеттің» жаңа ұстанымдарына көшуді жеделдетті. Сонымен қатар, әлеуметтік шиеленісті тудыратын проблемалар кез-келген мемлекетте мезгіл-мезгіл пайда болады. Әлеуметтік шиеленіс деңгейі мемлекеттің қатысуын талап ететін проблемалардың ажырамас индикаторларының бірі болып табылады. Мемлекет басшысының базалық қағидатты бекітуі қоғамдағы наразылық көңіл-күйді жою және қалыптасқан проблемаларды шешу үшін елдің ұстанымын нығайтудың маңызды элементі болып табылады. Азаматтардың сұраныстарына жедел ден қоятын ұлттық қоғамдық сенім кеңесін құру, «Ашық үкіметті», «электрондық мемлекетті» дамыту, «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясын құра отырып, халыққа мемлекеттік қызметтер көрсету жүйесінің жұмыс істеуі, мемлекеттік биліктің барлық деңгейіндегі бірінші басшылардың онлайн қабылдауы және бірінші кезекте халықпен диалог жүргізуі, сондай-ақ кері байланысты жолға қою – қалыптасқан мәселелерді сапалы және тиімді шешу үшін құрылған.

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының қағидаттарын іске асыру Қазақстанның саяси жүйесін жаңғыртуға, сол арқылы азаматтардың әл-ауқатына бағытталған мемлекеттік қызметтерді көрсету сапасына жағымды әсер ететін мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыруға тиіс. Халық мемлекеттік органдар үшін негізгі «клиент» болып табылады. Мемлекеттік аппараттың жұмысы олардың мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған. Клиентке бағдарлануды арттыру көрсетілетін қызметтер, орындалған жұмыстар бойынша тұрақты кері байланыс алу, нысаны бойынша да, мазмұны бойынша да ақпараттың қолжетімділігін арттыру, әріптестікке бағдарлана отырып, азаматтардың шешімдер мен

маңызды мемлекеттік құжаттарды әзірлеуге қатысуы үшін мүмкіндіктерді кеңейту есебінен жүргізіледі [5].

Осылайша, қазіргі кезеңде еліміздің одан әрі дамуы үшін мемлекеттік билік институттары мен халық арасындағы ұзақ мерзімді өзара қарым-қатынас қажет. «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасының базалық элементтерін іске асыру осы өзгерістерге ықпал етуі және көптеген мемлекеттік институттардың жұмысын өзгертуі мүмкін, бұл барлық деңгейдегі мемлекеттік аппараттың ашық жұмыс істеуіне мәжбүрлейді. Азаматтардың сенімі — бұл мемлекеттік билік күшінің ерекше көзі және сонымен бірге оның тиімділігінің көрсеткіші. Адамдар сенімін жоғалтқан, халықтың қолдауына ие емес билік өміршең еместігі әмбеге аян. Сондықтан, қазіргі уақытта біздің еліміздегі билік органдарының алдында тұрған маңызды міндеттердің бірі – халықтың сеніміне ие болу, қазіргі қоғамдағы беделі мен әлеуметтік мәртебесін арттыру.

Сөзімізді түйіндесек, Абай өзі өмір сүрген кезеңдегі қоғамға көңілі толмаған қазақтың келешегіне алаңдаушылық танытып, елдің бірлігін, қоғамдағы адами қасиеттерді насихаттай отырып, оны келер ұрпаққа өлең-жырларымен, қара сөздерімен мұра етті.

Бұдан байқайтынымыз, мемлекеттің нығаюы тек биліктің қолында тұрған механизм емес. Осы тұрғыда елдің әрбір азаматы өзін жауапты сезінуі қажет-ақ. Жауаптылық болса, бұл жерде патриоттық сезімнен бастау алмақ. Патриотизм грек тілінен алғанда «патриоттар – отандас, патрис – отан дегенді білдіреді, яғни отанға деген сүйіспеншілік, оған деген адалдық, өз іс-әрекеттерімен оның мүдделеріне қызмет етуге деген ұмтылыс. Патриотизм — отанға деген терең және асқақ махаббат сезімі, ішкі істер органдарының қызметкері үнемі ұстануға тиісті негізгі моральдық құндылықтардың бірі. ПМ қызметкерлері мемлекет, қоғам мен азаматтар алдындағы жауапкершілікті сезіне отырып, Қазақстан халықтарының және басқа мемлекеттердің салт-дәстүрлеріне төзімділік пен құрмет көрсетуге, әртүрлі этникалық, әлеуметтік топтар мен конфессиялардың мәдени және басқа да ерекшеліктерін ескеруге, ұлтаралық және конфессияаралық келісімге ықпал етуге міндетті. Патриотизмнің мазмұны мен бағыты, ең алдымен, қоғамның рухани және адамгершілік ахуалымен, оның ұрпақтардың қоғамдық өміріне әсер ететін тарихи тамырларымен анықталады.

Президентіміз де мемлекет пен халықтың арасындағы байланысты нығайту озық мемлекет болуымыздың бірден-бір себебі екендігін ашып айтты. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған салтанатты жиналыста Мемлекет басшысының жасаған баяндамасы «тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні» деуге болады, яғни:

«Бабаларымыз ғасырлар бойы Тәуелсіздікке жету үшін күрессе, ендігі ұрпақ Тәуелсіздікті қорғап, нығайту үшін күреседі. Біз бүгінгі елдік істерді жастарға аманаттаймыз. Қазіргі ауқымды жұмыстың бәрі жарқын болашақ үшін жасалуда. Егемендік кезеңінде ойы азат, рухы биік Тәуелсіздік перзенттері өсіп-жетілді. Шын мәнінде, олардың әлеуеті өте зор, мүмкіндіктері орасан. Өскелең ұрпақ аға буынның тәжірибесін пайдаланып, біздің үмітімізді ақтайды деп сенемін. Жолдарыңыз кедір-бұдырсыз болмайды, сондықтан, көп білім алып, рухани жағынан байып, нағыз азамат ретінде қалыптасу керек» [6].

Сайып келгенде, тұғырлы мемлекет болу үшін салиқалы билік пен саналы халық бір мақсатта, бір мүддеде талмай еңбектенуі керек. Бұл еңбектің жемісі – ұрпағымыздың жарқын болашағының көрінісі. Тек нақты істен көрініс беретін көрнекі ілгерілеулер ғана біздің мемлекеттілігімізді нығайта түседі. Ал, демократиялық мемлекеттің тұрақтылығы мен гуманизмін қамтамасыз етудегі ең бастысы – қоғамның жағдайы, сананың деңгейі мен сипаты, адамның мінез-құлқы мен қызметі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Абайдың қара сөздері // <https://abai.kz/post>.

2. Президент Қ. Тоқаевтың «Абай және ХХІ ғасырдағы Қазақстан» тақырыбындағы мақаласы // 2020 жылғы 09 қаңтардағы Егемен Қазақстан газеті.
3. Е. М. Баймұқанов. Жас ұрпаққа адамгершілік-рухани тәрбие беру мәселесі» // Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Хабаршы — Вестник» журналы. — 2016. — № 3. — 25-б.
4. Мемлекет басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Жолдауы: «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі», <https://akorda.kz>.
5. 2018 жылғы 15 ақпандағы Қазақстанның 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары, <https://adilet.zan.kz>.
6. «Мемлекет басшысының Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған салтанатты жиында сөйлеген сөзі» // <https://akorda.kz>.

Абугалиев К. Н.,

*начальник центра по исследованию истории органов внутренних дел
Научно-исследовательского института,
кандидат филологических наук, полковник полиции
(e-mail: kanat_an@mail.ru);*

Қабдрашит А. А.,

*научный сотрудник центра по исследованию истории органов внутренних дел
Научно-исследовательского института,
магистр национальной безопасности и военного дела, капитан полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: Ayana_081089@mail.ru)*

Целостность общества и власти — залог укрепления государства

Аннотация. В статье анализируются проблемы коммуникации власти с обществом. По мнению авторов, политическая и социально-экономическая жизнь страны создает кризисные ситуации, которые требуют встречных цивилизованных шагов со стороны государства. В то же время реакция общества и граждан далеко не всегда адекватна ожиданиям, поскольку процесс формирования коммуникативных общественных институтов еще не завершен. Логичен вывод о том, что их преодоление становится насущной задачей на ближайшую перспективу развития страны, обоюдной заботой как структур гражданского общества, так и политического руководства страны. Авторы считают, что диалог государства и гражданского общества, имея политические черты, в то же самое время представляет собой особый, наиболее важный вид общественного диалога, затрагивающего правовые, социальные, гуманитарные вопросы общественной жизни общества.

Ключевые слова: коммуникация власти с обществом, правовое государство, развитие страны, перспектива, гражданское общество, взаимодействие.

K. N. Abugaliev,

*Head of the Center for the Study of the History of the Internal Affairs Bodies of the Research Institute,
Candidate of Philological Sciences, Police Colonel
(e-mail: kanat_an@mail.ru);*

A. A. Kabdrashit,

*Researcher at the Center for the Study of the History of Internal Affairs of the Research Institute,
master in national security and military affairs, police captain
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: Ayana_081089@mail.ru)*

The integrity of society and government is the key to strengthening the state

Annotation. The article analyzes the problems of communication between the Kazakh authorities and society. According to the author, the political and socio-economic life of the country creates crisis situations that require counter civilized steps on the part of the state. The reaction of society and citizens, the author believes, is far from always adequate to expectations, since the process of forming communicative public institutions has not yet been completed. It is logical to conclude that overcoming them becomes an

urgent task for the near-term development of the country, a mutual concern of both civil society structures and the political leadership of the country. The author believes that the dialogue between the state and civil society, having political features, at the same time represents a special, most important type of public dialogue, affecting legal, social, moral, and humanitarian issues.

Keywords: communication of the authorities with society, the rule of law, the development of the country, perspective, civil society, interaction.

ӘОЖ 316.032

Баймұқанова М. Т.,

*заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
(Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қазақстан Республикасы,
Қарағанды қ., e-mail: marber_96@mail.ru);*

Ладыгина О. А.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: o.ladygina@kra.gov.kz);*

Темір Ж.,

*магистрант,
(Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: temir.jannur@mail.ru)*

Оқушылардың құқықтық тәрбиесі азаматтық сананы қалыптастырудың құралы ретінде

Аннотация. Мақалада жалпы азаматтық сана және азаматтық тәрбие туралы мәлімдеме берілген. Құқықтық тәрбие халықтың тарихы мен мәдениетіне деген сүйіспеншілікті қалыптастыру, сонымен қатар мақтанш сезімімен бар құндылықтарды көбейтуге ұмтылдыратын ерекше бір күшке ие екендігіне нақты тоқталып көрсетіледі. Қазіргі кезеңде кәмелетке толмағандар кедейлік, ата-аналардың алкогольді және басқа да психоактивті заттарды тұтынуы, ата-аналардың ажырасуы немесе өзін-өзі қамтамасыз етуге ұмтылу нәтижесінде заңмен байланыс жасау қаупіне ұшырауы мүмкін. Зерттеулердің статистикалық деректері талданып, кәмелетке толмағандардың деликвенттілігі деңгейінің сандық төмендеуіне қарамастан, оның сапалық көрсеткіштерінің өзгеруі байқалған. Оқушы өзінің іс-әрекеті үшін өзіне, қоғамға және мемлекетке жауапты екенін түсінуі керек.

Негізгі сөздер: құқық тәрбие, статистика, құқық бұзушылық, қолайсыз отбасы, кәмелетке толмағандар, жауапкершілікке тартылу, заң.

Мектеп оқушыларына құқықтық тәрбие беру азаматтық сананы қалыптастырудағы алғашқы және өте маңызды қадам болып табылады. Құқықтың маңызды негіздерін түсінбей, одан туындайтын барлық мәселелермен өз мемлекетінің азаматы ретінде өзін-өзі танудың жоғары деңгейіне өту мүмкін емес. Оқушы өзінің іс-әрекеті үшін қоғам және мемлекет алдында жауапты екенін түсінуі керек.

«Жыл сайын 12 мыңнан астам сәтсіз отбасы ішкі істер органдарының есебіне тіркеледі. Ол есепте 17-18 мың аралығына дейінгі балалар тұрады. Есепте тіркелушілер баланың моральдық және физикалық қадір-қасиетін қорлау күнделікті іс ретінде саналатын қиын ата-аналармен бірге өмір сүру үшін күреседі. Ерте жаста ювеналды полицияның есебінде тұрған девиантты мінез-құлықты балалар санының күннен күнге көбеюі бізді алаңдатпай қоймайды. Жыл сайын бұл тізім 10 мың баланы құрайды. Биылғы жартыжылдықта кәмелетке толмаған балалар 1549 құқық бұзушылыққа жол берген. Иә, бұл өткен жылдармен салыстырғанда төмен көрсеткіш. 2015 жылдың көрсеткіші бойынша дәл осы кезеңде 2239 қылмыс жасалса,

179 жасөспірім қылмыс жасағаны үшін сотталған, 202 құқық бұзушылық орын алған. Қазіргі күні 53 кәмелетке толмаған балалар тәрбиелеу колонияларында болса, 2015 жылдың осы кезеңінде – 67 бала болды», — деді Қазақстандағы бала құқықтары жөніндегі уәкіл Зағипа Балиева [1].

Қазақстанда 14 жасқа толмаған балалар қылмыстық жауапкершілікке тартылмайды, ал 18 жасқа толмаған балалар жасаған қылмысына қарамастан кәмелеттік жасқа толмаған балалар ретінде сотталмайды және қамауға алынбайды [2]. 2017-2019 жылдары мамандандырылған мекемелердің нығаюы мен мамандардың әлеуетін арттыру туралы жаңа құқықтық нормалардың қабылдануы заңмен байланысы бар балаларға оң әсер етті: құқық бұзушы, сотқа дейінгі және соттан кейінгі қамауда ұсталған және сотталған балалар саны азайды; қылмыстың құрбаны немесе куәгері болған балаларға қолдау көрсетіледі, білім беру ұйымдарында, оның ішінде құқық бұзушыларға арналған арнайы мектептерде балалардың құқықтары кеңейтілді.

Соттылыққа тартылған кәмелетке толмаған балалар үшін ұзақ мерзімге бас бостандығынан айыру сирек тағайындалады. Қазіргі таңда Қазақстанда балаларды жазалау көрсеткіші төмендеді. Халықаралық стандарттарға сәйкес заңға қайшы келетін іс-әрекет жасаған кәмелетке толмаған балаларды сот шешімінсіз ұстау 72 сағаттан 24 сағатқа дейін қысқартылды. Алайда, Қазақстанда қылмыстық жауаптылықты түзеу әрекетінің балама түрлерімен ауыстырудың типтік бағдарламалары жоқ, ал қылмыстық жауаптылықтан босату үшін жәбірленуші тараппен келісіп, татуласу қажет. Балаларға жаза тағайындау коэффициенті (14–17 жас аралығындағы 100 000 адамға). Қазақстан және басқа елдерде Қазақстан құқық бұзушылық жасау қаупі бар балалар мен жасөспірімдерді анықтау және оларды қолайлы өмір жағдайына, мысалы, спортқа, демалысқа ерте жастан тарту жөніндегі тетіктерді жақсартты. Мектептегі полиция инспекторларының міндеті оқушылар арасындағы қылмыстың алдын алуға жұмыс жасау болып табылады, бірақ бұл лауазымдардың көпшілігі бос. 2017 жылы Қазақстандағы жалғыз ұлдарға арналған тәрбиелеу колониясында 52 адам болса, Алматы облысындағы жергілікті әйелдер колониясында 4 сотталған қыз бала болған. Аталмыш мекемеде жаза өтеп жатқан кезде мектепті бітірген, бірақ кәмелетке толмағандарға орналасқан жері көрсетілмеген, мектепті бітіргендігі туралы әдеттегі куәлік беріледі, ал ұлдар механик немесе ағаш ұстасы сияқты кәсіптерді оқып үйренеді, мекемелерде жұмыс істей алады және жеке банк есепшотына жалақы алады [3]. Салыстырмалы түрде кәмелетке толмаған балалар 2018 жылы 2949 қылмыстық іс, 2013 жылы 4284 қылмыстық іс жасаған [3]. Олардың көпшілігі ер балалар, бірақ қылмыстық іс жасағандардың аз ғана бөлігі тергеуге және сот талқылауына түседі. Жабық мекемелерге орналастырылған кәмелетке толмағандардың саны 2013 жылғы 126-дан 2018 жылы 43-ке дейін азайды [4]. 11 мен 18 жас аралығындағы кейбір балалар сот шешімімен бір айдан бір жылға дейінгі мерзімге «девиантты» мінез-құлықты балаларға арналған мектептерге орналастырылады. Қазіргі уақытта республикада «девиантты» мінез-құлықты балаларға арналған жеті мектеп және 11 мен 18 жас аралығындағы балаларға арналған «ерекше режимдегі» бір мектеп бар [5]. «Пробация туралы» заңда сот шартты жаза тағайындаған құқық бұзушыларға ғана қолданылатын пробацияның шектеулі формасы белгіленген. Бас бостандығынан айырудан бөлек жаза алған балалармен жұмыс жүргізу үшін арнайы мамандар тағайындалады, бірақ олардың көпшілігінің кәмелетке толмаған құқық бұзушылармен нәтижелі жұмыс істеу үшін қажетті әлеуметтік жұмыс тәжірибесі жоқ. Кәмелетке толмаған құқық бұзушыларды қолдаудың бірқатар баламалы бағдарламаларын әзірлеу және институттандыру полиция қызметкерлері (пробация қызметтері) мен әлеуметтік қызметкерлер арасындағы тығыз серіктестікті талап етеді. Қоғамдастық деңгейінде баламалы бағдарламаларды кеңейту үшін көлденең серіктестік тетіктері мен әлеуметтік қамсыздандыру мүмкіндіктері қажет. Қазақстанда 2018 жылы 2277 бала қылмыстың құрбаны болды, бұл балалар арасындағы қылмыс құрбандарының саны 4038 адамды құраған 2015 жылмен салы-

стырғанда айтарлықтай аз [6]. Қылмыстың құрбаны болған балалар бойындағы қорқыныштарды жеңу барысында үлкен қиындықтарға тап болуы мүмкін, сондықтан олар әлеуметтік және психологиялық көмекті қажет етеді [7]. Қазақстан Республикасының көрсеткіштері бойынша 2015 жылы кластерлік зерттеу жұмыстарын (MICS) Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігінің Статистика комитеті, БҰҰ Балалар Қоры (ЮНИСЕФ), БҰҰ халық қоныстануы саласындағы қоры (ЮНФПА) жасады.

Зерттеулердің статистикалық мәліметтерін талдай келе, кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық деңгейінің сандық төмендеуіне қарамастан, оның сапалық көрсеткіштерінің өзгерісі бар деген қорытындыға келдік. Кәмелетке толмағандардың девиантты мінез-құлқының себептерін қарастыра отырып, зерттеушілер жасөспірімдердің аутоагрессиясын агрессивті мінез-құлыққа айналдыру мүмкіндігіне назар аударады. Кәмелетке толмағандар ісі бойынша қылмыстық сот ісін жүргізуде әрқашан психолог және психиатр мамандарын тарту қажет екенін көрсетті. Себебі кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылық іс-әрекеті мен девиантты мінез-құлқы құқықтық, азаматтық, психологиялық және әлеуметтік сипатта болады.

Азаматтыққа және патриотизмге, құқықтық жауапкершілікке тәрбиелеудің негізгі баптақы ұстанымдары «Білім туралы» ҚР Заңында, Президенттің халыққа Жолдауларында, ҚР Білім беру ұйымдарындағы тәрбиенің кешенді бағдарламасында, гуманитарлық, этномәдени, тарихи білім беру тұжырымдамаларында және басқа да нормативтік актілерде көрсетілген.

ҚР «Білім туралы» Заңының 8-бабында мектеп шешуге арналған нақты міндеттер тұжырымдалған. Бұл: а) азаматтыққа және патриотизмге, өз Отанына деген сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға қарсы кез келген іс-әрекеттерге жол бермеуге тәрбиелеу; б) республиканың қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени өміріне қатысу қажеттілігін, жеке адамның өз құқықтары мен міндеттеріне саналы көзқарасын қалыптастыру; в) әлемдік және отандық мәдениеттің құндылықтарына баулу; қазақ және басқа халықтардың тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін зерттеу [7].

Зерттеу үшін біз таңдаған тақырыптың өзектілігі мінез-құлықта қандай да бір ауытқулары бар оқушылар санының көбеюіне байланысты. Әр адам өз көзқарасын, қалауын, ой-пікірін қорғайтын, өзіндік пікірі бар жеке тұлға. Қоғамда өмір сүре отырып, біз оның белгілі бір құқықтары мен міндеттері бар екенін білуіміз керек. Өйткені, Заңды және өз құқықтарыңды білмеу бізді қылмыстық теріс әрекеттер мен құқық бұзушылықтар үшін жауапкершіліктен босатпайды. Құқықтық сананы бала кезінен, мектеп қабырғасынан бастап тәрбиелеу керек, кейін мектеп бітіргеннен кейін бала өзін өз елінің толыққанды азаматы ретінде сезінеді. Тарих және құқық сабақтарында, сондай-ақ сыныптан тыс және сынып сағаттарында мұғалімдер оқушылар бойына азаматтық ұстанымдарды қалыптастыруы керек. Аталмыш жұмысты бастауыш сыныптан бастаған жөн, ол кіші мектеп оқушыларын тәрбиелеудің моральдық құқықтары деп аталады. Бұл процесте өте маңызды рөл отбасы институтына тиесілі.

Оқушыларды құқықтық тәрбиелеудегі ерекше сәт – патриотизмге баулу. Баланың ұлтқа, өз Отанына деген мақтанышын, азаматтық қоғамның белсенді мүшесі болуын қамтамасыз ету құқықтық тәрбиенің бірінші кезектегі міндеті.

Ол үшін педагогикалық тәжірибеде туған өлкенің тарихын, қазақ халқына танымал жерлестерінің өмірін зерттеу әдісі, сондай-ақ мемлекеттік рәміздердің ерекшеліктерімен танысу қолданылады. Сонымен қатар, әр бала қажет болған жағдайда өзінің азаматтық құқығын қорғауға қабілетті болуы керек. Біздің елімізде балалардың құқықтары үнемі бұзылатыны жасырын емес. Бала кәмелетке толғанға дейін ата-анасының қамқорлығында болады. Үлкендер де, ата-аналар да, мұғалімдер де, бейтаныс адамдар да балаларды мойынсұнуға және бағынуға тиіс «төменгі буын» деп санайды, осылайша оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне нұқсан келтіреді. Оқушылардың құқықтық тәрбиесі қазіргі қоғамда үлкен маңызға ие.

Мектептерде үнемі құқықтық сабақтар өткізу балалар арасындағы құқықтық сананың өсуіне және балалар қылмысының деңгейін төмендетуге ықпал етеді.

Қазіргі уақытта, ғылымда білім алушылардың құқықтық білім беру процесін зерттеу үшін теориялық негіз болатын маңызды материал жинақталған. Құқықтық мәдениеттің қалыптасуының әлеуметтік-педагогикалық мәселесі М. И. Бобневаның, С. И. Григорьевтің және басқа авторлардың еңбектерінде талданды; Е. В. Змановская, Л. Т. Дулинованың зерттеулерінде құқықтық білім мен тәрбиенің оқу-тәрбие практикасында жүзеге асырылуы қарастырылды; В. М. Обухованың еңбектерінде тұтас педагогикалық процесте әлеуметтік-құқықтық тәжірибенің қалыптасуы көрініс тапты.

Педагогикалық процесс ретінде құқықтық тәрбиенің негізгі факторларын анықтау үшін А. С. Бланков, Б. С. Гершунский, В. Н. Гуровтың еңбектерінде қарастырылған теориялық ережелер мен қорытындылар үлкен маңызға ие.

Әлеуметтенудің ерекшеліктерін және жастардың құқықтық тәрбиесі мен тұлғасын қалыптастыру мәселелерін қарастыруға көптеген ресейлік зерттеушілерат салысты: Р. Г. Абдулатипов, Е. А. Гришина, Г. Г. Делигенский, Д. Н. Дементьев, Т. И. Заславская, Ю. А. Зубок, О. Н. Козлова, И. В. Конода, Ю. А. Левада, Б. Т. Лихачев В. А. Ядов және т. б. Азаматтық тәрбиенің сан алуан аспектілері тәрбие теориясы мен әдістемесіне арналған еңбектерде берілген (Е. В. Бондаревская, В. Г. Бочарова, О. С. Богданова, Б. С. Гершунский, В. А. Караковский, Б. Т. Лихачев, Т. Н. Мальковская, Н. Д. Никандров, Т. А. Стефановская, А. Н. Тубельский, С. Н. Чистякова, Г. Н. Филонов, М. И. Шилова, Н. Е. Щуркова, Е. А. Ямбург және т. б.).

Жаһандану процестерінің әсерінен азаматтықты қалыптастыру және елдің әлеуметтік-саяси, экономикалық жағдайының өзгеруі мәселелері отандық ғалымдар – А. А. Байсеркеев, К. К. Жампейісова, Ж. А. Мақатова, Г. К. Медетбекова, А. К. Нұрғалиева, Ш. М. Мұхтарова, Г. Г. Черная және т. б. зерттеулерінде қаралды.

Девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдердің құқықтық тәрбиесін жүзеге асыру тек мұғалімнің, тәрбиешінің ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік педагогтың да функциясына кіреді. Зерттеу мәселесінің ғылыми дереккөздерін талдау қазіргі заманғы әлеуметтік-педагогикалық қызмет мәселелері бойынша В. Г. Бочарова, Ю. В. Васильева, Б. З. Вульф, М. А. Галагузова, Л. Д. Демина, Р. А. Литвак, А. А. Лиханов, Л. В. Мардахаев, А. В. Мудрик, Р. В. Овчарова, В. Д. Семенов және басқалардың теориялық және практикалық әзірлемелері осы әлеуметтік-педагогикалық білім саласының дамуына ықпал ететінін көрсетеді.

Құқықтық тәрбие мәселесіне терең назар аудару қажеттілігі балалар мен жастар ортасында болып жатқан процестерден туындайды, бұл бірқатар жағымсыз экологиялық факторлардың теріс әсеріне және олардың құндылық бағдарларын жоғалтуға байланысты: отбасылық тәрбиенің стихиясы және олардың қолайсыздығы, көшенің, бұқаралық ақпарат құралдарының әсері, девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдер арасындағы құқықтық тәрбие проблемаларына әлеуметтік педагогтардың назарының жеткіліксіздігі және т. б.

Әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі — жасөспірімдердің девиантты мінез-құлқының алдын алу және түзету. Девиантты және деликвентті мінез-құлық мәселесі, тұтастай алғанда жасөспірім балаларды педагогиканың, психологияның, әлеуметтанудың, мәдениеттанудың, әлеуметтік жұмыс және әлеуметтік-мәдени іс-әрекеттердің ғылыми зерттеулерінде көрініс табады. Психологияда девиантты мінез-құлық мәселелеріне ерекше назар аударылады, онда ересек және жасөспірім баланың өзара әрекеттесуінде тұлғаның дамуы басты рөл атқарады (Л. И. Божович, Л. С. Выготский, М. И. Лисина, Б. С. Мухина, Д. Б. Эльконин және т. б.). Кәмелетке толмағандардың девиантты мінез-құлқы, олардың әлеуметтік бейімделуі мәселелерін келесі ғалымдар қарастырды: К. Ю. Добрин, С. А. Игумнов, В. Т. Кондращенко, Н. В. Кошман, Ю. Д. Серегин, П. А. Ширяева, Ю. О. Яблоновская. Девиантты мінез-құлық формаларының (құқық

бұзушылық, маскүнемдік, нашақорлық, суицид, жезөкшелік) алдын алуды психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік-экономикалық, мәдени-ағарту құралдарымен Е. В. Змановская, Ю. А. Клейберг, М. А. Ковальчук, И. Э. Кондракова, В. Менделевич, Н. М. Платонова, А. Н. Пыхарев, А. А. Сукало, Л. К. Фортова қарастырды.

Девиантология және жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылық мәселелерімен айналысатын отандық авторлардың ішінде А. Т. Ақжанов, С. Б. Бимурзина, Г. А. Дусманбетов, С. Х. Жадбаева, Г. А. Жақыпова, М. С. Керімбаева, М. С. Нәрікбаев, А. Н. Тесленко, Х. Т. Шерьязданова және т. б. ғалымдар бар.

Ғылыми-педагогикалық дереккөздерді талдау, жалпы білім беретін мектептердегі әлеуметтік педагогтардың жұмысын бақылау девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдерді құқықтық тәрбиелеуге, оның азаматтық қасиеттерін қалыптастыруға тиісті көңіл бөлінбейді деген қорытынды жасауға әкеледі. Сонымен қатар, біз әлеуметтік педагогтың жұмысындағы құқықтық тәрбиенің дәстүрлі құралдары мен девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдерде олардың тиімділігінің жеткіліксіздігі арасындағы қайшылықтарды анықтадық. Анықталған қарама-қайшылықтар осы зерттеу тақырыбын «девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдерді құқықтық тәрбиелеу бойынша әлеуметтік-педагогикалық жұмыс» деп таңдады.

Құқықтық тәрбиенің маңыздылығы тәрбиенің кешенді бағдарламасында баса айтылған: білім беру ұйымдарындағы тәрбие бағдарламалары білім беру бағдарламаларының құрамдас бөлігі болып табылады. Олар патриотизмге, азаматтыққа, интернационализмге, жоғары мораль мен имандылыққа ие көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыруға, сондай-ақ білім алушылар мен тәрбиеленушілердің жан-жақты мүдделері мен қабілеттерін дамытуға бағытталуы тиіс [9].

Саяси әлеуметтену процесінде құқықтық білім берудің рөлдік функциялары балалар мен жастарды құқықтық ағарту жүйесіне жаңа саяси, педагогикалық, идеологиялық технологияларды жедел енгізумен ұштасып, бірегейлік дағдарысын әлі толық еңсермеген Қазақстан Республикасы үшін ерекше маңызға ие болады. ҚР Президентінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы Жарлығымен бекітілген «Қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту және дамыту тұжырымдамасы» азаматтық қағидатына және «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық патриоттық идеясының құндылықтарына негізделген қазақстандық бірегейлік пен бірлікті нығайту және дамыту мақсатын қояды [10].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Интервью уполномоченного по правам детей в РК // Режим доступа https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/18-tyisyach-kazahstanskih-detey-kajdyiy-den-boryutsya-302191/
2. Мухамадиева Г. Ж. Особенности субъекта вовлечения несовершеннолетних в совершение антиобщественных действий // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4(74). — С. 78.
3. Комитет по охране прав детей Министерства образования и науки Республики Казахстан, Центр исследований «Сандж», Доклад о положении детей в Республике Казахстан, 2017 г.
4. Центр исследований «Сандж». Независимый мониторинг и анализ ситуации в области защиты прав детей: Доклад. — Астана, 2017.
5. Статистический сборник «Дети Казахстана». — Астана: Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2019.
6. Закон «О пробации» от 30 декабря 2016 г. № 38-VI // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36232217
7. Министерство здравоохранения Республики Казахстан, ОФ «Bilim Foundation», Методические рекомендации «Меры профилактики девиантного поведения среди детей и подростков» — Астана, 2018.
8. Закон об образовании Республики Казахстан // Казахстанская правда. 2007. 15 авг. С. 9–11.
9. Комплексная программа воспитания в организациях образования РК на 2006–2011 годы. — Астана, 2006.

Баймуканова М. Т.,

*кандидат юридических наук, ассоциированный профессор
(Карагандинский университет им. Е. А. Букетова, г. Караганда,
Республика Казахстан, marber_96@mail.ru);*

Ладыгина О. А.,

*старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин,
магистр юридических наук, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: o.ladygina@kpa.gov.kz);*

Темир Ж.,

магистрант

*(Карагандинский университет им. Е. А. Букетова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: temir.jannur@mail.ru)*

Правовое воспитание учащихся как средство формирования гражданского сознания

Аннотация. В статье даются понятия о гражданском сознании и гражданском воспитании. Правовое воспитание несовершеннолетних — первая и очень важная ступень формирования гражданского самосознания. Без понимания главных основ невозможен переход на более высокий уровень осознания себя как гражданина своего государства со всеми вытекающими отсюда последствиями. Учащийся должен понимать, что он несет за свои действия ответственность перед собой, обществом и государством. На современном этапе несовершеннолетние могут подвергаться риску столкновения с законом в результате бедности, употребления родителями алкоголя и других психоактивных веществ, развода родителей или стремления к самодостаточности. Проанализированные статистические данные показывают количественное снижение уровня делинквентности несовершеннолетних, наблюдается изменение его качественных показателей. Однако современный учащийся должен понимать, что он несет ответственность за свои действия перед собой, законом и обществом.

Ключевые слова: правовое воспитание, статистика, правонарушение, неблагополучная семья, несовершеннолетние, привлечение к ответственности, закон.

M. T. Baymukanova,

*Candidate of legal sciences, Associate Professor
(Ye.A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: marber_96@mail.ru);*

O. A. Ladygina,

*Senior Lecturer of the Department of General Legal Disciplines,
Master of Law, Lieutenant Colonel of the police
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: o.ladygina@kpa.gov.kz);*

Zh. Temir,

*(Ye. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Republic of Kazakhstan,
e-mail: temir.jannur@mail.ru)*

Legal education of students as a means of forming civic consciousness

Annotation. The article gives the concepts of civic consciousness and civic education. Legal education of minors is the first and very important stage of the formation of civil self-knowledge. Without understanding the main fundamentals, it is impossible to move to a higher level of awareness of oneself as a citizen of one's state with all the consequences that follow from this. The student must understand that he is responsible for his actions to himself, society and the state. At the present stage, minors may be at risk of encountering the law as a result of poverty, the use of alcohol and other psychoactive substances by their parents, the divorce of their parents or the desire for self-sufficiency. The analyzed statistical data of studies show a quantitative decrease in the level of delinquency of minors, there is a change in its qualitative indicators. However, a modern student should understand that he is responsible for his actions before himself, the law and society.

Keywords: legal education, statistics, offense, dysfunctional family, minors, prosecution, law.

УДК 378.635.016:811.161.1'221.24

Букина Т. Г.,
*заведующий кафедрой иностранных языков,
кандидат филологических наук, доцент
(Уральский юридический институт МВД России,
г. Екатеринбург, Российская Федерация, e-mail: tf30@rambler.ru)*

Создание профильно-ориентированных проблемных ситуаций при изучении дисциплины «Русский язык в деловой документации»

Аннотация. В статье рассматривается опыт изучения темы «Лексика деловой документации» в курсе дисциплины «Русский язык в деловой документации» с использованием технологии проблемного обучения. Ключевым понятием проблемного обучения является проблемная ситуация, в ходе которой обучающийся не способен решить проблему на основе имеющихся у него знаний и вынужден искать ответ через сопоставление и анализ разных жизненных ситуаций, через выдвижение гипотез и предварительное обобщение новых фактов. Данная технология способствует усвоению универсальных компетенций ФГОС3++ и позволяет повысить мотивацию к изучению дисциплины «Русский язык в деловой документации». Создание профильно-ориентированных проблемных ситуаций на практических занятиях по русскому языку в деловой документации позволяет не механически заучивать новый материал, а самостоятельно ориентироваться в нем, что в результате приводит к прочности и глубине знаний по дисциплине.

Ключевые слова: федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования (ФГОС3++), профильно-ориентированное обучение, проблемное обучение, проблемная ситуация, информационно-коммуникационные технологии.

В соответствии с обязательными требованиями федерального государственного образовательного стандарта высшего образования (ФГОС3++), утвержденного Приказом Министерства науки и высшего образования РФ от 28 августа 2020 г. № 1131 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта высшего образования – специалитет по специальности 40.05.02 Правоохранительная деятельность», в результате освоения программы выпускники образовательного учреждения могут готовиться к решению задач профессиональной деятельности следующих типов: консультационный, оперативно-служебный, организационно-управленческий [1].

В связи с этим, в процессе обучения обучающиеся должны освоить такие универсальные компетенции, как УК-1 – способен осуществлять критический анализ проблемных ситуаций на основе системного подхода, вырабатывать стратегию действий; УК-4 – способен применять современные коммуникативные технологии, в том числе на иностранном(ых) языке(ах), для академического и профессионального взаимодействия [1].

Дисциплина «Русский язык в деловой документации» в Уральском юридическом институте МВД России преподается на 1-2 курсах и включает в себя девять тем (30 учебных часов). При традиционном подходе к образовательному процессу преподавание может свестись к повторению изученного в средней школе, так как хотя названия тем и ориентированы на деловую коммуникацию, в действительности же в соответствии с дидактическими единицами материал практически повторяет школьную программу.

Исходя из изложенного и в соответствии с освоением указанных универсальных компетенций при изучении профессионально ориентированных тем мы выбираем метод проблемного обучения.

Несмотря на то, что широкое распространение методика проблемного обучения получила еще в 20-30-х гг. XX столетия, будущее современного образования сегодня по-прежнему связывают с перспективами проблемного обучения. Суть проблемного обучения описал польский ученый педагог В. Оконь в книге «Основы проблемного обучения»: «Проблемное обучение – это совокупность таких действий, как организация проблемных ситуаций, формулирование проблем, оказание ученикам необходимой помощи в решении проблем, проверка этих решений и, наконец, руководство процессом систематизации и закрепления приобретенных знаний» [2, 68].

Именно благодаря проблемному обучению курсанты вырабатывают в себе способность осуществлять критический анализ проблемных ситуаций на основе системного подхода (УК-1). Рассмотрим методику проблемного обучения при изучении темы «Лексические средства современного русского языка. Лексика деловой документации». Именно в этой теме курсанты знакомятся с понятием «юридический термин», а также с видами юридических терминов. Данная тема является новой для вчерашних выпускников школ, т.к. с узкоспециализированной лексикой юридической направленности курсанты пока не привыкли работать. Это благодатная тема для создания профильно-ориентированных проблемных ситуаций. Проблемная ситуация — это ключевое понятие проблемного обучения. Т. В. Ларькина указывает, что «проблемная ситуация — это совокупность обстоятельств, при которых для осмысления чего-либо обучающемуся не хватает наличных знаний или известных способов действий, т. е. имеет место противоречие между знанием и незнанием» [3, 198]. Другими словами, проблемная ситуация — это определенная эмоциогенная ситуация, в которой у обучающегося происходит рассогласование между имеющимися у него знаниями о казалось бы известном предмете и новой информацией об этом предмете. В результате данной ситуации курсант вынужден находить новые пути для решения проблемы [4].

С понятием «термин» обучающиеся знакомятся в средней школе при изучении стилевой системы русского языка. Казалось бы, ничего сложного в понимании данного материала нет. Любой школьник, а тем более студент или курсант вуза скажет, что термин — это слово, употребляющееся в определенной сфере научных знаний или деловой коммуникации. Но вот преподаватель вводит новые понятия, связанные с видами терминов: термины общеупотребительные, термины специальные юридические и термины специальные технические. И если со специальными терминами не возникает никаких проблем (например, юрисконсульт, арбитраж, прокурор и т. д.), то при дифференцировании общеупотребительных слов-терминов и слов-нетерминов трудности появляются. Именно здесь возникает проблемная ситуация.

На занятии ставится вопрос: *в каком случае обычное общеупотребительное слово может рассматриваться как термин? Или еще хуже – как юридический термин?* Не все обучающиеся могут сразу дать ответ на данный проблемный вопрос. Например, в каком случае слово защита будет являться общеупотребительным термином, а в каком случае это не термин?

Для того чтобы научить обучающихся различать терминологическую дефиницию и обычное определение понятия, вначале знакомим их с основными признаками термина, которые позволяют отделить его от общеупотребительных слов литературного языка:

- соотнесенность с научным понятием;
- высокая степень системной организованности (тесная связь со всей терминосистемой);
- потребность в дефиниции, служащей определением значения термина [5].

Вторым этапом на пути к решению проблемы является сопоставление двух определений: одно – из Толкового словаря русского языка С. И. Ожегова, второе – из специализированного энциклопедического словаря.

ЗАЩИТА, -ы, ж. 1. см. защитить. 2. То, что защищает, служит обороной. Искать защиты. Будь мне защитой. Взять под свою защиту. 3. собир. Защищающая сторона в судебном про-

цессе. Выступление защиты. 4. собир. Часть спортивной команды, имеющая задачу не допустить мяч, шайбу в свои ворота. Играть в защите (С. И. Ожегов. Толковый словарь русского языка. — М., 2003. — С. 225).

ЗАЩИТА — судебная, совокупность процессуальных действий, направленных на опровержение обвинения или смягчение ответственности обвиняемого (подсудимого). Включает действия обвиняемого, его защитника, лиц, производящих дознание, следователя, прокурора и суда по полной, всесторонней проверке версии о невиновности обвиняемого или о наличии обстоятельств, смягчающих его ответственность, а также разъяснение обвиняемому его прав. (<https://slovar.cc/enc/bse/1997189.html>).

По признакам термина обучающиеся без труда определяют, что второе определение терминологическое, т. к. в определении всеми осознается тесная связь с юридической терминосистемой. После такого сопоставления курсанты уже без труда начинают работать с юридической терминологией. Они выполняют поисковую работу в юридическом тексте, из которого следует выписать общеупотребительные термины и специальные юридические и дать им определение.

Следует отметить, что в современной ситуации пандемии и необходимости сохранения непрерывности образовательного процесса особую роль стали играть информационные и коммуникационные технологии (ИКТ), которые создают электронную информационную образовательную среду (ЭИОС). ЭИОС — это «совокупность условий, обеспечивающих единые подходы к осуществлению информационной деятельности и информационного взаимодействия при использовании распределенного информационного ресурса в области образования, науки и культуры» [6, 33]. Большинство заданий обучающиеся выполняют в ЭИОС, при этом задания носят творческий характер, и при традиционном обучении их выполнение было бы невозможным. Например, после изучения темы «Лексические средства современного русского языка. Лексика деловой документации» обобщение изученного материала и его осмысление обучающиеся демонстрируют с помощью приемов научной инфографики (визуализация данных, которая помогает отразить любую научную информацию в доступной форме). Такой вид работы активизирует мыслительный процесс, раскрывает творческий потенциал обучающихся, а также развивает навыки графического дизайн-мышления.

Таким образом, метод создания профильно-ориентированных проблемных ситуаций на практических занятиях по русскому языку в деловой документации имеет огромное преимущество перед простым заучиванием готовой информации. Проблемное обучение приводит не только к прочности и глубине знаний, приобретенных самостоятельно, но и к ценнейшему качеству ума — умению ориентироваться в любой ситуации и самостоятельно находить пути решения любой проблемы, что очень важно для профессиональной правоохранительной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Федеральный государственный образовательный стандарт высшего образования – специалист по специальности 40.05.02 Правоохранительная деятельность // Режим доступа: https://fgosvo.ru/uploadfiles/FGOS%20VO%203++/Spec/400502_C_3_18062021.pdf (дата обращения: 09.02.2022)
2. Оконь В. Основы проблемного обучения. — М.: Просвещение, 1988. — 184 с.
3. Ларькина Т. В. Технология проблемного обучения в профессиональной подготовке будущих специалистов // Вектор науки ТГУ. — 2012. — № 1(8). — С. 198–200.
4. Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. — М.: Прогресс, 1975. Вып. 5. — С. 133–145.
5. Димитрова Н.К. Терминология транспортно-экспедиционной деятельности (структурно-семантическое описание): Дис. ... канд. филол. наук. — Воронеж, 2016. Режим доступа: <http://www.science.vsu.ru/dissertations/3985/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%>

D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%94%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9D.%D0%9A..pdf (дата обращения: 09.02.2022)

6. Роберт И. В., Панюкова С. В., Кузнецов А. А., Кравцова А. Ю. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: Учеб.-метод. пос. — М.: Дрофа, 2008. — 312 с.

Букина Т. Г.,
шетел тілдері кафедрасының меңгерушісі,
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
(Ресей ІІМ Орал заң институты,
Екатеринбург қ., Ресей Федерациясы, e-mail: tf30@rambler.ru)

Бейінді-бағытталған проблемалық жағдайларды жасау «Іскерлік құжаттамадағы орыс тілі» пәнін оқу кезінде

Аннотация. Мақалада «Іскерлік құжаттамадағы орыс тілі» пәні бойынша «Іскерлік құжаттаманың лексикасы» тақырыбын оқу тәжірибесі қарастырылған. Проблемалық оқытудың негізгі тұжырымдамасы проблемалық жағдай болып табылады, оның барысында студент өзінің білімі негізінде мәселені шеше алмайды және әртүрлі өмірлік жағдайларды салыстыру және талдау арқылы, гипотезаларды шығару және жаңа фактілерді алдын-ала жалпылау арқылы жауап іздеуге мәжбүр болады. Бұл технология FGOS3++ әмбебап құзыреттіліктерін игеруге ықпал етеді және «Іскерлік құжаттамадағы орыс тілі» пәнін оқуға деген ынтаны арттыруға мүмкіндік береді. Іскерлік құжаттамада орыс тіліндегі практикалық сабақтарда мамандандырылған проблемалық жағдайларды құру жаңа материалды механикалық түрде жаттап алуға емес, оны өз бетінше бағдарлауға мүмкіндік береді, нәтижесінде пән бойынша білімнің беріктігі мен тереңдігіне әкеледі.

Негізгі сөздер: жоғары білім берудің федералды мемлекеттік білім беру стандарты (FGOS3++), мамандандырылған оқыту, проблемалық оқыту, проблемалық оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар.

T. G. Bukina,
Head of the Department of Foreign Languages,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
(Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Ekaterinburg,
e-mail: tf30@rambler.ru)

Creating profile-oriented problem situations in the study of the discipline «Russian language in business documentation»

Annotation. The article regards the experience of studying the topic «Vocabulary of business documentation» in the course of the discipline «Russian language in business documentation» using problem-based learning technology. The key concept of problem-based learning is a problem situation, during which the student is not able to solve the problem on the basis of his existing knowledge and is forced to seek an answer through comparison and analysis of different life situations, through hypotheses and preliminary generalization of new facts. This technology contributes to the assimilation of the universal competencies of the Federal State Educational Standard3++ and allows learners to increase the motivation to study the discipline «Russian Language in Business Documentation». The creation of profile-oriented problem situations in practical classes in the Russian language in business documentation allows students not to learn new material mechanically, but to orient themselves in it and find ways to solve any problem, which as a result leads to the strength and depth of knowledge in the discipline.

Keywords: federal state educational standard of higher education (FSES3++), profile-oriented education, problem-based learning, problem situation, information and communication technologies.

УДК 342.7

Джиембаев Р. К.,
начальник факультета послевузовского образования,
кандидат юридических наук, ассоциированный профессор, подполковник полиции
(e-mail: rusya-our@mail.ru);

Ладыгина О. А.,
старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин
магистр юридических наук, подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: o.ladygina@kra.gov.kz)

К вопросу о правовой регламентации полицейской деонтологии

Аннотация. В настоящее время в Республике Казахстан нет единого систематизированного нормативного акта, регулирующего вопросы полицейской деонтологии. Стандарт полицейского пока имеет статус проекта. Кроме того, свод правил, предлагаемый Стандартом, слишком абстрактен и не предусматривает идеальный алгоритм действий сотрудника полиции в обращении с гражданами, а имеющиеся алгоритмы действий, регламентированные ведомственными актами, недоступны широкой общественности. Авторы предлагают проект Деонтологического кодекса сотрудника полиции Республики Казахстан, особенностью которого должна стать дуальность. Он может выступить своего рода декларацией, «общественным договором» во взаимоотношениях полиции с населением. Ведомственные высшие учебные заведения МВД могли бы организовать в рамках курсов повышения квалификации детальное изучение каждого раздела проекта Кодекса и смоделировать различные конфликтные ситуации, возникающие в процессе выполнения полицией своих служебных обязанностей.

Ключевые слова: деонтология, права человека, нормативный акт, нормативный документ, Деонтологический кодекс, сотрудник полиции, ОВД, правовое воспитание, первоначальный контакт, конфликтная компетентность, служебная этика.

Полицейская деонтология — это система знаний о полицейской деятельности и профессиональном поведении сотрудника ОВД во взаимоотношениях с гражданами, а также в коллективе, оптимальный свод правил дозволяющего, обязывающего, запрещающего и рекомендательного характера, которыми должен руководствоваться полицейский в отношениях, возникающих при выполнении служебных полномочий [1].

Доверие населения к полиции напрямую зависит от поведения сотрудников ОВД и соблюдения ими норм профессиональной этики при исполнении служебных обязанностей. Манера общения, уважение сотрудниками полиции достоинства и основных прав и свобод человека, равнодушие к чужим проблемам и бедам, элементарное внимание во многом способствуют формированию доверительных отношений.

Необходимо отметить, что во многих развитых зарубежных странах разработан и успешно действует нормативный акт, регламентирующий нормы полицейской деонтологии. Подобный документ выступает своего рода декларацией, «общественным договором» между полицией и гражданами. Он доступен для широкой общественности, а его положения тщательно детализированы. Например, во Франции текст Деонтологического кодекса национальной полиции размещен на стендах в каждом полицейском участке.

В процессе подготовки настоящей статьи использовались такие методы познания социально-правовой и профессионально-правовой действительности, как диалектический, сравнительно-правовой, системно-логический, проблемно-поисковый, анализ, моделирование.

В свете перехода полиции в нашей стране на сервисную модель работы с населением логично предположить, что в перспективе (в определенном будущем) в ОВД Республики Казахстан могут быть образованы местные общественные советы. Положительный зарубежный опыт взаимодействия полиции и общества характеризуется развитым механизмом общественного контроля, особенно на местном уровне. В таком случае одним из основных

направлений деятельности общественных советов на местах по примеру зарубежного опыта может стать рассмотрение жалоб и предложений населения относительно работы полиции. Не исключена возможность и участия общественности в дисциплинарных комиссиях.

Однако, к сожалению, следует констатировать, что в настоящее время в ОВД Республики Казахстан нет единого систематизированного нормативного акта, регулирующего вопросы полицейской деонтологии. Особенно это касается допроцессуальной стадии взаимоотношений с гражданами, а имеющиеся алгоритмы действий недоступны широкой общественности. Разработанный Стандарт полицейского пока имеет статус проекта. К тому же, свод правил, предлагаемый Стандартом, по нашему мнению, слишком образен, абстрактен и нуждается в детализации.

На основании вышеизложенного полагаем целесообразным нормативно предусмотреть Деонтологический кодекс сотрудника полиции Республики Казахстан, особенностью которого должна стать дуальность: он должен иметь двух адресатов – сотрудника полиции и гражданина.

Такой нормативный документ должен включать в себя семь разделов, к примеру, в следующем порядке:

РАЗДЕЛ I. Общие положения.

РАЗДЕЛ II. Обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина – основная функция и обязанность полиции.

РАЗДЕЛ III. Полиция и гражданин: первоначальный контакт.

РАЗДЕЛ IV. Речь, культура общения и внешний вид сотрудника полиции.

РАЗДЕЛ V. Конфликтная компетентность сотрудника полиции.

РАЗДЕЛ VI. Нормы служебной этики сотрудника полиции в коллективе.

РАЗДЕЛ VII. Антикоррупционный стандарт поведения сотрудника полиции.

В первом разделе «Общие положения» следует дать разъяснение понятия «полицейская деонтология» и отметить цель Кодекса.

Целью настоящего Кодекса является построение партнерской модели взаимоотношений между полицией и обществом, обеспечение открытости полиции и укрепление общественного доверия к ней. Здесь необходимо также отметить, что деятельность сотрудника полиции должна строиться на общечеловеческих принципах гуманизма и бескорыстной помощи гражданам. Сотрудник полиции должен проявлять участие в проблемах граждан и оказывать посильную помощь в их решении, не допускать оставления без внимания ситуации, когда жизни и здоровью людей угрожает опасность, в том числе и при отсутствии криминального фактора.

В рамках второго раздела Кодекса «Обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина – основная функция и обязанность полиции» необходимо перечислить и разъяснить основные конституционные права граждан (право на жизнь; право на признание правосубъектности; право на гуманное обращение и уважение достоинства и т. д.);

Например, право на свободу от пыток и жестокого обращения и наказания – ни одно должностное лицо не имеет никаких оснований применять пытки или другие жестокие, бесчеловечные или унижающие достоинство виды обращения и наказания [2].

При исполнении служебных обязанностей полицейскому запрещено способствовать, осуществлять, подстрекать или терпимо относиться к любым формам пыток, жестокого, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания [3].

Во вступлении к разделу следует отметить, что Республика Казахстан согласно Конституции утверждает себя правовым государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы. Принцип обеспечения прав и свобод человека в деятельности полиции представляет собой соблюдение сотрудниками полиции прав и свобод не

только законопослушных лиц, но и тех, кто подозревается в нарушении закона или преступил его.

В заключении раздела целесообразно предусмотреть примечание следующего характера: сотрудник полиции в своей деятельности обязан обеспечить соблюдение прав каждому человеку независимо от его гражданства. Каждый человек независимо от гражданства на территории Республики Казахстан обязан соблюдать Конституцию и законодательство страны, уважать права, свободы, честь и достоинство других лиц. Права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены только законами и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, здоровья и нравственности населения [4].

В рамках третьего раздела «Полиция и гражданин: первоначальный контакт» необходимо регламентировать особенности взаимоотношений между полицией и гражданами, предшествующие процессуальной стадии. В первую очередь, следует раскрыть понятие «первоначальный контакт».

Первоначальный контакт — это любое взаимодействие сотрудника полиции и гражданина, предшествующее процессуальной стадии их взаимоотношений.

Во вступлении к разделу напомнить сотруднику полиции, что данный этап характеризуется временным отсутствием конкретизации относительно юридически значимого события или деяния и находится вне процессуальной формы, поэтому именно в рамках первоначального контакта имеют место большинство конфликтных ситуаций.

Далее необходимо перечислить основания обращения сотрудника полиции к гражданину и определить идеальную модель его действий. К примеру: имеются основания подозревать его/её в совершении преступления; есть данные о том, что гражданин находится в розыске; есть повод для возбуждения против гражданина дела об административном правонарушении; у сотрудника полиции есть основания задержать гражданина (он совершил правонарушение, проник на охраняемый объект или нарушил режим чрезвычайного положения); в целях выявления возможных очевидцев правонарушения [5].

Идеальная модель действий сотрудника полиции:

1. Сотрудник полиции при обращении к гражданину должен подойти, поздороваться, назвать свою должность, специальное звание, фамилию и подразделение, в котором служит.
2. По просьбе гражданина полицейский должен предъявить служебное удостоверение или служебный жетон.
3. При обращении к гражданину сотруднику полиции необходимо употреблять только официальное обращение с использованием местоимения «вы». Обращение к гражданину на «ты» недопустимо.
4. В случае необходимости проверки документов у гражданина сотрудник полиции должен объяснить причину.
5. После осмотра документов, удостоверяющих личность, сотрудник полиции обязан вернуть их гражданину. Недопустимо изъятие документов, удостоверяющих личность граждан, кроме случаев, предусмотренных законом.
6. Если сотрудник полиции обращается к гражданину на основании наличия ориентировки, то по просьбе гражданина он должен предоставить ориентировку либо подробно её описать. В ориентировке должна содержаться информация, которая позволяет идентифицировать преступника: черты лица, особые приметы, и т. д., а не общие описания, под которые подходит «каждый второй» [6].
7. Поскольку доставление (принудительное препровождение физического лица) ограничивает права человека на свободу передвижения, оно не допускается на срок более трех часов. По итогам доставления лицо может быть: или задержано и признано подозреваемым, или признано свидетелем, имеющим право на защиту.

8. Доставка гражданина в орган внутренних дел (полицейское учреждение) осуществляется:

– в порядке ст. ст. 618, 619, 622 Кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан;

– в порядке ст. 129 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан в случае, если поступило заявление или сообщение об уголовном правонарушении, или показаний свидетелей.

– в случае задержания лица, ранее признанного подозреваемым в порядке ст. 131 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан.

9. В случае необходимости доставки гражданина в орган внутренних дел (полицейское учреждение) сотрудник полиции должен: а) объяснить причину доставки; б) уведомить гражданина о сроках временного ограничения его права свободы передвижения; в) проинформировать о том, что по итогам доставки гражданин может быть задержан и признан подозреваемым либо свидетелем, имеющим право на защиту; г) проинформировать о том, что по прибытии на место в случае, если у гражданина нет возможности самостоятельно сообщить родным или близким о своем местонахождении, ему будет предоставлена такая возможность.

В примечании нужно отметить следующее: законные требования сотрудника полиции обязательны для исполнения всеми гражданами и должностными лицами. Неповиновение законному распоряжению или требованию сотрудника полиции влечет административную ответственность согласно ст. 667 Кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан. Неповиновение законному требованию или распоряжению представителя власти, совершенное в местности, где объявлено чрезвычайное положение, или в зоне проведения антитеррористической операции влечет уголовную ответственность согласно ст. 379 Уголовного кодекса Республики Казахстан [7].

Также в этом разделе необходимо обозначить конкретные права граждан, такие как право потребовать сотрудника полиции представиться и предъявить служебное удостоверение; записать данные (ФИО) сотрудника полиции; объяснить причину обращения; сообщить родным и близким о случившемся и о своем местонахождении; предъявить ориентировку и т. д.

В заключении целесообразно указать, что согласно законодательству Республики Казахстан гражданин имеет право производить аудио-, фото- и видеозапись действий сотрудника полиции во время исполнения им служебных обязанностей (ст. 378 (примечание) УК РК, ст. 4 Закона «О государственной службе Республики Казахстан», ст. 54 Закона Республики Казахстан «О дорожном движении»). Однако если аудио-, фото- и видеозапись действий сотрудника полиции при исполнении им служебных обязанностей будет сопровождаться оскорблением его чести и достоинства как персонально, так и публично, включая последующее размещение материала в СМИ или сетях телекоммуникаций, то гражданин будет привлечен к уголовной ответственности (ч. ч. 1, 2 ст. 378 УК РК).

Раздел четвертый Кодекса «Речь, культура общения и внешний вид сотрудника полиции» следует посвятить культуре речевого общения сотрудника полиции, так как она является частью его этической культуры и помогает установить нужный контакт с собеседником, достичь положительных результатов в общении с ним.

Раздел пятый Кодекса целесообразно посвятить **конфликтной компетентности сотрудника полиции**. Профессиональная деятельность полицейского осуществляется в тесном взаимодействии с людьми, и в ходе него нередки случаи возникновения различных эмоционально напряженных ситуаций. Ежедневное выполнение функциональных обязанностей требует от сотрудника полиции высокого уровня коммуникативной, в том числе конфликтной компетентности в работе с гражданами. Конфликтная компетентность сотрудника полиции — это его способность оптимальным способом преодолевать возникающие противоречия между

ним и гражданином, противостоять деструктивному влиянию конфликтов и конструктивно их разрешать.

В примечании нужно отметить, что оскорбление представителя власти при исполнении им своих служебных обязанностей или в связи с их исполнением влечет уголовную ответственность согласно ст. 378 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Применение насилия в отношении представителя власти влечет уголовную ответственность согласно ст. 380 Уголовного кодекса Республики Казахстан. Посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного, специального государственного органа, военнослужащего влечет уголовную ответственность согласно ст. 380-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан.

Шестой раздел Кодекса следует озаглавить «**Нормы служебной этики сотрудника полиции в коллективе**». В рамках раздела целесообразно предусмотреть следующие блоки: профессионально-этические требования к руководителю; морально-психологический климат в коллективе; неформальные отношения в коллективе.

Ведущую роль в формировании культуры, правовой культуры личности, правовой культуры сотрудника ОВД играют нравственные нормы, мораль. Они составляют основу правовой культуры, которая развивается одновременно с нравственностью, это неразрывный процесс [8].

Седьмой раздел Кодекса следует посвятить уже разработанным антикоррупционным стандартам сотрудников ОВД [9].

Заключение. Таким образом, широкий спектр взаимоотношений сотрудников ОВД с населением требует от современного полицейского не только наличия теоретических знаний норм служебной этики, но и умения эффективно применять эти знания на практике. Тем более, что в процессе непосредственного контакта с людьми решаются вопросы и правового воспитания.

Предложенный проект Деонтологического кодекса, на наш взгляд, позволит во многом изменить восприятие населения полиции к лучшему. С одной стороны, полицейский будет достаточно понятен гражданскому лицу, что обеспечит продуктивность таких взаимоотношений, с другой стороны, четко следуя данному своду правил, сотрудник полиции сможет более успешно выстроить партнерские взаимоотношения с социумом.

В свою очередь, в целях глубокого понимания предъявляемых Кодексом требований целесообразно предусмотреть для сотрудников ОВД курсы повышения квалификации, в рамках которых преподаватели заведений будут анализировать имеющиеся проблемы и моделировать различные конфликтные ситуации, возникающие в процессе выполнения полицейскими своих служебных обязанностей. Каждый раздел Деонтологического кодекса мог бы быть закреплён за соответствующей кафедрой вуза МВД. Например, разделы 1, 2 – за кафедрой общеправовых дисциплин, разделы 3, 5, 6 – за кафедрой профессионально-психологической подготовки и управления ОВД, раздел 4 – за кафедрой языковой подготовки, раздел 7 – за кафедрой уголовного права и криминологии.

Список использованной литературы:

1. Сущность профессиональной деонтологии сотрудников правоохранительных органов. Электронный ресурс. URL: https://spravochnick.ru/psihologiya/professionalnaya_deontologiya_sotrudnikov_pравоохранительnyh_organov/ (дата обращения 15.11.2021)
2. Сборник стандартов и норм Организации Объединённых наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. — Нью-Йорк, 2016. Электронный ресурс. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/compendium/R_ebook.pdf (дата обращения 15.11.2021)
3. Часть третья. Обязанности и функции сотрудников полиции. Электронный ресурс. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/training5part3ru.pdf>

4. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. Электронный ресурс. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029 (дата обращения 15.11.2021)

5. Как вести себя при задержании и оформлении административного правонарушения. Электронный ресурс. URL: <https://openpolice.ru/pages/pomosh/kak-vesti-sebya-pri-zaderzhanii-i-oformlenii-administrativnogo-p/> (дата обращения 15.11.2021)

6. Как вести себя при задержании сотрудниками полиции. Электронный ресурс. URL: <https://prav.online/kak-vesti-sebya-pri-zaderzhanii-sotrudn/> (дата обращения 15.11.2021)

7. Чем грозит сопротивление сотрудникам полиции при исполнении ими служебных обязанностей. Электронный ресурс. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38101871 (дата обращения 15.11.2021)

8. Тулегенова С.Ш. Некоторые вопросы правовой культуры сотрудников ОВД как фактора повышения профессионального имиджа // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2020. — № 2. — С. 33–38.

9. Антикоррупционные стандарты сотрудников ОВД. Электронный ресурс. URL: <https://nomad.su/?a=3-201608120024> (дата обращения 15.11.2021)

Джиембаев Р. Қ.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, полиция подполковнигі
(e-mail: rusya-our@mail.ru);*

Ладыгина О.А.,

*жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы,
заң ғылымдарының магистрі, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: o.ladygina@kra.gov.kz)*

Полиция деонтологиясын құқықтық реттеу туралы мәселе

Аннотация. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында полиция деонтологиясы мәселелерін реттейтін бірыңғай жүйелендірілген нормативтік акт жоқ. Полицейдің стандарты әзірге жоба мәртебесіне ие. Сонымен қатар, стандартта ұсынылған ережелер жиынтығы тым бейнелі, дерексіз және полиция қызметкерінің азаматтармен қарым-қатынас жасаудағы мінсіз іс-қимыл алгоритмін қамтамасыз етпейді, ал ведомстволық актілермен реттелетін қолданыстағы іс-қимыл алгоритмдері көпшілікке қол жетімді емес. Авторлар Қазақстан Республикасы полиция қызметкерінің деонтологиялық кодексінің жобасын ұсынады, оның ерекшелігі қосарланғандық болуы тиіс. Ол полицияның халықпен қарым-қатынасында декларацияның, «қоғамдық келісімнің» бір түрін жасай алады. ІІМ ведомстволық жоғары оқу орындары біліктілікті арттыру курстары шеңберінде Кодекс тәжірибесінің әрбір бөлімін егжей-тегжейлі зерделеуді ұйымдастыра алар еді және полиция қызметкерлерінің өз қызметтік міндеттерін орындау процесінде туындайтын түрлі жанжалды жағдайларды көрсете алар еді.

Негізгі сөздер: деонтология, адам құқықтары, нормативтік акт, нормативтік құжат, кодекс, Деонтологиялық кодекс, полиция қызметкері, ПО, құқықтық тәрбие, алғашқы байланыс, конфликт құзыреттілігі, қызметтік этика.

R. K. Dzhiembayev,
*Head of the Faculty of Postgraduate Education,
Candidate of Law, Associate Professor, Lieutenant Colonel of the police
(e-mail: rusya-our@mail.ru);*

O. A. Ladygina,
*Senior Lecturer of the Department of General Legal Disciplines,
Master of Law, Lieutenant Colonel of the police
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: o.ladygina@kpa.gov.kz)*

On the issue of legal regulation of police deontology

Annotation. Currently, there is no single systematized regulatory act regulating the issues of police deontology in the Republic of Kazakhstan. The police standard still has the status of a project. In addition, the set of rules proposed by the Standard is too figurative, abstract and does not provide for an ideal algorithm of actions of a police officer in dealing with citizens, and the available algorithms of actions regulated by departmental acts are not available to the general public. The authors propose a draft Deontological Code of the police officer of the Republic of Kazakhstan, the feature of which should be duality. It can act as a kind of declaration, a «social contract» in the relations of the police with the population. Departmental higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs could organize, within the framework of advanced training courses, a detailed study of each section of the Criminal Code and analyze various conflict situations that arise in the course of performing police duties.

Keywords: deontology, human rights, normative act, normative document, code, Deontological code, police officer, police department, legal education, initial contact, conflict competence, service ethics.

УДК 378.635.016:811.161.1'221.24

Нестерова В. Е.,
*старший преподаватель кафедры иностранных языков
(Уральский юридический институт МВД России, г. Екатеринбург,
e-mail: karaelan@mail.ru)*

Формирование и совершенствование навыков владения русским жестовым языком в процессе профессиональной подготовки сотрудников полиции

Аннотация. В статье рассматривается вопрос о формировании и совершенствовании навыков владения русским жестовым языком сотрудниками полиции как одного из условий осуществления эффективной профессиональной деятельности. Профессиональная коммуникация сотрудников полиции, способных выстраивать диалогическое общение с инвалидами по слуху при помощи тактиля и жестового языка с учетом психосоциальных аспектов работы и общения с данной категорией граждан, направлена на создание более комфортных условий для людей, лишенных возможности полноценно слышать и говорить. Дисциплина «Основа русского жестового языка» в образовательных организациях системы МВД России направлена на формирование комплекса теоретических и практических знаний о дактилологии, калькирующем и жестовом языках, включая лексические и грамматические области его применения, а также об особенностях инклюзивного общения с глухими и слабослышащими гражданами.

Ключевые слова: русский жестовый язык, жест, дактилология, инвалид по слуху, слабослышащий, полиция, коммуникация, законодательство в сфере инвалидности по слуху и зрению.

Профессиональная деятельность сотрудников органов внутренних дел связана непосредственно с общением. Такие аспекты работы сотрудника полиции, как сложность и непредсказуемость, требуют от представителей правопорядка быть готовыми реагировать на обращения различных категорий граждан, в том числе с особенностями физического и психического развития, действовать в непредвиденной ситуации, возникающей при взаимодействии с соот-

ветствующим контингентом в качестве подозреваемых, свидетелей или потерпевших. В связи с этим, для осуществления эффективной и успешной профессиональной коммуникации сотрудник полиции должен не только понимать психологию общения с различными группами лиц, но и знать их коммуникативные особенности и действовать в соответствии с ситуацией.

В профессиональном общении сотрудников правоохранительных органов можно выделить ряд сложных характерных признаков, одним из которых является общение с людьми, полностью или частично лишенными слуха и речи. Такое общение требует специальных знаний, учета особенностей состояния и свойств психики лиц с патологией слуха, а также практических навыков их применения. Современные реалии требуют от сотрудников полиции постоянно повышать уровень своей профессиональной и психологической подготовки, в том числе в области организации своих профессиональных контактов с глухими и слабослышащими людьми, которые не могут полноценно участвовать в жизни общества, в первую очередь из-за трудностей, связанных с их взаимодействием с другими людьми.

Осознание данной проблемы привлекло внимание государства и общества к оптимизации механизмов взаимодействия правоохранительных органов и граждан с различными нарушениями слуха. В 2012 г. после ратификации Конвенции о правах инвалидов [1] жестовый язык в Российской Федерации и многих других зарубежных странах законодательно признан средством межличностного общения глухих людей [2]. Основными целями Конвенции являются установление равенства между людьми с особыми потребностями и остальным населением, обеспечение дополнительных социальных гарантий, защита культурных, экономических, политических и идеологических прав и свобод лиц с ограниченными возможностями, а также создание эффективных правовых механизмов обеспечения этих прав и свобод.

По мнению одного из ведущих российских специалистов в области жестовых языков, культуры и истории глухих Г. Л. Зайцевой, жестовый язык по своему статусу равен любому другому языку [3]. Русский жестовый язык (РЖЯ) — это национальная лингвистическая система, используемая русскоязычным сообществом глухих и слабослышащих на территории Российской Федерации, а также глухими и слабослышащими сообществами на территории бывших республик СССР (Украина, Белоруссия, Казахстан, Узбекистан и др.) [4]. РЖЯ, состоящий из воспринимаемых зрительно дактилем и жестов, можно отнести к аналогу словесного языка, так как в нем содержатся регулятивные средства выражения значения на лексическом, грамматическом и синтаксическом уровнях. Однако основной особенностью носителей РЖЯ является способность мыслить не словами, а изображениями (картинками), что непосредственно влияет на морфологию и синтаксис и существенно отличает его от русского языка.

С 2015 г. МВД России приступило к разработке законопроекта, направленного на организацию обучения РЖЯ сотрудников правоохранительных органов. Так, с 1 января 2016 г. вступил в силу совместный приказ МВД России № 681 и Минобрнауки России № 587 от 15 июня 2015 г. «Об объеме владения русским жестовым языком сотрудников органов внутренних дел Российской Федерации, замещающих отдельные должности в органах внутренних дел Российской Федерации» [5]. В приказе указано, что изучение РЖЯ обязательно для сотрудников полиции, замещающих определенные должности, которые должны уметь объясняться с инвалидом по слуху при помощи жестов, осуществлять синхронный или последовательный перевод с устной речи на жестовую и обратно без искажения смысла. Также этот приказ устанавливает не только объем этих навыков, но и конкретный перечень жестов, включающий юридическую терминологию [6].

Однако сложность при осуществлении коммуникации на РЖЯ заключается в том, что полицейскому необходимо использовать официальный характер общения, четко регламентированный законами и подзаконными актами. Именно поэтому профессиональное общение сотрудников правоохранительных органов с лицами, имеющими нарушениями слуха, требует

от полицейских умений и навыков создания соответствующих условий и психологических предпосылок для осуществления эффективного взаимодействия. В связи с этим, на практических занятиях по РЖЯ необходимо объяснить курсантам и слушателям разницу между основной системой восприятия слышащих людей и лиц, имеющих нарушения слуха, чтобы в дальнейшем сотрудник полиции мог опираться на нее в процессе непосредственного контакта. Для глухого человека эта система строится не на трех основных входных каналах, по которым здоровые люди получают информацию об окружающем мире (зрение, слух и кинестетика – комплекс ощущений, основанных на осязании, обонянии, положении тела в пространстве и т. д.), а только на двух – зрение и кинестетика. Поэтому достигнуть психологического контакта с глухим или слабослышащим человеком можно только полностью переключившись на зрительно-кинестетический канал передачи информации.

Помимо знаний о физиологических особенностях людей с нарушениями слуха, будущим и действующим сотрудникам полиции необходимо объяснить психологические свойства, характерные для неслышащих людей, что позволит преодолеть ряд барьеров, затрудняющих достижение взаимопонимания и вызывающих недоверие, настороженность и другие негативные психологические реакции субъекта. К таким психологическим особенностям глухих и слабослышащих людей можно отнести низкую значимость активной жизненной позиции, высокую значимость умственных способностей и межличностных отношений, неудовлетворенность потребности в общении и социальную изоляцию, что часто проявляется в агрессивном и девиантном поведении.

Таким образом, основными целями обучения РЖЯ в образовательных организациях системы МВД являются формирование комплекса теоретических и практических знаний не только о дактилологии и собственно жестовом языке, но и об общих принципах инклюзивного общения, развитие умений и навыков строить диалогическое общение с использованием дактильного, калькирующего и жестового языка [7].

Современная методика обучения РЖЯ предполагает выполнение упражнений на развитие навыков дактилирования, изучение материала, направленного на формирование у обучающихся лексико-грамматических навыков, а также развитие диалогической речи и навыков перевода [8]. По мнению Т. А. Григорьевой и И.К. Русаковича, на практических занятиях по РЖЯ необходимо как реализовать общедидактические принципы, например, принцип наглядности, дифференцированного подхода, интеграции теоретических и практических знаний, так и применять различные педагогические технологии, в том числе коммуникативные технологии, диалог культур, индивидуальное и коллективное обучение, технологии формирования речемыслительной деятельности и инновационные методы обучения [9].

Основная трудность, с которой обучающиеся сталкиваются в процессе изучения РЖЯ, заключается в необходимости запоминания большого количества лексических единиц за крайне ограниченное количество часов учебного времени, отведенного на изучение дисциплины «Основы русского жестового языка». В связи с этим преподавателям РЖЯ рекомендуется использовать на занятиях разнообразные технические средства обучения (ТСО), в том числе мультимедийные презентации, видеоклипы на РЖЯ, а также разнообразные учебные материалы, размещенные в сети Интернет и основанные как на традиционных, так и на инновационных подходах к обучению. Успешная интеграция электронных ресурсов в аудиторную и внеаудиторную деятельность поможет оптимизировать весь учебный процесс за счет эффективного усвоения, запоминания, отработки и повторения жестов. В целях максимальной оптимизации времени и усилий, затрачиваемых на объяснение и запоминание жестов, а также дактильной азбуки, учителю рекомендуется использовать активные и интерактивные методы обучения и игровые технологии. Интеграция игровых форм будет способствовать повышению мотивации студентов и слушателей к изучению дисциплины, обеспечит активное вовлечение при устойчивой обратной связи всех участников учебного процесса, а также поз-

волит значительно увеличить объем учебной информации, ускорить ее передачу и восприятие обучающимися. Для самостоятельной подготовки и расширения словарного запаса обучающимся можно порекомендовать установить на телефоны электронные словари по РЖЯ (SpreadTheSign, SignLanguageS, Словарь РЖЯ-112, Адапсис), которые дадут возможность не только выучить и повторить конкретный жест, но и позволят выстроить эффективную коммуникацию в случае непредвиденного или экстренного общения с глухим человеком.

Таким образом, формирование целостного представления о правах и свободах людей с инвалидностью по слуху и определение путей их эффективного правового регулирования в Российской Федерации является общественной и государственной задачей. Принятые российским законодательством нормативно-правовые акты в сфере применения языка жестов в соответствии с положениями Конвенции ООН о правах инвалидов направлены на создание более комфортных условий для коммуникации инвалидов по слуху и их успешной интеграции в обществе, а также на закрепление статуса русского жестового языка.

Жестовый язык для слышащего человека является иностранным языком, изучение и освоение которого требует значительных умственных усилий. РЖЯ значительно отличается от разговорной речи своей динамичностью и спецификой. При изучении жестового языка необходимо учитывать особенности не только самого языка, но и «субкультуры», включая менталитет, ценности, традиции, образ жизни и нормы и модели поведения глухих людей. Выстраивать взаимодействие с людьми, имеющими нарушения слуха, необходимо с учетом приемлемых для них средств и способов общения, что будет способствовать установлению психологического контакта, основанного на понимании типичных проблем, интересов и потребностей неслышающих людей.

В целях оптимизации процесса профессиональной подготовки курсантов и действующих сотрудников дежурных частей, патрульно-постовой службы, уголовного розыска, инспекторов ГИБДД необходимо разработать эффективную методику изучения дисциплины «Основы русского жестового языка». Результатами обучения сотрудников правоохранительных органов основам РЖЯ должны стать приобретение обучающимися определенных коммуникативных навыков, способностей выстраивать общую стратегию осуществления коммуникации при помощи жестового языка, навыков прямого и обратного перевода, умение пользоваться словарями, справочниками, базами данных и другими источниками информации с целью применения полученных знаний для решения профессиональных задач.

Список использованной литературы:

1. Конвенция о правах инвалидов от 13 декабря 2016 г. [Электронный ресурс]. — URL: <https://base.garant.ru/2565085/#friends>
2. Теория и практика русского жестового языка: Учеб. пос. — М.: ДГСК МВД России, 2018. — 174 с.
3. Развитие калькирующей жестовой речи и русского жестового языка [Электронный ресурс]. — URL: <https://garagemca.org/ru/programs/inclusive-programs/diversity-and-inclusion/taz-vitie-kalkiruyuschey-zhestovoy-rechi-i-russkogo-zhestovogo-yazyka>
4. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс]. — URL: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/1397960>
5. Об объеме владения навыками русского жестового языка сотрудниками органов внутренних дел Российской Федерации, замещающими отдельные должности в органах внутренних дел Российской Федерации» [Электронный ресурс]. — URL: https://27.xn--b1aew.xn--p1ai/umvd/Struktura_test/Pravovoj_otdel/Pravovaja_informacija/Ob_obeme_vladenija_navikami_russkogo_zhe
6. Нестерова В. Е. Методика работы с лексическими единицами русского жестового языка на этапе отработки, закрепления и контроля материала в образовательных организациях системы МВД России // Современная наука. — 2021. — С. 84–86.
7. Основная программа профессионального обучения (программа повышения квалификации) «Обучение навыкам русского жестового языка сотрудников подразделений дежурных частей, участ-

ковых уполномоченных полиции, патрульно-постовой службы, по обеспечению безопасности дорожного движения, уголовного розыска». — Екатеринбург: Уральский юридический институт МВД России, 2017. — 74 с. [Электронный ресурс]. — URL: https://mvd.ru/upload/site139/folder_page/003/424/011/OPPO_PPK_Obuchenie_navukam_russkogo_zhestovogo_yazyka.pdf

8. Липина Е. А. Из опыта преподавания русского жестового языка сотрудникам полиции в системе дополнительного профессионального образования // Психопедагогика в правоохранительных органах. — 2018. — № 1 (72). — С. 79–85.

9. Григорьева Т. А., Русакович И. К. Технология обучения жестовому языку: эксперимент в специальной школе // Весті БДПУ. Серія 1. Педагогіка. Психологія. Філологія. — 2007. — № 4. — С. 10–14.

Нестерова В. Е.,
жетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы
(Ресей ІІМ Орал заң институты, Екатеринбург қ.,
e-mail: karelan@mail.ru)

Орыс ымдау тілін меңгеру дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру полиция қызметкерлерін кәсіби даярлау процесінде

Аннотация. Мақалада полиция қызметкерлерінің тиімді кәсіби қызметті жүзеге асыру шарттарының бірі ретінде орыс ымдау тілін меңгеру дағдыларын қалыптастыру және жетілдіру туралы мәселе қарастырылады. Азаматтардың осы категориясымен жұмыс пен қарым-қатынастың психосолеуметтік аспектілерін ескере отырып, саусақ ізі және ымдау тілі арқылы есту қабілеті бойынша мүгедектермен диалогтық қарым-қатынас жасай алатын полиция қызметкерлерінің кәсіби қарым-қатынасы толық есту және сөйлеу мүмкіндігінен айырылған адамдар үшін қолайлы жағдай жасауға бағытталған. Ресей ІІМ жүйесінің жалпы білім беру ұйымдарындағы «орыс ымдау тілінің негізі» пәні саусақ іздері, бағалау және ымдау тілдері, оның ішінде лексикалық және грамматикалық қолдану салалары, сондай-ақ саңырау және есту қабілеті нашар азаматтармен инклюзивті қарым-қатынас ерекшеліктері туралы теориялық және практикалық білім кешенін қалыптастыруға бағытталған.

Негізгі сөздер: орыс ымдау тілі, ымдау тілі, дактилология, есту бойынша мүгедек, есту қабілеті нашар, полиция, коммуникация, есту және көру бойынша мүгедектік саласындағы заңнама.

V. E. Nesterova,
Senior lecturer of the Department of the foreign languages
(Ural Law Institute of the Ministry of the Interior of the Russian Federation, Ekaterinburg,
e-mail: karelan@mail.ru)

Formation and Improvement of the Russian Sign Language Skills in the Process of Police Officers' Professional Training

Annotation. The article highlights the issue of the formation and improvement of Russian sign language skills of police officers as one of the conditions for implementation of their effective professional activities. Professional communication of police officers who are able to build the dialogue with the hearing-impaired people using dactyl and the sign language, taking into account the psychosocial aspects of work and communication with this category of citizens, is aimed at creating more comfortable conditions for people deprived of the opportunity to hear and speak fully. The discipline «The Fundamentals of the Russian Sign Language» in educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Russia is aimed at developing a complex of theoretical and practical knowledge about dactylogy, the tracing and sign language, including lexical and grammatical areas of its application, about the features of inclusive communication with deaf and hard of hearing citizens.

Keywords: Russian sign language, gesture, dactylogy, hearing impaired, hard hearing, Police, communication, legislation in the sphere of hearing and visual impairment.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ INTERNATIONAL COOPERATION AND FOREIGN EXPERIENCE

ӘОЖ 343.01

Балгожина М. Е.,

*жалпы құқықтық және арнайы пәндер кафедрасының доценті,
философия докторы (PhD)
(e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);*

Рахимгулова М. Б.,

*жалпы құқықтық және арнайы пәндер кафедрасының меңгерушісі,
философия докторы (PhD)
(e-mail: madu805@mail.ru);*

Филин В. В.,

*жалпы құқықтық және арнайы пәндер кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты
(Қазтұтынуодағының Қарағанды университеті,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: vlad-filin@yandex.ru)*

Кейбір шет мемлекеттерде бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босаған адамдардың әлеуметтік бейімделуіне көмек көрсету

Аннотация. Мақалада бірқатар шет елдерде бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдарды әлеуметтік бейімдеуге құқықтық реттеу және көмек көрсету тәртібі мәселелері қарастырылады. Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу процесінде сотталғандарға одан әрі әлеуметтік бейімделуде көмек көрсетуді көптеген шет елдерде пенитенциарлық мекемелердің әлеуметтік қызметкерлері және пробация қызметінің қызметкерлері, «пенитенциарлық» сияқты пробация нысаны қолданылатын елдерде жүзеге асырады. Авторлар шет елдерде пенитенциарлықтан кейінгі бақылауды жүзеге асыруға үлкен мән берілетініне назар аударады. Сонымен қатар, Еуропаның көптеген елдерінде, сондай-ақ АҚШ пен Жапонияда бұл функция пробация қызметіне (қорғаныс қадағалау қызметіне) жүктелген. Бұдан басқа, бірқатар елдерде пенитенциарлық мекемелерден босатылғандарға қатысты электрондық қадағалау (электрондық мониторинг) құралдары қолданылатындығын белгілейді.

Негізгі сөздер: қылмыстық-атқару жүйесі, шартты түрде мерзімінен бұрын босату, пробация қызметі, әлеуметтік бейімдеу, шет ел тәжірибесі.

Қазіргі таңда бас бостандығынан айыру институты қылмыстық жаза түрі ретінде әлемдегі барлық мемлекеттерде қолданылады деп айтуға болады. Мемлекеттердің ұлттық ерекшеліктері оның идеологиялық, әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуы сияқты елеулі айырмашылықтары жалпы халықпен қатар жазасын өтеп жатқандардың да өмірлерінің көп жақтарында көрініс табады [1, 284–292]. Дегенмен, бас бостандығынан айыру орындарынан (пенитенциарлық мекемелерден) босап шыққан адамдардың әлеуметтік бейімделуі, оның ішінде шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандар мәселесі көптеген мемлекеттер үшін өзекті [2, 21]. Қазіргі таңда кейбір шет мемлекеттерде оны нәтижелі түрде жүзеге асыру үшін ұйымдастырушылық жағдай жасау бойынша жеткілікті тәжірибе жинақталған [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9 және т. б.].

Осыған байланысты Қазақстан Республикасында қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен шартты түрде мерзімінен бұрын босап шыққан адамдарды әлеуметтік бейімдеудің құқықтық және ұйымдастырушылық аспектілерін әрі қарай жетілдіру мақсатында кейбір шет

мемлекеттердің осы қызмет түрін жүзеге асыру тәжірибесі мен оны құқықтық реттеу ерекшелігі назар аударуға лайық деп санаймыз.

Ұлыбританияның пробацация қызметі тек жаза өтеуден мерзімінен бұрын босатылғандармен ғана емес, сонымен қатар түрмелік қамаумен байланысты емес жазаларға сотталған барлық адамдармен және түрмелік қамау ретіндегі жаза уақытша кешіктірілген немесе уақытша жаза өтеу орындарына орналастырылмаған адамдармен де жұмыс жүргізеді [10, 66–68].

Соңғы жылдары Ұлыбританияда бас бостандығынан айырудан босатудың жаңа түрі — коменданттық сағатпен қолданылатын үй қамауы кеңінен таралған. Бұл кесте 3 айдан бастап 4 жылдық уақытқа дейінгі мерзімдерін өтеп жатқан 18 жастан асқан тұлғалардың үкім мерзімі аяқталуға ең көбі 2 ай уақыт қалғанда босатылып, коменданттық сағат жағдайында электрондық бақылауда болу немесе қалған мерзімде арнайы бирка тағуларына мүмкіндік береді [11].

Шведтік қылмыстық заңнамаға сәйкес бас бостандығынан айыруға сотталған адам жаза мерзімінің үштен екісін өтеген жағдайда, ол шартты түрде мерзімнен бұрын босатылу құқығына ие болады. Өмірлік бас бостандығынан айыруға сотталғандарға шартты түрде мерзімнен бұрын босатылу қолданылмайды. Тек үкіметтің шешімімен бұл сотталғандардың жазасы белгілі бір мерзімге бас бостандығынан айыруға өзгертілуі мүмкін [12]. Айыппұл төлеу мүмкіндігі жоқ болғандықтан түрмелік қамауға сотталған адамдар да шартты түрде мерзімнен бұрын босатылу құқығына ие бола алмайды [5, 178].

Сотталғанды шартты түрде мерзімнен бұрын босату мәселесін шешу кезінде түрме әкімшілігі пробацация қызметіне ол босатылғаннан кейін есепке тұруы туралы сұрау жібереді. Оң жауап келген жағдайда сотталған пробацация қызметіне 1 жылға есепке қойылады [13].

Сондай-ақ, Швецияда «Электронды мониторинг қолдану арқылы қарқынды қадағалау» институты бар, ол тек сотталғанның келісімімен екі жағдайда қойылады: Біріншісі, егер бас бостандығынан айыру түріндегі жаза 3 ай түрмелік қамаудан аспаса; Екіншісі, 2 жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айырылған сотталғандарға, оған мерзімінің аяқталуына дейін 4 ай қалған жағдайда. Бұл жағдайларда сотталған өзі түрмелік қамауды қарқынды қадағалауға ауыстыру жөнінде арызбен жүгінуге құқылы.

Электрондық қадағалаудың мәні — сотталғанның тұрғылықты жері бойынша, ал жұмыс берушінің келісімімен жұмыс орны бойынша телефонға компьютер қосылып, сотталғанның аяғына арнайы білезік тағылады. Білезік пластиктен жасалған, икемді және арнайы бір рет қолданатын құлпы бар. Оны ашу әрекеті бүліну және пробацация қызметінің пультіне автоматты түрдегі дабыл берілуіне әкеледі. Білезік пен компьютер арасында қысқа қашықтықта (50 метрге дейін) радио байланыс ұсталады және сотталған алыс қашықтыққа кеткен кезде компьютер пробацация қызметінің пультіне дабыл береді [13].

Норвегиялық түрмелердің басым бөлігінде сотталғандар шартты түрде мерзімнен бұрын жазаларының 2/3 өтегеннен кейін босатылады. Бірақ кейбір жағдайларда бұл мерзім жартысына дейін қысқартылуы мүмкін. Алайда қамаудағы шартты түрде мерзімнен бұрын босату жөнінде сұраныс жасау үшін өтелуге тиіс мерзім 60 күнді құрайды.

Шартты түрде мерзімнен бұрын босатылған сотталған аумақтық пробацация бөлімінің инспекторының қадағалауында тұрады және пробацацияның шарттарын сақтауы керек. Бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адам шартты түрде мерзімнен бұрын босату шарттарын бұзатын болса, оған қатысты қатаң пробацация шарты белгіленуі мүмкін [5, 190–191].

Финляндияда шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған барлық сотталғандар сынақ және қамқорлық істері бойынша Ассоциацияның пробацациялық бақылауына алынады және онымен түрменің әлеуметтік қызметкері жұмыс істейді. Қадағалауды Ассоциация қызметінің инспекторы немесе жеке қадағалаушы жүргізеді. Олардың міндетіне тәртіпті бақылау және

әлеуметтік көмек көрсету кіреді. Бұл қызметте шартты түрде мерзімнен бұрын босатылғандарды бақылайтын және жәрдемдесетін көптеген азаматтық тұлғалар оқытылды. Полиция да қадағалу органы болып табыла алады.

Шартты түрде мерзімнен бұрын босатылғаннан кейінгі пробация мерзімі бас бостандығынан айыру мерзімінің өтелмеген бөлігіне тең, бірақ 3 айдан аз немесе 3 жылдан көп бола алмайды. Бірақ барлық шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандар пробация қызметінің қадағалауына түспейді, олардың жалпы босатылған сотталғандардың арасындағы үлесі 20 % құрайды. Оның ішінде шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандардың арасында кәмелетке толмағандардың үлесі 5 % құрайды [5, 255]. Егер осы мерзім аралығында шартты түрде босатылған адам құқыққа қайшы әрекет жасаса немесе Ассоциация қызметкерлерімен орнатылған тәртіп жағдайын бұзса, басшылық құжаттарын сотқа жолдап, ол шартты түрде босатылған адамды түрмеге қайтару туралы шешім шығарады [6].

Данияда бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдарға қадағалау пробация қызметі тарапынан орнатылады [5, 213]. Данияда 1951 және 1973 жылдар аралығында пробация қызметінің функциясын мемлекеттік емес ұйым — Даттық әлеуметтік көмек көрсету (Danish Welfare Society) қоғамы жүргізген [14].

1951 жылы құрылған Даттық әлеуметтік көмек көрсету қоғамы әлеуметтік көмек көрсетуші жеке қызметтердің қосылуы нәтижесінде пайда болады. Бұл қоғам атқарылатын жұмысына (қадағалаудағы адамдар саны, сот сұранысы бойынша ұсынылатын әлеуметтік жағдай туралы баяндамалар және адамдардың мінездемелері) және ғимараттар, персонал ұстауға кететін шығындар және жол шығындарына сәйкес мемлекетпен қаржыландырылатын жеке ұйым болып табылады [5, 203].

Данияда пробациялық қадағалау туралы шешім сотпен қабылданады. Қадағалау мақсаты бір жағынан құқық бұзушылық жасаған тұлғалардың әлеуметтік бейімделуіне жан-жақты жәрдем көрсету, ал екінші жағынан осы адамдардың алдына қойылған шарттардың орындалуына бақылау жасау арқылы олардың жаңа құқық бұзушылықтар жасалуына жол бермеу. Қадағалау ұғымына қолдау және бақылау жасау да жатады. Қадағалау (пробация кезеңі) 3 айдан 2 жылға дейінгі мерзімге белгіленуі мүмкін, алайда ең кеңінен таралғаны бір жылдық мерзім.

Бақылауға алынған адамдарға бақылауды жүзеге асырудан басқа, пробациялық орталық оған жеке қолдау көрсетеді, ондағы мақсат - бақылауды жүзеге асыру кезеңінде құқық бұзушылық жасаған тұлғаның әлеуметтік бейімделуі үшін қолайлы жағдайлар жасау болып табылады. Сонымен қоса баспана мәселелеріне, сонда-ақ білім беру немесе кәсіби оқыту және/немесе жұмысқа орналастыру мәселелеріне баса назар аударылады, себебі бұл мәселелерді шешу рецидив катерін төмендетудің маңызды факторы [5, 110].

Францияда пенитенциарлық мекемелерден шартты түрде босатылған адамдарға қадағалауды арнайы Комитеттердің қарауында тұрған, пробация қызметінің қызметкерлері жүзеге асырады, олар жазаны орындау бойынша соттардың төрағалық етуімен жұмыс жасайды. Осындай комитеттің құрамына судьядан басқа, Комитеттің қызметкерлері (пробация бойынша агенттер), қызметкерлердің көмекшілері (тәлімгерлер), әлеуметтік жұмыскер-кеңесшілер және хатшы кіреді [15].

Пробация қызметкерлері түрмелерде жұмыс жасап, әлеуметтік сипаттағы әртүрлі мәселелерді анықтайды және мүмкіндігінше оларды шешіп, сотталғандармен әңгіме жүргізеді. Пробация қызметкерлерінің көбі босатылған сотталғандарға әлеуметтік көмек көрсету мақсатында пенитенциарлық мекемелерден тыс жерлерде де жұмыс жасайды [16].

Комитеттер жанында қайырымдылық ұйымдар мен қорлардың өкілдерінен арнайы қауымдастықтар құрылады, олар пробация қызметінің есебінде тұрған тұлғаларға

материалдық көмек көрсетуімен мәселелерді шешуге көмектеседі. Комитеттердің жұмысына сонымен қатар жұртшылық санынан өз еркімен келгендер тартылады [13].

Германияның қылмыстық заңнамасында да шартты түрде мерзімінен бұрын босату институты бекітілген. Шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды қолдану кезінде басап шығушы тұлға «шартты соттау бойынша сот көмекшісі» — пробация қызметкері қадағалауына беріледі [17, 207–208].

Судьяның көмекшілері ретінде пробацияның штаттық қызметкерлерімен қатар осы жұмысты қоғамдық жұмыс ретінде орындайтын азаматтар да бола алады [18, 117].

Жапонияда пенитенциарлық мекемелерден шартты түрде мерзімінен бұрын босату жазасы да кеңінен қолданылады. Сотталған белгіленген мерзімнің үштен бір бөлігін (түрме әкімшілігі әдетте шартты түрде мерзімінен бұрын босатылуға жаза мерзімінің бестен төрт бөлігін өтегендерді ұсынады) немесе мерзімсіз үкім тағайындалған жағдайда 10 жыл өтеген соң нақты түзелді, түрме әкімшілігі тарапынан оң сипатталып, қылмыстық өмірге қайтып оралу қаупін туғызбайды және оқшау қоғам келісімін алды деген жағдайда ғана шартты түрде мерзімінен бұрын босатылуы мүмкін. Алғашқы екі шарт Жапонияның ҚК-де қарастырылған, қалған түрме әкімшілігі көтерген мәселелерді оңалту қорғау комиссиясымен шешіледі [19].

Тәжірибеде шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдардың көбі жазалау мерзімінің 80 % астам бөлігін өтегендер. Олар қажетті ұйғарымдарды сақтауға жазбаша уәде береді және де оларға қорғау-қадағалау бекітіледі. Ал қауіпті қылмыскерлер мен рецидивистерге қатысты шартты түрде мерзімінен бұрын босату сирек қолданылады [20, 188–189]. Жаза өтеу орындарынан босатылған тұлғалар үшін жаңа қылмыс жасау қаупіне жол бермеу мақсатында алты айлық оңалту — қорғау шарасы қарастырылған, бұл тұрғылықты мекен-жайға орналастыру мен басқа да көмектер көрсетуден тұрады [19].

Шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы ұсыныстар түрме әкімшілігімен немесе түзету мектебінің бастығымен ұсынылып, оңалту қорғау комиссиясының өңірлік бөліміне жіберіледі [21, 90].

АҚШ қылмыстық заңнамасы бойынша үкіммен немесе заңмен белгіленген жаза мерзімінің неғұрлым көп бөлігі өткенге дейін бас бостандығынан айыру орнынан шартты түрде мерзімінен бұрын босату жазасын қолдану — босатылушы адамның белгілі бір уақыт аралығында нақты шарттарды бұлжытпай орындауын (өзін жақсы ұстау, бұзушылықтарға жол бермеу, басқа қылмыстарды жасамау) белгілейді.

Шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға негіз болатын мерзім, үкімде белгіленген ең аз мөлшер болып табылады. Осы органдар тек шартты түрде мерзімінен бұрын босату мәселесін ғана емес, сонымен қатар бас бостандығынан айыру орнына қайта орналастыруды және шартты түрде мерзімінен бұрын босатуды және шартты босатылғандарға бақылау жасауды ұйымдастыруды да шешеді. Мерзімінен бұрын босату шарттары: а) жаңа қылмыстарды жасамау, б) пробация тағайындалған тұлғалар үшін қарастырылған өзге міндеттерді орындау [22].

1982 жылдан бастап АҚШ-да шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандарға қатысты қарқынды қадағалау жүргізуімен қатар пробация кеңінен қолданыла бастады [23, 238]. Пробацияның бір түрі ретінде қарқынды қадағалау алғашқыда 1980-ші жылдардың басында Нью-Джерси және Джорджия штаттарында пайда болды және қолданыла бастады. Қарқынды қадағалау түптеп келгенде жазалауды тағайындау кезінде бас бостандығынан айыруға балама ретінде ғана емес, сонымен қатар шартты түрде мерзімінен бұрын босатумен ілесіп жүретін іс-шара ретінде танылды.

Пробациялау бағдарламаларының мазмұны әртүрлі болуы мүмкін. Өзгешеліктерге қарамастан оларға тән жалпы сипаттама: аз адамды топтарға арналуы, «қатаң» қадағалауға

негізделуі, сотталғанның жәбірленушіге келтірген нұқсанды өтеу міндетінің болуы, белгілі бір қоғамдық жұмыстарды орындау және мерзімді есірткіге тестілеуден өту [19, 141–142].

Дағдылы пробация кезінде агент 100-250 қамқорлыққа алынғандармен, ал қарқынды қадағалау кезінде 20-50 адаммен бір уақытта жұмыс жасайды. Сондықтан екінші жағдайда агент сотталғандардың тәртібіне неғұрлым тиімді қадағалауды жүзеге асыруға анағұрлым білікті көмек көрсетуге қабілетті. Ол сотталғанның тұрғылықты жері бойынша жиі барып тұру мүмкіндігіне ие, тіптен түнгі уақытта да тексеріс жасауға құқылы. Оның міндетіне сондай-ақ, қадағалауындағы тұлғаның жұмыс істейтін немесе бос уақытын өткізетін орынға барып тұру да кіреді. Сондай-ақ, сотталғанның тәртібіне қойылатын талаптар дағдылы пробацияға қарағанда, тым қатал және тым шектеулі.

Американдық заңгерлер өткізген әлеуметтік зерттеулер қарқынды қадағалау дағдылығына қарағанда анағұрлым тиімді, әрі пробацияға да, шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға да қолданылатынын көрсетті. Осындай адамдар арасындағы рецидив әжептәуір төмен: қарқынды қадағалауға жатқан сотталғандардың 15-тен 20 %-ға дейінгілері әдетте осындай қадағалау кезеңінде қылмыстық әрекеттерді қайталап жасайды. Алайда, осы топтағы сотталғандардың орташа есеппен 30-дан 35 % дейінгілері қарқынды бақылау шарттарын орындамауларына байланысты түрмеге жіберіледі [24].

АҚШ-да пробацияның қосымша шарты ретінде электронды мониторинг немесе электронды бақылау секілді шаралар да кеңінен қолданылады. Бұл шара сотталушының жұмыс уақытынан басқа кезде белгілі бір уақыт ішінде (күндіз не түнгі уақыттың белгілі бір сағатында) өз үйінен шықпау мүмкіндігін талап етеді. Көрсетілген міндетті орындау жиі шартты түрде мерзімінен бұрын босату шарттарының бірі болып табылады.

Электронды бақылаумен үйде қамаққа алынған сотталған жұмысқа, дүкенге, клиникаға баруы немесе басқа әрекетерді жасауы мүмкін, бірақ белгілі бір уақытта үйіне қайтуға міндетті. Сотталғанның қолы мен аяғына құрылғысы бар білезік кигізіледі. Білезіктен тарайтын белгілер сотталғанның үй телефоны арқылы орталық компьютерге түсетіндіктен бұл құрылғы арқылы қадағалауда жүрген адамның орналасу орнын бақылауға, «техникалық» шарттарды бұзатындарды анықтауға мүмкіндік береді. Телефонды релесіз, радио немесе теле толқынды пайдалануымен аппараттардың басқа түрлері де қолданылады. Болашақта өте кішкентай құрылғыларды пайдалану жобасы бар, ол адамның терісі астына енгізіледі [24, 238].

1990 жылдан бастап барлық американдық штаттар және федералды құзырет электронды мониторингті пайдалана бастады. Күн сайын мұндай жаза түріне шамамен 100 мың американдық тартылады. Оның жиырма жеті штаты электронды қадағалаусыз үйде қамауға алуды тең түрде қолданады [24, 374].

Осы зерттеу шеңберінде төмендегідей қорытындылар жасауға болады:

Бір қатар шет мемлекеттерде жазаларын өтеп шыққан адамдарға көмек көрсету туралы арнайы заңдар қабылданып, ойдағыдай қолданылуда.

Көптеген шет мемлекеттерде пенитенциарлық мекемелердегі сотталғандардың әлеуметтік бейімделу тиімділігін арттыру мақсатында, қысқа мерзімді демалыстар, сотталғандарды босатуға дайындау үшін оңалту бөлімшелеріне көшіру, сондай-ақ бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеуден босату алдында «ашық түрмелерге» көшіру («жабық түрмелер» жанындағы («ашық бөлімшелер») қарастырылған.

Бас бостандығынан айыру түріндегі жазаны өтеу үдерісінде көптеген шет мемлекеттерде сотталғандардың әрі қарай әлеуметтік бейімдеуіне көмек көрсетуді пробацияның «пенитенциарлық» нысаны қолданылатын пенитенциарлық мекемелердің әлеуметтік қызметкерлері мен пробация қызметінің қызметкерлері жүзеге асырады. Олар сотталған әлі түрмеде отырған кезінде оған келіп, шығуға дайындалуға және түрмеде отырған кезінде

жүргізілген тәрбиелеу шараларының үздіксіз жалғасуын қамтамасыз ету үшін босап шыққаннан кейінгі бақылауды жоспарлауға көмектеседі.

Кейбір шет мемлекеттерде пенитенциарлық мекемелердің жанында жаза мерзімін өтеп шыққандар мен шартты түрде мерзімінен бұрын босап шыққандардың өздеріне тұратын жер тапқанша тұра алатын жеке бөлмелер ашу тәжірибелері бар.

Шет мемлекеттерде пенитенциарлық мекемелерден босаған адамдардың әлеуметтік бейімделуін ұйымдастыруда, мұндай адамдар санатына постпенитенциарлық бақылауды жүзеге асыруға үлкен мән беріледі. Сонымен қатар, Еуропа мемлекеттерінің басым бөлігінде, АҚШ пен Жапонияда бұл функция пробация қызметіне (қорғау — қадағалау қызметі) жүктелген. Бірқатар мемлекеттерде пенитенциарлық мекемелерден босап шыққандарға қатысты электронды қадағалау құралы (электронды мониторинг) қолданылады.

Шет мемлекеттерде жазасын өтеп шыққан адамдардың әлеуметтік бейімделу үдерісіне көмек көрсету жұмыстарына мемлекеттік, қоғамдық ұйымдар мен жеке лауазымдық қоғамдық ұйымдар және жеке тұлғалар ат салысады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Додонов В. Н. Сравнительное уголовное право. — М.: Юрлитинформ, 2009. — 448 с.
2. Балгожина М. Е., Абиев Е. С., Қаржасова Г. Б. // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 4. — С. 21.
3. Пенитенциарные системы зарубежных стран / Под ред. М. П. Мелентьева. — Киев: РИО МВД Украины, 1993. — 104 с.
4. Обзор об опыте зарубежных стран по оказанию гуманитарной помощи и социальной адаптации лицам, отбывшим уголовное наказание. — М., 1991.
5. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). — СПб.: Санкт-Петербургская общественная правозащитная организация «Гражданский контроль», 2005. — 220 с.
6. Тохова Е. А. Зарубежный опыт социально-правового контроля за лицами, освобожденными из исправительных учреждений // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление, 2009. // <http://www.juristlib.ru/>
7. Пономарев П. Г. Международно-правовые стандарты обращения с заключенными и национальные варианты их реализации. — Рязань, 1994.
8. Освобождение от наказания. Пробация в мире // <http://www.evcpk.ru/>
9. Ильмалиев Ж. Б. Посткриминальный контроль в зарубежных странах: особенности правового регулирования // <http://www.jurlugansk.ucoz.org/>
10. Зубарев С. М. Организация исполнения уголовных наказаний без изоляции осужденного от общества в зарубежных странах // Преступление, наказание, исправление. Вестник Вологодского института права и экономики ФСИН России. — 2009. — № 10. — С. 20–24.
11. Общие тенденции исполнения уголовных наказаний в зарубежных странах // <http://www.studme.org/>
12. Платек М. Тюремная служба Швеции // <http://www.legislationline.org/>
13. Садыбеков Б. Тюремная система Швеции: Отчет о командировке в город Стокгольм (Королевство Швеция) в период с 1 по 14 марта 2006 г. — Астана, 2006.
14. Ковалев Н. П. Пенитенциарные системы: сравнительный анализ организационно-правовых форм // <http://www.zakon.kz/>
15. Менкуров Г. С. Организация исполнения наказания в зарубежных странах. Ч. 2. — М.: Академия МВД СССР 1980. — 112 с.
16. Марданов Т. Пенитенциарная система и ее реформа во Франции // Исполнение наказаний. — 2011. — № 9. — С. 46–48.
17. Ежов А. Н., Селяков Н. А. Уголовное законодательство стран Европейского союза. — М., Архангельск: Юпитер, 2005. — 240 с.
18. Преступление и наказание в Англии, США, Франции, ФРГ, Японии. Общая часть уголовного права. — М.: Юрид. лит., 1991. — 288 с.

19. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть / Под ред. И. Д. Козочкина. — М.: Омега-Л, 2003. — 576 с.
20. Уэда К. Преступность и криминология в современной Японии / Под общ. ред. Н. Ф. Кузнецовой и В. Н. Еремина. — М.: Прогресс, 1989. — 256 с.
21. Астемиров З. А. Исправительные учреждения в зарубежных странах. — Рязань: Рязанская высшая школа МВД СССР, 1972. — 96 с.
22. Крылова Н. Е., Серебренникова А. В. Уголовное право современных зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии) // <http://www.pravo.vuzlib.net>
23. Чекунов С. А. Уголовно-исполнительная система Швеции // Бюллетень Министерства юстиции Российской Федерации. — 2004. — № 4. — С. 89–93.
24. Курс уголовного права. Т. 2. Общая часть. Учение о наказании / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. — М.: Зерцало-М, 1999. — 464 с.

Балгожина М. Е.,

*доцент кафедры общеправовых и специальных дисциплин,
доктор философии (PhD)*

(e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);

Рахимгулова М. Б.,

*заведующая кафедрой общеправовых и специальных дисциплин,
доктор философии (PhD) (e-mail: madu805@mail.ru);*

Филин В. В.,

*доцент кафедры общеправовых и специальных дисциплин,
кандидат юридических наук (PhD)*

*(Карагандинский университет Казпотребсоюза,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: vlad-filin@yandex.ru)*

**Правовое регулирование и порядок оказания помощи
в социальной адаптации лицам, условно-досрочно освобожденным
из мест лишения свободы, в ряде зарубежных стран**

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы правового регулирования и порядка оказания помощи в социальной адаптации лицам, условно-досрочно освобожденным из мест лишения свободы, в ряде зарубежных стран. Непосредственно в процессе отбывания наказания в виде лишения свободы помощь осужденным в дальнейшей социальной адаптации в большинстве зарубежных странах осуществляется социальными работниками пенитенциарных учреждений и сотрудниками службы пробации (в тех странах, где применяется такая форма пробации, как «пенитенциарная»). Авторы акцентируют внимание на том, что в зарубежных странах большое значение придается осуществлению постпенитенциарного контроля. При этом в большинстве стран Европы, а также в США и Японии эта функция возложена на службы пробации (службу защитного надзора). Кроме того, в ряде стран в отношении освобожденных из пенитенциарных учреждений применяются средства электронного надзора (электронный мониторинг).

Ключевые слова: уголовно-исполнительная система, условно-досрочное освобождение, служба пробации, социальная адаптация, зарубежный опыт.

M. E. Balgozhina,

*Associate Professor of the Department of General Legal and Special Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD)
(e-mail: maigul.balgozhina@mail.ru);*

M. B. Rakhimgulova,

*Head of the Department of General Legal and Special Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD)
(e-mail: madu805@mail.ru);*

V. V. Filin,

*Associate Professor of the Department of General Legal and Special Disciplines,
Candidate of Legal Sciences
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda,
Republic of Kazakhstan, e-mail: vlad-filin@yandex.ru)*

**Legal regulation and the procedure for providing assistance
in social adaptation to persons conditionally released from prison
in a number of foreign countries**

Annotation. This article discusses the issues of legal regulation and the procedure for providing assistance in social adaptation to persons conditionally released from prison in a number of foreign countries. Directly in the process of serving a sentence in the form of deprivation of liberty, assistance to convicts in further social adaptation in most foreign countries is carried out by social workers of penitentiary institutions and probation service employees, in those countries where such a form of probation as «penitentiary» is used. The authors emphasize that in foreign countries great importance is attached to the implementation of post-penitentiary control. At the same time, in most European countries, as well as in the USA and Japan, this function is assigned to probation services (protective supervision service). In addition, in a number of countries, electronic surveillance (electronic monitoring) is used in relation to those released from penitentiary institutions.

Keywords: penal enforcement system, parole, probation service, social adaptation, foreign experience.

UDC 34

V. V. Guzikova,

*Associate Professor of the Department of Foreign Languages,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
(Ural Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Russia, Yekaterinburg,
e-mail: guzikovav@.ru)*

**The relevance of the problem-based learning technology in foreign language classes
in the process of training specialists in the educational organization
of the Ministry of Internal Affairs of Russia**

Annotation. The article touches upon the issue of the relevance of the technology of problem-based learning in foreign language classes in the process of training non-linguistic specialists. It regards various ways of creating specific problem situations, the possibilities of their application in teaching various aspects of the target foreign language in the educational establishment of the Ministry of Internal Affairs of Russia. This technology promotes the mastering of universal competencies in accordance with the Federal State Educational Standard of Higher Education and allows learners to increase motivation to study the discipline called «Foreign language». The author focuses both on the advantages of this method and its disadvantages as well.

Keywords: technology of problem-based learning, problem situation, foreign language, innovative methods, didactic principle, communication skills, motivation, support.

In the conditions of the current development of modern society, innovation in the area of education is considered and realized as the fruit of the successful application of innovative technologies

and strategies; however, there is a difference in the concepts of «technology» and «methodology». Several researchers stick to the opinion that technology is a form of implementation of the methodology, another group of methodologists argues that the very concept of «technology» is much broader than that of «methodology».

Interactive, problem-based, integrated, project-based, modular learning technologies contribute to the solution of many important tasks in the professional education of future specialists in various fields. An integral part of modern pedagogical technologies is the form of organization of the educational process.

The method of problem-based learning has become relevant again in the methodology of teaching foreign languages at the present time. It is based on the theoretical provisions developed by the American philosopher and psychologist John Dewey. In the 80s of the XX century, many scientists and researchers focused their attention on the technology of problem-based learning and the result of this in the literature on pedagogy were numerous works and articles related to this topic.

A well-known expert in the area of methodology, Professor T. A. Ilyina, in one of the papers published in the journal 'Higher School Bulletin', notes that the problematic method differs from the traditional one. The difference lies in the fact that in it – «a different motivation, the emphasis is on the actual motivation, while it cannot be absolutized, but must be applied widely enough to develop the mental abilities of students» [3, pp. 25–29]. Other scientists, for example, A. E. Steinmetz, were of the opinion that the problematic method is «rather one of the promising ways to implement the principle of scientificity than the principle of learning» [7, 7–12].

From the point of view of L. A. Volchegursky, the technology of problem-based learning is «a system of optimal control of the cognitive, creative, theoretical and practical activities of students, based on a certain understanding of the patterns of the process of thinking and assimilation of knowledge, the development of cognitive abilities» [2, 20–23].

According to E. G. Mingazov, it turns out that «problem is a didactic principle». [5, 15] In a number of works, the authors present a problem-based teaching method as a means of activating learning, increasing the effectiveness of teaching a particular discipline.

From our point of view, problem-based learning is a skillful organization of independent search activities of students under the supervision of a teacher in order to solve the problem situations posed.

In the educational process in the context of problem-based learning, the teacher does not transfer information (knowledge) in finished form, but puts forward a specific problem for students, motivating them to find means and methods for solving it. It is important to note that the method under consideration is based on problem situations in which the object has to perform its actions. The situation includes some gaps that need to be filled in order to achieve a certain goal. It follows that the problem situation is considered as a task.

Exploring this issue, V. S. Okon draws attention to the fact that «the problem is not the same as the task» [6, 42]. The teacher should proceed from the fact that not every question is a problem. For example, if a student is asked to report how he worked on writing a scientific article during the week, or what plans he has about participating in a video conference this afternoon, then this kind of statement of the question cannot be called problematic in any way, since it does not correspond to the conditions of the problematic tasks.

The use of problem-based learning technology in foreign language classes contributes to the development of creative activity, as well as the creative skills of students. They are the following skills:

- to organize a discussion on the topic put forward;
- to hear and listen to the interlocutor;
- to defend your position with reason;
- to find common ground in the views of the opponent;

- to briefly express the essence of your thoughts;
- to look for different ways to solve the problem.

Problem solving involves the presence of 3 stages: problem definition, solution, verification of the accuracy of the solution. The use of problem-based learning technology in foreign language classes in higher education enables students to think independently, make their own independent decisions, involve them in exciting search and research activities, but most importantly, it opens up new horizons for fruitful cooperation between the teacher and the student.

An effective discussion of the stated problems in the classroom in the discipline "Foreign Language" depends on a number of factors: 1) students think through all kinds of questions to each other on the topic of discussion; 2) establishing the necessary rules for conducting discussions (organizational moment, etiquette, a prerequisite for all speakers to use speech clichés in speech, the required volume of speech messages, the validity of statements; 3) the use of various incentives and supports (meaningful, semantic, speech, language).

The educational text is suitable in this case, since it represents an important linguistic support. In the classroom with postgraduate-students in the educational establishment of the Ministry of Internal Affairs, it is necessary to properly organize the work on discussing the problem based on the text. The stages of work include the following points:

- 1) the teacher formulates the problem;
- 2) the postgraduate-student prepares the reading of the selected text in accordance with the proposed problem;
- 3) the group answers questions related to the content of the text;
- 4) the teacher asks a number of problematic questions to students;
- 5) students express their opinions;
- 6) students think about their own questions;
- 7) the group discusses the problem;
- 8) postgraduate-students try to give answers to questions;
- 9) then follows a statement on the topic of discussion, supported by some relevant arguments.

It should be noted that for working with postgraduate students, medium-sized professionally-oriented texts containing the studied lexical and grammatical material are used, but they should be informatively saturated. Each student enters into a conversation at the moment when the content of the text prepared by him seems quite relevant and appropriate. In this case, the generation of statements requires the implementation of some important communicatively determined actions on the part of students:

- to link the content of the prepared text with the problem under discussion;
- to compare the content of the text according to the communicative goals of your interlocutor;
- to use relevant information from the text that is considered essential and necessary in order to take part in the conversation;
- to formulate their own opinion about this information;
- to reduce (increase) the amount of text with the help of background knowledge;
- to perform the necessary transformations in terms of language and speech [1, 128].

In this case we can conclude that the texts, acting as supports, help students to form and improve their communication skills and the ability to read and speak in the process of solving the problem. Of course, the stage of summing up the results of joint speech activity is considered an important step towards completing the discussion of the problem. The teacher has the opportunity to apply all sorts of ways to encourage students: points, multi-colored cards, etc. At the end of the practical class, the final grade is announced to each participant in the discussion by the amount of points scored.

In the course of solving the problem, students can make lexical and grammatical errors in their statements, which the teacher should be tolerant of and make adjustments only if the student is not

able to express his thought. However, control by the teacher should also be present, but, in any case, the application of the problematic method has a positive effect on the final result of the students' activities in the classroom.

The technology of problem-based learning in the process of teaching a foreign language has a number of advantages, namely:

- 1) obtaining knowledge without the help of a teacher as a result of independent creative work;
- 2) interest in cognitive activity;
- 3) development of the analytical abilities of the mental apparatus;
- 4) high-quality and convincing learning outcomes.

However, some shortcomings of the considered method cannot be ignored. They include such negative elements as:

- 1) inappropriate level of training of students in the field of language; 2) the allocation of limited time to study the topic; 3) weak motivation of students to participate in the discussion of the problem, having an insufficient level of knowledge in a foreign language; 4) the originality of the form of work in the classroom; 5) a rather large time expenditure to achieve the set goals and objectives [4, 146].

Thus, the method under consideration, like any other technique or approach in the methodology of teaching a foreign language, is characterized by efficiency, but it is still not universal, since high-quality learning depends on a skillful combination of innovative and traditional methods. However, problem-based learning technology in foreign language classes should be used regularly, as it forces students to think quickly, work together with the teacher to find answers to the complex questions and challenges of modern life and their professional areas.

List of used literature:

1. Vinogradova O. S. Formation of foreign language communicative competence using problematic methods of teaching a foreign language at an advanced stage of a specialized university (on the material of the English language): Dis. ... k.p.n. — M., 2003. — 228 s.
2. Volchegursky L. S. Implementation is necessary and real // Vestnik vysshey shkoly. — 1976. — № 10. — S. 20–23.
3. Ilyina T.A. Problem-based learning // Vestnik vysshey shkoly. — 1976. — № 2. — S. 25–29.
4. Konyshva A. V. English. Modern teaching methods. — Minsk: TetraSistems. 2007. — 352 s.
5. Mingazov E. G. This is the principle of learning // Vestnik vysshey shkoly. — 1979. — № 7. — S. 11–15.
6. Okon V. Fundamentals of problem-based learning. — M., 1988. — 184 s.
7. Steinmetz A. E. Principle or method? // Vestnik vysshey shkoly. — M., 1977. — № 1. — S. 7–12.

Гузикова В. В.,

*шетел тілдері кафедрасының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты, доцент
(Ресей ИИМ Орал заң институты, Ресей, Екатеринбург қ.,
e-mail: guzikovav@ru)*

Сабақта проблемалық-бағытталған оқыту технологиясының өзектілігі мамандарды даярлау процесінде шет тілі бойынша Ресей ИИМ жүйесінің білім беру ұйымында

Аннотация. Мақалада автор тілдік емес мамандарды даярлау процесінде шет тілі сабақтарында проблемалық оқыту технологиясының өзектілігі туралы мәселе қарастырылады. Онда нақты проблемалық жағдайларды құрудың әртүрлі тәсілдері, оларды Ресей Федерациясы Ішкі істер министрлігінің Білім беру мекемесінде оқытылатын шет тілінің әртүрлі аспектілерін оқытуда қолдану мүмкіндігі қарастырылады. Бұл технология федералды мемлекеттік жоғары білім беру стандартына сәйкес әмбебап құзіреттіліктерді игеруге ықпал етеді және студенттерге «шет тілі» пәнін

оқуға деген ынтаны арттыруға мүмкіндік береді. Автор осы әдістің артықшылықтарына да, оның кемшіліктеріне де назар аударады.

Негізгі сөздер: проблемалық оқыту технологиясы, проблемалық жағдай, шет тілі, инновациялық әдістер, дидактикалық принцип, коммуникативтік дағдылар, мотивация, тірек.

Гузикова В. В.,
*доцент кафедры иностранных языков,
кандидат филологических наук, доцент
(Уральский юридический институт МВД России, Россия, г. Екатеринбург,
e-mail: guzikovav@.ru)*

Актуальность проблемно-ориентированной технологии обучения на занятиях по иностранному языку в процессе подготовки специалистов в образовательной организации системы МВД России

Аннотация. В статье затрагивается вопрос об актуальности технологии проблемного обучения на занятиях по иностранному языку в процессе подготовки специалистов неязыкового профиля. В ней рассматриваются различные способы создания конкретных проблемных ситуаций, возможности их применения при обучении различным аспектам изучаемого иностранного языка в образовательном учреждении Министерства внутренних дел России. Данная технология способствует овладению универсальными компетенциями в соответствии с Федеральным государственным образовательным стандартом высшего образования и позволяет обучающимся повысить мотивацию к изучению дисциплины «Иностранный язык». Автор акцентирует внимание как на преимуществах этого метода, так и на его недостатках.

Ключевые слова: технология проблемного обучения, проблемная ситуация, иностранный язык, инновационные методы, дидактический принцип, коммуникативные навыки, мотивация, опора.

УДК 343

Дарменов А. Д.,
*начальник Академии,
кандидат юридических наук, доцент, генерал-майор полиции
(e-mail: a.darmenov@kpa.gov.kz);*
Еспергенова Е. В.,
*старший научный сотрудник центра по исследованию проблем уголовной политики и профилактики преступности НИИ, доктор философии (PhD), подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)*

Уголовное законодательство стран ближнего зарубежья в вопросах противодействия изнасилованию и насильственным действиям сексуального характера

Аннотация. Статья посвящена изучению зарубежного опыта в вопросах противодействия уголовным правонарушениям, предусматривающим ответственность за изнасилование и насильственные действия сексуального характера. Авторы проводят сравнительный анализ законодательства стран ближнего зарубежья (Российская Федерация, Украина, Республика Беларусь, Кыргызская Республика, Туркменистан, Грузия) в вопросах ответственности за изнасилование и насильственные действия сексуального характера. Данная работа имеет актуальное значение для формирования четкого представления о существующих подходах к пониманию сущности и природы проблем, связанных с регламентацией ответственности за изнасилование и насильственные действия сексуального характера в Республике Казахстан, и способствует выработке предложений по совершенствованию действующего законодательства, регламентирующего вопросы ответственности за данные правонарушения.

Ключевые слова: зарубежный опыт, отечественное законодательство, государства, правоохранительные органы, изнасилование, насильственные действия сексуального характера, половые преступления, ответственность, потерпевшая, диспозиция статьи, квалифицирующие признаки.

В условиях процесса всемирной экономической, политической и культурной интеграции современного общества актуальным является изучение законодательного опыта зарубежных стран (в том числе уголовно-правового), что в первую очередь необходимо для совершенствования отечественного законодательства [1]. Известный французский юрист Марк Ансель писал, что изучение зарубежного права «открывает перед юристом новые горизонты, позволяет ему лучше узнать право своей страны, ибо специфические черты этого права особенно отчетливо выявляются с другими системами. Сравнение способно вооружить юриста идеями и аргументами, которые нельзя получить даже при очень хорошем знании только собственного права» [2]. В этой связи, обращение к законодательному опыту регламентации ответственности за изнасилование и насильственные действия сексуального характера, в частности разграничения данных уголовных правонарушений, в зарубежных государствах, интересно, на наш взгляд, как с научной, так и с практической точек зрения.

Так, изучение зарубежного опыта такого рода имеет актуальное значение для формирования четкого представления о существующих подходах к пониманию сущности и природы проблем, связанных с уголовно-правовым регулированием изнасилования и насильственных действий сексуального характера в Республике Казахстан, и способствует выработке предложений по совершенствованию действующего законодательства, регламентирующего вопросы ответственности за данные правонарушения. А. А. Малиновский отмечает: «Сравнительное исследование дает возможность выявить и учесть чужие ошибки и достижения при решении вопросов о преступности и наказуемости конкретных деяний, помогает понять роль и значение уголовного права как инструмента социального регулирования» [3].

В ходе исследования мы пришли к следующим выводам.

Анализ диспозиций статей, предусматривающих ответственность за изнасилование и насильственные действия сексуального характера показывает, что в большинстве стран ближнего зарубежья (России [4], Туркменистане [5], Грузии [6]) под изнасилованием понимается половое сношение с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшей либо с использованием беспомощного состояния потерпевшей. Исключением являются Республика Беларусь [7] и Кыргызская Республика [8], где при определении понятия изнасилования указывается на такой признак, как «вопреки воли потерпевшей». Кроме того, в УК Республики Беларусь в диспозиции статьи содержится формулировка «с угрозой применения насилия к женщине или ее близким». Таким образом, понятие изнасилования по УК РБ и УК КР в некоторой степени отличается от аналогичного понятия, закрепленного в УК РК. В ст. 120 УК РК такой признак, как «совершение деяния против воли потерпевшей», не выделяется [9]. При этом разъяснение данного вопроса дается в Нормативном постановлении Верховного Суда РК от 11 мая 2007 г. № 4 «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера». В нем указано, что под изнасилованием следует понимать половое сношение в естественной форме с лицом женского пола против или помимо его воли [10]. Однако хотелось бы отметить, что с точки зрения юридической техники и стремления к созданию оптимально идеальной нормы эти моменты, на наш взгляд, приоритетнее закрепить в самом законе.

Дополнительным аргументом в пользу высказанной нами позиции является то, что в инициативе 4.1 «Повышение качества законодательства» Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 г., указано, что закон должен соответствовать требованиям юридической точности и предсказуемости последствий, то есть нормы должны быть сформулированы с достаточной степенью четкости и основаны на понятных критериях, позволяющих со всей определенностью отличать правомерное поведение от противоправного, исклю-

чая возможность произвольной интерпретации положений закона [11]. Таким образом, во избежание проблем в правоприменительной практике, а также в целях реализации Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 года, считаем целесообразным дополнить диспозицию ч. 1 ст. 120 УК РК данным признаком.

В отличие от УК РК, в диспозиции ст. 166 УК Республики Беларусь «Изнасилование» предусмотрена формулировка «с угрозой применения насилия к женщине или ее близким». УК РК в свою очередь указывает на угрозу применения насилия к потерпевшей или к другим лицам. При этом в Нормативном постановлении Верховного суда РК от 11 мая 2007 г. «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера» содержатся следующие разъяснения «...под угрозой при изнасиловании либо при иных насильственных действиях сексуального характера следует понимать запугивание потерпевших с целью пресечь их сопротивление такими действиями или высказываниями, в которых выражается реальное намерение виновного применить физическое насилие к самим потерпевшим или их близким» [10]. Соответственно, мы приходим к выводу о том, что согласно диспозиции УК РК под другими лицами следует понимать близких лиц. Как было указано выше, с целью создания оптимально идеальной нормы, во избежание проблем в правоприменительной практике, а также в целях реализации Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 г. полагаем целесообразным словосочетание «к другим лицам» заменить на «к её близким лицам».

В уголовном законодательстве Украины [12] и Грузии [6] в диспозициях статей, предусматривающих ответственность за изнасилование, конкретизированы признаки деяния объективной стороны. Кроме того, в анализируемой норме УК Украины содержится формулировка «без добровольного согласия». Таким образом, фактически любой человек, вступив в интимную связь, в дальнейшем может написать заявление, что не давал на это согласия. В Республике Казахстан привлечь к ответственности за изнасилование возможно только в случае, если к потерпевшей применялось насилие или угроза его применения либо виновный воспользовался ее беспомощным состоянием.

Под насильственными действиями сексуального характера в большинстве стран ближнего зарубежья (России, Беларуси, Кыргызской Республике, Грузии) понимается мужеложство, лесбиянство или иные действия сексуального характера с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшему (потерпевшей) или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевшего (потерпевшей). При этом в УК Кыргызской Республики и Грузии в диспозициях статей, предусматривающих ответственность за насильственные действия сексуального характера, указано, что иные действия сексуального характера должны быть совершены в извращенной форме.

В Республике Туркменистан и Украине самостоятельной нормы, предусматривающей ответственность за насильственные действия сексуального характера, не содержится, при этом УК Республики Туркменистан содержит самостоятельные нормы, предусматривающие ответственность за мужеложство (ст. 135 УК РТ) и удовлетворение половой потребности в извращенных формах (ст. 136 УК РТ) [5]. Таким образом, законодатель Республики Туркменистан в двух самостоятельных нормах предусмотрел преступные деяния, которые в УК РК закреплены в одной норме, предусматривающей ответственность за насильственные действия сексуального характера (ст. 121 УК РК).

Украинский законодатель выделил отдельную норму, предусматривающую уголовную ответственность за совершение любых насильственных действий сексуального характера, не связанных с проникновением в тело другого лица, без добровольного согласия потерпевшего (ст. 153 УК «Сексуальное насилие»). Тем самым украинский законодатель разграничил сексуальное насилие и изнасилование по способу совершения действий сексуального характера.

Кроме того, необходимо отметить, что в большинстве стран постсоветского пространства (Россия, Беларусь, Кыргызская Республика, Туркменистан, Грузия) потерпевшим от изнасилования является лицо женского пола, субъектом, в свою очередь, — лицо мужского пола. Исключением является Украина. Согласно диспозиции статьи в УК Украины, предусматривающей ответственность за изнасилование, потерпевшими могут быть признаны лица как женского, так и мужского пола, субъектом рассматриваемого преступления являются лица как мужского, так и женского пола, достигшие четырнадцатилетнего возраста [12].

Что касается потерпевших от насильственных действий сексуального характера, то в соответствии с уголовным законодательством названных стран ими являются лица как женского, так и мужского пола. Субъектом данного преступления может быть лицо как мужского, так и женского пола, достигшее 14-летнего возраста. Исключением является Туркменистан, где уголовная ответственность за удовлетворение половой потребности в извращенных формах наступает с 16-летнего возраста.

Законодателю РК ввиду сложившегося менталитета и традиционного понимания гендерного подхода, в данном вопросе, на наш взгляд, следует сохранить свои позиции, то есть субъектом изнасилования должно являться лицо мужского пола, потерпевшей — лицо женского пола.

Как показал анализ квалифицирующих, особо квалифицирующих признаков и санкций рассматриваемых статей, в УК РК, Российской Федерации, Беаоруси, Кыргызской Республике, Грузии квалифицирующие, особо квалифицирующие признаки и наказание за насильственные действия сексуального характера идентичны изнасилованию.

Так, минимальная планка лишения свободы за такого рода преступления в большинстве стран ближнего зарубежья (Россия, Украина, Беларусь, Туркменистан) составляет три года лишения свободы, максимальная – десять лет лишения свободы (Туркменистан). При этом в качестве альтернативы лишению свободы в отдельных странах предусмотрено ограничение свободы (Беларусь). Однако альтернативные санкции являются нетипичными для составов изнасилования и насильственных действий сексуального характера. Как правило, санкции за такого рода деяния предусматривают только один вид наказания — лишение свободы, что на наш взгляд, соответствует принципу справедливости уголовного законодательства, поскольку по объему наказания именно лишение свободы способно исправительно воздействовать на осужденного и служить предупреждением совершения новых преступлений.

Следует отметить, что в большинстве стран постсоветского пространства простое изнасилование (в России, Беларуси, Кыргызстане, Грузии) и простые насильственные действия сексуального характера (в России, Беларуси, Кыргызстане, Туркменистане, Грузии), предусмотренные частями первыми соответствующих статей, являются преступлениями, относящимися к категории тяжких. Соответственно, освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением с потерпевшим по законодательству вышеуказанных стран невозможно. Исключение составляет законодательство Украины, согласно которому изнасилование и сексуальное насилие относится к категории преступлений средней тяжести. Однако освобождению от уголовной ответственности в связи с примирением лицо также не подлежит.

Сравнительный анализ квалифицирующих и особо квалифицирующих признаков изнасилования и насильственных действий сексуального характера свидетельствует о том, что в УК РК они в основном аналогичны признакам, предусмотренным в рассматриваемых статьях УК стран ближнего зарубежья. Исключение составляет УК Грузии, в котором в качестве квалифицирующих признаков изнасилования и насильственных действий сексуального характера предусмотрены: совершение деяния в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, и изнасилование с использованием служебного положения. Кроме того, в большинстве стран постсоветского пространства (Украина, Беларусь, Кыргызская Республика, Грузия) анализируемые статьи содержат такой квалифицирующий

признак, как изнасилование либо насильственные действия сексуального характера, совершенные повторно или лицом, ранее совершившим преступление против половой свободы.

Таким образом, проведенный анализ уголовного законодательства стран ближнего зарубежья (Российская Федерация, Украина, Беларусь, Кыргызская Республика, Туркменистан, Грузия) свидетельствует о том, что законодатель данных стран видит разницу и разграничивает изнасилование и насильственные действия сексуального характера, аналогично законодательству РК, по объекту преступления, в частности, полу потерпевшего, и субъекту преступления. При этом нужно сказать и о существовании неоднозначных законодательных подходов относительно регламентации ответственности за изнасилование и насильственные действия сексуального характера, несмотря на то, что правовые системы стран постсоветского пространства так или иначе взаимодействовали.

Список использованной литературы:

1. Еспергенова Е. В. Искусственное создание доказательств обвинения при заведомо ложном доносе по делам об изнасиловании // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2019. — № 2 — С. 16–20.
2. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права. — М., 1991. — С. 38.
3. Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. — М., 2002. — С. 367.
4. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2021 г.) // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://online.zakon.kz/document/>
5. Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 г. № 222-I (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.11.2021 г.) // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://online.zakon.kz/document/>
6. Уголовный кодекс Грузии от 22 июля 1999 г. // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/>
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.01.2022 г.) // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://online.zakon.kz/document/>
8. Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 28 октября 2021 г. № 127 // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://online.zakon.kz/document/>
9. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V ЗРК // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://adilet.zan.kz/>
10. Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 11 мая 2007 г. «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера» // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://adilet.zan.kz/>
11. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 ноября 2017 года. «О проекте Указа Президента Республики Казахстан «Об утверждении Стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 года и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан» // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://adilet.zan.kz/>
12. Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 г. № 2341-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 17.11.2021 г.) // Электронный ресурс [Режим доступа]: URL <https://online.zakon.kz/document/>

Дарменов А. Д.,
Академия бастығы,
заң ғылымдарының кандидаты, доцент, полиция генерал-майоры
(e-mail: a.darmenov@kpa.gov.kz);

Еспергенова Е. В.,
Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу
мәселелерін зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
(PhD) философия докторы, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Зорлауға және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттеріне қарсы іс-қимыл мәселелерінде таяу шет елдердің қылмыстық заңнамасы

Аннотация. Мақала зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері үшін жауаптылықты көздейтін қылмыстық құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл мәселелеріндегі шетелдік тәжірибені зерделеуге арналған. Авторлар зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері үшін жауаптылық мәселелерінде жақын шет елдердің (Ресей Федерациясы, Украина, Беларусь Республикасы, Қырғыз Республикасы, Түркменстан, Грузия) заңнамасына салыстырмалы талдау жүргізеді. Аталған жұмыстың Қазақстан Республикасында зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері үшін жауаптылықты реттеумен байланысты мәселелердің мәні мен табиғатын түсінуге тиесілі тәсілдер туралы нақты түсінікті қалыптастыру үшін маңызы зор және аталған құқық бұзушылықтар үшін жауаптылық мәселелерін реттейтін қолданыстағы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныстар дайындауға ықпал етеді.

Негізгі сөздер: шетелдік тәжірибе, отандық заңнама, мемлекет, құқық қорғау органдары, зорлау, сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттер, жыныстық қылмыстар, жауаптылық, жәбірленуші, баптың диспозициясы, саралау белгілері.

A. D. Darmenov,
Head of the Academy,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Major General of Police
(e-mail: a.darmenov@kpa.gov.kz);

Y. V. Yespergenova,
Senior Researcher, Center for research of problems of criminal policy
and crime prevention, Research Institute,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)

Criminal legislation of the CIS countries in matters of countering rape and violent acts of a sexual nature

Annotation. The article describes the international experience in the application of types of punishment and parole of prisoners. The experience of various world powers is considered. Now they practice early release, mitigation of punishment in general. International experience in the early release of criminals offers different solutions. The authors consider some of them and how they are applied or see their reflection in Kazakhstani practice. It also talks about the prospect of parole, as it is the most effective incentive for a convict to positive behavior in places of deprivation of liberty, since it is impossible to achieve correction without incentive measures. Each convict, after the sentencing and upon arrival at the place of serving the sentence, knows when he should be released from places of deprivation of liberty upon expiration of the term of punishment. At the same time, he knows not only the year, month and day, but even the hours of such a release, which is directly provided for by law. Knows the parole procedure, which allows him to be released before the end of the sentence set by the court, subject to proper behavior.

Keywords: foreign experience, domestic legislation, states, law enforcement agencies, rape, violent acts of a sexual nature, sexual crimes, responsibility, victim, disposition of the article, qualifying signs.

UDC 343.8

Z. S. Tolegen,

Candidate of Law, Acting associate professor

(Kazakh Agrotechnical University named after S. Seifullin, Nur-Sultan, e-mail: Naza_1@mail.ru);

G. S. Dzhumashev,

Postgraduate student of Yanka Kupala Grodno State University

(Library of the First President of the Republic of Kazakhstan — Elbasy, e-mail: g_djumashev@mail.ru)

Preconditions for a lenient type of punishment on parole international experience

Annotation. The article describes the international experience of the type of punishment and restraint for the early release of prisoners. The experience of various world powers is considered. Who practice early release, commutation of sentences in general. International experience with criminal early release shows different practices. Let's consider some of them, and how it is applied or sees its reflection in Kazakhstani practice. They also talk about the prospect of parole, which is the most effective incentive for a convict to positive behavior in places of detention, since it is impossible to achieve correction without encouraging measures. Every convicted person, after sentencing and arriving at the place of serving the sentence, knows when he must be released from places of imprisonment after the expiration of the sentence. At the same time, he knows not only the year, month and day, but even the hours of such release, which is directly provided for by law. Knows the procedure for parole, which allows you to be released much earlier than the end of the sentence established by the court, subject to proper behavior.

Keywords: criminal early release, code, criminal code, international experience, mitigation.

Each intricate plot process has its own idea, order of action and its second side of the coin. So from generation to generation passed on legal acts, solutions to the problem, and its institutional components.

One such situational legal measure is the criminal award measure and its early release process.

International experience with criminal early release shows different practices. Let's consider some of them, and how it is applied or sees its reflection in Kazakhstani practice.

By means of coercion it is impossible to maintain order in the correctional institution, to achieve the main goal of criminal punishment — to correct the convicted person. «Correction is such a change in a person's behavior based on positive shifts in his consciousness, life experience, skills and culture, which would ensure his law-abiding life after release. That is why the system of coercive measures cannot exist without a well-thought-out and effective system of measures to encourage convicts while serving their sentences». (Rossiyskiy Prison Zhurnal / No. 2 — 2009 — issues of parole «actual problems of conditional early release of convicts from criminal punishment») as amended and supplemented by Andrey Mayakov, acting Deputy Chairman of the Committee for Civil Rights). The prospect of parole is for a convict the most effective stimulus for positive behavior in places of deprivation of liberty, since it is impossible to achieve correction without encouraging measures. Every convicted person, after sentencing and arriving at the place of serving the sentence, knows when he must be released from places of imprisonment after the expiration of the sentence. At the same time, he knows not only the year, month and day, but even the hours of such release, which is directly provided for by law. Knows the procedure for parole, which allows you to be released much earlier than the end of the term of punishment established by the court, subject to proper behavior.

Legal basis:

International standards.

In the international standards adopted within the UN and the Council of Europe and must be observed by the participating States, there is a provision on granting convicts the opportunity to be released before the end of the sentence established by the court, which is important in the development of this institution of early release from punishment, especially in relation to vulnerable categories of prisoners. ...

Thus, the United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures [Tokyo Rules], adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990, establish fundamental objectives, including (1.1), a set of basic principles to promote the use of non-custodial measures, as well as minimum guarantees for persons to whom alternatives to imprisonment apply, obliging

In accordance with rules (1.5), Member States are obliged to develop non-custodial measures within their legal systems in order to provide other options, thereby reducing the use of imprisonment, and with a view to rationalizing criminal justice policies, taking into account the need to respect human rights, the requirements of social justice and the needs of the offender in relation to the return to normal life in society.

Rule (3.2) – The choice of a non-custodial measure is based on an assessment of established criteria with respect to both the nature and severity of the offense, as well as the personality, biography of the offender, the purpose of the sentence and the rights of the victims.

Rule (8.1) states – The Judicial Authority, having a choice of non-custodial measures at its disposal, should take into account the offender's needs in terms of his return to normal life in society, the interests of protecting the community and the interests of the victim in making its decision, which should be consulted where appropriate.

Under rule (8.2), the sentencing authorities may provide for sanctions in cases, which include (h) conditional release from custody and judicial review.

In (9.1), the Competent Authority has a wide range of post-conviction alternatives to avoid imprisonment and to assist offenders to quickly return to normal life in society.

In this part (9.2), the post-conviction provisions may include sanctions, including (c) various forms of parole; (d) shortening the time limit; Rule (9.4) Any kind of release from custody for the implementation of a non-custodial program shall be considered as early as possible.

Rule (11.2) may provide for early termination of the measure applied if it has had a beneficial effect on the offender.

Rule (12.2) states that the conditions to be met should be practical, precise and as few as possible, and should be aimed at reducing the likelihood of the offender returning to criminal activity and increasing the likelihood of the offender returning to normal life in society, taking into account the interests of the victim.

The post-conviction provisions in the listed Tokyo Rules include parole and parole programs, parole and judicial review, which are de facto forms of parole and are considered one of the most effective ways to promote the social reintegration of prisoners by ensuring their systematic and gradual return to society, which must be accompanied by adequate support from institutions responsible for assisting former prisoners during their release (for example, probation services), other social institutions, families and the public ... Parole means the early release of convicted prisoners on individual terms that must be respected during the post-release period. Parole is always accompanied by a general condition that the prisoner must refrain from unlawful behavior. However, this is far from the only condition imposed. Release can only be defined as “parole” if the prisoner may also be required to comply with additional conditions to the extent that they are appropriate and necessary for his / her successful reintegration.

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules), adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985, Rule 17.1 subparagraph c aims at avoiding the imprisonment of minors, except where when there is no other appropriate measure that would ensure the safety of the community.

Rule 19.1 The placement of a juvenile in a correctional institution should always be a last resort, applied for the minimum period necessary. This is especially true for minors who are subject to negative influences. In addition, the negative consequences associated not only with imprisonment,

but also with isolation from society, affect the minor to a greater extent than the adult, since they affect the minor at the initial stage of his development.

The purpose of Rule 19 is to limit detention in prisons in two respects: quantitative («last resort») and temporal («minimum length»). A juvenile offender should not be imprisoned unless other appropriate measures are in place. Therefore, this rule calls for that in cases where a juvenile should be placed in a correctional institution, imprisonment should be limited to the minimum necessary period and at the same time special organizational measures should be taken to support the juvenile and various types of offenders, offenses should be taken into account. and institutions.

Rule 28.1 applies to minors. Conditional release from a correctional institution is applied by the relevant authorities on the widest possible scale and at the earliest possible date.

Rule 28.2 Juveniles on parole from a correctional institution are assisted and supervised by an appropriate authority and must be supported by the community. Where circumstances permit, preference should be given to conditional release rather than forcing the young offender to serve his full sentence. If there is evidence of a satisfactory re-education process, even offenders who were deemed dangerous at the time of their admission to a correctional facility can be conditionally released, if circumstances permit. Similar to the imposition of a probationary period, such release may be conditional on the fulfillment of conditions imposed by the relevant authorities for the period specified in the decision, for example, conditions for the offender's «good behavior», participation in community activities, living in a reduced security facility, etc.

– United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (The Bangkok Rules), adopted by General Assembly resolution 65/229 of 21 December 2010, for women prisoners serving punishment, in rule 41, contains a gender-sensitive risk assessment and classification of prisoners: (a) Consider generally the lesser danger women prisoners pose to those around them, as well as the particularly adverse impact that strict security measures and increased levels of isolation can render to female prisoners; (c) Ensure that women's sentencing plans include rehabilitation programs and services that take into account their specific gender-specific needs.

Rule 46 requires prison administrations, in collaboration with parole and welfare services, local community groups and non-governmental organizations, to develop and implement comprehensive pre- and post-release reintegration programs that take into account the specific gender-specific needs of women.

In accordance with Rule 56, the relevant authorities recognize that women are at particular risk of abuse during pre-trial detention and take appropriate policy and practice measures to ensure the safety of women during this period.

Rule 57 provides that legal systems of member states develop gender-sensitive options for replacing the criminal sentence of imprisonment with other forms of correction, and alternatives to pre-trial detention and punishment by court, taking into account the history of victimization. many women offenders and their care responsibilities.

Rule 58 provides that, as appropriate and possible, alternatives to women who have committed offenses, such as measures to replace the criminal sentence of imprisonment with other forms of remedial action, and alternatives to pre-trial detention and imposition of verdict by the court.

Rule 61 provides that courts, when sentencing women offenders, have the right to take into account extenuating circumstances such as the absence of a criminal record and the relatively harmless nature and nature of the wrongful act, taking into account the women's caregiving responsibilities and their usual behavior, and action is taken to improve the implementation of gender-sensitive, stress-sensitive, women-only drug and substance abuse treatment programs in communities and women's access to such treatment in order to prevent crime, and to replace the criminal sentence of imprisonment with other forms of correctional impact and development of alternatives to court sentencing.

Rule 63 – When deciding on parole, the care responsibilities of women prisoners are taken into account, as well as their special needs related to social reintegration.

Rule 64 – As far as possible and appropriate, preference shall be given to the non-custodial punishment of pregnant women and women with dependent children, with the issue of imposition of a custodial sentence being considered if the crime is serious or violent or if a woman poses a constant danger to society, taking into account the best interests of the child or children and the organization of appropriate care for such children.

Legislation of the Republic of Kazakhstan.

Criminal Code of the Republic of Kazakhstan:

Article 72. Conditional early release from serving a sentence provides for conditionally early release from serving a sentence of persons serving a restriction of liberty or imprisonment, after the actual serving of the terms specified in parts three, four and five of this article, if the court recognizes that for its correction it does not need full serving of the assigned punishment, in case of full compensation for the damage caused by the crime, and the absence of any malicious violations of the established procedure and serving the sentence, with the establishment of probationary control during the remaining unserved part of the sentence by the court according to the rules of part two article 44 of the Criminal Code. At the same time, the terms of the convicted person's actual serving of the sentence have been established, giving rise to conditional early release, depending on the category of the severity of the crime committed.

At the same time, this article of the criminal law provides for the vulnerable categories of those sentenced to imprisonment for reduced terms of actual serving of the sentence for the application of parole.

It should be noted that parole can be applied to pregnant women, women with young children, men raising young children alone, women aged fifty-eight and over, men aged sixty-three and over the years, invalids of the first or second group after the actual departure:

- not less than one fourth of the sentence imposed by the court for a crime of little or medium gravity;

- at least one third of the sentence imposed by the court for a serious crime;

- not less than half of the term of punishment imposed by the court for an especially grave crime not associated with encroachment on human life, as well as if the previously applied parole was canceled on the grounds provided for in paragraphs 1) and 2) of part seven of this article;

- not less than two-thirds of the sentence imposed by the court for an especially grave crime involving encroachment on human life, or crimes provided for in paragraphs 3) and 5) of part three of Article 120 and paragraphs 3) and 5) of part three of Article 121 of this Code, and also if the previously applied conditional early release was canceled on the grounds provided for in paragraph 3) of part seven of this article;

- not less than one fourth of the term of punishment assigned for a grave crime, or not less than one third of the term of punishment assigned for an especially grave crime, if the convicted person fulfills all the conditions of the procedural agreement.

The term of imprisonment actually served by the convicted person cannot be less than six months.

A person serving a life imprisonment imposed by the court may be released on parole if the court recognizes that he does not need to continue serving this punishment and has actually served at least twenty-five years of imprisonment. If a person serving a life imprisonment appointed by the court has fulfilled all the conditions of the procedural agreement, he may be released on parole after actually serving at least fifteen years of imprisonment.

Article 73. Replacing the unserved part of the punishment with a more lenient type of punishment or reducing the term of the imposed punishment provides that a person serving imprisonment for crimes of minor, medium gravity or serious crimes, in the event of full compensation for the

damage caused by the crime, or the absence of malicious violations of the established order of serving the sentence, the remaining unserved part of the sentence may be replaced by the court with a milder type of punishment.

At the same time, the terms of the unserved part of the punishment have been established, which allow, depending on the category of the crime, to make a replacement.

Also, the law allows, when replacing the unserved part of the sentence, the court choose a fine at the rate of one monthly calculation index for four days of imprisonment or restriction of liberty at the rate of one day of restriction of liberty for one day of imprisonment. The condition for replacing with a fine is full compensation for the damage caused by the crime.

Thus, a person serving imprisonment for crimes of minor, medium gravity, grave or especially grave crimes, if during the period of serving the sentence, he contributed to the disclosure and investigation of crimes committed by a criminal group, or fulfilled all the conditions of the procedural agreement, the remaining unserved part punishment may be reduced by a court of no more than half.

Therefore, from the above, we see that the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan provides for early release.

Төлеген З. С.,
заң ғылымдарының кандидаты
(*С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.,*
e-mail: Naza_1@mail.ru);

Джумашев Г. С.,
Янка Купала атындағы Гродно мемлекеттік университетінің аспиранты
(*Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті — Елбасы кітапханасы,*
Нұр-Сұлтан қ., e-mail: g_djumashev@mail.ru)

Халықаралық тәжірибе бойынша жазаның жеңіл түрінің алғы шарттары

Аннотация. Мақалада жазасын өтеушілерді мерзімінен бұрын босату үшін жазалау мен шектеу түрінің халықаралық тәжірибесі сипатталған. Әр түрлі әлемдік державалардың тәжірибесі қарастырылады. Жалпы жазаны мерзімінен бұрын босатуды, жазаны жеңілдетуді кім қолданады. Қылмыстық мерзімінен бұрын босатудың халықаралық тәжірибесі әртүрлі тәжірибелерді көрсетеді. Олардың кейбіреулерін және оның қазақстандық тәжірибеде қалай қолданылатынын немесе оның көрінісін қарастырайық. Олар сотталушыны қамау орындарында оң мінез-құлыққа итермелейтін ең тиімді ынталандыру болып табылатын шартты түрде мерзімінен бұрын босату перспективасы туралы айтады, өйткені көтермелеу шараларынсыз түзетуге қол жеткізу мүмкін емес. Әрбір сотталған адам, үкім шығарғаннан кейін және жазасын өтейтін жергекелгеннен кейін, жаза-мерзімія якталғаннан кейін бас бостандығынан айыру орындарынан қашан босатылуы керектігін біледі. Сонымен бірге, ол заңмен тікелей қарастырылған жыл, ай мен күнді ғана емес, сонымен қатар осындай босату сағаттарын да біледі. Шартты түрде босату тәртібін біледі, бұл сотта белгіленген тәртіптегі жаза мерзімінен әлдеқайда ертерек босатылуға мүмкіндік береді, өзін-өзі ұстайалады.

Негізгі сөздер: қылмыстық мерзімінен бұрын босату, кодекс, қылмыстық кодекс, халықаралық тәжірибе, жеңілдету.

Төлеген З. С.,
кандидат юридических наук
(Казахский агротехнический университет имени С. Сейфуллина, г. Нур-Султан,
e-mail: Naza_1@mail.ru);

Джумашев Г. С.,
аспирант Гродненского государственного университета имени Янки Купалы
(Библиотека Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы,
г. Нур-Султан, e-mail: g_dzumashev@mail.ru)

Предпосылки для применения условно-досрочного освобождения в соответствии с международным опытом

Аннотация. В статье описан международный опыт применения видов наказания и условно-досрочного освобождения заключенных. Рассмотрен опыт различных мировых держав. Сейчас практикуют досрочное освобождение, смягчение наказания в целом. Международный опыт досрочного освобождения преступников предлагает разные решения. Авторы рассматривают некоторые из них и то, как они применяются или видят свое отражение в казахстанской практике. Также говорится о перспективе условно-досрочного освобождения, так как оно является наиболее эффективным стимулом для осужденного к позитивному поведению в местах лишения свободы, поскольку без поощрительных мер добиться исправления невозможно. Каждый осужденный после вынесения приговора и по прибытии к месту отбывания наказания знает, когда он должен быть освобожден из мест лишения свободы по истечении срока наказания. При этом он знает не только год, месяц и день, но даже часы такого освобождения, что прямо предусмотрено законом. Знает процедуру условно-досрочного освобождения, которая позволяет освободить его раньше окончания срока наказания, установленного судом, при условии надлежащего поведения.

Ключевые слова: досрочное освобождение от уголовного преследования, кодекс, уголовный кодекс, международный опыт, смягчение наказания.

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ
ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

УДК 873.01

Абдульдинов Р. О.,
магистрант факультета послевузовского образования,
подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: rina-leo2008@mail.ru);

Ханов Т. А.,
директор НИИ экономических и правовых исследований,
доктор юридических наук, профессор
(Карагандинский университет Казпотребсоюза,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: thanov@mail.ru)

Итеративность отдельных новел
уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан

Аннотация. В статье раскрываются разногласия и противоречия между отдельными нормативными правовыми нормами действующего уголовно-процессуального законодательства, регулируемыми одни и те же или смежные правоотношения, а также между компетенцией начальника органа дознания и прокурора. Проанализированы ч. 2 п. 2 ст. 528 главы 55 и ч. 4 ст. 189 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан. Авторами обнаружена итеративность в части компетенции начальника органа дознания, касающейся возврата уголовного дела для производства дознания в случае отказа в выражении согласия с протоколом уголовного проступка и назначения формы досудебного расследования — дознания по делам об уголовных проступках. Обозначена вытекающая из этого проблематика, связанная с расследованием уголовных проступков, особенно в электронном формате, и предложены пути решения.

Ключевые слова: уголовный проступок, протокольная форма, уголовно-процессуальное законодательство, дознание, начальник органа дознания, досудебное расследование, подготовка материалов.

Порядок уголовного судопроизводства на территории Республики Казахстан в сфере правоприменительной деятельности органов, ведущих уголовный процесс, как предусмотрено ст. 1 УПК РК, определяется Конституцией, конституционными законами, Уголовно-процессуальным кодексом, основанным на Конституции и общепризнанных принципах и нормах международного права.

Однако Конституция, конституционные законы, уголовный и уголовно-процессуальный кодексы, как и любые другие нормативно-правовые акты, не идеальны. Это не законы природы, нарушить которые не по силам человеку. Законодательные акты не могут быть категорически основательными, потому что юридические нормы устанавливают определенные правила, которые разрабатывают государственные органы и лица, обсуждают ученые и принимают депутаты. Все они люди, а людям свойственно ошибаться, каких бы высот они не достигали. Поэтому и принимаемые людьми нормативно-правовые акты несовершенны, имеют существенные пробелы и упущения. Особенно такие недоработки происходят в периоды модернизации и реформирования правовой системы. В погоне за получением быстрого результата, без проведения серьезного анализа и всестороннего научного исследования, разработчики внедряют чуждые национальному законодательству механизмы, которые нередко вызы-

вают обратный эффект или являются нежизнеспособными. Хотя в основе введения любых новел лежат благие цели и общечеловеческие ценности.

В Республике Казахстан продолжается реформа уголовного правосудия. Основным её посылом является приведение системы уголовного судопроизводства в соответствие с международными стандартами, обеспечение и защита конституционных прав и свобод граждан. Во исполнение данного концептуального положения была разработана и принята новая редакция Уголовно-процессуального кодекса 2014 г. [1]. Одним из приоритетов совершенствования процедурного механизма провозглашено упрощение досудебного производства и повышение экономичности уголовного процесса [2, 242]; [3, 320].

Одной из новелл уголовно-процессуального законодательства является введение протокольной формы досудебного расследования. Отметим, что данная форма существовала еще в советском уголовном процессе, имела сторонников и противников и была подробно изучена, в том числе на монографическом уровне [4]; [5]; [6]. Отдельные моменты, связанные со становлением и развитием протокольной формы досудебного расследования, уже рассмотрены ранее казахстанскими [7]; [8] и зарубежными авторами [9]; [10]; [11]. Поэтому нет необходимости в их повторном изложении. Нам хотелось бы остановиться на отдельных проблемах, связанных с применением института протокольной формы досудебного расследования, с использованием правового анализа и сравнительно-правового методов научного исследования.

Проведенный в ходе исследования анализ механизма правового регулирования данного института выявил ряд упущений, допущенных в редакции отдельных норм главы 55 «Особенности производства по делам об уголовных проступках». Так, согласно ч. 2 п. 2 ст. 528 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан «лицо, осуществляющее досудебное расследование, после предъявления подозреваемому для ознакомления протокола об уголовном проступке и материалов дела, направляет уголовное дело начальнику органа дознания. Начальник органа дознания, в свою очередь, изучив протокол и приложенные к нему материалы, либо согласовывает протокол об уголовном проступке и направляет уголовное дело прокурору, либо отказывает в согласовании протокола и *«возвращает»* уголовное дело для производства дознания».

Согласно п. 3 этой же статьи прокурор, изучив уголовное дело, выполняет аналогичные действия. В случае согласия с принятым органом уголовного преследования решением он утверждает протокол об уголовном проступке и направляет уголовное дело в суд. В противном случае отказывает в утверждении протокола и прекращает уголовное дело либо уголовное преследование в полном объеме или в части и возвращает уголовное дело для производства дознания либо предварительного следствия.

Уголовно-процессуальный кодекс устанавливает порядок уголовного судопроизводства, единый и обязательный по всем уголовным делам как для судов и органов прокуратуры, так и органов досудебного расследования. Регламентируя деятельность указанных органов, осуществляющих уголовное судопроизводство, уголовно-процессуальные нормы определяют их компетенцию (права и обязанности), без исполнения которых невозможна реализация процессуальных правоотношений [12, 58]. Вместе с тем, содержание текста правовой нормы должно отражать сущность производимых действий, поскольку от ясности регламентации установленного порядка правоотношений зависит успех не только раскрытия совершенного противоправного деяния, но и правильного применения уголовного закона.

В этой связи хотелось бы обратить внимание на неверное использование термина *«возвращает»* применительно к компетенции начальника органа дознания относительно уголовного дела, по которому должно назначаться производство дознания, поскольку ранее производилось расследование в протокольной форме.

Кстати, о правильности данной позиции свидетельствует содержание ч. 4 и 5 ст. 189 УПК РК, в которой отражена компетенция начальника органа дознания относительно изме-

нения формы расследования. Так, при неисполнимости обеспечения полноты и всесторонности установления подлежащих доказыванию по делу обстоятельств в определенные законом сроки начальник органа дознания обязан по делам об уголовных проступках **«назначить»** дознание либо предварительное следствие. Также при невозможности в установленный законом срок обеспечить достаточность и полноту исследования обстоятельств дела начальник органа дознания вправе назначить производство предварительного следствия.

Сравнительный анализ приведенных уголовно-процессуальных норм показывает наличие итеративности п. 2 ч. 2 ст. 528 УПК РК и п. 3 этой же статьи относительно «возврата уголовного дела для производства дознания». Как мы уже выяснили, в данном случае должна назначаться иная форма досудебного расследования — дознание по делам об уголовных проступках.

При этом, если в положении ч. 3 ст. 528 УПК РК имеется логический смысл в решении прокурора «о возвращении уголовного дела для производства дознания либо предварительного следствия» в случае отказа в утверждении протокола об уголовном проступке, то п. 2 ч. 2 ст. 528 УПК — «возвращает материалы уголовного дела для производства дознания» — идёт вразрез со здравым смыслом, поскольку начальник органа дознания возвращает материалы уголовного дела в свой же орган дознания, то есть самому себе. Да и какая имеется необходимость в возврате протокола об уголовном проступке с приложенными к нему материалами для производства дознания, если начальник органа дознания наделен компетенцией назначения дознания либо предварительного следствия в порядке ч. ч. 4 и 5 ст. 189 УПК РК?!

Практическая значимость в изменении указанной редакции подтверждается статистическими данными Департамента полиции Карагандинской области и Департамента полиции на транспорте (отчёт 1Е «О работе органов уголовного преследования»). Так, что касается возвращения для производства дознания уголовных дел протокольной формы компетенцией начальника органа дознания, то в 2020 г. ДП Карагандинский области из 313 уголовных дел, направленных на согласование в порядке п. 2 ч. 2 ст. 526 УПК РК, принято всего 5 решений об отказе в согласовании протокола об уголовном проступке и возврате материалов, а за 9 месяцев 2021 г. из 339 дел — 3 аналогичных решения. В ДП на транспорте за 9 месяцев 2021 г. из 339 уголовных дел, направленных на согласование в порядке п. 2 ч. 2 ст. 526 УПК РК принято всего 4 решения об отказе в согласовании протокола об уголовном проступке и возврате материалов.

Для сравнения: в 2020 г. в ДП Карагандинской области в порядке п. 3 ч. 6 ст. 529 возвращено судом в органы уголовного преследования 10 уголовных проступков (в 2020 г. уголовные дела по уголовным проступкам направлялись напрямую в суд, а не через прокурора). За 9 месяцев 2021 г. надзирающим прокурором было возвращено 101 уголовное дело протокольной формы для производства дознания. ДП на транспорте за 9 месяцев 2021 года надзирающим прокурором возвращено 14 уголовных дел протокольной формы для производства дознания.

Возникают препятствия и в случаях расследования уголовных проступков в электронном формате. Проблема заключается в том, что составленный в электронном формате протокол об уголовном проступке в рамках протокольной формы досудебного расследования, как и другие электронные документы, после подписания электронно-цифровой подписью сохраняется автоматически и не подлежит исправлению.

Основная масса дознавателей, составляющих протоколы об уголовном проступке, — это сотрудники оперативных служб или административной полиции, для которых функция расследования не является основной, поэтому ими нередко допускаются неточности и технические ошибки. Заполняя в электронном формате протокол о совершенном уголовном проступке и внося сведения в Единый реестр досудебных расследований (ЕРДР), они не всегда соблюдают правила, установленные уголовно-процессуальным законодательством. При этом

сами собранные в ходе расследования материалы уголовного дела могут быть вполне допустимыми для направления уголовного дела в суд. Однако при проверке материалов протокольного производства начальник органа дознания (заместитель по следственной работе) выявляет ошибки, допущенные сотрудником при заполнении протокола об уголовном проступке в электронном формате, но он не может внести коррективы, поскольку не наделен такими полномочиями. Для внесения исправлений в протокол об уголовном проступке, составленный в электронном формате, требуется обращение в органы правовой статистики при Генеральной прокуратуре с ходатайством о необходимости внесения соответствующих изменений. Поэтому в большинстве случаев материалы возвращаются для производства дознания либо уголовные дела прекращаются производством по различным основаниям. Такой подход приводит к затягиванию сроков расследования и волоките, а в большинстве случаев влечёт освобождение от ответственности виновных лиц. При этом вся проведенная сотрудниками оперативных служб и административной полиции работа по выявлению, раскрытию и расследованию уголовных проступков, образно говоря, «уходит в корзину».

В этой связи для недопущения таких фактов было бы целесообразно наделить начальника органа дознания полномочиями по составлению нового протокола об уголовном проступке в случае обнаружения им ошибок, допущенных в ходе заполнения протокола, в том числе в электронном формате.

Таким образом, проведенное исследование показывает, что содержание п. 2 ч 2 ст. 528 УПК РК имеет определенную итеративность по отношению к ч. 3 этой же нормы и дублирует, в несколько искаженном виде, положения ч. 4 ст. 189 УПК РК. При этом компетенция начальника органа дознания несколько ограничена в принятии решений по поступившим протоколам об уголовном проступке. Такой подход не соответствует требованиям, предъявляемым к производству, осуществляемому в протокольной форме, по уголовным правонарушениям, не представляющим особой сложности.

В целях обеспечения правильного применения законодательства, снижения числа решений о прекращении уголовных дел по уголовным проступкам, влекущих уход виновных лиц от ответственности, предотвращения волокиты и препятствий для оперативного и быстрого разрешения уголовных дел по уголовным проступкам предлагается внести изменения в ст. 528 УПК РК, изложив диспозицию п. 2 ч. 2 в следующей редакции: «отказывает в согласовании протокола и назначает производство дознания либо предварительного следствия». Также целесообразно дополнить ч. 2 п. 3, изложив его в следующей редакции: «составляет новый протокол об уголовном проступке, без изменения формы досудебного расследования, и направляет уголовное дело прокурору».

Список использованной литературы:

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. [Электронный ресурс] Режим доступа <http://ис.параграф//online.zakon.kz>
2. Ханов Т. А. Упрощение досудебного производства — форма дифференциации уголовного процесса // Актуальные проблемы уголовного процесса и криминалистики: Мат-лы III Международной научно-практической конференции. ФГБОУ ВПО «Волгоградский государственный университет». — Волгоград, 2012. — С. 242–249.
3. Ахпанов А. Н. О процессуальной форме досудебного производства по уголовным делам в Республике Казахстан // Союз криминалистов и криминологов. — 2014. — № 3–4. — С. 320–323.
4. Чуркин А. В. Проблемы совершенствования досудебной подготовки материалов в протокольной форме: Дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1993.
5. Юрченко Л. В. Протокольная форма досудебной подготовки материалов — вид уголовно-процессуальной деятельности органов дознания // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2002. — № 17. — С. 41–46.

6. Никифорова Ю. Л. Новое — хорошо забытое старое: советская протокольная форма как перспективная модель суммарного производства по уголовным делам // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. — 2016. — № 3 (35). — С. 174–179.

7. Абдулдинов Р. О., Ханов Т. А. Генезис протокольной формы досудебного расследования в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан // Российско-азиатский правовой журнал. — 2021. — № 2. — С. 32–37.

8. Прокопова А. А. Протокольная форма досудебной подготовки материалов как возможная модель ускоренного производства (с учетом опыта Республики Казахстан) // Вестник Уфимского юридического института МВД России. — 2019. — № 2 (84). — С. 55–63.

9. Ковалев О. Г. Протокольная форма досудебной подготовки материалов: предпосылки возникновения и перспективы развития с учетом действующего законодательства // Администратор суда. — 2018. — № 2. — С. 26–30.

10. Гаврилов Б. Я. Протокольная форма досудебного производства — генезис, современное состояние, перспективы развития // Вестник экономической безопасности. — 2016. — № 5. — С. 12–18.

11. Скрипченкова О. В. Протокольная форма досудебной подготовки материалов: историко-сравнительный анализ // Образование. Наука. Научные кадры. 2015. — № 1. — С. 111–115.

12. Петухов Е. Н., Ханов Т. А. Уголовно-процессуальные обязанности как гарантии осуществления уголовно-процессуальных прав // Правовая мысль в образовании, науке и практике. — 2017. — № 2 (6). — С. 57–60.

Абдулдинов Р. О.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты,
полиция подполковнигі*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: rina-leo2008@mail.ru);*

Ханов Т. А.,

*экономикалық және құқықтық зерттеулер ғылыми-зерттеу институтының директоры,
заң ғылымдарының докторы, профессор*

*(Қарағанды Қазтұтынуодағы университеті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы, e-mail: thanov@mail.ru)*

Кейбір қысқа әңгімелердің итеративті аспектілері Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу заңнамасы

Аннотация. Осы зерттеудің мақсаты — белгілі бір немесе сабақтас құқықтық қатынастарды реттейтін қолданыстағы қылмыстық іс жүргізу заңнамасының жекелеген нормативтік құқықтық нормалары арасындағы, сондай-ақ анықтау органы бастығы мен прокурордың құзыреті арасындағы келіспеушіліктер мен қайшылықтарды ашу. 55-тараудың 528-бабының 2-тармағы 2-бөлігінің және 4-бөлігінің талдаулары 2015 жылы күшіне енген Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 189-ында авторлар қылмыстық теріс қылық хаттамасымен келісім білдіруден бас тартқан және қылмыстық теріс қылықтар туралы істер бойынша сотқа дейінгі тергеу-анықтау нысанын тағайындаудан бас тартқан жағдайда анықтау органы бастығының қылмыстық істі анықтау үшін қайтаруға қатысты құзыреті бөлігінде итеративтілікті анықтады. Қылмыстық теріс қылықтарды тергеумен байланысты, әсіресе электрондық форматта осыған байланысты проблемалар белгіленіп, шешу жолдары ұсынылды.

Негізгі сөздер: қылмыстық құқық бұзушылық, хаттамалық нысан, қылмыстық іс жүргізу заңнамасы, анықтау, анықтау органының басшысы, сотқа дейінгі тергеу, материалдар дайындау.

R. O. Abduldinov,
graduate student at the Faculty of Postgraduate Education,
Master candidate, Police lieutenant colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: rina-leo2008@mail.ru);

T. A. Khanov,
Director of the Research Institute of Economic and Legal Research,
Doctor of Law, Professor
(Karaganda University of Kazpotrebsoyuz, Karaganda,
Republic of Kazakhstan, e-mail: thanov@mail.ru)

Iterative aspects of some novelties of the criminal procedure legislation of the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article reveals the differences and contradictions between individual normative legal norms of the current criminal procedure legislation regulating the same or related legal relations, as well as between the competence of the head of the body of inquiry and the prosecutor. Analyzed Part 2, paragraph 2 of Article 528 of Chapter 55 and part 4 of Article 189 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan, put into effect in 2015, the authors found an iteration in terms of the competence of the head of the body of inquiry concerning the return of a criminal case for an inquiry in case of refusal to express consent to the protocol of criminal misconduct and the appointment of a form of pre-trial investigation - inquiry in cases of criminal misconduct. The resulting problems related to the investigation of criminal offenses, especially in electronic format, are identified and solutions are proposed.

Keywords: criminal offense, protocol form, criminal procedure legislation, inquiry, head of the body of inquiry, pre-trial investigation, preparation of materials.

УДК 343.24

Абишева А. К.,
докторант, майор полиции
(Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: aliya-judo@mail.ru)

Дополнительные наказания за половые преступления в отношении несовершеннолетних

Аннотация. 2022 год в Казахстане объявлен Годом детей. Однако защита маленьких граждан от преступного посягательства должна быть приоритетным направлением в политике любого государства на постоянной основе. В этой связи необходимо непрерывное совершенствование отечественного законодательства, в том числе и уголовно-правового. Несмотря на то, что уголовный закон страны содержит суровые наказания за сексуальные посягательства в отношении несовершеннолетних, механизм исполнения мер государственного принуждения, в частности, реализации дополнительных его видов, полагаем, требует пересмотра. В статье рассмотрены наказания, назначаемые осужденным за указанные деяния наряду с основными. Автор предлагает криминализовать новую норму для обеспечения всесторонней защиты интересов ребенка.

Ключевые слова: преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних, наказание, дополнительные наказания, конфискация имущества, осужденный, запрет занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, лишение родительских прав, несовершеннолетние.

Преступления против половой неприкосновенности детей — одни из самых тяжких деяний, предусмотренных в отечественном уголовном законе. Несмотря на то, что «несовершеннолетние, в целом, представляют меньшую по численности категорию, в связи с чем насильственная половая преступность, безусловно, по численности уступает преступности

взрослых лиц...» [1], количество только зарегистрированных преступлений сексуального характера в отношении лиц, не достигших 18-летнего возраста, в 2021 г. составило, по данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Республики Казахстан более 900 случаев, осуждены более 330 виновных лиц [2].

Назначение любого наказания должно соответствовать его основным целям, к которым относятся: восстановление социальной справедливости, исправление осужденного, общая и частная превенция. Так как наказание является мерой государственного принуждения, назначаемой судом, оно имеет обязательное свойство в виде кары, однако не преследует цели причинения физических страданий и унижения достоинства человека [3]. При этом само наказание выступает в виде лишения или ограничения определенных прав и свобод осужденного, и его виды, предусмотренные ст. 40 Уголовного кодекса Республики Казахстан (далее — УК РК), различаются именно своим содержанием.

За преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних предусмотрены такие основные наказания, как ограничение и лишение свободы. Наряду с основными наказаниями в нормах статей рассматриваемой категории отечественный уголовный закон предусматривает назначение и дополнительных наказаний — пожизненный запрет занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, и в некоторых случаях — конфискацию имущества [3]. Исходя из изложенного, необходимо определить, что дополнительные наказания — это такие виды мер государственного принуждения, которые носят вспомогательный характер по отношению к основному наказанию и не могут назначаться самостоятельно [4]. И присоединение их к основным обосновано при совершении наиболее тяжких преступлений и в случаях, указанных в законе. Вместе с тем, они не должны быть более строгими, чем основное, иначе не действует сам принцип сочетания основных и дополнительных наказаний [4].

Перечень преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних был расширен законом «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу реализации отдельных положений Послания Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 года «Казахстан в новой реальности: время действий» ст. 134 (вовлечение несовершеннолетнего в занятие проституцией), ст. 144 (вовлечение несовершеннолетних в изготовление продукции эротического содержания), частями второй и третьей ст. 312 (изготовление и оборот материалов или предметов с порнографическими изображениями несовершеннолетних либо их привлечение для участия в зрелищных мероприятиях порнографического характера) [5]. И хотя все деяния, предусмотренные п. 42 ст. 3 УК РК, содержат в санкции назначение дополнительного наказания в виде пожизненного запрета занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, только эти три состава наряду с вышеуказанным предусматривают и назначение дополнительной меры в виде конфискации имущества.

Конфискация имущества состоит в принудительном безвозмездном изъятии и обращении в собственность государства имущества, находящегося в собственности осужденного, добытого преступным путем либо приобретенного на средства, добытые преступным путем, а также имущества, являющегося орудием или средством совершения уголовного правонарушения [3]. Если в УК РК 1997 г., этот вид наказания применялся в свете политики борьбы с коррупцией и имущественными преступлениями, то на сегодня конфискация имущества (как видно из норм, предусматривающих ее) является усилителем кары в отношении виновного и в половых преступлениях. Бремя назначенной меры направлено не только против виновного (потому что он отбывает наказание в учреждении уголовно-исполнительной системы, содержание в котором происходит за счет государства), а прежде всего против его близких родственников, семьи. Учитывая этот факт, законодатель в Уголовно-исполнительном кодексе РК установил перечень имущества, не подлежащего конфискации по приговору суда, необходи-

мого для осужденного и лиц, находящихся на его иждивении, принадлежащего ему на праве собственности. В перечень входят: единственное жилье виновного и его семьи, предметы домашней обстановки, одежда (за исключением меховых изделий и других имеющих материальную ценность предметов), продукты питания и др. [6].

Следующим дополнительным наказанием, предусмотренным в УК РК, является лишение права занимать определенную должность или заниматься определенной деятельностью. Действующий УК РК регламентирует его назначение исключительно в качестве дополнительного (в отличие от ранее действовавшего уголовного закона 1997 г., который допускал применение назначения данного наказания в качестве как основного, так и дополнительного). При назначении данного вида наказания суд в резолютивной части приговора должен конкретно указать должность или вид деятельности, в отношении которого налагается запрет [7].

Что касается половых преступлений против детей, то назначение пожизненного запрета занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, является обязательным наряду с лишением свободы во всех восьми составах.

Примечательно, что в случае, если к моменту вынесения приговора подсудимый не занимал должности педагога, тренера или иной должности, связанной с несовершеннолетними и связанной совершенным преступлением, это не должно быть препятствием для применения рассматриваемого вида дополнительной меры государственного принуждения. Это превентивный инструмент для и удержания лица, от повторного совершения правонарушения (благодаря тому, что ограничивается ему доступ к выполнению работ, связанных с детьми).

Приговор суда, о пожизненном запрете занимать педагогические должности и должности, связанные с работой с несовершеннолетними, вступивший в законную силу, исполняется организациями независимо от форм собственности в порядке, утвержденном уполномоченным органом в сфере образования [6]. Под такими организациями понимаются «дошкольные организации, организации среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего), технического и профессионального образования, послесреднего образования, высшего образования, высшего и послевузовского образования, специализированные организации образования, специальные организации образования, организации образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, организации дополнительного образования для детей, организации дополнительного образования для взрослых» [8]. Например, в случае получения такой копии приговора суда, а также при сокрытии педагогическим работником сведений о лишении данного права, руководитель организации образования в течение одного календарного дня должен освободить работника и информировать о случившемся органы внутренних дел и местные исполнительные органы в области образования [9].

Тщательно изучив характер половых преступных посягательств, совершаемых родителями, опекунами и попечителями в отношении своих детей, автор предлагает возобновить практику применения дополнительного наказания, предусмотренного п. 2 ч. 4 ст. 21 УК КазССР (1959 г.), заключающегося в пожизненном лишении родительских прав, прав опекуинства и попечительства, ограничении права общения с потерпевшими, совместного проживания лица, совершившего преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних, в семье с потерпевшими, исключении их совместного проживания в дальнейшем.

При этом необходимо определить, что лишение родительских прав не освобождает родителей от обязанности содержать своего ребенка, которая прекращается с его усыновлением. Вместе с тем, ребенок, в отношении которого родители лишены родительских прав, сохраняет право собственности на жилище и право пользования им, а также другие имущественные права, в том числе право на получение наследства [10].

Предлагаемая мера, безусловно, требует налаженного алгоритма и механизма ее реализации единообразно на всей территории страны и судами единогласно. Действующая редакция Кодекса о браке (супружестве) и семье предусматривает такую возможность лишь по за-

явлению одного из родителей или других законных представителей ребенка, органов или организаций, на которые возложены обязанности по охране прав несовершеннолетних детей, а также по иску прокурора [10]. Отслеживание лишения родительских прав виновных не всегда представляется возможным, так как зачастую суд после вынесения обвинительного приговора рассылает копии о его вступлении в законную силу лишь определенному кругу лиц – осужденному, органу исполняющего наказание, и прокурору. Указанные факты были обнаружены автором в ходе изучения эмпирических данных: 74 архивных копий приговоров специализированных межрайонных судов по уголовным делам гг. Нур-Султан, Караганда и Костанай [11] в отношении осужденных, за половые преступления против своих детей. Этот пробел вызван отсутствием регламентации в информировании уполномоченных органов для представления заявления о лишении родительских прав. Тем самым органы, на которых возложены обязанности по охране прав несовершеннолетних детей, зачастую не проинформированы о решении суда. В этой связи возникает необходимость обеспечения защиты прав на перспективу ребенка, поэтому полагаем введение дополнительного наказания в виде пожизненного лишения родительских прав весьма обоснованным.

Предлагаемое автором положение позволит исключить дополнительное возбуждение гражданского судопроизводства, в большинстве случаев, не применяемое на практике. При этом контроль над исполнением указанного наказания не обязателен, соответственно не требуется дополнительных сил и средств со стороны органов, исполняющих наказания. При возникновении имущественных и иных споров орган, на которого возложена функция вынесения решения, будет руководствоваться приговором или постановлением суда, ранее вступившего в законную силу в отношении виновного.

Исходя из вышеизложенного, автор предлагает:

1) ч. 3 ст. 40 УК РК дополнить:

«2-1) лишение родительских прав»;

2) включить в УК РК ст. 49-1 «Лишение родительских прав» и изложить ее в следующей редакции:

«1. Лишение родительских прав состоит в прекращении всех прав, основанных на факте родства с детьми и получения дальнейшего содержания от них, а также предусмотренных льгот и денежных вознаграждений, назначаемых для граждан, имеющих детей.

2. Лишение родительских прав назначается в качестве дополнительного наказания при осуждении за совершение преступлений против половой неприкосновенности, предусмотренных в п. 42 ст. 3 Уголовного кодекса Республики Казахстан, в отношении своего ребенка и состоит в пожизненном лишении лица родительских прав в отношении потерпевшего.

3. Пожизненное лишение родительских прав не освобождает лицо от обязанности содержания своего ребенка и других обязанностей, предусмотренных законом».

Список использованной литературы:

1. Жолжаксынов Ж. Б. Насильственные преступления: системный анализ уголовно-правовых и криминологических аспектов: Монография. — Караганда: Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, 2019. — 243 с.

2. Сведения Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан // <https://qamqor.gov.kz/>.

3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. // [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/> (дата обращения: 20.01.2022)

4. Рахметов С. М., Кулмуханбетова Б. А. Наказание: понятие, цели, виды, порядок и назначение: Учеб.пос. — Алматы: Жеті Жарғы, 1999. — 120 с.

5. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросу реализации отдельных положений Послания Главы государства народу Казахстана от 1 сентября 2020 г. «Казахстан в новой реальности: время действий»: Закон Республики Казахстан

от 30 декабря 2020 г. № 393-VI ЗРК. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/> (дата обращения: 20.01.2022).

6. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 г. // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz>. (дата обращения: 20.01.2022).

7. О некоторых вопросах назначения уголовного наказания: Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан от 25 июня 2015 г. № 4. // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz>. (дата обращения: 20.01.2022).

8. Об образовании: Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 г. № 319-III // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz>. (дата обращения: 20.01.2022).

9. Абишева А. К., Мусаева А. П. Пенитенциарные аспекты наказания в виде лишения права занимать должности или заниматься определенной деятельностью за совершение преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних // Сб. междунаро. науч.-практ. конф. Академии правоохранительных органов при Генеральной Прокуратуре Республики Казахстан. — Нур-Султан, 2020. — С. 8–12.

10. О браке (супружестве) и семье: Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 г. № 518-IV // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>(дата обращения: 20.01.2022).

11. Архив материалов уголовных дел по Республике Казахстан за 2014–2021 гг.

Әбішева Ә. Қ.,

докторанты, полиция майоры

(Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы жанындағы

Құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ.,

Қазақстан Республикасы, e-mail: aliya-judo@mail.ru)

Кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қылмыстар үшін қосымша жазалар

Аннотация. 2022 ж. Қазақстанда балалар жылы деп жарияланды. Алайда, жас азаматтарды қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау кез-келген мемлекеттің саясатында тұрақты негізде басым бағыт болуы керек. Осыған байланысты отандық заңнаманы, оның ішінде қылмыстық-құқықтық заңнаманы үздіксіз жетілдіру қажет. Елдің Қылмыстық Заңында кәмелетке толмағандарға қатысты жыныстық қол сұғушылық үшін қатаң жазалар болғанына қарамастан, мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын орындау тетігі, атап айтқанда, оның қосымша түрлерін іске асыру қайта қарауды талап етеді деп санаймыз. Мақалада сотталғандарға негізгі әрекеттермен қатар көрсетілген әрекеттер үшін тағайындалған жазалар қарастырылған. Автор баланың мүдделерін жан-жақты қорғауды қамтамасыз ету үшін жаңа норманы криминализациялауды ұсынады.

Негізгі сөздер: кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке қарсы қылмыстар, жаза, қосымша жазалар, мүлкін тәркілеу, сотталған, педагогикалық лауазымдарды және кәмелетке толмағандармен жұмыс істеуге байланысты лауазымдарды атқаруға тыйым салу, ата-ана құқықтарынан айыру, кәмелетке толмағандар.

A. K. Abisheva,

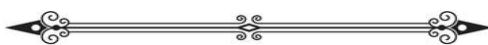
doctoral student, police major

(Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, the city of Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: aliya-judo@mail.ru)

Additional penalties for sexual crimes against minors

Annotation. 2022 has been declared the Year of Children in Kazakhstan. However, the protection of young citizens from criminal encroachment should be a priority in the policy of any State on an ongoing basis. In this regard, it is necessary to continuously improve domestic legislation, including criminal law. Despite the fact that the criminal law of the country contains severe penalties for sexual assaults against minors, the mechanism of execution of state coercion measures, in particular, the implementation of its additional types, we believe, requires revision. The article discusses the penalties imposed on convicted persons for these acts along with the main ones. The author suggests criminalizing the new norm to ensure comprehensive protection of the interests of the child.

Keywords: Crimes against the sexual integrity of minors, punishment, additional punishments, confiscation of property, convicted person, prohibition to occupy teaching positions and positions related to work with minors, deprivation of parental rights, minors.

УДК342.924

Асабаева А. А.,
докторант факультета послевузовского образования,
магистр юридических наук, майор полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: assabayeva 777@mail.ru)

Некоторые вопросы внедрения сервисных подходов в деятельности органов внутренних дел (полиции) Республики Казахстан

Аннотация. В статье освещаются вопросы сервисного подхода в деятельности органов внутренних дел (полиции) Республики Казахстан. Опираясь на программные документы Республики Казахстан: Концепцию правовой политики до 2030 г., Национальный план развития до 2025 г., Дорожную карту по модернизации органов внутренних дел, автор актуализирует необходимость совершенствования сервисной модели деятельности органов внутренних дел. В статье отмечается, что безопасность и спокойствие граждан, состояние преступности и уровень криминогенной обстановки в стране зависят от эффективности деятельности полиции, поэтому процесс совершенствования деятельности полиции должен быть направлен на обеспечение их быстрого и адекватного реагирования на преступные проявления и профилактику правонарушений. Эти концептуальные задачи также полностью охватывают полицейскую деятельность.

Ключевые слова: полиция, органы внутренних дел Республики Казахстан, сервисная модель, цифровизация, правопорядок, общественный порядок.

Цифровизация практически всех сфер жизнедеятельности общества и государства обуславливает необходимость дальнейшего совершенствования правового регулирования и тех участков социальной жизни людей, которые связаны с получением ими тех или иных государственных услуг, в том числе и в правоохранительной сфере.

В Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 г., утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 г. за № 674, отмечается, что «неизменным ключевым критерием эффективности деятельности правоохранительных органов и их сотрудников и дальше будет являться степень доверия населения. Для постоянного, непрерывного повышения указанного критерия необходимо продолжить трансформацию их деятельности со смещением акцента с борьбы с последствиями и достижения ведомственных показателей на профилактику правонарушений, в том числе путем карьерного продвижения сотрудников, пользующихся доверием и уважением населения» [1]. Сказанное напрямую относится и к деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан.

Одной из целей стратегического плана развития Республики Казахстан до 2025 г. [2] (далее — Стратегия) является дальнейшее развитие правоохранительной системы. В данном направлении необходимо совершенствование методы и приемы деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан в обеспечении правопорядка. Для этого планируется обеспечить стабильность кадровой политики, повысить требования к квалификации и дисциплине сотрудников. Устраняя не свойственные органам внутренних дел функции, необходимо эффективно распределять службы и устанавливать более эффективный организационно-управленческий механизм. Начало этому процессу положено утвержденной 27 декабря 2018 г. Постановлением Правительства Республики Казахстан № 897 Дорожной картой по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан на 2019–2021 гг. [3].

В целях общественного контроля за деятельностью органов внутренних дел, повышения уровня доверия к ним и принятия мер по мобилизации местного населения на обеспечение предупреждения, пресечения правонарушений против общественного порядка, а также определения конкретных критериев оценки их деятельности 27 декабря 2018 г. были выработаны предложения по внедрению сервисных подходов к обеспечению общественной безопасности. В этой связи был запущен пилотный проект по внедрению сервисного подхода в ряде регионов, в частности, в гг. Нур-Султан, Алматы, Караганда. Для его реализации создана группа, в которую вошли специалисты различных структур, в том числе представители правоохранительных органов, прокуратуры, здравоохранения, образования, социальной защиты и ответственности. Проект реализуется при поддержке Офиса программ Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). Основная цель межведомственной группы — профилактика проблем безопасности на пилотной территории и привлечение государственных структур и общественности.

Таким образом, вопросы, рассмотренные в Стратегии до 2025 г., развивают цель и задачи ранее принятых программных документов, еще раз доказывая, что главным показателем их работы является уровень доверия граждан [2].

Следует отметить, что, несмотря на принятые меры, мы пока не достигли должного уровня доверия со стороны граждан к полиции, широкого внимания к вопросам общественной безопасности и вовлеченности граждан в совместное решение вопросов в сфере обеспечения правопорядка. Поэтому данный проект реализуется по всему Казахстану с уверенностью в том, что переход на сервисную модель деятельности полиции даст эффективный и хороший результат. В эпоху цифровизации правового пространства внедрение сервисной модели в полицейскую службу — правильное решение. Потому что общество, народ, вся наша жизнь развивается в современном мире в сторону цифровизации, органы внутренних дел должны идти в ногу со временем.

В Концепции правовой политики говорится о необходимости регуляторного компромисса между созданием благоприятных условий для внедрения и развития инновационных цифровых технологий и защитой прав граждан от совершения общественно опасных действий посредством применения таких технологий [1].

Участковые инспекторы полиции (далее — УИП) в составе административной полиции определяют ключевую роль сервисной модели, так как работают в тесном контакте с населением, а также с социально уязвимыми лицами, постоянно нуждающимися в помощи. Поэтому проводится оптимизация участковых пунктов полиции, активно внедряются модульные посты полиции в местах массового скопления населения. Все участковые инспекторы полиции в целях оперативного реагирования зарегистрированы на обслуживаемой территории в WhatsApp-чатах жителей. Соответственно, эти действия будут эффективны в качественном выполнении работы, оперативном реагировании, профилактике правонарушений. Еще один важный момент — коммуникативный ответ сотрудника полиции на обращение граждан.

Каждый участковый инспектор полиции должен знать законы, постоянно совершенствоваться свои знания и проходить курсы повышения квалификации. Таким образом, мы сможем добиться того, чтобы деятельность полиции по сервисной модели была востребована.

Доктор юридических наук профессор Н. А. Биекенов, акцентировав в своей статье внимание на положительных моментах опыта зарубежных стран по совершенствованию сервисной модели в полицейской деятельности, отметил: «Идея служения полиции обществу в тесном сотрудничестве с гражданами превращает полицию на Западе из карательной силовой структуры в повседневную службу круглосуточного обслуживания, в которой говорится, что общество — это покупатель, а полицейский участок — это продавец полицейской службы» [4]. Таким образом, полицейская служба приобретает общественную направленность, а

более 80 % служебного времени сотрудника полиции США уходит на решение различных вопросов граждан [5].

В этой связи актуальным является вопрос установления стандарта взаимодействия местного населения с полицией в соответствии с современными требованиями, улучшения работы местной полицейской службы и внедрения алгоритмов новых технологий. Мы хотели бы остановиться на некоторых службах, которые ведут борьбу с правонарушениями против общественного порядка. В Казахстане накоплен реальный опыт участия общественности в профилактике правонарушений. В большинстве случаев профилактическая работа проводится в рамках реализации молодежной политики.

Основным нормативным документом, регулирующим механизм привлечения населения для поддержания правопорядка, в том числе общественных формирований по охране общественного порядка и профилактики правонарушений, является Закон Республики Казахстан от 9 июля 2004 г. № 590 «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка». В этом законе определены полномочия органов государственной власти, в том числе и органов внутренних дел, в отношении привлечения населения к охране общественного порядка, порядок создания и регистрации общественных формирований [6]. Но несмотря на то, что правовые основания деятельности общественных помощников полиции существуют, нет четких индикаторов оценки их деятельности и не ясно, по каким показателям следует оценивать работу УИП по привлечению граждан к поддержанию правопорядка [7].

Деятельность участковых инспекторов полиции напрямую связана с публичными функциями охраны общественного порядка, потому что они осуществляют постоянную связь с общественностью. Поэтому вопросы совершенствования деятельности ОВД приобретают все большую актуальность при модернизации существующих силовых структур. Одним из основных направлений реформирования правоохранительной системы должно стать развитие сервисной модели полиции, переход к которой осуществляется органами внутренних дел.

Базовыми компонентами модели казахстанской полиции, ориентированной на сервисный подход, будет проактивная работа, направленная на установление партнерских взаимоотношений с обществом, в том числе путем придания приоритетности решению вопросов с учетом мнения населения, проживающего на конкретной территории, а также обеспечения шаговой доступности, направленной на облегчение доступа граждан к полиции.

Главными задачами органов внутренних дел являются охрана общественного порядка и обеспечение общественной безопасности, борьба с преступлениями против личности, собственности и другими общеуголовными правонарушениями. Безопасность и спокойствие граждан, состояние преступности и уровень криминогенной обстановки в стране зависят от эффективности деятельности органов внутренних дел, поэтому процесс совершенствования органов внутренних дел должен быть направлен на обеспечение их быстрого и адекватного реагирования на преступные проявления и профилактику правонарушений. Эти концептуальные задачи также полностью охватывают полицейскую деятельность. Здесь стоит отметить, что ни одна отраслевая система не будет функционировать и развиваться изолированно, она всегда связана отношениями с другими системами. Поэтому изучение взаимоотношений МВД Республики Казахстан и других правоохранительных структур, а также подразделений МВД друг с другом приобретает особую значимость в теории и на практике.

В описании и классификации связей органов полиции можно использовать положения о государственно-правовых и административно-правовых отношениях, обобщенные в юридической литературе, о видах взаимоотношений органов исполнительной власти. При этом следует рассматривать субординационные, реординационные и координационные типы связи в плане возможности осуществления различных видов и форм во взаимоотношениях по вертикали и горизонтали. Взаимоотношения могут возникать между равными и неравными органами. В случае взаимоотношений между равными органами можно выделить субординаци-

онные и реординационные отношения в зависимости от объема полномочий субъекта, являющегося инициатором взаимоотношений. Если в равных органах, в отличие от другой стороны, отношения возникают по инициативе субъекта, обладающего большими полномочиями, то имеют место субординационные отношения. Если отношения возникают по инициативе менее представительного органа, чем орган, на который направлены эти отношения, то их следует считать реординативными. Отношения, возникающие между неравными органами, являются координационными. Поэтому необходим анализ норм, закрепляющих связи систем органов внутренних дел Республики Казахстан.

Как известно, Постановлением Правительства Республики Казахстан от 16 октября 2018 г. № 637 «Некоторые вопросы Министерства внутренних дел Республики Казахстан» [8] переименованы государственные учреждения — территориальные органы, находящиеся в ведении Министерства внутренних дел Республики Казахстан. Несмотря на то, что Департамент полиции подчиняется МВД, аким области может поставить перед органами полиции задачи по обеспечению правопорядка. Это соответствует принципам единоначалия и прямого подчинения. Такие изменения повысят эффективность профилактики правонарушений. Наличие реординационных отношений в местной полицейской службе следует считать необходимым и целесообразным, так как позволяет внедрить максимальный интеллектуальный потенциал в решение управленческих проблем, способствует дальнейшему углублению и расширению демократических начал в управлении.

При этом требуется пересмотр системы аудита качества органов внутренних дел (полиции), обеспечивающей действенную обратную связь с населением на предмет оценки эффективности их работы (снижение жалоб на действия (бездействие) полиции, увеличение положительных отзывов об их работе, оценка качества работы, обеспечение высокого уровня доверия со стороны населения и др.). Результаты такого аудита должны реально влиять на вопросы поощрения сотрудников и выдвижения их на более высокие должности.

Органы внутренних дел Республики Казахстан, являясь составной частью правоохранительной системы государства, выполняют важнейшую роль в обеспечении правопорядка и общественного порядка. Среди правоохранительных органов в наибольшей степени именно деятельность полиции находится на виду у населения, а сотрудников МВД чаще всего контактируют с населением. В этой связи с целью укрепления доверия к полиции со стороны общества важным представляется дальнейшая переориентация деятельности органов внутренних дел (полиции) с карательного на функции, когда основной упор делался на реагирование и применение наказания за уже совершенные правонарушения, на профилактику и предупреждение правонарушений, а также на дальнейшее совершенствование механизма оказания органами внутренних дел (полицией) сервисных услуг населению.

Список использованной литературы

1. Концепция правовой политики Республики Казахстан до 2030 г. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 г. № 674 // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2100000674> (дата обращения 01.11.2021 г.)
2. Национальный план развития Республики Казахстан до 2025 г. и признании утратившими силу некоторых указов Президента Республики Казахстан. Утвержден Указом Президента Республики Казахстан от 15 февраля 2018 г. № 636 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1800000636> (дата обращения 27.01.2022 г.)
3. Дорожная карта по модернизации органов внутренних дел Республики Казахстан. Утверждена Постановлением Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2018 г. № 897 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000897> (дата обращения 27.01.2022 г.)
4. Биекенов Н. А. Сервисная функция полиции: некоторые аспекты зарубежного опыта // http://kostacademy.gov.kz/akademija/ooniirid/zhurnal/gilim_1_64_2020.pdf.
5. Павловский Н. Ю., Пылев С. С. 61 вопрос, 61 ответ: о службе и учебе полицейских штата Орегон (США). — М., 1997. — С. 7.
6. Закон Республики Казахстан «Об участии граждан в обеспечении общественного порядка»: от 9 июля 2004 г. № 590 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000590>
7. Корнейчук С. В., Колесников Ю. Ю., Тузельбаев Н. О. Основной критерий оценки деятельности участкового инспектора полиции по привлечению граждан к охране общественного порядка» // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2 (72) — С. 27.
8. Постановление Правительства Республики Казахстан «Некоторые вопросы Министерства внутренних дел Республики Казахстан» от 16 октября 2018 г. № 637 // [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000637> (дата обращения 31.01.2022)

Асабаева А. А.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: [e-mail: assabayeva777@mail.ru](mailto:assabayeva777@mail.ru))*

Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының (полиция) қызметіне сервистік тәсілдерді енгізудің кейбір мәселелері

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының (полиция) қызметіне сервистік көзқарас мәселелері қамтылады. Қазақстан Республикасының бағдарламалық құжаттарына: 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасына, 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарына, ішкі істер органдарын жаңғырту жөніндегі Жол картасына сүйене отырып, автор ішкі істер органдары қызметінің сервистік моделін жетілдіру қажеттілігін өзектендіреді. Мақалада азаматтардың қауіпсіздігі мен тыныштығы, еліміздегі қылмыстың жай-күйі мен криминогендік жағдайдың деңгейі полиция қызметінің тиімділігіне байланысты екендігі айтылған, сондықтан полицияның қызметін жетілдіру процесі олардың қылмыстық көріністер мен құқық бұзушылықтардың алдын алуға тез және барабар әрекет етуін қамтамасыз етуге бағытталуы керек. Бұл тұжырымдамалық міндеттер полиция қызметін толығымен қамтиды.

Негізгі сөздер: полиция, Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары, сервистік модель, цифрландыру, құқықтық тәртіп, қоғамдық тәртіп.

A. A. Assabayeva,
doctoral student, Faculty of Postgraduate Education,
Master of law, Police major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: assabayeva 777@mail.ru)

Some issues of implementation of service approaches in the activities of the internal affairs bodies (police) of the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article highlights the issues of the service approach in the activities of the internal affairs bodies (police) of the Republic of Kazakhstan. Based on the program documents of the Republic of Kazakhstan: the Concept of legal Policy until 2030, the National Development Plan until 2025, the Roadmap for the modernization of internal affairs bodies, the author actualizes the need to improve the service model of the activities of internal affairs bodies. The article notes that the safety and tranquility of citizens, the state of crime and the level of criminogenic situation in the country depend on the effectiveness of the police, therefore, the process of improving police activity should be aimed at ensuring their rapid and adequate response to criminal manifestations and the prevention of offenses. These conceptual tasks also fully cover policing.

Keywords: police, internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan, service model, digitalization, law and order, public order.

УДК 343.77

Бимагамбетов А. Б.,
докторант факультета послевузовского образования, капитан полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: azonbekzanov@gmail.com)

Основные направления совершенствования действующего уголовного законодательства РК об экологических правонарушениях

Аннотация. В статье показаны основные направления работы по совершенствованию действующего уголовного законодательства, касающегося экологических правонарушений. Статистические данные свидетельствуют, что в Казахстане наблюдается устойчивая тенденция к увеличению числа зарегистрированных экологических преступлений. Их доля в общем числе зарегистрированных преступлений неуклонно растет. В то же время латентность экологических преступлений высока. Нормы, предусматривающие ответственность за экологические преступления в действующем уголовном законе, рассматриваются с позиций предмета каждого отдельного состава экологического преступления, его объективной и субъективной стороны. Автор считает, что повышение эффективности уголовной ответственности за экологические преступления в целом зависит от системного подхода и взаимосвязанности экономических, организационно-технических и культурно-просветительских мероприятий, которые должны быть направлены на совершенствование действующего законодательства, правоприменительной практики и предупреждение экологических правонарушений.

Ключевые слова: экологические уголовные правонарушения, экологическая безопасность, охрана окружающей среды, природные ресурсы.

Политические, экономические, правовые и другие изменения в современном обществе привели к возникновению новых проблем, в том числе связанных с охраной окружающей среды. Республика Казахстан играет особую роль в обеспечении экологической стабильности Евразийского континента. Являясь политическим, культурным и экономическим мостом между Европой и Азией, Казахстан выполняет аналогичную функцию в развитии ландшафтных и экологических систем континента. Размеры территории Казахстана, разнообразие

климатических условий и особенности водного баланса региона влекут за собой значительную зависимость экологической обстановки всей Евразии от ее стабильности в Казахстане [1]. Интенсивным и зачастую бесконтрольным потреблением природных ресурсов общество существенно подорвало естественные основы собственной жизни [2], что создало кризисную ситуацию во взаимодействии человека и природы, чреватую большими экологическими проблемами [3].

В соответствии с ч. 1 ст. 31 Конституции Республики Казахстан государство ставит своей целью охрану окружающей среды, благоприятной для жизни и здоровья человека [4].

В современных условиях изменения природной среды, дальнейшего сползания человеческого общества к экологической катастрофе, угрожающей самому его существованию как биологического вида, резко возрастает роль и значение правовых методов и средств регулирования взаимодействия в рамках системы «природа-человек-общество». Именно с помощью правовых норм внутреннего законодательства и международного права можно определить, четко понять и закрепить конкретные права и обязанности, а также ответственность различных субъектов правоотношений.

Основным показателем общественной опасности посягательств на окружающую среду является их наивысшая вредоносность. Ущерб, наносимый природной среде и человеку, а также обществу и, в конечном счете, государству, зачастую не поддается исчислению.

Статистические данные свидетельствуют о том, что за последние десять лет в Казахстане наблюдается устойчивая тенденция к увеличению числа зарегистрированных экологических преступлений. Доля экологических преступлений в общем числе зарегистрированных преступлений неуклонно растет. В то же время высока латентность экологических преступлений. Так, например, в 2019 г. в Казахстане были совершены экологические правонарушения, связанные с выбросами (особенно в г. Алматы, г. Атырау, г. Усть-Каменогорск), стоками и несанкционированными свалками, также были зафиксированы незаконная вырубка деревьев в Сандыктауском районе Акмолинской области, браконьерство и «дело егерей». Большинство из этих проблем были вызваны нормотворческим вакуумом и отсутствием должного контроля на местах. Остановимся на некоторых примерах.

По данным Министерства сельского хозяйства на 13 марта 2019 г., в результате сброса ГКП «Атырау Су Арнасы» в реку Урал в г. Атырау воды с повышенным содержанием хлоридов общий вес погибшей рыбы составил более 111 тонн, из них 102,7 тонны – искусственно выращенная рыба осетровых пород и 8,6 тонн – частичковой. В течение года было проведено несколько заседаний в суде в г. Атырау по данному делу. В итоге виновными признаны бывший руководитель ГКП «Атырау су арнасы» Р. Курметов, его бывший заместитель В. Сущенко, бывший начальник водоочистой станции М. Чурсин.

Согласно приговору, Курметов признан виновным по ч. 2 ст. 371 (халатность, повлекшая тяжкие последствия), ч. 3 ст. 328 (загрязнение поверхностных вод, повлекшее причинение особо крупного ущерба окружающей среде) и ч. 2 ст. 204 (неосторожное уничтожение или повреждение чужого имущества, причинившее особо крупный ущерб) УК РК и приговорен по совокупности к двум годам шести месяцам лишения свободы; Сущенко и Чурсин признаны виновными по ч. 3 ст. 328 и ч. 2 ст. 204 УК РК и приговорены по совокупности к двум годам шести месяцам лишения свободы каждый.

Суд также постановил взыскать с ГКП «Атырау су арнасы» материальный ущерб в пользу Атырауской областной территориальной инспекции лесного хозяйства и животного мира в размере 13 млн 924 тыс. тенге, в пользу РКГП «Урало-Атырауский осетровый рыболовный завод» – 429 млн 438 тыс. тенге, в пользу ТОО «Луговской конный завод» – 1 млрд 500 млн 859 тыс. тенге. Установлен срок для добровольного исполнения этого судебного решения – шесть месяцев со дня вынесения постановления.

Далее. Весной 2019 года в реке Кошкарата жители г. Шымкент стали обнаруживать всплывающую на поверхность воды рыбу. Представители управления сельского хозяйства и ветеринарии Шымкента 9 апреля провели ихтиологическую экспертизу рыбы маринки на наличие металлических ядов цинка и ртути, а также на наличие паразитов (личинки трематода, цистода и нематода). По результатам испытания вышеперечисленные вещества в рыбе не были обнаружены. Но испытания на наличие аммиака и других химических веществ не были проведены. Представители Ассоциации практикующих экологов выезжали на место происшествия для выяснения причин. По факту сброса канализационных стоков органами внутренних дел возбуждено уголовное дело по ч. 2 ст. 328 Уголовного кодекса РК.

Еще один пример. В туристической зоне Алакол в Алматинской области из гостиничного комплекса «Коктем гранд» посредством незаконно проведенной трубы в водный объект незаконно сбрасывали воду из бассейна гостиницы. На место происшествия выехали представители госорганов и Казгидромета, отбор проб воды показал превышение по хлоридам. В одной из соцсетей было опубликовано видео, на котором видно, как установленная на берегу труба сливает, предположительно, канализационную воду. Владелец гостиничного комплекса «Коктем гранд», расположенного на побережье озера Алаколь, будет привлечен к административной ответственности за грубое нарушение санитарных норм.

Вышеперечисленные обстоятельства указывают на неэффективное управление водными ресурсами на государственном уровне. Считаем, что комплексное решение этой проблемы требует системного подхода и пересмотра механизмов государственного регулирования сбросов в водные объекты [5].

Постоянное возрастание количества и общественной опасности экологических преступлений потребовало от законодателя конкретных действий по совершенствованию борьбы с ними. Это нашло отражение, в частности, в принятом в 2014 г. Уголовном кодексе РК, который содержит отдельную Главу 13 «Экологические уголовные правонарушения», предусматривающую 20 статей. Нормы, регулирующие ответственность за экологические преступления в действующем уголовном законе, в сравнении с аналогичными нормами УК РК, также претерпели значительные изменения.

Тем не менее, представляется, что говорить о системности уголовно-правовой охраны окружающей природной среды пока еще нельзя. Как указывают Р. К. Сарпекоев и С. М. Рахметов, «неэффективность действующего уголовного законодательства как одна из причин совершения экологических уголовных правонарушений связана с недостатками, проблемами, имеющимися в нормах УК, регулирующих вопросы уголовной ответственности за экологические уголовные правонарушения. Некоторые нормы УК об ответственности за экологические уголовные правонарушения предусматривают чрезмерно мягкие наказания, не соответствующие характеру и степени общественной опасности совершенного деяния» [6].

Анализ конкретных составов преступлений, включенных в Главу 13 Уголовного кодекса Республики Казахстан «Экологические уголовные правонарушения», наглядно показывает, что многие положения были введены в нее на случайной основе, в ряде случаев законодатель устанавливает разную ответственность за однотипные деяния; объективная сторона зачастую перегружена.

Высокая степень общественной опасности данного вида преступлений обусловлена тем, что объектом их посягательства является стабильность окружающей среды и природно-ресурсный потенциал. Предметом каждого отдельного состава экологического преступления являются компоненты природной среды — земля, леса, вода, атмосферный воздух, наземные и водные животные, а также продукты жизнедеятельности человека, вызывающие вредное воздействие на окружающую среду, например, радиоактивные, химические, биологические вещества и отходы (в случае нарушения правил обращения с ними).

Объективная сторона охватывает: деяние (действие, бездействие), состоящее в нарушении установленных законом требований к определенному виду деятельности; последствия; причинно-следственную связь между действием и следствием. На наш взгляд, вопрос об объективной стороне экологических преступлений является дискуссионным, что обусловлено спецификой самой окружающей среды. Три основных элемента объективной стороны (действие, последствия, причинность) не всегда совпадают во времени.

Особенность среды, как правило, заключается в том, что последствия совершенных действий (бездействия) в полной мере могут проявиться гораздо позже, через несколько лет. Кроме того, окружающая среда обладает способностью к самовосстановлению и самоочищению, а это также уменьшает и задерживает наступление последствий. Совершение экологических преступлений может, в частности, не привести к быстрым негативным изменениям в окружающей среде, но может повлиять на разрушение и создание новых связей в конкретной экологической системе, что со временем приведет к видоизменению и окружающей среды в целом.

Существенной трудностью является процедура установления причинно-следственной связи. Для ее выявления необходимы квалифицированные специалисты, специальное дорогостоящее оборудование, специальная техника и материальные ресурсы [7]. Все это затрудняет расследование экологических преступлений, значительно снижает процент доведения уголовных дел до суда.

Наиболее серьезные проблемы как в теории, так и в правоприменительной практике возникают при изучении субъективной стороны экологических преступлений. Это связано прежде всего с тем, что в большинстве случаев экологических преступлений отсутствуют указания на форму вины в их совершении. Такая ситуация не способствует единому пониманию психологического содержания этих преступлений в науке и среди практических работников. Чаще всего виновный осознает, что нарушает правила охраны окружающей среды (перечисленные в законе), предвидит возможность наступления общественно опасных последствий своих действий (бездействия), но сознательно допускает такую возможность или относится к ней равнодушно. Следовательно, субъективная сторона экологических преступлений характеризуется тем, что в большинстве случаев они совершаются с прямым или косвенным умыслом.

Учет новой экологической реальности становится все более актуальной задачей при определении глобальных ориентиров развития государства. Вопросы взаимоотношений человека и природы, их взаимной безопасности являются национальной проблемой. В современных условиях сложные социально-экономические процессы в нашей стране привели к криминализации экологической сферы. Мы не можем игнорировать растущую общественную опасность экологических преступлений, которые, к сожалению, приобретают массовый характер, подрывают биологические основы жизни народов, проживающих на территории нашего государства и всей планеты в целом, нарушают конституционные права граждан на благоприятную окружающую среду, достоверную информацию о ее состоянии и возмещение ущерба, причиненного здоровью или имуществу экологическими нарушениями.

Огромное значение в обеспечении экологической безопасности должно играть правовое воздействие на людей, те, прежде всего на тех, кто уклоняется от своих обязательств соблюдать правила, обеспечивающие соответствующие экологические условия в стране. Нормы уголовного права, особенно предусмотренные главой 13 Уголовного кодекса Республики Казахстан, имеют немалое значение для реализации этой задачи. На наш взгляд, система уголовно-правовых норм по охране экологических отношений нуждается в совершенствовании. Это подтверждается, прежде всего, данными о динамике экологической преступности. Оценивая практику применения уголовной ответственности за экологические преступления, эксперты отмечают ее низкую эффективность. Существует резкое расхождение между числом

лиц, привлеченных к уголовной ответственности за экологические преступления, и числом лиц, осужденных за них.

Повышение эффективности уголовной ответственности за экологические преступления в целом зависит от системного подхода и взаимосвязанности экономических, организационно-технических и культурно-просветительских мероприятий, которые должны быть направлены на совершенствование действующего законодательства, правоприменительной практики и предупреждение экологических уголовных правонарушений. Только такой комплексный подход позволит добиться успеха в обеспечении экологической и, следовательно, национальной безопасности.

Основные направления работы по совершенствованию действующего уголовного законодательства, касающегося экологических правонарушений, должны быть сведены к следующему:

- разработать проблему соотношения таких понятий, как «экологическая безопасность», «общественная безопасность» и «национальная безопасность», с учетом положений об объекте преступления, объекте уголовно-правового регулирования и охраны; определить точный объект экологических преступлений;
- провести комплексную систематизацию экологических уголовных правонарушений;
- определить четкие критерии разграничения преступлений и иных нарушений в области использования и охраны окружающей природной среды; разработать соотношение различных видов посягательств на окружающую природную среду в целом;
- разработать концептуальные основы профилактики и предупреждения экологических уголовных правонарушений.

Практика применения уголовного закона также не в полной мере отвечает требованиям борьбы с экологическими правонарушениями и их профилактики. В связи с этим, в первую очередь, представляется целесообразным пересмотреть нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 г. № 8 «О внесении изменений и дополнений в некоторые Нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан по уголовному и уголовно-процессуальному законодательству».

Эколого-правовой аспект одной из глобальных проблем современности, которая волнует все мировое сообщество, — это сохранение окружающей среды. Экологическая ситуация на планете в целом, рост заболеваний, вызванных экологической обстановкой, снижение иммунитета человека, увеличение процента смертности во многом свидетельствуют о неразвитой экологической политике различных государств.

Современная реальность еще более усугубляется тем, что происходит это в условиях экономической нестабильности и слабого государственного контроля. Отсутствие заинтересованности человека в заботе об окружающей среде приводит к ее хищнической эксплуатации и, как следствие, к росту экологических уголовных преступлений.

Реальная угроза экологического кризиса в глобальном масштабе в определенной степени активизировала природоохранную деятельность во многих странах мира. Многие современники недооценивают серьезность проблемы. На первый взгляд, действительно, на фоне массовых терактов, экономической нестабильности, вспышек болезней проблема сохранения окружающей среды, «своей среды обитания» большинству граждан нашей страны кажется несерьезной. Однако мы забываем, что человек — биологическое существо, как и другие виды живых существ, и подчиняется тем же законам природы.

В уголовном законе прямо не закреплено понятие «экологическое уголовное правонарушение». Однако из смысла норм главы 13 можно сказать, что экологическое уголовное преступление — это совершенное виновно общественно опасное деяние, нарушающее установленный экологический правопорядок в стране, экологическую безопасность общества и при-

чиняющее вред окружающей среде и здоровью человека, предусмотренный уголовным законом.

Проблема обеспечения правопорядка в использовании и охране компонентов окружающей среды является актуальной для всего Казахстана. В целях предупреждения и пресечения экологических уголовных правонарушений государственными органами и общественными объединениями предпринимаются определенные попытки. В частности, имеются определенные средства для борьбы с данным видом преступлений: разработка единых подходов, методов и критериев, а также процедур оценки качества и контроля состояния окружающей среды; проведение согласованных фундаментальных и прикладных экологических исследований; использование международного опыта в решении проблем экологической безопасности; привлечение средств международных организаций для решения конкретных программ и проектов в области охраны окружающей среды и устойчивого развития страны.

Список использованной литературы:

1. <https://www.nur.kz/1666860-ekologicheskie-problemy-kazakhstana.html>
2. <https://strategy2050.kz/ru/news/ekologiya-kazakhstana-top-5-glavnykh-problem-strany>
3. <https://yvision.kz/post/132671>
4. Окружающая среда — совокупность природных и искусственных объектов, включая атмосферный воздух, озоновый слой Земли, поверхностные и подземные воды, земли, недра, растительный и животный мир, а также климат в их взаимодействии // Экологический кодекс Республики Казахстан от 9 января 2007 г. № 212-III (с изменениями и дополнениями по состоянию на 06.06.2020 г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30085593
5. Изменения в сфере экологии в Казахстане за 2019 г. и планы на 2020 г. // <https://ecounion.kz/?p=738>
6. Сарпеков Р. К., Рахметов С. М. Проблемы предупреждения экологических уголовных правонарушений // Құқық қорғау органдары академиясының жаршысы. — 2018. — № 3 (9). — С. 30–31.
7. Багисов Н. Б., Бекишева С. Д. Проблемы повышения эффективности деятельности ОВД Республики Казахстан в области обеспечения экологической безопасности // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2017. — № 1. — С. 25.

Бимағамбетов А. Б.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
заң ғылымдарының магистрі, полиция капитаны
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: azonbekzanov@gmail.com)*

Қазақстан Республикасы экологиялық құқық бұзушылықтар туралы қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдірудің негізгі бағыттары

Аннотация. Мақалада экологиялық құқық бұзушылыққа қатысты қолданыстағы қылмыстық заңнаманы жетілдіру бойынша жұмыстың негізгі бағыттары көрсетілген. Статистикалық деректер Қазақстанда тіркелген экологиялық қылмыстар санының тұрақты өсу үрдісі байқалатынын көрсетеді. Тіркелген қылмыстардың жалпы санындағы олардың үлесі тұрақты өсуде. Сонымен бірге экологиялық қылмыстардың жасырындылығы да жоғары. Қолданыстағы қылмыстық заңда экологиялық қылмыстар үшін жауапкершілікті көздейтін нормалар экологиялық қылмыстың әрбір жеке құрамының нысанасы, оның объективті және субъективті жағы тұрғысынан қаралады. Мақала авторы экологиялық қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылықтың тиімділігін арттыру тұтастай алғанда қолданыстағы заңнаманы, құқық қолдану практикасын жетілдіруге және экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталуы тиіс экономикалық, ұйымдастырушылық-техникалық және мәдени-ағарту іс-шараларының жүйелі тәсілі мен өзара байланыстылығына байланысты екенін көрсетеді.

Негізгі сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар, экологиялық қауіпсіздік, қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстар.

A. B. Bimagambetov,
*doctoral student, Faculty of Postgraduate Education,
Master of law, Police Captain
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: azonbekzanov@gmail.com)*

Main directions of improvement of the current criminal code legislation on environmental violations of the Republic of Kazakhstan

Annotation. The article shows the main directions of work on improving the current criminal legislation related to environmental violations. Statistical data show that Kazakhstan has a steady trend of increasing the number of registered environmental crimes. Their share in the total number of registered crimes is steadily growing. At the same time, the latency of environmental crimes is high. The norms providing for responsibility for environmental crimes in the current criminal law are considered from the point of view of the subject of each individual component of an environmental crime, its objective and subjective side. The author of the article points out that improving the effectiveness of criminal responsibility for environmental crimes in General depends on the systemic approach and the interconnectedness of economic, organizational, technical, and cultural and educational activities that should be aimed at the implementation of current legislation, law enforcement practice, and prevention of environmental criminal offenses.

Keywords: Environmental criminal offenses, environmental protection, natural resources, environmental safety.

ӘОЖ 343.24

Жақсылықова Н. Б.,
*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты,
полиция аға лейтенанты
(nzaksylykova69@gmail.com);*
Күмісбеков С. К.,
*жалпы заң пәндері кафедрасының доценті,
(PhD) философия докторы, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: skumisbekov@mail.ru)*

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша сексуалдық сипаттағы әрекеттердің түрлері

Аннотация. Авторлар Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексінің Кәмелетке толмағандарға сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері үшін жауапкершілікті көздейтін 120-124-баптарындағы соңғы өзгерістер мен толықтыруларды зерделеді, өзгергенге дейін қолданыста болған баптармен жұмысқа салыстырмалы талдау жүргізді. Сондай-ақ, мақалада соңғы 4 жылдағы кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың статистикасы талданып, жасалған қылмыстар санының өсу немесе төмендеу үрдісі осы әрекеттер үшін жауапкершілік мөлшеріне байланысты емес екендігі дәлелденді. Авторлар Қазақстан Республикасы ҚК-нің 122-бабына және Жоғарғы Соттың «Зорлау және өзге де нәпсіқұмарлық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттерімен байланысты қылмыстарды саралаудың кейбір мәселелері туралы» Нормативтік қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізуді ұсынады және елде химиялық кастрациямен қатар хирургиялық кастрацияны қолдану қажеттілігін негіздейді.

Негізгі сөздер: зорлау, жас бала, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігі, жыныстық бостандық, жыныстық қатынас, сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттер, химиялық кастрация, хирургиялық кастрация.

Қазақстан Республикасында Конституциясына сәйкес, адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі [1]. «Қазақстан Республикасындағы бала-

ның құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді, оны тәнін және (немесе) жанын жәбірлеуден, адамдық қадір-қасиетін қатыгездікпен, дөрекілікпен қорлаудан, кемсітуден, жыныстық қатынас сипатындағы әрекеттерден, баланы қылмыстық іс-әрекетке және қоғамға жат әрекеттер жасауға тартудан, және оны адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандығына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асырады [2].

Бала құқықтары туралы конвенцияның 34-бабына сәйкес қатысушы мемлекеттер баланы нәпсіқұмарлық қанаудың және нәпсіқұмарлық азғырудың барлық түрінен қорғауға міндеттенеді. Осы мақсатта қатысушы мемлекеттер, ішінара: а) баланы кез келген нәпсіқұмарлық қатынастарға көндіруге немесе мәжбүр етуге; ә) бала еңбегін жезөкшелік немесе басқа да заңсыз нәпсіқұмарлық тәжірибесіне қанап пайдалану мақсатына; б) бала еңбегін порнография мен порнографиялық басылымдарда қанап пайдалану мақсаттарына жол бермеу үшін ұлттық, екі жақты және көп жақты деңгейде барлық қажетті шараларды қабылдайды [3].

Кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы – мемлекеттегі болып жатқан жағдайдың әлеуметтік индикаторы. Бұл құқық бұзушылықтың түрі қоғамда болып жатқан жағдайға ерекше әсер етеді. Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылығының өсуі қоғамдағы қолайсыз әлеуметтік процестер туралы мәлімет береді [4, 86].

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстардың соңғы онжылдықта өсуі қоғамның көкейкесті мәселелерінің бірі болып табылады, себебі бұл қылмыстың құрбандары жәбірленушілердің ең осал санаты болып келеді. Бұл қылмыстардың өсуінің алғышарты болып ең алдымен ақпараттық-технологиялардың дамуы болып табылады. Қазіргі таңда интернет желілерінде көптеген жас балалар мен жасөспірімдердің қатысуымен түсірілген порнографиялық фильмдердің таратылып жатқандығы бәрімізге белгілі.

Жыныстық дербестікке қарсы қылмыстар дегеніміз — қылмыстық заңда қарастырылған, 16 жасқа немесе 14 жасқа толмаған адамның жыныстық дербестігіне, дене бітімінің және психикасының қалыпты дамуына, ересек адамның жыныстық еркіндігіне немесе қоғамда қалыптасқан жыныстық қатынас ғұрпына қауіпті қастандық [5, 67].

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтың негізгі түрлері: 120-бабы — зорлау; 121-бабы — сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері; 122-бабы — он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау; 123-бабы — жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету; 124 — жас балаларды азғындық жолға түсіру.

Кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы жасалған кез-келген қылмыстық құқық бұзушылықтың жолы қатаң түрде кесілуі тиіс. Осыған жету мақсатында 2019 жылы жыныстық бостандық пен тиіспеушілікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар жасаған кінәлі адамның жазасын ауырлататын Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың қызметімен байланысты мәселелер бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы қабылданды. Аталған Заңның қабылдануы нәтижесінде қолданыстағы Қылмыстық кодекске келесідей өзгерістер енгізілді:

120-бап. Зорлау.

Қарастырылып отырған баптың 1-бөлігінде көзделген кінәліні әрекеті үшін жаза көлемі үшін бұрынғы кодекске сәйкес 3 жылдан 5 жылға дейін болса, қазіргі таңда 5 жылдан 8 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы көзделген.

2-бөлігі бойынша жаза көлемі 5 жылдан 10 жылға дейін көзделсе, қазіргі таңда 9 жылдан 12 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы көзделіп отыр. Сондай-ақ, аталған бөлікке 5-тармақша қосылып, ол жерде қызметтік міндеттерін атқару барысында жасалған зорлау әрекеттері қарастырылған.

3-бөлікке келесідей өзгертулер мен толықтырулар енгізілген болатын:

Жаза көлемі 10 жылдан 15 жылға дейін көзделген болса, қазіргі таңда жаза көлемі жасалған әрекеті үшін ең аз мөлшері 12 жылды көздейді, ал шекті мерзімі 15 жылға бас бостандығынан айыру жазасы өзгеріссіз қалдырылған.

Қарастырылып отырған баптың 1-тармақшасы (абайсызда жәбірленушінің өліміне әкеліп соққан), 3-тармақшасы (көрінеу кәмелет жасқа толмаған адамға қатысты жасалған), 5-тармақшасы (кәмелетке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге де адам жасаса) алынып тасталып, қарастырылған тармақшалар жаңа 3-1 және 3-2 тармақшаларынан көрініс тапқан. Сондай-ақ «көрінеу» сөзі алынып тасталған болатын.

3-1-бөлігінің 1-тармақшасында кәмелет жасқа толмағандарға қатысты жасалған әрекеттер, 2-тармақшасында кәмелетке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге де адам жасалған әрекеттер көзделіп, жаза көлемі 12 жылдан 17 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген.

3-2-бөлігінің 1-тармақшасында 2 немесе бірнеше кәмелет жасқа толмағандарға қатысты жасалған әрекеттер, ал 2-тармақшасында абайсызда жәбірленушінің өліміне әкеліп соққан әрекеттер қарастырылып, жаза көлемі 17 жылдан 20 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген.

4-бөлікте «көрінеу» сөзі алынып тасталып, жас балаға қатысты жасалған кінәлінің әрекеттері үшін жаза көлемі 20 жылдан бастап, өмір бойына дейін бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған.

121-бап. Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттер

Қарастырылып отырған баптың бірінші бөлігінде көзделген әрекеттер үшін қабылданған өзгерістерге дейін кінәлінің әрекеті 3 жылдан 5 жылға дейін жазаланатын, алайда қазіргі таңда жаза көлемі 5 жылдан 8 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы көзделіп отыр.

2-бөлігі бойынша жаза көлемі 5 жылдан 10 жылға дейін көзделсе, қазіргі таңда 9 жылдан 12 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы көзделіп отыр. Сондай-ақ, аталған бөлікке 5-тармақша қосылып, ол жерде қызметтік міндеттерін атқару барысында жасалған зорлау әрекеттері қарастырылған.

3-бөлікке келесідей өзгертулер мен толықтырулар енгізілген болатын:

Жаза көлемі 10 жылдан 15 жылға дейін көзделген болса, қазіргі таңда жаза көлемі жасалған әрекеті үшін ең аз мөлшері 12 жылды көздейді, ал шекті мерзімі 15 жылға бас бостандығынан айыру жазасы өзгеріссіз қалдырылған.

Қарастырылып отырған баптың 1-тармақшасы (абайсызда жәбірленушінің өліміне әкеліп соққан), 3-тармақшасы (көрінеу кәмелет жасқа толмаған адамға қатысты жасалған), 5-тармақшасы (кәмелетке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге де адам жасаса) алынып тасталып, қарастырылған тармақшалар жаңа 3-1 және 3-2-тармақшаларынан көрініс тапқан. Сондай-ақ «көрінеу» сөзі алынып тасталған болатын.

3-1 бөлігінің 1-тармақшасында кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған әрекеттер, 2-тармақшасында кәмелетке толмаған адамға қатысты ата-анасы, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге де адам жасалған әрекеттер көзделіп, жаза көлемі 12 жылдан 17 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген.

3-2-бөлігінің 1-тармақшасында 2 немесе бірнеше кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған әрекеттер, ал 2-тармақшасында абайсызда жәбірленушінің өліміне әкеліп соққан әрекеттер қарастырылып, жаза көлемі 17 жылдан 20 жылға дейін бас бостандығынан айыру көзделген.

4-бөлікте «көрінеу» сөзі алынып тасталып, жас балаға қатысты жасалған кінәлінің әрекеттері үшін жаза көлемі 20 жылдан бастап, өмір бойына дейін бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған.

Алайда, қылмыстық кодекске жоғарыда көрсетілген өзгерістер енгізілгенімен және кінәлінің әрекеті үшін жаза көлемі ұлғайғанына қарамастан, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың көлемі азаяр емес.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің есебіне сәйкес кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы Қазақстан Республикасы ҚК-нің 120-бабы «Зорлау» бойынша – 2018 ж. – 83 қылмыстық іс; 2019 ж. – 128 қылмыстық іс; 2020 ж. 191 қылмыстық іс; 2021 жылдың 9 айында 204 қылмыстық іс тіркелген.

Қазақстан Республикасы ҚК-нің 121-бабы «Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері» бойынша 2018 ж. – 85 қылмыстық іс; 2019 ж. – 118 қылмыстық іс; 2020 ж. – 141 қылмыстық іс; 2021 жылдың 9 айында – 180 қылмыстық іс тіркелген.

Қазақстан Республикасы ҚК-нің 122-бабы «Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау» бойынша 2020 ж. – 296 қылмыстық іс; ал 2021 ж. 9 ай ішінде 270 қылмыстық іс тіркелген. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 123-бабы «Жыныстық қатынас жасауға еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерге мәжбүр ету» бойынша 2020 ж. республика бойынша 1 ғана қылмыстық іс тіркелген болса, 2021 жылдың 9 айында 9 қылмыстық іс тіркелген. Қазақстан Республикасы ҚК-нің 124-бабы «Жас балаларды азғындық жолға түсіру» бойынша 2020 ж. – 101 қылмыстық іс; 2021 жылдың 9 айында 125 қылмыстық іс тіркелген [6].

Көріп отырғанымыздай, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алынуы, жасалған қылмыстар санының азаюы жаза көлеміне байланысты емес.

Аталған қылмыстардың алдын алу және жолын кесу мақсатында кәмелетке толмағандардың қауіпсіздігін тек қана заң аясында қарастырмай, криминологиялық тұрғыда да қарастыру қажет.

Қазіргі таңда кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу мақсатында мемлекетпен және құқық қорғау органдарымен келесідей іс-шаралар ұйымдастырылып жатыр:

– кәмелет жасқа толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылық жасаған және жазасын өтеп шыққан сотталғандардың картасы құрастырылды;

– нәпсіқұмарлық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекетінен жәбір көрген кәмелетке толмағандарға арналған оңалту орталықтары ашылды, сенім телефондары жұмыс жасап отыр;

– 2018 жылдың 1 қаңтарында «химиялық кастрациялауды қолдану қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Заңы өз күшіне енген болатын.

Алайда, химиялық кастрацияны қолданылуы өз нәтижесін беретінінде үлкен күмән бар. Химиялық кастрацияны жүзеге асыру мақсатында сотталған адамға жыныстық құмарлық деңгейін төмендету мақсатында антиандрогендік препарат беріледі. Антиандрогендік препарат — оның әсер ету механизмі жыныстық құмарлық деңгейін азайту мақсатында эндогенді тестостерон шығаруды және бөлуді төмендетуге бағытталған дәрілік зат [7]. Қазақстан Республикасының және шетел мемлекеттері дәрігерлерінің тұжырымдамасы бойынша, антиан-

дрогендік препараттың күшін алкогольдік ішімдіктің және кез-келген дәріханаларда сатылатын гармональды дәрі-дәрмектердің көмегімен жоюға болады. Сондай-ақ, антиандрогенді препараттар 10–14 тәулікке ғана әсер етеді. Ең алғаш химиялық кастрацияны XX ғасырдың 80 жылдары АҚШ пайдаланған болатын. 90-жылдарға дейін американдықтар бұл препаратты қолданғаннан кейін адам қайта жыныстық қатынас жасай алмайды деп ойлаған. Алайда, бірнеше рет сотты болған 33 жасар Джесси Тимендекас антиандрогенді препаратты пайдаланған соң, өзінің көршісі, 7 жасар Меган Канканы зорлап, аса қатыгездікпен өлтірген болатын. Бұл жағдай химиялық кастрация жыныстық құмарлықтың жоғалуына кепілдік бермейтінін дәлел болды [8].

Біздің ойымызша, Қазақстан Республикасында химиялық кастрациямен қоса хирургиялық кастрацияны қолдану тәжірибесін енгізу қажет. Чехия мемлекетінде сотталған адам өзіне белгіленген мерзімдегі бас бостандығынан айыру жазасын өтеп болса да, дәрігерлердің оның қоғамға қауіпсіздігі туралы қорытындысы болған соң ғана соттың келісімімен бостандыққа шығады. Егер сотталған адам қоғамға әлі де қауіпті деп танылса, оны 10 жылға немесе өмір бойына психикалық ауруларды емдеу орталығына жібереді немесе балама ретінде хирургиялық кастрацияны ерікті түрде қолдануы қажеттігі туралы шарт қояды. Тәжірибие көрсетіп отырғандай, Чехия мемлекетінде химиялық кастрацияны қолданатын көрші мемлекеттер Польша мен Францияға қарағанда кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар саны аз.

Қытай, Иран, Ирак, Латын Америкасы, Оңтүстік Корея мемлекеттерінде кәмелет жасқа толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасағандар өлім жазасына кесіледі [9].

Шетелдік әдебиеттерді зерделей келе, өскелең ұрпақтың моральдық және физикалық дұрыс дамуы мен қалыптасуын, балаларға деген қауіпсіз ортаны қамтамасыз ету мақсатында кінәлілерді өлім жазасына кеспесек те, хирургиялық кастрацияны пайдалануды дұрыс шешім деп санаймыз.

Сондай-ақ қылмыстық кодексте кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігін қорғайтын басқа да баптарды осы жұмыс аясында қарастырып өтейік.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 122-бабы — «Он алты жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жасау» қарастырылған. Бұл баптың жоғарыда қарастырылған баптардан ерекшелігі жәбірленуші кәмелетке толған адаммен өз еркімен, яғни оған күш қолданусыз немесе күш қолдану қатерінсіз жыныстық қатынасқа түседі және кінәлінің әрекетін бұл баппен саралау үшін ол жәбірленушінің жасын білуі тиіс. Егер кінәлі адам «жәбірленушінің жасын білмедім» деп жауабында көрсетсе, ал жәбірленуші кінәліні қорғау мақсатында өз жасын айтпағанын жауап алу барысында көрсетсе, сотқа дейінгі тергеп тексеру материалы бойынша өндіріс тоқтатылуға жатады. Тәжірибиеде осындай қылмыстық істің сотқа дейін жетуі екіталай, себебі бұл қылмыстар латентті қылмыстар болып келеді.

Кәмелетке толмаған қызының немесе ұлының кәмелетке толғанмен жыныстық қатынасқа ерікті түсуі біздің халқымыздың менталитеті үшін «масқара» болып саналады. Орын алған қылмыс туралы құқық қорғау органдарына хабарлағанның орнына көптеген ата-ана екінші жақпен келісімге келе отырып, ел-жұртқа ұят болмасын деп екі жасты үйлендіріп жатады. Бұл өз кезегінде психологиялық ойлау қабілеті әлі қалыптаспаған кәмелетке толмағанның жыныстық бостандығын шектейді.

Жоғарыда көрсетілген жағдайларға әкеліп отырған 122-баптың диспозициясында көрсетілген бір ғана сөз — «көрінеу» сөзі. Кәмелетке толған, ересек адам өзінің жыныстық бостандыққа деген құқығын жүзеге асыра отырып, кәмелетке толмаған адамның бұл құқыққа жолын кесуі дұрыс емес. Біздің ойымызша, қарастырылып отырған баптың 1-бөлігінің дис-

позициясынан «көрінеу» сөзін алып тастаған жөн. Бұл өз кезегінде кездейсоқ жыныстық қатынастардың және кәмелетке толмағандардың қажетсіз жүктілігінің алдын алады.

122-бап 2-бөлігі былай редакцияланған: «Он алты жасқа толмаған адамға қатысты ата-анасы, өгей әкесі, өгей шешесі, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған дәл сол іс-әрекеттер — белгілі бір лауазымдарды атқару немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан өмір бойына айыра отырып, жеті жылдан он екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады» [10].

Ескерте кетейік, аталған қылмыстың объективті жағы өз кезегінде жәбірленушіге күш қолданусыз және күш қолдану қатерінсіз жасалады. Біз дүниеге баланы болашақта сексуалдық сипаттағы нәпсіқұмарлықты тыю үшін алып келмеуіміз қажет.

Осы бап бөлігін көрсете отырып, заңшығарушы кәмелетке толмағанның психологиялық тұрғыдан қысымға түсуі мүмкіндігін ұмытып кеткен сияқты. Біріншіден, кәмелетке толмаған адам ең алдымен туған ата-анасына, өгей әкесіне, өгей шешесіне не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер жүктелген өзге адамға материалды тәуелді болып келеді, бұл субъектілер ұрысып, мүлікті жойып, бүлдіріп немесе алып қою қатерін төндіріп қана он алты жасқа толмағанды сексуалдық сипаттағы әрекеттерге тартуы мүмкін. Екіншіден, біздің менталитетке қайта оралатын болсақ, ата-анамызды туған сәттен бастап қамқоршымыз, қорғанышымыз ретінде көреміз. Егер ата-ана баласына осындай жыныстық қатынастар дұрыс деп тәрбиелеген болса, бұл баланың санасында қалыпты жағдай ретінде сақталуы мүмкін.

Он алты жасқа толмаған адамға қатысты ата-анасы, өгей әкесі, өгей шешесі, педагог не оны тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам жасаған іс-әрекеттер – іс жүзінде кәмелетке толмағанға қатысты психологиялық қысым жасай отырып жасалған зорлау әрекеті болып табылады.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 122-бабының 2-бөлігін алып тастап, жасалған әрекетті тәжірибеде 121-баптың 3-1-бөлігімен қарастыру үшін Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 11 мамырдағы «Зорлау және өзге де сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттермен байланысты қылмыстарды саралаудың кейбір мәселелері туралы» № 4 Нормативтік қаулысының 1-бөлігінің 2-абзацын келесідей редакциялау қажет: «Әйел немесе еркек жынысты адамға табиғи емес нысанда жасалған жыныстық құштарлықты қанағаттандыруды (еркек пен еркектің жыныстық қатынасы, әйел мен әйелдің жыныстық қатынасы және т. с. с.) күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп не жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жасаған әрекеттері, сондай-ақ, кәмелетке толмағанға қатысты ата-анасы, өгей әкесі, өгей шешесі, педагог не тәрбиелеу жөніндегі міндеттер Қазақстан Республикасының заңымен жүктелген өзге адам психикалық қысым көрсете отырып, материалдық не өзге де тәуелділігін пайдалана отырып жасалған дәл сол іс-әрекеттер, өзге сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттер деп түсінілуі керек».

Қорытындылай келе, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігін қорғауға бағытталған қолданыстағы заңнаманың тиімділігін арттыру үшін қазақстандық заңнамадағы қағидаттарды сәйкестендіру мақсатында әлі де өзгертілер мен толықтыруларды қажет етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. [Электронный ресурс] — https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (Дата обращения: 25.10.2021)

2. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы. [Электронный ресурс] — https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z020000345_ (Дата обращения: 25.10.2021)

3. Бала құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V940001400_ (Өтініш берген күні: 22.10.2021)
4. Күмісбеков С. К., Сабитов С. М. Шетел мемлекеттерінің кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу тәжірибесі // Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының «Хабаршы — Вестник» журналы. — 2021. — № 1 (71). — 86–91 бб.
5. Алауханов Е. Қылмыстық құқық: (Ерекше бөлім): Оқу құралы // Жалпы ред. Е. І. Қайыржанов. — Алматы: Жеті Жарғы, 2001. — 223 б.
6. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің статистикалық есебі // <https://qamqor.gov.kz> (Өтініш берген күні: 25.10.2021)
7. Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шарасын қолдану қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-262/2020 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021810#z3> (Өтініш берген күні: 22.10.2021)
8. Насколько эффективна химическая кастрация педофилов: мировой опыт // <https://365info.kz/2018/01/naskolko-effektivna-himicheskaya-kastratsiya-pedofilov-mirovoj-opyt> (Дата обращения: 17.10.2021)
9. Как наказывают педофилов в разных странах // <https://ztb.kz/obsestvo/kak-nakazyvaut-pedofilov-v-raznyh-stranah> (Дата обращения: 22.10.2021)
10. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (Өтініш берген күні: 22.10.2021)

Жаксылыкова Н. Б.,
магистрант факультета послевузовского образования,
старший лейтенант полиции
(nzaksylykova69@gmail.com);
Кумисбеков С. К.,
доцент кафедры общеправовых дисциплин,
доктор философии (PhD), подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: skumisb ekov@mail.ru),

Виды уголовных правонарушений против половой неприкосновенности по законодательству Республики Казахстан

Аннотация. Авторами изучены последние изменения и дополнения в ст. ст. 120–124 Уголовного кодекса Республики Казахстан, предусматривающие ответственность за насильственные действия сексуального характера над несовершеннолетними, проведен сравнительный анализ работы со статьями, действовавшими до изменений. Также в статье была проанализирована статистика уголовных правонарушений против половой неприкосновенности несовершеннолетних за последние 4 года и доказано, что тенденция роста либо снижения количества совершенных преступлений не связана с размером ответственности за эти деяния. Авторы предлагают внести изменения и дополнения в ст. 122 УК Республики Казахстан и Нормативное постановление Верховного суда «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера» и обосновывают необходимость применения в стране наряду с химической кастрацией хирургической кастрации.

Ключевые слова: изнасилование, малолетний, половая неприкосновенность несовершеннолетних, половая свобода, половое сношение, насильственные действия сексуального характера, химическая кастрация, хирургическая кастрация.

N. B. Zhaksylykova,

*Master's student of the Faculty of Postgraduate Education,
senior lieutenant of police
(e-mail: nzaksylykova69@gmail.com);*

S. K. Kumisbekov,

*Associate Professor of the Department of General Legal Disciplines,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: skumisbekov@mail.ru)*

Types of criminal offenses against sexual inviolability under the legislation of the Republic of Kazakhstan

Annotation. The authors studied the latest amendments and additions to Articles 120-124 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, providing for liability for sexual violence against minors, conducted a comparative analysis of the work with the articles that were in force before the changes. The article also analyzed the statistics of criminal offenses against the sexual integrity of minors over the past 4 years and proved that the trend of growth or decrease in the number of crimes committed is not related to the amount of responsibility for these acts. The authors propose amendments and additions to Article 122 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan and the Normative Resolution of the Supreme Court «On certain issues of qualification of crimes related to rape and other violent acts of a sexual nature» and justify the need for the use of surgical castration in the country along with chemical castration.

Keywords: rape, juvenile, sexual inviolability of minors, sexual freedom, sexual intercourse, violent acts of a sexual nature, chemical castration, surgical castration.

ӘОЖ 2/7

Жидебаева Д. Е.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің магистранты,
полиция аға лейтенанты
(e-mail: daiiana18@bk.ru);*

Алтайбаев С. Қ.,

*Қылмыстық құқық және криминология кафедрасының бастығы,
з.ғ.к., полиция полковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қарағанды қ, Қазақстан Республикасы, e-mail: altaibaev@mail.ru)*

Кәмелетке толмағандар жасайтын пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстық құқық бұзушылықтарының жалпы белгілері мен оларды саралау қағидалары

Аннотация. Кәмелетке толмағандардың пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстық құқық бұзушылықтарының проблемалары қоғамды алаңдатады, өйткені мегаполистерде, қалаларда, қалалық елді мекендерде және ауылдарда олар сандық жағынан да, сапалық жағынан да ерекшеленеді, бірақ олардың көріну шарттары мен сипаты көп жағдайға ортақ болады. Алдын ала тергеу кезеңдерінде кәмелетке толмағандар жасаған пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстарын саралау қиын міндет болып табылады. Ғылыми мақалада Қазақстан Республикасының қолданыстағы Қылмыстық кодексінің негізінде ҚР ҚК 191, 192, 194-баптарында көзделген қылмыстар құрамының жекелеген саралау белгілерін кеңейтуге әрекет жасалады. «Кәмелетке толмағандар жасайтын пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстық құқық бұзушылықтарының жалпы белгілері мен оларды саралау қағидалары» тақырыбын ғылыми тұрғыдан қарастыру – қазіргі таңда өзекті, себебі осы бағытта қылмыстық құқық теориясы мен практикасы саласындағы барлық ғылыми-тәжірибелік мәселелері әлі де қарастыруды қажет етеді.

Негізгі сөздер: кәмелетке толмағандардың пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстылығы, тонау, қарақшылық, қорқытып алушылық, қылмыстық құқық бұзушылықтар, жәбірленушіні қорлау, шабуыл жасау.

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстық құқық бұзушылықтары ретінде тонау, қарақшылық, қорқытып алушылық танылады [1, 91].

Күш қолдану — бұл тек мақсатқа жетудің құралы ғана емес, сонымен бірге қылмыстық құқық бұзушылықтарды ынталандырушы болып табылатын қылмыстардың жиынтығы.

Әлеуметтік араздықтың бұл түрі заңдарды сақтамай, жәбірленушіге зиянды әрекеттері арқылы физикалық зорлық-зомбылық жасайтын жеке тұлғалардың елеулі қауіптілігімен ерекшеленеді.

Барлық осы қылмыстық құқық бұзушылықтар бірнеше жалпы белгілерді біріктіреді, олар: іс-әрекеттердің заңсыздығы; пайдакүнемдік мақсаты; басқаның меншігін алып қою; меншікті өтеусіз жоғалту; бөтен мүлікті беру; күш қолдану [2, 12–13].

Айта кету керек, пайдакүнемдік ең алдымен, қылмыстың себебі емес, мақсатын құрайды.

Кәмелетке толмағандардың да тонау, қарақшылық, қорқытып алу кезіндегі басты аспект — пайдакүнемдік мақсат, яғни меншік иесіне немесе басқаның иесіне тиесілі мүлік есебінен кінәлінің материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру болып табылады. Бұл өзімшілдік мақсат, қылмыскер үшін ауырлататын жағдайға әкеледі.

Біреудің мүлкін немесе затын меншік иесінің нақты иелігінен алу әрқашан мүлікті кінәлінің пайдасына иемденумен байланысты.

Меншіктің өтеусіз жоғалуы меншік иесіне кінәлінің келтірген залады өтемейді, қайтармайды дегенді білдіреді. Оны ұзақ уақыт бойы, мысалы, жазаны орындау мерзімі ішінде ғана өтеуге болады. Кәмелетке толмаған қылмыскерлер үшін, егер ата-анасы материалдық мүмкіндігі болса, бұл мерзім біршама аз болуы мүмкін және оның өзінде ерекше жағдайларда ғана болады.

Қылмыскердің пайдасына бөтен мүлікті иемдену – алып қоюдың қисынды жалғасы, мысалы, тонау (ҚР ҚК 191-бабы), қарақшылық (ҚР ҚК 192-бабы), қорқытып алу (ҚР ҚК 194-бабы) кезінде жүзеге асады.

Егер бөтеннің мүлкін алып қою алдымен ашық, бірақ зардап шеккендерге күш қолданбай жасалса, содан кейін кінәлі жәбірленушіні қорлау үшін физикалық әрекет жасаса, онда қылмыскер үшін мұндай әрекеттер ауырлататын тонау ретінде бағаланады.

Тонаудың ерекше сараланған құрамы: ұйымдасқан топ жасаған тонау; аса ірі мөлшерде тонау.

Тонаудың аса ірі мөлшері – 2 мың АЕК (қолданыстағы есеппен 6,072 теңге).

Тонау қылмыс құрамының объективті және субъективті жақтарымен байланысты. Егер ұрлық – жасырын жымқыру болса, онда тонау – бөтеннің мүлкін ашық иелену (ҚР ҚК 191-б.1-б.).

«... тонау, егер мүлік алынып қойылса және кінәлі адамның ұрланған мүлікті пайдалану немесе өз қалауы бойынша өзгеше билік етуге нақты мүмкіндігі болса, ал қарақшылық – мүлікті иелену мақсатында жәбірленушінің өмірі мен денсаулығына қауіпті зорлық-зомбылық жасаумен немесе осындай зорлық-зомбылық жасаймын деп қорқытумен ұштасқан шабуыл жасау кезінен бастап аяқталған қылмыстық құқықтық бұзушылық болып танылады» [3] (Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы № 8 нормативтік қаулысы 7-т. қараңыз).

Іс-әрекетте Қазақстан Республикасының ҚК 191-баптың 1-бөлігі ауырлығы орташа қылмыстарға, Қазақстан Республикасының ҚК 191-бабының 2,3,4-бөліктері – ауыр қылмыстар санатына жатады [4].

Басқа пайдакүнемдік-зорлық қылмыстық құқық бұзушылықтар өмірге немесе денсаулыққа қауіпті күш қолданып не осындай күш қолдану қатерін төндіріп жасалған бөтеннің мүлкін ұрлау мақсатындағы қарақшылық шабуыл болып табылады (ҚР ҚК 192-б.).

Қарақшылық — меншікке қарсы ең қауіпті қылмыстардың бірі, оның әрқашан екі жағы бар: біреудің меншігіне қол сұғу; адамға күш қолдану.

Қарақшылықтың субъективті жағы — ниет пен кінә. Қылмыс жасаған кезде 14 жасқа толған, ақыл-есі дұрыс мінез-құлықты жеке тұлға қылмыстық әрекеттің субъектісі бола алады.

Объективті жағынан, қарақшылық — біреудің мүлкін иемдену үшін жәбірленушіге физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылықпен бірге өмірі мен денсаулығына қауіпті шабуыл жасау.

Қарақшылықтың сараланған белгілері: қаруды немесе қару ретінде пайдаланылатын заттарды қолданып; денсаулыққа ауыр зиян келтіріп жасалған қарақшылық (ҚР ҚК 192-б. 2-б.); абайсызда жәбірленушінің өліміне алып келген денсаулыққа ауыр зиян келтіре отырып; ірі мөлшердегі мүлікті жымқыру мақсатында; бірнеше рет; тұрғын, қызметтік, өндірістік үй-жайға не қоймаға заңсыз кірумен жасалған қарақшылық (ҚР ҚК 192-б. 3-б.); қылмыстық топ жасаса; аса ірі мөлшерде жасалса (ҚР ҚК 162-б. 4-б.) [4].

Қазақстан Республикасының ҚК 192-бабының 1, 2, 3-бөлігіне жататын әрекеттер ауыр қылмыстар санатына, 4-бөлігіне жататын әрекеттер аса ауыр қылмыстар санатына жатады.

Қорқытып алу үшін жаза Қазақстан Республикасының ҚК 194-бабында көзделген. Қылмыстық кодекс тұрғысынан қорқытып алу — яғни күш қолдану не бөтеннің мүлкін жою немесе бүлдіру қатерін төндіріп, сол сияқты жәбірленушіні немесе оның жақындарын масқаралайтын мәліметтерді не жариялануы жәбірленушінің немесе оның жақындарының мүдделеріне елеулі зиян келтіруі мүмкін өзге де мәліметтерді тарату қатерін төндіріп бөтеннің мүлкін немесе мүлікке құқықты беруді немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттер жасауды талап ету.

Қорқытып алу Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасында «Экономикалық қызмет саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар» деген 8-тарау мен «Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар» 6-тарауында көрініс табады.

Аталған бап төрт бөліктен тұрады. Қазақстан Республикасының ҚК 194-бабы «Қорқытып алу» бірінші бөлігінде тиісті іс-әрекеттер үшін көзделген қылмыстар мен жазалар құрамының жалпы белгілері бекітілген.

Екінші бөлігіде қорқытып алудың ауыр қылмыстарына саралау сипаттамасы берілген. Үшінші, төртінші бөліктеріндегі барлық әрекеттер ауыр, аса ауыр қылмыстар санатына жатады. Қорқытып алушылық әрекеттерінің сипаттамасы Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының 2006 жылғы 23 маусымдағы Қорқытып алушылық туралы істер бойынша сот практикасы туралы № 6 Нормативтік қаулысында қарастырылған.

Қорқытып алушылық меншікке қарсы пайдакүнемдік қылмыстар қатарына жататынын тағы да атап өтуге болады.

Қорқытып алушылықтың заты болып бөтен мүлік (заттар, ақша, оның ішінде шетел валютасы, бағалы қағаздар, шығармашылық зияткерлік қызметтің объектілендірілген нәтижелері, фирмалық атаулар, тауарлық белгілер және бұйымдарды жеке сипаттайтын өзге де құралдар); мүлікке құқық (өсиет, сақтандыру полисі, қолхат, шарт, қандай да болмасын құндылықтарды әр түрлі құнды қағаздарды алуға сенімхат және оған басқа да мүлікті алуға құқық беретін өзге де құжат) немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттерді жасау (баламалы емес сипаттағы қызметтер, мысалы «үй-жайды күзеткені» үшін, бұйымдарды сатуға, қарыз алу туралы қолхатты жоюға, ортақ мүліктегі қарыздан бас тартуға, ппайыздық ставканы төмендетуге, қандай да болмасын жұмыстарды жүргізуге «көмектескені» үшін және т. с. с.) [5] табылады.

Қылмыстарды саралау кезінде анықтау органдары міндетті түрде ҚР ҚК-де көзделген тиісті қағидаларды, ҚР Жоғарғы Сотының қаулыларын, сондай-ақ сот практикасы мен қылмыстық құқық ғылымында әзірленген қылмыстық заңдылықтарды басшылыққа алады.

Қылмыстық құқық бұзушылықты саралау дегеніміз — жасалған әрекеттің белгілері мен қылмыстық-құқықтық нормада көзделген қылмыс құрамының белгілері арасындағы нақты сәйкестікті анықтау және заңды түрде бекіту [6].

Қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау ережелері — Қазақстан Республикасының ҚК-де, Қазақстан Республикасының Жоғарғы сотының қаулыларында көзделген, сондай-ақ сот практикасында және Қазақстан Республикасының Қылмыстық құқық теориясында әзірленген қылмыстық заңды қолдану әдістерінде қаралған.

Бұл фактінің айрықша ерекшелігі — қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралаудың барлық ережелері толығымен келтіріліп, шоғырланған нақты бір құжат жоқ.

Қазақстан Республикасының ҚК үнемі жетілдіріліп отырады, қылмыстық құқықтың заң ғылымы бір орында тұрмайтыны анық, сондықтан қандай да бір кезеңдерде Қазақстан Республикасының ҚК-не толықтырулар мен өзгертулер, оның ішінде қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау қағидалары түрінде де енгізіледі.

Қазақстан Республикасының ҚК, Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасының Жоғары сот қаулыларында бекітілген қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралаудың жалпы ережелері бірнешеу. Оларды нормативтік, түсіндірме немесе тағы басқа деп бөлуге болады.

Қазақстан Республикасының ҚК 4-бабында «Қылмыстық жауаптылық негіздерінде» «Қылмыстық құқық бұзушылықтар жасау, яғни осы Кодексте көзделген қылмыс не қылмыстық теріс қылық құрамының барлық белгілері бар іс-әрекеттер қылмыстық жауаптылықтың бірден-бір негізі болып табылады. Дәл сол бір қылмыстық құқық бұзушылық үшін ешкімді де қылмыстық жауаптылыққа қайталап тартуға болмайды. Қылмыстық заңды ұқсастығы бойынша қолдануға жол берілмейді» - деп белгілейді.

Бұл ережелер қылмыстық тергеудің барлық сатыларында орындау үшін міндетті болып табылады.

Қазақстан Республикасының ҚК-нің 4-бабына келетін болсақ, осы Ережеге сәйкес жасалған қылмыс Қазақстан Республикасының ҚК-нің Ерекше бөлігінде бекітіліп, басқа да қылмыстық заңдарға немесе нормативтік-құқықтық актілерге, мүмкін Қазақстан Республикасы халықаралық шарттарына сілтеме жасай отырып, негізделуі және ҚК-нің жалпы бөлімінің нормаларымен ұйғарылған талаптарға сәйкес болуы қажет.

Қылмысты саралаудың, демек айыптаудың негізінде жатқан үшінші жалпы ереже Қазақстан Республикасының ҚПК анықтаған растаушы фактілермен дәлелденуі тиіс. Бұл деректер қылмыс құрамын байланыстыратын негіз болып табылады. Егер мұндай фактілер жеткіліксіз болса, онда барлық жойылмайтын күмән, оның ішінде қылмысты саралау бөлігінде айыпталушының пайдасына қолданылуы керек.

Бұл ереже Қазақстан Республикасының Конституциясының 77-бабы 3-бөлігінің 8-тармағында көрсетілген, конституциялық принципті белгілейтін нормаға негізделеді: «адамның кінәлі екендігі жөніндегі кез келген күдік айыпталушының пайдасына қарастырылады» [7].

Мұны Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2020 жылғы 11 желтоқсандағы Сот үкімі туралы № 6 Нормативтік қаулысының 8-тармақтарындағы түсіндірме көрсетеді, онда сотталушының кінәсіне деген өшпес күдік оның пайдасына шешілетін конституциялық ережені (ҚР Конституциясының 77-бабы 3-т.) мүлтіксіз сақтау қажеттігі көрсетілген [8]. Қазақстан Республикасының ҚК-де қылмыстарды саралаудың басқа да жалпы ережелері бекітілген.

Қазақстан Республикасының ҚК-нің 5-бабы «Қылмыстық заңның уақыт бойынша қолданылуы» осы әрекетті осы қылмысты жасау кезінде қолданылатын қылмыстық заң бойынша бекітеді және саралайды. Бұл Қазақстан Республикасының ҚК 6-бабының 1-бөлігімен расталады. Қылмыстық әрекетті белгілейтін, айыпталушының жағдайын күшейтетін немесе нашарлататын қылмыстық заңның кері күші болмайды. Қазақстан Республикасының ҚК 5-бабында зардаптардың басталған уақытына қарамастан, уақыт қауіпті іс-әрекет (немесе әрекетсіздік) жасалған уақыт деп танылады [4].

Қазақстан Республикасының ҚК 5-бабының ережесі қылмыстық заңның тиісті бабының уақыт бойынша саралауды арттыру іс-әрекетті жасаған адам үшін оңтайлы сәт болып табылады.

Қылмыстарды саралау мәселелері бойынша теориялық зерттеулерде қылмыстық заңның ережелерінде бекітілген көптеген ережелер қарастырылған.

Мысалы, Қазақстан Республикасының ҚК 7-бабының 1-бөлігінде: «Қазақстан Республикасының аумағында қылмыс жасаған адам осы Кодекс бойынша қылмыстық жауаптылыққа жатады» делінген.

Осыған ұқсас түсіндіру қағидалары Қазақстан Республикасының ҚК 7-бабының 2, 3, 4-бөлігімен қоса осы Кодекстің 8-бабының 1,2,3,4-бөлігінде де бекітілген.

Жоғарыда аталғандардың негізінде келесі ұсынысты қарстыруға болады: «Девиантты мінез-құлыққа бейім балаларды болжау мақсатында әлеуметтік зерттеулерді ғана жүргізіп қоймай, қолайсыз отбасыларды анықтаумен, әлеуметтік қолдау шараларын көрсетумен, балалардың қадағалаусыз және қаңғыбастығы бойынша алдын алу іс-шараларын жүргізумен, сондай-ақ 7 жасқа дейінгі, 7 жастан 11 жасқа дейінгі және 11 жастан 14 жасқа дейінгі балалар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасымен айналысатын «әлеуметтік институттарды» мемлекеттік деңгейде құруды қажет етеді. Құқық қорғау органдары 14 жастан кәмелетке толғанға дейін құқық бұзушылармен айналысуы керек. Мұндай әлеуметтік институттар Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі органдарының қызметіне жүктеліп, заңмен бекітілуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиетер тізімі:

1. Алтайбаев С. Қ., Ынтықбаев М. Қ., Жанхан Н., Криминология. Ерекше бөлім. Оқу құралы. Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2015 — 208 бет.
2. Авторлық ұжым. Меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: Оқу құралы. — Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2019 — 119 бет.
3. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2003 жылғы 11 шілдедегі Бөтеннің мүлкін заңсыз иемдену жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы № 8 нормативтік қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz/search/>
4. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілде. — Алматы, «Норма» баспасы (кейінгі өзгерту, толықтыруларымен). <https://adilet.zan.kz/kaz/search/docs/>
5. Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының 2006 жылғы 23 маусымдағы Қорқытып алушылық туралы істер бойынша сот практикасы туралы № 6 Нормативтік қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz>
6. А. Н. Ағыбаев. Қылмыстық құқық. Ерекше бөлік: Оқулық. — Алматы: Жеті жарғы, 2015. — 608 б.
7. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз. Алматы, «ЮРИСТ» баспасы (кейінгі өзгертулерімен). <https://adilet.zan.kz/kaz>
8. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2020 жылғы 11 желтоқсандағы Сот үкімі туралы № 6 Нормативтік қаулысы. <https://adilet.zan.kz/kaz>

Жидебаева Д. Е.,
магистрант факультета послевузовского образования,
старший лейтенант полиции
(e-mail: daiana18@bk.ru);

Алтайбаев С. К.,
начальник кафедры уголовного права и криминологии,
кандидат юридических наук, полковник полиции
(Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: altaibaev@mail.ru)

**Общие признаки и правила квалификации
корыстно-насильственных уголовных правонарушений,
совершаемых несовершеннолетними**

Аннотация. Проблемы корыстно-насильственной преступности несовершеннолетних беспокоят общество, так как в мегаполисах, городах, городских поселениях и селах они различны как в количественном, так и в качественном соотношениях, но условия и характер их проявления имеют много общего. Квалификация корыстно-насильственных преступлений, совершаемых несовершеннолетними, на этапах предварительного следствия является сложной задачей. В научной статье на основе действующего Уголовного кодекса Республики Казахстан сделана попытка расширить единичные квалифицирующие признаки составов преступлений, предусмотренных ст. 191, 192, 194 УК РК. Рассмотрение темы: «Общие признаки и правила квалификации корыстно-насильственных уголовных правонарушений, совершаемых несовершеннолетними» — особенно актуально в наши дни, так как не все научно-практические вопросы в области теории и практики уголовного права еще решены.

Ключевые слова: корыстно-насильственная преступность несовершеннолетних, грабеж, разбой, вымогательство, уголовные правонарушения, оскорбление потерпевшего, нападение.

D. E. Zhidebaeva,
graduate student of the Faculty of Postgraduate Education
senior police lieutenant
(e-mail: daiana18@bk.ru)

S. K. Altaybaev,
Head of the Department of Criminal Law and Criminology,
Candidate of Legal Sciences, Police Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: altaibaev@mail.ru)

**General signs and rules of qualification
of mercenary and violent criminal offenses committed by minors**

Annotation. The problems of self-serving and violent juvenile delinquency concern society, since in megacities, cities, urban settlements and villages they are different both in quantitative and qualitative proportions, but the conditions and nature of their manifestation have much in common. Qualification of mercenary and violent crimes committed by minors at the stages of preliminary investigation is a difficult task. In the scientific article, based on the current Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, an attempt is made to expand the single qualifying signs of the elements of crimes provided for in Articles 191, 192, 194 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. The appeal to the topic: «General signs and rules of qualification of mercenary and violent criminal offenses committed by minors» is especially relevant today, since not all scientific and practical issues in the field of theory and practice of criminal law have not yet been resolved.

Keywords: mercenary and violent crime of minors, robbery, robbery, extortion, criminal offenses, insulting the victim, assault.

УДК 343.3/.7

Игликова С. Д.,
докторант факультета послевузовского образования,
подполковник полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: iglikovasaul@mail.ru)

Криминализация и декриминализация экологических уголовных правонарушений (на примере ст. 337 УК РК и ст. 340 УК РК)

Аннотация. Статья посвящена исследованию некоторых видов экологических уголовных правонарушений. С учетом изменений, внесенных за последние годы в законодательство Республики Казахстан, автор рассматривает обоснованность криминализации и декриминализации наиболее распространенных экологических уголовных правонарушений — незаконной охоты (ст. 337 УК РК) и незаконной порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников (ст. 340 УК РК). На основе анализа правоприменительной практики выявлены проблемы, связанные с отнесением ст. ст. 337 и 340 УК РК к материальным, в частности необходимость определения значительного ущерба окружающей среде или вреда здоровью человека. С учетом опыта зарубежных стран, действующего отечественного законодательства автор предлагает исключить конструирование составов некоторых экологических правонарушений как формальных составов, а вред, причиненный животному или растительному миру вследствие незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников определить в Методиках исчисления размера вреда, причиненного объектам животного и растительного мира.

Ключевые слова: экологические уголовные правонарушения, незаконная охота, незаконная порубка, уничтожение или повреждение деревьев и кустарников, значительный ущерб, экологическая безопасность, окружающая среда, вред, причиненный объектам животного и растительного мира.

Экологические уголовные правонарушения создают угрозу экологической безопасности как части национальной безопасности и вызывают большой общественный резонанс. В Законе Республики Казахстан от 6 января 2012 г. «О национальной безопасности Республики Казахстан» отмечено, что экологическая безопасность включает в себя состояние защищенности жизненно важных интересов и прав человека и гражданина, общества и государства от угроз, возникающих в результате антропогенных и природных воздействий на окружающую среду [1]. В Стратегии национальной безопасности Республики Казахстан на 2021–2025 гг. среди основных приоритетов национальной безопасности ключевое место определено экологической безопасности, включая не только защиту экосистем, но и управление природными ресурсами [2].

Преступность и наказуемость деяния определяются уголовным законодательством. При этом криминализация и декриминализация тех или иных видов уголовных правонарушений проводится с учетом происходящих в обществе преобразований, новых тенденции преступности, возросшей общественной опасности отдельных видов преступного поведения. На данных критериях происходит формирование уголовной ответственности за экологические уголовные правонарушения.

Следует отметить, что в целях реализации концептуальных направлений развития уголовной политики, включающих в себя снижение уровня тяжких преступлений за счет усиления профилактики мелких правонарушений, а также уменьшение количества лиц, отбывающих наказание в местах лишения свободы, за счет создания предпосылок для более широкого применения альтернативных лишению свободы видов наказания в новом Уголовном кодексе, принятом 3 июля 2014 г., введена новая категория уголовно наказуемых деяний — уголовный проступок. В число уголовных проступков вошли наиболее серьезные административные правонарушения, в том числе большая часть деяний, посягающих на экологическую безопасность [3, 92].

По данным Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, наблюдается снижение регистрации экологических уголовных правонарушений с 1549 в 2018 г. до 657 – в 2021 г. (2018 г. – 1549, 2019 г. – 1324, 2020 г. – 687, 2021 г. – 657).

В 2021 году из всего количества зарегистрированных экологических уголовных правонарушений окончено производством 338 (в 2020 г. – 367) уголовных дел, из них в суд направлено 315 (в 2020 г. – 314), прекращено по нереабилитирующим основаниям – 23 (в 2020 г. – 53). Сроки расследования прерваны по 165 (в 2020 г. – 194) делам, прекращено со снятием с учета – 416 (в 2020 г. – 642). Согласно отчетным данным, в 2021 году экологическими уголовными правонарушениями причинен ущерб на сумму 3 млрд 971 млн 267 тыс. тенге, из них возмещено в ходе досудебного расследования 503 млн 75 тыс. тенге [4].

Статистика свидетельствует, что наиболее распространенными экологическими уголовными правонарушениями являются факты незаконной охоты (ст. 337 УК РК) и незаконной порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников (ст. 340 УК РК) [5]. Данные виды экологических уголовных правонарушений составляют значительную часть от всех зарегистрированных посягательств в данной сфере.

Так, в 2021 г. фактов незаконной охоты зарегистрировано 107 (15,6 %, в 2020 г. – 160), незаконной порубки – 64 (9,7 %, в 2020 г. – 45).

Приведенные данные свидетельствуют о проблеме профилактики экологических уголовных правонарушений и указывают на имеющиеся проблемы правоприменения данных норм. В частности, это касается экологических уголовных правонарушений, предусмотренных ст. ст. 337 и 340 УК РК. Данные нормы, в целом, применяются на практике, но проблемы отдельных аспектов этих составов экологических правонарушений, в том числе наличие более «мягких» или «строгих» санкций, отсутствие некоторых видов квалифицирующих признаков существенно препятствуют их выявлению и расследованию, тем самым способствуют виновным лицам избежать уголовной ответственности.

Следует также отметить, что одной из проблем правоприменения уголовно-правовых норм является также состояние уголовно-правовой политики в стране.

Как отмечают Ю. В. Надточий и М. Сиссоко современное состояние уголовно-правовой политики характеризуется бессистемностью, наличием отдельных идей в развитии стратегии и тактики борьбы с преступностью, спонтанно возникающих директив, которые исходят от властных структур и весьма противоречиво и непоследовательно реализуются в действительности, деструкцией уголовного закона, которые стали результатом бесконечной череды изменений и дополнений, внесённых законодателем в Уголовный кодекс» [6, 143]. Данное высказывание можно отнести и к экологическим уголовным правонарушениям, предусмотренным ст. ст. 337 и 340 УК РК.

В целом, как показало наше исследование, в период действия УК РК изменения вносились в санкции обозначенных норм, а именно: ужесточена ответственность за экологические преступления, в том числе за незаконную охоту (ст. 337 УК РК) и незаконную порубку, уничтожение или повреждение деревьев и кустарников (ст. 340 УК РК). В частности, Законами Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов» (12 июля 2018 г.), «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам регулирования агропромышленного комплекса» (28 октября 2019 г.), «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам экологии» (2 января 2021 г.).

Декриминализация рассматриваемых составов произошла лишь с принятием Закона Республики Казахстан от 27 декабря 2019 г. «О внесении изменений и дополнений в некото-

рые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности», согласно которому состав незаконной охоты (ст. 337 УК РК) перешел из уголовного проступка в преступления, а также дополнена новым субъектом — «лицом, лишённым права заниматься охотой по вступившему в законную силу приговору суда». Кроме того, минимальный срок лишения свободы за незаконную охоту ужесточен до трех лет, а за незаконную охоту, совершенную преступной группой, с причинением особо крупного ущерба — на срок от 6 до 10 лет с конфискацией имущества.

Таким образом, все изменения, вносимые в рассматриваемые нормы, связаны с ужесточением ответственности. Вместе с тем, чтобы законодательство было наиболее эффективным, необходимо совершенствование диспозиции данных норм.

Как свидетельствует анализ правоприменительной практики, существуют проблемы определения критерии отграничения незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников как уголовно наказуемых деяний, вызывающих значительный ущерб, от административно наказуемых — без признаков такового.

Кроме того, одной из значительных проблем является отсутствие специального указания на неосторожную форму вины при совершении, что на практике возлагает на органы досудебного расследования обязанность выявлять и доказывать наличие умысла на совершение преступного деяния.

Как справедливо отмечает профессор К. А. Бакишев, «...проблемой регламентации ответственности за экологические правонарушения являются точная и обоснованная регламентация оценочных признаков в уголовном законе, их конкретизация строго в рамках регулируемых общественных отношений, максимальное исключение субъективизма в процессе применения правовой нормы» [7, 136].

Сложности при квалификации незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников как уголовно наказуемых деяний и доказывании умысла на их совершение возникают из-за того, что данный состав по конструкции является материальным: должен быть причинен значительный ущерб окружающей среде или вреда здоровью человека.

При этом доказать, что виновное лицо при незаконной порубке, уничтожении или повреждении деревьев и кустарников имело умысел на причинение значительного ущерба, невозможно, поскольку при его совершении виновные преследуют иные цели, надеясь, что общественно опасные последствия не наступят. В результате виновное лицо освобождается от уголовной ответственности, что снижает эффективность противодействия таким деяниям.

Следует отметить, что в законодательство ряда зарубежных стран разграничивает форму вины в экологических составах преступлений, определяя её отдельно по отношению непосредственно к деянию и его последствиям (УК Кыргызской Республики и УК Республики Беларусь).

Уголовный кодекс Германии разделяет правонарушения в зависимости от умысла, разграничивая наказуемое деяние от неосторожного до умышленного с соответствующей градацией наказания. При этом составы являются формально-материальными, поскольку криминализируют деяния, исходя как из фактического причинения вреда, так и из возможного наступления негативных последствий (к примеру, загрязнение почвы (умышленное или неосторожное) способом, который может повредить здоровью другого человека, животным, растениям или другим предметам, имеющим значительную ценность, или водоемам, или в значительном объеме загрязняет или иначе неблагоприятно изменяет ее).

Законы Франции устанавливают два вида экологической ответственности — объективную (безвиновную) и виновную. При этом вред должен быть классифицирован как «серьезный» (дефиниция экологического вреда во Франции охватывает не только случаи непосред-

ственного негативного воздействия на окружающую среду, но и угрозу возникновения такого экологического вреда в ближайшем будущем). Такая «серьезность» причинения личного вреда здоровью человека оценивается в момент события или в момент причинения вреда.

На наш взгляд, следует по опыту зарубежных стран исключить конструирование составов некоторых экологических правонарушений в качестве формальных составов, в частности, ст. 337 и 340 УК РК.

Кроме того, в настоящее время ответственность за подобные деяния наступает только в случае наличия вредных последствий и материального ущерба, тогда как во внимание не берется вред, причиненный деянием самому водоему, воздуху почве, что в последующем негативно отражается на экологической обстановке и здоровье людей.

Указание на причинение значительного ущерба при совершении незаконной охоты подвергалось критике и со стороны ученых. Так, по мнению А. М. Плешакова, «определять величину ущерба с учетом размера нанесенного вреда нелогично ... и как же учитывать такое обстоятельство, как количество незаконно добытого или уничтоженного зверя. По отношению к какой «точке отсчета» такое число будет большим или меньшим» [8, 196].

Построение уголовно-правовой нормы об ответственности за незаконную охоту, порубку, уничтожение или повреждение деревьев и кустарников с причинением значительного ущерба, на наш взгляд, является спорным, так как при этом невозможно учитывать экологическую ценность незаконно добытых животных, деревьев и кустарников, а также их значимость для конкретного места обитания, численность популяции этих животных, деревьев и кустарников.

Закрепление в п. 2) ст. 3 УК РК механизма исчисления размера вреда неприемлемо, так как зачастую требуется учитывать определенные критерии по объектам животного и растительного мира.

В этой связи необходимо, чтобы размер вреда, причиненный животному или растительному миру вследствие незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников, определялся в Методиках исчисления размера вреда, причиненного объектам животного и растительного мира. В частности, следует ввести дополнительные формулы для исчисления значительного размера вреда в отношении отдельных видов животных или растений, учитывая критерии их распространённости, ценности и т. п.

При этом вред, причиненный при совершении деяний, предусмотренных ст. ст. 337 и 340 УК РК, необходимо учитывать при определении срока и размера наказания.

Для большей эффективности мер по предотвращению незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников необходимо внесения изменения в действующее законодательство РК, которая во избежание ошибок при квалификации будет способствовать точной квалификации деяний, посягающих на экологическую безопасность.

Таким образом, проведенный анализ проблемных вопросов квалификации незаконной охоты, порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников свидетельствует о необходимости конструирования данных видов экологических уголовных правонарушений в качестве формальных составов, поскольку требуется решение таких вопросов, как установка критериев оценки экологической ценности, а также значимости для конкретного места обитания.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 г. «О национальной безопасности Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527> (дата обращения: 19.01.2022).
2. Стратегия национальной безопасности Республики Казахстан на 2021–2025 гг. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z634841545> (дата обращения: 19.01.2022).

3. Жунусова М. К. Об упразднении протокольной формы досудебного производства в уголовно-процессуальном законодательстве Республики Казахстан // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2 (72). — С. 92–98.

4. Информационный сервис Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан [Электронный ресурс]. Режим доступа: qamqog.gov.kz (Дата обращения: 19.01.2022).

5. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226#z1213> (Дата обращения: 19.01.2022).

6. Надточий Ю. В., Сиссоко М. Современные тенденции уголовно-правовой политики в сфере экологической безопасности: проблемы криминализации и декриминализации // Азиатско-Тихоокеанский регион: экономика, политика, право. — 2021. — № 2. — С. 139–147.

7. Бакишев К. А. Экологические правонарушения в новом УК Республики Казахстан // Lex Russica. — 2016. — № 12 (121). — С. 133–139.

8. Плешаков А. М. Уголовно-правовая борьба с экологическими преступлениями: Дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1994. — 301 с.

Игликова С. Д.,

*Жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің докторанты,
полиция подполковнигі*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: iglikovasaule@mail.ru)*

**Экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды
криминализациялау және қылмыстық сипаттан арылту
(Қазақстан Республикасы ҚК 337-бабы және
Қазақстан Республикасы ҚК 340-бабы мысалында)**

Аннотация. Мақала экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтардың кейбір түрлерін зерттеуге арналған. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасының заңнамасына енгізілген өзгерістерді ескере отырып, автор неғұрлым таралған экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтарды-заңсыз аң аулауды (ҚР ҚК 337-бабы) және заңсыз ағаш кесуді, ағаштар мен бұталарды жоюды немесе зақымдауды криминализациялау негізділігін қарайды (ҚР ҚК 340-бабы). Құқық қолдану практикасын талдау негізінде ҚР ҚК 337 және 340-баптарын материалдық жағдайға жатқызумен байланысты проблемалар, атап айтқанда, қоршаған ортаға немесе адам денсаулығына келтірілген елеулі залалды айқындау қажеттігі анықталды. Шет елдердің тәжірибесін, қолданыстағы отандық заңнаманы ескере отырып, автор кейбір экологиялық құқық бұзушылықтардың құрамын ресми құрам ретінде құруды болдырмауды, ал ағаштар мен бұталарды заңсыз аулау, кесу, жою немесе зақымдау салдарынан жануарлар мен өсімдіктер дүниесіне келтірілген зиянды жануарлар мен өсімдіктер дүниесі объектілеріне келтірілген зиянның мөлшерін есептеу әдістемесінде анықтауды ұсынады.

Негізгі сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылықтар, заңсыз аң аулау, ағаштар мен бұталарды заңсыз кесу, жою немесе зақымдау, елеулі залал, экологиялық қауіпсіздік, қоршаған орта, жануарлар мен өсімдіктер дүниесі объектілеріне келтірілген зиян.

S. D. Iglıkova,

*Doctoral student of the postgraduate education faculty,
police lieutenant colonel*

*(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: iglikovasaule@mail.ru)*

**Criminalization and decriminalization of the environmental criminal offences
(using the example of art. 337 CC RK and art. 340 CC RK)**

Annotation. The article is devoted to the study of some types of environmental criminal offenses. Taking into account the changes made in the legislation of the Republic of Kazakhstan in recent years, the author considers the validity of criminalization and decriminalization of the most widespread environmental

criminal offenses — illegal hunting (Article 337 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan) and illegal felling, destruction or damage of trees and shrubs (Article 340 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan). Based on the analysis of law enforcement practice, the problems associated with the attribution of Articles 337 and 340 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan to material, in particular, the need to determine significant environmental damage or harm to human health, have been identified. Taking into account the experience of foreign countries, the current domestic legislation, the author proposes to exclude the construction of compositions of some environmental offenses as formal compositions, and the harm caused to the animal or plant world as a result of illegal hunting, felling, destruction or damage to trees and shrubs to determine in the Methods of calculating the amount of damage caused to objects of the animal and plant world.

Keywords: environmental criminal offenses, illegal hunting, illegal logging, disforestation or damage to timber and shrubs, significant damage, environmental safety, environment, harm caused to animal and plant world.

УДК 343.3/7

Игликова С. Д.,

*докторант факультета послевузовского образования,
подполковник полиции*

*(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: iglikovasaule@mail.ru);*

Бекишева С. Д.,

*главный научный сотрудник центра исследования проблем
в сфере защиты общественных интересов Межведомственного
научно-исследовательского института,*

*доктор юридических наук, доцент, старший советник юстиции
(Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре
Республики Казахстан, г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: 7171181@prokuror.kz)*

Динамика совершения уголовных правонарушений по фактам браконьерства

Аннотация. Исследование экологической преступности в динамике является необходимой составляющей для организации эффективной деятельности по её предупреждению и профилактике. Согласно статистической информации и результатам исследований вопросов правоприменительной практики уголовного законодательства, в последние годы для Республики Казахстан наибольшую общественную опасность среди экологических правонарушений представляют факты браконьерства. Данная статья посвящена подробному рассмотрению динамики совершения уголовных правонарушений, предусмотренных ст. ст. 335, 337, 339, 340 УК РК, в период с 2018 по 2021 года. Анализ производился как в разрезе каждого года, так и с учётом разделения рассматриваемых периодов на месяцы. Путём анализа данных выявлены сезонные особенности совершения фактов браконьерства, а также установлены периоды роста и снижения регистрации отдельных рассматриваемых уголовно наказуемых деяний.

Ключевые слова: экологические уголовные правонарушения, браконьерство, незаконная охота, незаконная порубка, незаконная добыча рыбных ресурсов, регистрация уголовных правонарушений, динамика преступности, предупреждение преступлений, экологическая безопасность.

Экологическая преступность является темой, которая приобретает всё больший интерес в мире. Страны разрабатывают меры по предупреждению и профилактике совершения экологических преступлений, а в международных судах всё чаще рассматриваются уголовные дела против лиц, обвиняемых в совершении экологических преступлений. Не остается в стороне и Республика Казахстан, для которой экологическая безопасность является одним из важнейших приоритетов развития [1].

Обеспечение экологической безопасности во многом зависит от наличия правовых норм, регламентирующих ответственность за совершение экологических правонарушений. Охрана

окружающей среды регулируется рядом законов, которые обеспечивают сам процесс природоохранных мероприятий, а также ответственность за их несоблюдение. Уголовное законодательство, определяет ответственность за наиболее общественно опасные деяния в области охраны окружающей среды. В Республике Казахстан нормы, обеспечивающие неотвратимость уголовного наказания за посягательства на природу, регламентированы главой 13 Уголовного кодекса. Всего указанная глава содержит 20 составов преступлений.

Анализ применения норм Уголовного кодекса Республики Казахстан свидетельствует о неуклонном росте экологических преступлений, среди которых в структуре официально учтенных уголовных правонарушений лидирующую позицию занимает браконьерство (Таблица 1) [2], что и определяет актуальность данного исследования.

Таблица 1

Регистрация экологических уголовных правонарушений

№	Вид экологического уголовного правонарушения	2018	2019	2020	2021
1	Нарушение экологических требований к хозяйственной или иной деятельности (ст. 324)	1	1	1	2
2	Нарушение экологических требований при обращении с экологически потенциально опасными химическими или биологическими веществами (ст. 325)	2	1	3	3
3	Нарушение экологических требований при обращении с микробиологическими или другими биологическими агентами или токсинами (ст. 326)				1
4	Нарушение ветеринарных правил или правил, установленных для борьбы с болезнями и вредителями растений (ст. 327)	2	3		
5	Загрязнение, засорение или истощение вод (ст. 328)	3	4	6	1
6	Загрязнение атмосферы (ст. 329)	2	5	2	3
7	Загрязнение морской среды (ст. 330)			1	
8	Нарушение законодательства о континентальном шельфе Республики Казахстан и исключительной экономической зоне Республики Казахстан (ст. 331)				
9	Порча земли (ст. 332)	9	5	8	4
10	Нарушение правил охраны и использования недр (ст. 333)	1	5	2	
11	Самовольное пользование недрами (ст. 334)	54	59	45	59
12	Незаконная добыча рыбных ресурсов, других водных животных или растений (ст. 335)	194	224	179	169
13	Нарушение правил охраны рыбных запасов (ст. 336)	2	1		
14	Незаконная охота (ст. 337)	134	117	160	107
15	Нарушение правил охраны животного мира (ст. 338)		1		
16	Незаконное обращение с редкими и находящимися под угрозой исчезновения, а также запрещенными к пользованию видами растений или животных, их частями или дериватами (ст. 339)	236	208	230	225
17	Незаконная порубка, уничтожение или повреждение деревьев и кустарников (ст. 340)	908	688	45	51
18	Уничтожение или повреждение лесов (ст. 341)	1	1	4	1

19	Нарушение режима особо охраняемых природных территорий (ст. 342)				1	1
20	Непринятие мер по ликвидации последствий экологического загрязнения (ст. 343)	1	1		1	2
	Всего	1549	1324		687	627

Отметим, что одной из важнейших задач исследования экологической преступности является изучение её изменения во времени, т. е. изучение в динамике. Это дает возможность установить закономерности, тенденции в развитии, без познания которых невозможно выявить причины и условия возникновения экологических уголовных правонарушений. В данной статье исследованию в динамике будут подвергнуты экологические уголовные правонарушения как в целом, так и в частности, подробнее будут исследованы уголовные правонарушения, связанные с браконьерством (ст. ст. 335, 337, 339, 340 УК РК). Отметим, что в последние годы в Республике Казахстан браконьерство стало насущной проблемой, внимание к которой неоднократно привлекалось Главой государства [3]; [4].

Как показывает статистика, уголовные правонарушения по фактам браконьерства составляют 91 % от общего количества всех зарегистрированных экологических уголовных правонарушений в период с 2018 по 2021 гг. (Рис. 1).

Рис. 1 Процентное соотношение регистрации в ЕРДР фактов браконьерства и других экологических уголовных правонарушений в период с 2018 по 2021 гг.

Важно также рассмотреть особенности регистрации рассматриваемых фактов отдельно по каждому составу уголовного правонарушения (Рис. 2).

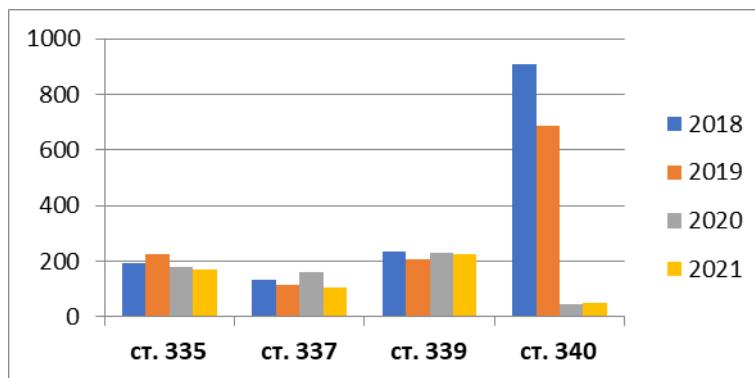

Рис. 2. Показатели регистрации уголовных правонарушений по фактам браконьерства в период с 2018 по 2021 гг.

Как видно из представленной диаграммы, плавная тенденция к снижению регистрации наблюдается по фактам незаконной добычи рыбных ресурсов, других водных животных или растений (ст. 335 УК РК). Также тенденция снижения регистрации наблюдается по фактам незаконной порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников (ст. 340 УК РК), но она выражена более резким падением в 2020–2021 гг., что может являться свидетельством эффективности принимаемых мер по предупреждению и профилактике данных уголовных правонарушений. Кроме того, в 2020–2021 годах достаточно часто в СМИ освещались проблемы незаконной вырубке леса и к данной проблеме привлекалось внимание общественных организаций [5]; [6].

Наиболее нестабильная динамика на протяжении всего анализируемого периода наблюдается по регистрации фактов незаконной охоты (ст. 337 УК РК). Регистрация уголовных правонарушений, предусмотренных ст. 339 УК РК (незаконное обращение с редкими и находящимися под угрозой исчезновения, а также запрещенными к пользованию видами растений или животных, их частями или дериватами) выглядит весьма статичной, без отличительных тенденций к росту или падению.

Отметим, что для фактов браконьерства важным является рассмотрение их в динамике определённого периода, исчисляемого как годами, так и месяцами, что способствует выявлению сезонных особенностей совершения рассматриваемых деяний. Так, разделение отдельных годовых периодов (2018–2021 гг.) по месяцам при исследовании статистической информации показало:

– ежегодно рост регистрации фактов незаконной добычи рыбных ресурсов приходится на период с апреля по июнь (Рис.3). Отметим, что именно в данный период во многих регионах Казахстана выставляется запрет на осуществление рыболовства [7]; [8]. Относительно низкие показатели регистрации приходятся на период с июня по сентябрь;

– ежегодно рост регистрации фактов совершения уголовно наказуемой незаконной охоты приходится на период с середины сентября по конец ноября (Рис.4). Многочисленные факты пресечения деятельности браконьеров именно в это время не раз освещались в средствах массовой информации. Кроме того, в данный период в большинстве регионов Казахстана устанавливается запрет на охоту. Вместе с тем, низкие показатели регистрации наблюдаются ежегодно с марта по июль;

– факты незаконного обращения с редкими и находящимися под угрозой исчезновения, а также запрещенными к пользованию видами растений или животных, их частями или дериватами, в целом, имеют нестабильную динамику, однако отмечается рост регистрации данных фактов ежегодно в апреле и в октябре. Снижение регистрации наблюдается в марте, июле и сентябре. Справедливо предположить, что регистрация в октябре соответствует открытию сезона «незаконной охоты» (Рис. 5);

– факты незаконной порубки имеют относительно нестабильную динамику, не зависящую от того или иного сезона. В действительности, вырубка происходит по различным причинам, в абсолютно любое время года. Одной из наиболее распространенных причин является вырубка в связи со строительством крупных объектов, осуществляемая без каких-либо разрешительных документов. Рост регистрации уголовных правонарушений по фактам незаконной порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников ежегодно приходится на ноябрь. Отметим, что в отдельных регионах страны именно с ноября по декабрь устанавливается запрет на порубку саксаула, в связи с чем в этот период производятся специальные рейды и предупредительные мероприятия [9], что и способствует росту регистрации фактов незаконной порубки. Снижение регистрации рассматриваемых деяний происходит ежегодно к апрелю и в целом до октября динамика регистрации характеризуется относительной стабильностью (Рис. 6).

<p>Рис. 3 Диаграмма движения регистрации уголовных дел по фактам незаконной добычи рыбных ресурсов в период с января по декабрь 2018–2021 гг.</p>	<p>Рис. 4 Диаграмма движения регистрации уголовных дел по фактам незаконной охоты в период с января по декабрь 2018–2021 гг.</p>
<p>Рис. 5 Диаграмма движения регистрации уголовных дел по фактам незаконного обращения с редкими и находящимися под угрозой исчезновения, а также запрещенными к пользованию видами растений или животных, их частями или дериватами, в период с января по декабрь 2018–2021 гг.</p>	<p>Рис. 6 Диаграмма движения регистрации уголовных дел по фактам незаконной порубки, уничтожения или повреждения деревьев и кустарников, в период с января по декабрь 2018–2021 гг.</p>

Как видно из представленных выше диаграмм, некоторые виды браконьерства имеют сезонные особенности своего совершения — незаконная охота, а также незаконная добыча рыбных ресурсов, других водных животных или растений, на что указывают и зарубежные исследователи [10]. Хотелось бы подчеркнуть, что тенденции наибольшего количества регистрации названных уголовно наказуемых деяний в определённые месяцы сопоставимы с многочисленными упоминаниями данных фактов в СМИ Республики Казахстан, что, несомненно, является подтверждением верного избрания путей проводимого исследования.

При этом уголовные правонарушения, предусмотренные ст. ст. 339 УК РК и 340 УК РК, совершаются вне зависимости от времени года, что порождает необходимость проведения на постоянной основе предупредительных и профилактических мер по их предотвращению и своевременному выявлению.

Подводя итог, отметим, что правильное применение результатов исследования динамики уголовных правонарушений, предусмотренных ст. ст. 335, 337, 339 и 340 УК РК, будет способствовать не только возможности поиска верных направлений в деятельности по преду-

преждению фактов браконьерства, но и исключит ошибочное распределение сил и средств, направленных на борьбу с названными уголовными деяниями.

Кроме того, результаты исследования отображают сезонные особенности совершения браконьерства, что также является важным аспектом при организации деятельности по предупреждению данных уголовных правонарушений.

Список использованной литературы:

1. Бекишева С. Д., Темирбеков А. Б. Система и компетенция правоохранительных органов Республики Казахстан в сфере обеспечения экологической безопасности // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2016. — № 1. — С. 108–112;
2. Сведения о зарегистрированных экологических уголовных правонарушениях за 2018–2021 гг. [Электронный ресурс] — Режим доступа. — URL: <https://qamqor.gov.kz>. (Дата обращения 01.02.2022)
3. Информационный портал «Sputnik Казахстан». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://ru.sputnik.kz/20191028/brakonery-saygaki-nakazanie-tokaev-11873655.html> (Дата обращения 10.02.2022)
4. Международное информационное агентство «КАЗИНФОРМ». [Электронный ресурс] — Режим доступа. URL: https://www.inform.kz/ru/prezident-poruchil-minekologii-usilit-bor-bu-s-brakonerstvom_a3792988/amp (Дата обращения 11.02.2022);
5. Информационный интернет-портал «24.KZ». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://24.kz/ru/news/social/item/473376-skandal-iz-za-unichtozheniya-lesoparka-nazrevaet-v-almaty> (Дата обращения 07.02.2022)
6. Информационный интернет-портал «24.KZ». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://24.kz/ru/news/social/item/500395-vyrubku-sta-derevev-pytauytsya-ostanovit-v-ust-kamenogorske> (Дата обращения 10.02.2022);
7. Информационный интернет-портал «24.KZ». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://24.kz/ru/news/social/item/379928-s-aprelya-vvoditsya-zapret-na-lovlyu-ryby-v-almatinskoj-oblasti> (Дата обращения 10.02.2022);
8. Информационный интернет-портал «Петропавловск.news». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://pkzsk.info/na-severe-kazahstana-privlekli-k-otvetstvennosti-22-narushitelya-za-nezakonnyu-rybalku/> (дата обращения 04.02.2022);
9. Информационный интернет-портал «КУРСИВ.KZ». [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2018-11/v-kyzylordinskoy-oblasti-za-devyat-mesyacev-vyyavleno-44-fakta-nezakonnoy>
10. Conrad, Jon M. & Lopes, Adrian A., 2017. Poaching and the dynamics of a protected species // Resource and Energy Economics, Elsevier. Vol. 48(C). P. 55–67. [Электронный ресурс] Режим доступа. URL: <https://ideas.repec.org/a/eee/resene/v48y2017icp55-67.html> (дата обращения 11.02.2022).

Игликова С. Д.,
Жоғары оқу орнынан кейін білім беру факультетінің докторанты,
полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: iglikovasaule@mail.ru);
Бекішева С. Ж.,
Ведомствоаралық ғылыми-зерттеу институты
Қоғамдық мүдделерді қорғау саласындағы проблемаларды зерттеу орталығының
бас ғылыми қызметкері,
заң ғылымдарының докторы, доцент, аға әділет кеңесшісі
(Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясы, Нұр-Сұлтан қ., e-mail: 7171181@prokuror.kz)

Браконьерлік фактілері бойынша қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасау динамикасы

Аннотация. Экологиялық қылмысты динамикада зерттеу оның алдын-алу және алдын-алу бойынша тиімді қызметті ұйымдастыру үшін қажетті компонент болып табылады. Статистикалық ақпаратқа және қылмыстық заңнаманың құқық қолдану практикасы мәселелерін зерттеу нәтижелеріне сәйкес соңғы жылдары Қазақстан Республикасы үшін экологиялық құқық бұзушылықтар арасында браконьерлік фактілері ең көп кездесетін қауіп болып табылады. Бұл мақала осы бапта қарастырылған қылмыстық құқық бұзушылықтардың динамикасын егжей-тегжейлі қарастыруға арналған. ҚР ҚК 335, 337, 339, 340-ы, 2018-2021 жылдар кезеңінде. Талдау әр жыл тұрғысынан да, қарастырылған кезеңдердің айларға бөлінуін ескере отырып жүргізілді. Деректерді талдау арқылы браконьерлік фактілерін жасаудың маусымдық ерекшеліктері анықталды, сондай-ақ жекелеген қылмыстық жазаланатын іс-әрекеттерді тіркеудің өсу және төмендеу кезеңдері белгіленді.

Негізгі сөздер: экологиялық қылмыстық құқық бұзушылық, браконьерлік, заңсыз аңшылық, заңсыз ағаш кесу, заңсыз балық аулау, қылмыстық құқық бұзушылықтарды тіркеу, қылмыс динамикасы, қылмыстың алдын алу, экологиялық қауіпсіздік.

S. D. Iglukova,
Doctoral student of the postgraduate education faculty,
police lieutenant colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: iglikovasaule@mail.ru);

S. Dzh. Bekisheva,
chief researcher of the Center for the study of problems in the field of protection
of public interests of Interdepartmental research institute,
Doctor of Law, Associate Professor, Senior Justice Adviser
(Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the
Republic of Kazakhstan, the city of Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan,
e-mail: 7171181@prokuror.kz)

The dynamics of the poaching criminal offences commission

Annotation. The study of environmental crime in dynamics is a necessary component for the organization of effective activities for its prevention and prevention. According to statistical information and the results of research on the law enforcement practice of criminal legislation, in recent years, the facts of poaching represent the greatest public danger among environmental offenses for the Republic of Kazakhstan. This article is devoted to a detailed consideration of the dynamics of the commission of criminal offenses under art. 335, 337, 339, 340 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, in the period from 2018 to 2021. The analysis was carried out both in the context of each year, and taking into account the division of the periods under consideration into months. By analyzing the data, seasonal features of the commission of poaching facts were revealed, as well as periods of growth and decrease in the registration of certain criminally punishable acts under consideration were established.

Keywords: environmental criminal offenses, poaching, illegal hunting, illegal logging, illegal fishing, criminal offenses registration, crime dynamics, crime prevention, environmental safety.

УДК 343.985 (574)

Матышова А. М.,

*Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу мәселелерін зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
полиция майоры*

*(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: Aigera-star@bk.ru)*

**Қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу:
ЖІҚ міндеттерінің бірі ретінде заңнамалық бекітудің кейбір мәселелері**

Аннотация. Мақалада қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу бөлігінде жедел-іздігі және қылмыстық іс жүргізу заңнамаларының коллизиясы мәселелері қарастырылады. 2015 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстанда қылмыстық сот ісін жүргізудің жаңа моделі күшіне енгені белгілі. Оның барлық жаңалықтарының ішінде жедел-іздігі қызметінің ғылымы мен практикасына ЖІҚ міндеттерінің ішінен қылмыстарды ашу функциясын алып тастау үлкен әсер етеді, ол қазір ҚІЖК-де толығымен шоғырланған. Жедел бөлімшелер қызметкерлерінің сауалнамасы нәтижесінде Автор қылмыстарды ашу ЖІҚ-ның ажырамас функциясы болып табылатынын және оны «ЖІҚ туралы Заңға» қайтару қажет екенін көрсетеді. Сондай-ақ, осы саладағы ғалымдардың пікірлері зерттелді, соның негізінде жедел-іздігі қызметі міндеттерінің бірі ретінде қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашуды заңнамалық бекіту ұсынылды.

Негізгі сөздер: ашу, құқық бұзушылық, міндеттер, жедел-іздігі қызметі, заң, жедел-іздігі органдары.

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстанда бірқатар маңызды жаңашылықтарды қамтитын Қылмыстық-процестік кодекс күшіне енгені белгілі. Олардың ішінде неғұрлым көбірек талқыланып жүргені ҚПК 30-тарауында көрініс тапқан жасырын тергеу институты болып табылады. Жаңа институт тәжірибеде сыналып, бірақ, алайда оның жан-жақты теориялық ұғынуды қажет ететіндігі қазірден байқалады [1].

Б. М. Нұрғалиев атап өткендей, бұл новелланың негізгі идеясы қылмыстық әділет — жедел-іздігі қызметі және тікелей қылмыстық процестің екі, бірақ аралас, бірақ айтарлықтай оқшауланған функцияларын дәлелдемелер алу мүмкіндігін кеңейту мақсатында, әсіресе ұйымдасқан қылмыспен байланысты күрделі қылмыстар бойынша біріктіру әрекеті болып табылады. Осылайша, құқық бұзушылықтарды ашу міндетінен алшақтадық [2].

Қылмыстық іс жүргізу саласындағы танымал заңгер А.Н. Ахпанов жаңа институттың бағалауында соншалықты қағидашыл емес. Оның пікірінше, дәлелдемелер жинаудың жаңа тәсілдері қазіргі қылмыстық қиындықтар мен қауіп-қатерлерге сәйкес келеді, процеске қатысушылардың қауіпсіздігін арттырады және терең жасырын әрекеттер арқылы дәлелдеудің сенімділігін қамтамасыз етеді. Сонымен бірге, олай болмаған жағдайда, посткеңестік кеңістіктен тыс көптеген мемлекеттерде қабылданғандай, қылмыстық қудалау органдарының қызметін бағалаудың формальды сандық критерийлерін абсолюттандырудың теріс үрдісі күшейеді [3, 51].

В. А. Азаровтың пікірінше, қылмыстарды тез және толық ашу, оларды жасауға кінәлілерді анықтау, анықтау және әшкерелеу міндеттері тиісті мемлекеттік органдардың жедел-іздігі, сондай-ақ қылмыстық іс жүргізу қызметі үшін ортақ болып саналады [4, 5].

Сондықтан ресейлік сарапшылар қылмыстық іс жүргізу кодексінің аясында қылмыстарды ашу саласындағы жедел аппараттардың жұмысын қатаң реттеу мүмкін емес деп санай-

ды. Бұл, ең алдымен, күрделі қылмыстарды, әсіресе ұйымдасқан қылмысты анықтауға теріс әсер етеді. Мұндай жағдайда жедел құрылғылар қылмысқа қарсы күрестің қазіргі заманғы тиісті формаларына сәйкес келмейтін заңды жолдарды айналып өту үшін үнемі түрлі амалдарға жүгінуге мәжбүр болады. Оларды қазіргі тиімсіз заңнаманың қатаң шеңберінде әрекет етуге мәжбүрлеу-бұл заңдылықты үнемі бұзуға итермелеу дегенді білдіреді [5].

Қазақстанда бұл мәліметтер құпия болуы мүмкін қылмыстарды есепке алудан жасыру проблемасының шиеленісуінен көрінді. Сұралған криминалдық полиция қызметкерлерінің төрттен бірі ЖІҚ қадағалаушы прокурорлар мұндай ақпаратты сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бірыңғай тізілімінде дереу тіркеуді талап ететін фактілерді атап өтеді. Олар өз ұстанымдарын бұдан былай қылмыстарды ашу ЖІҚ емес, қылмыстық іс жүргізу міндеті екендігіне негіздейді; сондықтан құпия ақпаратты тексеру ҚПК шеңберінде жүргізілуі тиіс.

Бұл ретте, кейбір жағдайларда іс прокурорлардың қылмыстарды есептен жасыру күдігі бойынша тиісті жедел қызметкерлерге қатысты сотқа дейінгі тергеп-тексеруге бастамашылық жасауына келеді.

Сондықтан жаңа заңнама жағдайында жедел-іздігі ақпаратының мазмұны қандай болуы керек және ол қылмыстарды ашу міндетін қамтитынын анықтау қажет.

Жедел-іздігі шараларын жүзеге асыру нәтижесінде жедел маңызды ақпарат әртүрлі көздерден (жария, жария емес): жоспарланған, дайындалған, жасалған немесе жасалған қылмыстар, сондай-ақ қылмыстық және өзге де құқыққа қарсы сипаттағы түрлі фактілерге, оқиғалар мен мән-жайларға қатысты бар адамдар туралы келіп түсетіні белгілі. Бұл ақпарат әртүрлі нысандарда (дауысты және жария емес) қайта тексеріледі және ол расталған кезде нақты міндеттерді шешуде пайдаланылады. Бұл жағдайда, сотқа дейінгі тергеу басталғанға дейін, нақты адамдардың заңсыз әрекеттерін ғана емес, сонымен бірге олардың заңсыз әрекеттерін де әртүрлі тәсілдермен тіркеуге және құжаттауға мүмкіндік бар [6].

Осылайша, ЖІҚ шеңберінде қылмыстың жасалу тетігін түсінуге, оны жасаған адамды анықтауға, қылмыспен келтірілген материалдық залалды толық өтеуге алғышарттар жасауға мүмкіндік беретін нақты деректерді анықтау және жинау жүзеге асырылады, бұл оның ашылуы болып табылады [7]. Сонымен қатар, жедел-іздігі шаралары дәлелдеу процесінің құрамдас бөліктерінің бірі болып саналады [8].

Ресейлік мамандар ЖІҚ нәтижелері қылмыстық іс бойынша іс жүргізудің басталуына негіз болатын жағдайлардың тізімін нақты анықтады: қайда, қашан, қандай белгілер және қандай қылмыс анықталды; қандай жағдайларда қылмыс белгілері анықталды; оны жасаған адам (адамдар) (егер ол белгілі болса), қылмысты көрген адамдар (егер олар белгілі болса) туралы, қылмыс іздерінің, заттай дәлелдемелер болуы мүмкін құжаттар мен заттардың орналасқан жері туралы, қылмыстық іс қозғау, оны ашу және тергеу туралы мәселені шешу үшін маңызы бар кез келген басқа да фактілер мен мән-жайлар туралы мәліметтер. ЖІҚ нәтижелері қылмыс оқиғасының болуы және оның заңсыздығы туралы қорытынды жасауға мүмкіндік беруі тиіс [9].

Бұл ретте жедел-іздігі деректері іс қозғау үшін жеткілікті. Жеткіліктілік дәрежесін анықтау органы немесе тергеуші барлық ақпаратты жан-жақты және толық қарауға негізделген ішкі сенім бойынша бағалауға тиіс [10].

Шын мәнінде, осыған ұқсас тұжырымдама Қазақстан Республикасының бұрынғы ҚДЖК-нің 130-бабында «қылмыстық істер бойынша дәлелдеуде» жедел-іздігі қызметінің нәтижелерін пайдалану көрсетілген, онда оларға ұқсас талаптар кешені қойылған. ЖІҚ материалдары олардағы нақты деректерді олардың тергеп-тексерілетін (қаралатын) қылмыстық іске қатыстылығы, жол берілетіндігі және дұрыстығы тұрғысынан бағалауға мүмкіндік беретін көлемде және нысанда ұсынылуға тиіс еді [11].

Біздің ойымызша, дәл осы тұжырымдамада практикада туындайтын проблемалардың тамыры жатыр. Жоғарыда айтылғандай, ЖІҚ және қылмыстық процесте қылмыстарды ашудың бірыңғай мақсаты бар, бірақ әртүрлі әдістер бар.

Сонымен қатар, жедел бөлімшелерден қылмыс жасаған субъектіні іс жүзінде анықтау, сонымен бірге осы кезеңде анықталған қылмыстық оқиғаны құжаттау мүмкіндіктерін анықтау және белгілі бір дәрежеде жүзеге асыру қажет. Бұл үшін маңызды мән-жайларды материалдық ақпарат құралдарында бекіту арқылы жасалады.

Қылмыстық сот ісін жүргізуге және оның қылмыстарды ашумен байланысты міндеттеріне келетін болсақ, кінәліні әшкерелеудің өзіндік мәні бар, ол қылмыс жасаған адамды жедел-іздіктіру құралдарымен анықтаудан және анықтаудан айтарлықтай ерекшеленеді. «Кінәліні әшкерелеу» терминін қолдана отырып, заң шығарушы қылмыстық оқиғаны, оны жасаған адамды және дәлелдеу нысанасының басқа элементтерін анықтауға мүмкіндік беретін мән-жайларды қылмыстық іс жүргізу дәлелдеуін ескере отырып, құзыретті органдар қызметінің куәландыру жағына назар аударады. Бұл мақсатқа жетудің жалғыз құралы-сот дәлелдері болады [4, 6].

И. Л. Петрухиннің айтуынша, біз іс жүзінде қалыптасқан тәртіп туралы айтып отырмыз, онда «жедел-іздіктіру органдары қылмысты ашады, ал тергеушілер жиналған дәлелдемелерді іс жүзінде рәсімдейді және тексереді [12].

Енді, сұрау жүргізілген Қазақстан Республикасы ІІО жедел қызметкерлері мен олардың басшыларының басым бөлігінің (95 %) пікірі — қылмыстарды ашу ЖІҚ-ның бірден бір функциясы болып табылады және оны ЖІҚ туралы Заңына қайтару қажет — екенін қосып айту ғана қалды. Яғни, қандай да бір тергеу әрекеттерін жүргізу ЖІҚ нәтижелерімен талап етіледі, олар жедел-іздіктіру жұмысын толықтырады және оның жалғасы болып табылады.

Баяндалғанды қорытындылай келе, «Жедел-іздіктіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 2-бабынан «ашу» деген бір ғана терминді алып тастау ЖІҚ-ның да, қылмыстық процестің де мәнін тұжырымдамалық өзгертуге әкеп соғуы мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Бұл өзгеріс қылмысқа қарсы күрес саласындағы барлық құқық қолдану практикасы үшін теріс сипатта болады.

Қазақстан Республикасы ҚПК «қылмыстық процестің міндеттеріне» арналған 8-бабының 1-бөлігімен реттелетін қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу процестік және жедел-іздіктіру әрекеттерін қамтитын кешенді қызметті білдіреді. Осыған байланысты, қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашудан тұратын қылмыстық процестің міндетін Қазақстан Республикасының «Жедел-іздіктіру қызметі» туралы заңының 2-бабының 3-тармағында қайталаған орынды. Бұл жедел-іздіктіру қызметін жүзеге асыратын қызметкерлердің құқықтық дербестігін қамтамасыз ету, қылмыстарды ашу жөніндегі жедел-іздіктіру іс-шараларына уақтылы, жедел бастамашылық жасау және жүзеге асыру мақсатында ЖІҚ туралы заңның барлық кең әлеуетін пайдалануға мүмкіндік береді.

Сөйтіп, Қазақстан Республикасының «Жедел-іздіктіру қызметі» туралы заңының 2-бабының 3-тармағын «жолын кесу» деген сөзден соң «ашу» сөзімен толықтырып, оны төмендегідей редакцияда мазмұндау ұсынылады:

«3) қылмыстарды анықтау, олардың алдын алу, жолын кесу және ашу».

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Закон Республики Казахстан от 4 июля 2014 г. № 233-V ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовно-процессуального законодательства».
2. Нургалиев Б. Б. Новеллы уголовно-процессуального законодательства и его совершенствование (окончание) // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2019. — № 2 — С. 40.

3. Ахпанов А. Н. Конструктивно-критический подход к проекту новой редакции УПК Республики Казахстан // *Право и государство*. — № 3(60). — Алматы, 2013. — С. 51–54.
4. Азаров В. А. Уголовно-процессуальные и оперативно-розыскные средства выполнения задачи раскрытия преступлений // *Вопросы применения Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности»*: Межвузовский сб. науч. тр. — Омск: ОЮИ МВД РФ, 1998. — С. 3–10.
5. Бирюлькин В. Г., Писаренко Н. Н., Шматов М. А. Использование результатов оперативно-розыскной деятельности // *Вопросы применения Федерального Закона «Об оперативно-розыскной деятельности»*: Межвузовский сборник научных трудов. — Омск: ЮИ МВД России, 1998. — С. 57–58.
6. Мулдахметов А. К., Плетнев В. С. Совершенствование правового регулирования оперативно-розыскной деятельности // *Казахстан — 2030: проблемы совершенствования деятельности правоохранительных органов (приложение)*. — Алматы: Академия МВД РК, 1999. — С. 90–98.
7. Робозеров В. Ф. Оперативно-розыскная информация в системе судебного доказывания // *Правоведение*. — № 6. — М., 1978. — С. 106–108.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан (новый). — Алматы: Юрист, 2015. — С. 108–109.
9. Оперативно-розыскная деятельность: Учебн. / Под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шумилова. — М.: Инфра-М, 2002. — С. 556.
10. Кальницкий В. В., Николаев Ю. А. Возбуждение уголовного дела в системе уголовно-процессуальной и оперативно-розыскной деятельности // *Вопросы применения Федерального Закона «Об оперативно-розыскной деятельности»*: Межвузовский сб. науч. тр. — Омск: ЮИ МВД России, 1998. — С. 64.
11. Закон Республики Казахстан от 16 марта 2001 г. № 163 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам усиления борьбы с организованной преступностью и коррупцией».
12. Петрухин И. Л. О расширении защиты на предварительном следствии // *Советское государство и право*. — № 1. — М., 1982. — С. 67–68.

Матышова А. М.,

*старший научный сотрудник центра по исследованию проблем
уголовной политики и профилактики преступности НИИ, майор полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
г. Караганда, Республика Казахстан, e-mail: Aigera-star@bk.ru)*

Раскрытие уголовных правонарушений: некоторые вопросы законодательного закрепления как одна из задач ОРД

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы коллизии оперативно-розыскного и уголовно-процессуального законодательства в части раскрытия уголовных правонарушений. Как известно, с 1 января 2015 г. в Казахстане вступила в действие новая модель уголовного судопроизводства. Из всех ее новелл на науку и практику оперативно-розыскной деятельности наибольшее воздействие оказывает исключение из числа задач ОРД функции раскрытия преступлений, которая отныне целиком сосредоточена в УПК. Автор в результате опроса сотрудников оперативных подразделений показывает, что раскрытие преступлений является неотъемлемой функцией ОРД и необходимо вернуть ее в «Закон об ОРД». Также изучены мнения ученых в данной области, на основании чего предложено законодательное закрепление раскрытия уголовных правонарушений в качестве одной из задач оперативно-розыскной деятельности.

Ключевые слова: раскрытие, правонарушения, задачи, оперативно-розыскная деятельность, закон, оперативно-розыскные органы.

A. M. Matyshova,

*Senior Researcher at the Center for the Study of Criminal Policy and Crime Prevention,
Research Institute, Colonel police major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: Aigera-star@bk.ru)*

Disclosure of criminal offenses: some issues of legislative consolidation as one of the tasks of the OIA

Annotation. The article deals with the issues of the conflict of operational-investigative and criminal-procedural legislation in terms of the disclosure of criminal offenses. As you know, since January 1, 2015, a new model of criminal proceedings has come into effect in Kazakhstan. Of all her novels, the science and practice of operational investigative activities are most affected by the exclusion of the crime detection function from among the tasks of the ORD, which is now entirely concentrated in the CPC. The author, as a result of a survey of employees of operational divisions, shows that the disclosure of crimes is an integral function of the ORD and it is necessary to return it to the «Law on ORD». The opinions of scientists in this field were also studied, on the basis of which the legislative consolidation of the disclosure of criminal offenses as one of the tasks of operational investigative activities was proposed.

Keywords: disclosure, offenses, tasks, operational investigative activity, law, operational investigative bodies.

УДК 343.3/.7

Онгарова Г. Б.,

*докторант факультета послеевузовского образования, майор полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: ongarova.gulzhan@bk.ru)*

Квалификация преступлений коррупционной направленности: постановка проблемы

Аннотация. В статье рассматриваются аспекты, связанные с изучением проблем квалификации преступлений коррупционной направленности. Сделан анализ статистических данных, проведен контент обзор источников, опубликованных в открытом доступе. Рассмотрены правила законодательной техники, указано о неполноте толкования разъяснений, данных в Нормативном постановлении Верховного суда Республики Казахстан. На основе проведенного анализа выдвигается положение о недостаточности изучения вопросов законодательной регламентации и квалификации коррупционных преступлений, предусмотренных главой 15 Уголовного кодекса Республики Казахстан. В этой связи в статье обосновывается необходимость проведения фундаментального исследования вопросов квалификации коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления.

Ключевые слова: коррупционные преступления, анализ статистических данных, законодательная регламентация, квалификация коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления, фундаментальное исследование.

Главный стратегический документ страны «Стратегия «Казахстан — 2050»: Новый политический курс состоявшегося государства» определяет коррупцию как прямую угрозу национальной безопасности, она поскольку подрывает веру в эффективность государства [1], снижает «инвестиционную привлекательность страны, сдерживает поступательное социально-экономическое развитие» [2]. При этом среди всех проявлений коррупции наиболее опасными являются именно коррупционные преступления, предусмотренные главой 15 Уголовного кодекса Республики Казахстан «Коррупционные и иные преступления против интересов государственной службы и государственного управления», поскольку на государственных служащих, в том числе на сотрудников правоохранительных органов, возложена миссия

обеспечения устойчивого развития страны, реализация стратегических национальных приоритетов, а также охрана законных интересов общества и государства.

В данном контексте злоупотребление должностными полномочиями, превышение власти и должностных полномочий, а также взяточничество, совершаемые в сфере государственной службы и государственного управления, находятся в полном противоречии с основными задачами государственного аппарата в целом, тем самым подрывают доверие общества к власти.

В этой связи с момента обретения независимости в Казахстане последовательно создаются соответствующие мировым стандартам институты и механизмы противодействия коррупции, что позитивно отражается на положительном восприятии страны в мире.

В Индексе восприятия коррупции Казахстан поднялся на 19 позиций, впервые в 2020 г. набрав 38 баллов [3]. Тенденцию уменьшения числа коррупционных преступлений показывают и статистические данные комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан.

Так, в период с 2015 г. по 2021 г. количество выявленных коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления снизилось более чем в 2 раза (с 2830 до 1263). Преступлений коррупционной направленности зарегистрировано: в 2015 г. – 2830, в 2016 г. – 2148, в 2017 г. – 1901, в 2018 г. – 1859, в 2019 г. – 1647, в 2020 г. – 1585, в 2022 г. – 1263 деяния [4].

Такая же картина наблюдается при рассмотрении данных по видам коррупционных преступлений, предусмотренных главой 15 УК РК: злоупотребление должностными полномочиями (ст. 361 УК РК) – в 2015 г. зарегистрировано 945 деяний, в 2021 г. – 123; превышение власти или должностных полномочий (п. 3 ч. 4 ст. 362 УК РК) – в 2015 г. – 649, в 2021 г. – 131; взяточничество (ст. 366–368 УК РК) – в 2015 г. – 895, в 2021 г. – 1053 (Таблица 1).

Таблица 1

Количество зарегистрированных коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления в Республике Казахстан

Год	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
Коррупционные преступления против интересов государственной службы и государственного управления	2830	2148	1901	1859	1647	1585	1356
Злоупотребление должностными полномочиями (ст. 361)	945	558	388	366	283	193	123
Превышение власти или должностных полномочий (п. 3 ч. 4 ст. 362)	649	555	395	248	239	223	131
Взяточничество (ст. 366–368)	895	1031	1245	1222	1133	1238	1053

Однако несмотря на просматривающуюся положительную динамику в условиях глобальных перемен экономического, политического, правового и идеологического характера, проблема противодействия коррупционным проявлениям все еще остается острой. На фоне этих процессов в современных условиях прослеживается тенденция к всё более глубокому проникновению коррупции в сферу государственной власти и экономической деятельности страны [5, 38].

Обзор состояния коррупционной преступности в региональном разрезе отражает следующее: согласно статистике, удельный вес коррупционных деяний в общей доле преступлений, зарегистрированных на территории Казахстана, составил в 2015 – 2017 гг. 0,7 %, в 2018 г. – 0,8 %, в 2019 г. – 0,9 %, в 2020 г. – 1,3 %, в 2021 г. – 1,2 %.

Данный анализ, а также контент-обзор источников, опубликованных в открытом доступе, показывают, что коррупционные преступления отличаются очень высокой латентностью [6, 59]. Именно поэтому регистрация случаев коррупции в официальной статистике носит неполный, фрагментарный характер [7, 73].

В то же время не на должном уровне обеспечивается принцип неотвратимости наказания. Так, из всех зарегистрированных коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления с момента принятия Уголовного кодекса 2014 года (2015–2021 гг.) окончено расследованием: в 2015 г. – 1419 уголовных дел, в 2016 г. – 1809, в 2017 г. – 1605, в 2018 г. – 1597, в 2019 г. – 1324, в 2020 г. – 1309, в 2021 г. – 927. Из них направлено в суд: в 2015 г. – 1179 дел, в 2016 г. – 1598, в 2017 г. – 1479, в 2018 г. – 1468, в 2019 г. – 1169, в 2020 г. – 1219, в 2021 г. – 834. Остальные прекращены: в 2015 – 240 дел, в 2016 г. – 211, в 2017 г. – 271, в 2018 г. – 129, в 2019 г. – 155, в 2020 г. – 90, в 2021 г. – 93 [4].

Рисунок 1. Соотношение зарегистрированных в ЕРДР уголовных дел и уголовных дел, направленных в суд (статистические данные по коррупционным преступлениям, предусмотренные гл. 15 УК РК)

Рисунок 1 наглядно демонстрирует, что не все уголовные дела по зарегистрированным коррупционным преступлениям, предусмотренным Главой 15 УК РК, доходят до судебного разбирательства (из 100 % только 68 %). Возможными причинами такой ситуации могут быть пробелы в законодательной регламентации уголовной ответственности за коррупционные правонарушения и, как результат, проблемы в правоприменительной практике, в частности, в квалификации преступлений.

Стоит отметить, что нестабильность законодательства также негативно влияет на регулируемые правоотношения, разрушает авторитет незыблемости права. Как верно отмечает С. С. Каржаубаев, «...многие изменения в уголовное законодательство вносятся под «давлением» общественного мнения, сиюминутной потребности, раздутого СМИ события, без учета реальной ситуации. Кроме того, причиной принятия всех изменений и дополнений в уголовное законодательство является слабая работа органов разработчиков по анализу действующего законодательства, выражающаяся в непродуманном, непроанализированном подходе» [8, 53].

Как правило, любой нормативный правовой акт должен создаваться в соответствии с правилами юридической техники. Здесь следует согласиться с мнением Н.В. Кальченко, который утверждает: «Важнейшее требование к разработке нормативных правовых актов — наличие единой понятийно-терминологической базы с иными нормативными правовыми актами, участвующими в регулировании данного вида отношений, а также отсутствие в тексте дефиниций и формулировок, способных в процессе правоприменения подвергаться расширительному толкованию. Причин тому несколько: во-первых, высокая вероятность того, что отсутствие единообразия в сфере терминологии не позволит правоприменителям реализовать идеи авторов нормативного акта. Во-вторых, это приводит к появлению латентной угрозы превращения законных ограничений в нарушения прав, свобод и законных интересов лица» [9, 31].

Действующее Нормативное постановление Верховного суда Республики Казахстан (далее — НПВС) косвенно подтверждает вышеизложенное. Несмотря на то, что нормативные постановления призваны способствовать исключению неопределенности в их понимании для установления юридической основы дела и правильной квалификации [10], НПВС от 27 ноября 2015 г. «О практике рассмотрения некоторых коррупционных преступлений» не в полной мере способствует разрешению данной проблемы. Разъяснения в нем носят общий характер, отсутствует толкование случаев конкуренции норм смежных составов, посягательства на разные объекты уголовно-правовой охраны, сопряженные с коррупционными деяниями.

Только правильная квалификация совершенного преступного деяния позволяет привлечь к уголовной ответственности и назначить наказание в рамках уголовного законодательства. Ошибка в квалификации и, как следствие, нарушение принципов неотвратимости уголовной ответственности и наказания, справедливости могут ослабить эффективность противодействия рассматриваемым деяниям, поскольку законодатель закрепил для конкретного вида преступлений именно те правовые последствия, которые счел наиболее оптимальными для решения проблем данного вида противоправных деяний [11, 102].

Наличие проблем может быть связано с тем, что в уголовно-правовой науке вопросы квалификации коррупционных преступлений недостаточно изучены. Анализ трудов казахстанских ученых показал, что в основном исследовались уголовно-правовые и криминологические аспекты противодействия коррупции [12], профилактики и предупреждения коррупционных деяний [13], расширения списка коррупционных преступлений [14], субъекта посягательств коррупционной направленности [15], а также назначения наказания [16].

Анализ научных работ, опубликованных в открытых источниках, показал, что специальных исследований по квалификации коррупционных уголовных правонарушений не проводилось ни на базе УК 1997 г., ни на базе УК 2014 г. Более того, учитывая постоянную измен-

чивость коррупционной преступности, необходимо переосмыслить ранее предложенные концепции с позиции положений действующего уголовного закона.

Таким образом, вышеизложенное свидетельствует о необходимости фундаментального исследования вопросов квалификации коррупционных преступлений против интересов государственной службы и государственного управления для разработки рекомендаций по совершенствованию нормотворческой и правоприменительной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Назарбаев Н. А. Стратегия «Казахстан — 2050»: новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента Республики Казахстан — Лидера Нации народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 г. // Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1200002050> (Дата обращения: 12.01.2022).

2. Об Антикоррупционной стратегии Республики Казахстан на 2015–2025 гг.: Указ Президента Республики Казахстан от 26 декабря 2014 г. № 986 // Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000986> (Дата обращения: 12.01.2022).

3. В Индексе восприятия коррупции Казахстан поднялся на 19 позиций, набрав впервые 38 баллов // Режим доступа: <http://tikazakhstan.org/v-indekse-vospriyatiya-korrupsii-kazahstan-podnyalsya-na-19-rozitsij-nabrav-vpervye-38-ballovo/> (Дата обращения: 12.01.2022)

4. Статистические данные Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан // Режим доступа: <https://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPageGroup/Services/Pravstat> (Дата обращения: 12.01.2022).

5. Иманбаев С. М., Кошегулов Б. Б. Развитие правовых норм об ответственности за коррупционные деяния в Республике Казахстан // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 3 (73). — С. 38–42.

6. Абдраманова Н. К. Анализ статистических показателей преступности на территории Республики Казахстан за период с 2010 по 2018 гг. и латентная преступность // Вестники ЕНУ им. Л. Н. Гумилева. — 2019. — № 3 (128). — С. 54–64. URI: <http://dspace.enu.kz/handle/data/18038> (Дата обращения: 17.01.2022).

7. Смагулов А. А. Особенности борьбы с коррупцией в Республике Казахстан // Вестник Уральского института экономики, управления и права. — 2012. — №4 (21). — С. 72–76. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-borby-s-korrupsiey-v-respublike-kazahstan> (Дата обращения: 16.01.2022).

8. Каржаубаев С. С. К вопросу обеспечения стабильности уголовного законодательства // Вестник Министерства юстиции Республики Казахстан. — 2021. — № 3 (38). — С. 50–55.

9. Кальченко Н. В. Проблемы толкования антикоррупционного законодательства РФ // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2019. — № 1. — С. 31–37.

10. Кашкинбаева Ж. Нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан, их роль в эффективности отправления правосудия // Режим доступа: infozakon.kz/courts/6119-normativnye-postanovleniya-verhovnogo-suda-respubliki-kazahstan-ih-rol-v-effektivnosti-otpravleniya-pravosudiya.html (дата обращения: 12.01.2022).

11. Черепанова Е. В. Правовые проблемы квалификации преступлений коррупционной направленности // Журнал российского права. — 2016. — № 9. — С. 101–107 // <https://cyberleninka.ru/article/n/pravovye-problemy-kvalifikatsii-prestupleniy-korrupsionnoy-napravlenosti> (Дата обращения: 12.01.2022).

12. Кемали Е. С. Коррупционная преступность лиц, уполномоченных на выполнение государственных функций (криминологические и уголовно-правовые проблемы): Автореф. дис. ... к.ю.н. — Алматы, 2007.

13. Рахметов Т. Х. Проблемы предупреждения коррупционной преступности в органах внутренних дел Республики Казахстан: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы, 2010.

14. Нуkenов М. О. Коррупционные преступления: криминологический и уголовно-правовой анализ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Алматы, 1999.

15. Абдрахманов С. З. Признаки субъекта коррупционных преступлений: Учеб. пос. — Караганда, 2004.

16. Тургумбаев Е. З. Уголовная ответственность за превышение власти или должностных полномочий: Учеб. пос. — Алматы, 2004.

Онгарова Г. Б.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты, полиция майоры
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: ongarova.gulzhan@bk.ru)*

Сыбайлас жемқорлық бағытындағы қылмыстардың саралануы: мәселенің қойылымы

Аннотация. Мақалада сыбайлас жемқорлық бағытындағы қылмыстарды саралау мәселелерін зерттеу мен байланысты аспектілер қарастырылады. Статистикалық деректерге талдау жасалды, ашық қолжетімділікте жарияланған дереккөздерге контент шолу жүргізілді. Заң шығару техникасының ережелері қаралды, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысында берілген түсіндірмелердің толық түсіндірілмегені туралы көрсетілді. Жүргізілген талдау негізінде Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 15-тарауында көзделген сыбайлас жемқорлық қылмыстарды заңнамалық регламенттеу және саралау мәселелерін зерделеудің жеткіліксіздігі туралы ереже ұсынылады. Осыған байланысты, мақалада мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы сыбайлас жемқорлық қылмыстарды саралау мәселелеріне іргелі зерттеу жүргізу қажеттілігі негізделеді.

Негізгі сөздер: сыбайлас жемқорлық қылмыстар, статистикалық деректерді талдау, заңнамалық регламенттеу, мемлекеттік қызмет пен мемлекеттік басқару мүдделеріне қарсы сыбайлас жемқорлық қылмыстарды саралау, іргелі зерттеу.

G. B. Ongarova,

*doctoral student of the faculty of postgraduate education, police major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: ongarova.gulzhan@bk.ru)*

Qualification of corruption-related crimes: problem statement

Annotation. The article discusses aspects related to the study of the problems of qualification of corruption-related crimes. The analysis of statistical data is made, a content review of sources published in the public domain is carried out. The rules of legislative technique are considered, the incompleteness of interpretation of the explanations given in the Normative Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan is indicated. Based on the analysis, a provision is put forward on the insufficiency of studying the issues of legislative regulation and qualification of corruption crimes provided for in Chapter 15 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. In this regard, the article substantiates the need for a fundamental study of the qualification of corruption crimes against the interests of the civil service and public administration.

Keywords: corruption crimes, analysis of statistical data, legislative regulation, qualification of corruption crimes against the interests of the public service and public administration, fundamental research.

УДК 342.5

Тасжуреков М. М.,

*докторант Института управления, магистр юриспруденции
(Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: t_madiyar@mail.ru);*

Әкім К. С.,

*PR-менеджер ТОО «Kazdream Technologies»,
докторант кафедры теоретической и прикладной лингвистики, магистр журналистики
(ЕНУ им. Л. Н. Гумилёва, г. Нур-Султан, Республика Казахстан,
e-mail: k.akim@kazdream.kz)*

Этапы развития технологий, особенности их эффективного применения в противодействии коррупции в государственном управлении

Аннотация. В статье обосновано, что для устойчивого развития страны необходимо использование и применение современных информационных технологий. Уделено внимание этапам формирования научно-технического прогресса. Выявлено, что темпы развития и внедрения информационных технологий заметно ускорились. Увеличивается доля производительных сил новых технологических укладов и уменьшается доля предыдущих, на основе преемственности. Происходит глубокая и всесторонняя интеграция информационных технологий, расширение технологического базиса, между которыми границы все более стираются. Эти активные тенденции трансформации общественных институтов влияют на развитие страны. Созданы законодательные и нормативно-правовые документы, регулирующие информационную систему государства. Особое внимание в научной статье уделено информационной безопасности, состоянию защищенности интересов граждан, общества, государства. Выполнен анализ результатов политики цифровизации отдельных стран, обобщены выводы.

Ключевые слова: инновации, прогресс, информационные технологии, технологическая сфера, когнитивные технологии, потенциальные угрозы, национальная безопасность, видеонаблюдение, цифровизация.

Для обеспечения устойчивого развития страны правительство вынуждено принимать сложные стратегические решения в условиях высокой неопределенности и неустойчивости внутренних и внешних процессов общества. Практика устойчивого развития ведущих зарубежных стран показывает, что за счет внедрения инноваций и прогресса информационных технологий (ИТ) достигается рост ВВП от 50 до 90 %. В связи с этим вопросы выявления технологических сфер, где применение эффективных информационных технологий обеспечивают наибольший социально-экономический эффект развития общества, являются актуальными.

Современное развитие человеческой цивилизации характеризуется очередным этапом научно-технической революции — внедрением во все сферы жизни информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), которые меняют уклад жизни людей и составляют фундамент и материальную базу для перехода к информационному обществу, обществу с высоким социально-экономическим, политическим и культурным развитием.

В мире повсеместно наблюдаются активные тенденции, такие как:

- трансформация всех общественных институтов и сфер человеческой деятельности под воздействием ИКТ;
- прогресс во всех сферах разработки, производства и внедрения современных технологий;
- стремление к формированию развитой информационной среды, адекватной задачам социально-экономического развития страны;
- обеспечение равноправного гарантированного доступа населения к информационным ресурсам;

– подготовка граждан, общественных институтов, бизнеса и органов государственной власти всех уровней к жизни в условиях информационного общества.

Во втором десятилетии XXI века темпы развития ИТ заметно ускорились, изменилась сама ее модель, охватывающая пространство от гаджетов до суперкомпьютеров и характеризуемая такими чертами как — многоядерная архитектура, виртуализация, сервисная архитектура, работа с семантикой и т. п. События этого периода доказывают, что именно прогресс в информационном поле — важнейший фактор изменения социума, которые радикально меняют ключевые аспекты человеческой жизни [1, 66–67]. На предыдущие этапы революционных изменений в научно-техническом укладе человечества уходили века, в настоящее время изменения в технологиях, которые по масштабам являются не менее революционными, происходят более быстрыми темпами.

Современный этап развития человеческой цивилизации связан с переходом к шестому технологическому укладу. Это глубокая, всесторонняя интеграция информационных технологий и расширение технологического базиса: био-, нанотехнологии и информационные технологии, между которыми границы все более стираются. Между пятым и шестым технологическими укладами существует преемственность. В настоящее время уже выделяют предпосылки зарождения седьмого технологического уклада, где на первый план выйдут когнитивные технологии, включение в производство человеческого сознания. В США доля производительных сил пятого технологического уклада составляет 60 %, четвертого – 20 %, около 5 % приходится на шестой технологический уклад.

Скорость этапов изменения человеческого прогресса увеличивается по мере истечения времени и названа известным футурологом Рей Курцвейл законом ускоряющейся отдачи человеческой истории [2]. Р. Курцвейл предполагает, что скорость прогресса в 2000 году была в пять раз выше, чем средняя скорость прогресса XX века, в конечном итоге закон ускоряющейся отдачи доведёт до того, что за весь XXI век прогресс будет в 1000 раз превышать прогресс XX века и мир через 50 лет будет в корне отличаться от современного.

В условиях ускорения «мирового времени» и темпов развития науки и технологий Казахстан сталкивается с новыми вызовами и угрозами, оказывающими влияние на его развитие. Появление интернета, развитие социальных сетей способствует распространению информации и знаний, перерастанию системы отношений из вертикально организованных связей в горизонтальные коммуникации.

Информационной системой, на основании Закона Республики Казахстан «Об информатизации», признается «организационно упорядоченная совокупность информационно-коммуникационных технологий, обслуживающего персонала и технической документации, реализующих определенные технологические действия посредством информационного взаимодействия и предназначенных для реализации конкретных функциональных задач» [3, 23]. Информационная безопасность отнесена к видам национальной безопасности и характеризуется как «состояние защищенности информационного пространства Республики Казахстан, а также прав и интересов человека и гражданина, общества и государства в информационной сфере от реальных и потенциальных угроз, при котором обеспечивается устойчивое развитие и информационная независимость страны» [3, 22].

Государством законодательно закреплена охрана и ответственность за нарушения в сфере информатизации и связи. Государственная политика в области обеспечения безопасности личности, общества и государства от внешних и внутренних угроз с учетом имеющихся ресурсов и возможностей сформулирована в Концепции национальной безопасности Республики Казахстан. Для охраны границ ведётся учёт въезда-выезда людей с применением цифровых технологий. Страны открывают свои границы с Казахстаном после пандемии, сотни тысяч человек еженедельно пересекают границу республики, среди них, как казахстанцы, так и граждане других стран.

В распоряжении Комитета национальной безопасности есть единая информационная система (ЕИС) «Беркут», которая модернизирована в 2019 году командой разработчиков IT-холдинга Kazdream, одной из ведущих IT-компаний, функционирующих на конкурентном рынке коммуникационных технологий. Главная задача, которая стояла перед ними, – выяснить, какой должна быть система, чтобы ею было удобно пользоваться. Проведена работа над изучением нормативно-правовой базы: Закон «О национальной безопасности», Закон «О миграции населения», Закон «Об информатизации», изучены подзаконные акты, регулирующие миграционное законодательство, процессы уголовно-розыскной, административной, частной судебной деятельности [4, 45].

В начале 2019 года новым мировым трендом стала электронная виза, десятки стран запустили соответствующие системы. В Казахстане работу в этом направлении начинали в 2017 году на базе предыдущего «Беркута», чтобы процесс был непрерывным. Автоматизировали процедуры визово-миграционного портала для выдачи электронной визы иностранцам, желающих к нам приехать, появилась возможность бесконтактного получения визы для граждан. В 2019 году Kazdream взял на себя задачу по модернизации 25-летней системы, чтобы привести её в конкурентоспособный продукт, отвечающий всем современным требованиям. Если изначально у «Беркута» были две небольшие функции, которые со временем обновлялись расширенным функционалом, то теперь она в силах решать и социально-экономические вопросы внутри страны. Эталонная база, которую создала ЕИС «Беркут», очень важна в Казахстане для развития внутренних вопросов экономической, политической, социальной сферы, она влияет на трудовое законодательство. ЕИС «Беркут» является единственным инструментом, который предоставляет данные, исходя из которых можно выстраивать внутренние реформы в республике, планировать финансирование и социальное развитие общества.

«Kazdream» разрабатывает продукты для бизнеса и государства в сфере оперативно-розыскной деятельности, информационной и экономической безопасности. Внедряется проект Face Recognition System (FRS) — это система для идентификации и верификации лиц по внешним признакам, который можно активно использовать для содействия обеспечению честности и неподкупности в сфере оказания государственных услуг, в сфере государственных закупок и управления государственными финансами.

В настоящее время, использование камер видеонаблюдения - неотъемлемая часть жизнедеятельности городов, содействующая их нормальному и безопасному функционированию. Активное внедрение камер видеонаблюдения в деятельность органов правопорядка способствовало предупреждению, пресечению, раскрытию, расследованию уголовных, административных, коррупционных правонарушений, а их наличие на улицах и иных общественных местах оказывает большое превентивное воздействие на граждан. Постановление Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан» и другие документы, реализуют мероприятия, направленные на увеличение численности, качества записи и управления камер видеонаблюдения [5, 4].

Камеры видеонаблюдения активно используются для содействия обеспечению честности и неподкупности в сфере оказания государственных услуг, в укреплении системы публичной отчетности, в сфере государственных закупок и управления государственными финансами. Высокая степень открытости и прозрачности государственного управления приводит к минимизации коррупционных правонарушений. Модернизация государственного управления решается за счет активного использования потенциала информационных и инновационных технологий, сопровождается внедрением механизмов совершенствования государственного управления путём создания институтов открытого и мобильного правительства и обеспечения роста доступности информационной инфраструктуры для граждан страны.

Анализ результатов политики цифровизации в отдельных странах СНГ, проведенный Исследовательским центром по изучению вопросов противодействия коррупции (ИЦИВПК), Академии государственного управления при Президенте Республики Казахстан [6], позволяет обобщить и сгруппировать особенности проведенных мероприятий в Казахстане, Эстонии, Грузии (таблица 1).

Таблица 1

**Сравнительный анализ реализации политики цифровизации
в системе государственного управления Казахстана, Эстонии, Грузии**

№ п/п	Наименование страны		
	Казахстан	Эстония	Грузия
1	Этапы внедрения политики цифровизации		
	– на позднем этапе: полномасштабная политика цифровизации началась в 2010–2013 гг.	– более ранний этап применения механизма цифровизации на постсоветском пространстве, политические меры реализуются начиная с середины 1990-х гг.	– политика цифровизации началась с середины 2000-х гг.
2	Эффективность внедрения антикоррупционной системы		
	– государственная политика цифровизации внедрена в качестве реального механизма снижения коррупционных рисков.	– реальный механизм снижения коррупционных рисков, изначально сделан акцент на необходимость децентрализации инфраструктуры «E-government» с целью недопущения монополизации данного сектора в руках государства.	– в политике цифровизации не задействованы цели снижения уровня коррупции, как полномасштабного инструмента государства.
3	Популярность политики цифровизации по регионам страны		
	– более широкий охват в географии популярности поиска по теме цифровизации, в качестве ключевого драйвера выделяются два региона с развитой нефтяной отраслью: Мангистауская и Атырауская области и все регионы представлены без исключения.	– наиболее высокая активность цифровизации наблюдается в районе г. Тарту, известного в качестве академического центра и базы развития IT-сектора, и в меньшей степени в районе столицы — город Таллин.	– основным драйвером цифровизации является фактор столицы — город Тбилиси, и район Мцхета-Мтианети, расположенный рядом.

Информация, представленная в табл. 1, свидетельствует, что государственная политика цифровизации является одним из механизмов снижения коррупционных рисков. Количественный анализ трендов уровня общественного внимания к политике цифровизации в Казахстане, Эстонии, Грузии выполнен поисковой системой «Googletrends», база данных собрана на основе команды поиска «digital». Сравнительный анализ показывает, что механизм политики цифровизации с целью кардинального снижения коррупционных рисков применяется в этих странах в различной степени [7].

Изучение теоретических источников и практического опыта формирования этапов научно-технического прогресса, развития и обновления технологических укладов и технологий, выявление особенностей их эффективного применения в противодействии коррупции в государственном управлении, позволяет сделать следующие выводы и заключения.

1. В прошлом на формирование основных этапов революционных изменений в научно-техническом укладе человечества уходили века, в настоящее время изменения в технологиях, которые по масштабам являются не менее революционными, происходят более быстрыми темпами.

2. Информационная система предназначена для реализации конкретных функциональных задач организационной и упорядоченной совокупности информационно-коммуникационных технологий, обслуживающего персонала и технической документации, которые реализуют определенные технологические действия посредством информационного взаимодействия. Информационная безопасность отнесена к видам национальной безопасности и охраняется государством.

3. Информационно-коммуникационные технологии необходимо активно использовать для содействия и обеспечения честности и неподкупности в сфере оказания государственных услуг, в укреплении системы публичной отчетности, они обеспечивают высокую степень открытости и прозрачности государственного управления, приводят к минимизации коррупционных правонарушений.

Список использованной литературы:

1. Инновационная инфраструктура с основами форсайт-исследований: Учеб. пос. / О. В. Шумакова [и др.]. — Омск: Изд-во ФГБОУ ВО Омский ГАУ, 2019. — 224 с.
2. Kurzweil R. The Singularity Is Near / R. Kurzweil. — N.Y.: Viking, 2005.
3. Биржанов Б. К. Обстановка совершения преступлений в электронно-цифровой среде // «Хабаршы — Вестник» Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 1 (71). — С. 20–25.
4. Сембаев Б. Д., Әкім К. С. Национальные продукты ТОО «Kazdream Technologies» в сфере информационных технологий // Материалы междунаро. дистанционного круглого стола «Современные возможности методов распознавания человека по анатомическим и функциональным признакам внешности с использованием информационных систем» — Караганда: Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова, 2021. — С. 44–48.
5. Бубербаев Н. Д. О состоянии выявляемости уголовных правонарушений камерами видеонаблюдения // «Хабаршы — Вестник» Карагандинская академия МВД Республики Казахстан им. Б. Бейсенова. — 2021. — № 2 (72). — С. 4–7.
6. Digital Kazakhstan (2019). О программе. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://digitalkz.kz/ru/o-programme/> (дата обращения: 15.11.2021).
7. Антикоррупционные реформы в Казахстане // 4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией <https://www.oecd.org/corruption/acn/OECD-ACN-Kazakhstan-4thRound-Monitoring-Report-RUS.pdf> (Дата обращения: 15.11.2021).

Тасжүреков М. М.,

докторант, заңтану магистрі

*(Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару академиясы,
Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы, e-mail: t_madiyar@mail.ru);*

Әкім К. С.,

*«Kazdream Technologies» ЖШС PR-менеджері, теориялық және қолданбалы лингвистика кафедрасының докторанты, журналистика магистрі,
(Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан Республикасы,
e-mail: k.akim@kazdream.kz)*

Технологиялардың даму кезеңдері, оларды мемлекеттік басқаруда сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда тиімді қолдану ерекшеліктері

Аннотация. Ғылыми мақалада еліміздің тұрақты дамуы үшін заманауи ақпараттық технологияларды қолдану және қолдану қажет екендігі негізделген. Ғылыми-техникалық прогресті қалыптастыру кезеңдеріне назар аударылды. Ақпараттық технологияларды дамыту және енгізу қарқыны айтарлықтай жеделдегені анықталды. Жаңа технологиялық құрылымдардың өндіргіш күштерінің үлесі артып, сабақтастық негізінде алдыңғы күштердің үлесі азаяды. Ақпараттық технологиялардың терең және жан-жақты интеграциясы, технологиялық базистің кеңеюі жүріп жатыр, олардың арасындағы шекаралар барған сайын жойылуда. Қоғамдық институттардың трансформациясының бұл белсенді үрдістері елдің дамуына әсер етеді. Мемлекеттің ақпараттық жүйесін реттейтін заңнамалық және нормативтік-құқықтық құжаттар жасалды. Ғылыми мақалада ақпараттық қауіпсіздікке, азаматтардың, қоғамның, мемлекеттің мүдделерінің қорғалу жағдайына ерекше назар аударылған. Жекелеген елдерді цифрландыру саясатының нәтижелеріне талдау жасалды, қорытындылар жинақталды.

Негізгі сөздер: инновациялар, прогресс, ақпараттық технологиялар, технологиялық сала, когнитивтік технологиялар, әлеуетті қатерлер, ұлттық қауіпсіздік, бейнебақылау, цифрландыру.

M. M. Tazhurekov,

doctoral student, Master of Law

*(Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan,
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: t_madiyar@mail.ru);*

K. S. Akim,

PR-Manager of Kazdream Technologies LLP,

*doctoral student of the Department of Theoretical and Applied Linguistics, Master of Journalism,
(L. N. Gumilyov ENU, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: k.akim@kazdream.kz)*

Stages of technology development, features of their effective application in combating corruption in public administration

Annotation. The scientific article substantiates that the use and application of modern information technologies is necessary for the sustainable development of the country. Attention is paid to the stages of the formation of scientific and technological progress. It was revealed that the pace of development and implementation of information technologies has noticeably accelerated. The share of the productive forces of new technological modes increases and the share of the previous ones decreases, on the basis of continuity. There is a deep and comprehensive integration of information technologies, the expansion of the technological basis, between which the boundaries are increasingly blurred. These active trends in the transformation of public institutions affect the development of the country. Legislative and regulatory documents have been created to regulate the information system of the state. Particular attention in the scientific article is paid to information security, the state of protection of the interests of citizens, society, and the state. The analysis of the results of the digitalization policy of individual countries is carried out, the conclusions are summarized.

Keywords: innovations, progress, information technologies, technological sphere, cognitive technologies, potential threats, national security, video surveillance, digitalization.

УДК 343.1

Тугелбаев У. Е.,
докторант факультета послевузовского образования,
магистр юридических наук, капитан полиции
(Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: kra.ulan.20@gmail.com)

Понятие информационного терроризма

Аннотация. В статье исследуется понятие информационного терроризма в контексте угрозы национальной безопасности стран как один из вариантов тактики политической борьбы, связанный с применением идеологически мотивированного насилия. Рассмотрено нормативно-правовое закрепление информационного терроризма и отмечены некоторые пробелы в законодательстве Республики Казахстан относительно регулирования этого явления. Автором проанализирована основная классификация видов информационного терроризма в современном глобальном киберпространстве. Внимание также было уделено определению агрегативных взаимосвязей вариабельности по понятию «информационный терроризм» и его аксиоматическое закрепление в нормах права. Суть информационного терроризма — форма негативного воздействия на личность, общество и государство всеми видами информации.

Ключевые слова: информационный терроризм, угрозы, национальная безопасность, медиа-терроризм, кибертерроризм, правовое регулирование.

Сегодня информационный терроризм как важный фактор формирования нового мирового порядка превратился в неотъемлемый компонент международных политических процессов. Оперируя Интернетом и СМИ-ресурсами, он представляет значительную угрозу национальной безопасности в условиях основных цивилизационных тенденций современности — глобализации и информатизации.

Для более четкого понимания сущности понятия «информационный терроризм» следует обратиться к определению терроризма. Терроризм — это метод воздействия путем совершения теракта для достижения определенных целей. Сегодня терроризм приобрел всемирные масштабы, превратился в многомерное и многоаспектное явление, которое очень быстро эволюционирует, а следовательно — приобретает международный характер. Понятие «терроризм» состоит из следующих составляющих: субъект, объект, причина и мотив, цель осуществления, временные и пространственные характеристики, используемые инструменты (средства), последствия [1].

Ни один из видов преступлений против личности, общества, человечества в целом, за исключением военной агрессии, не имеет сегодня столь устрашающей динамики распространения, столь сложной психо-функциональной структуры формирования акта преступного деяния, как экстремизм и терроризм [2, 37–39].

На первый взгляд, информационный терроризм — явление не такое страшное. Нет взрывов, окровавленных трупов и криков раненых. Однако это не так.

По мнению В. О. Коршунова, информационный терроризм — это новый вид террористической деятельности, ориентированный на использование различных форм и методов временного или необратимого вывода из строя информационной инфраструктуры государства или ее элементов, а также на противоправное использование информационной структуры для создания условий, влекущих тяжкие последствия для различных сторон жизнедеятельности личности, общества и государства [3, 257].

Достаточно часто понятие «информационный терроризм» путают с понятием «информационная война». Несмотря на схожесть этих двух понятий, между ними все-таки есть отличия. Первое отличие заключается в определении сторон противостояния. В информационной войне агрессором выступает государство, этнос или религиозная группа. При этом можно выделить начало войны, военные действия и конец войны. Террористов же воспринимают

как преступников. Второе отличие заключается в причине возникновения. Для информационной войны такой причиной, как правило, может стать несогласованность интересов различных государств. Для терроризма такой причиной является существование в каждом конкретном обществе и в мире затяжных нерешенных социальных и политических конфликтов. Третьей отличительной чертой является то, что в ходе военной борьбы противники часто используют одинаковые средства. Антитеррористическая деятельность не может включать средства, которые используют террористы.

Ученые-правоведы обращают внимание на то, что научно-технический прогресс и развитие «прорывных технологий», позволяющих производить различного рода операции с информацией (передача, модификация, уничтожение, блокирование, несанкционированный доступ и пр.), компьютеризация государственных и негосударственных структур, дешевизна и доступность сети Интернет способствовали возникновению новой сферы преступной деятельности. Но в настоящее время во многих зарубежных странах, в том числе и в Республике Казахстан, нет законодательно закрепленного понятия информационного терроризма, хотя уголовное законодательство большинства современных государств предусматривает ответственность за терроризм. Нет сомнений в том, что разработка такого понятия, в первую очередь на национальном уровне, конкретизировала бы сущность информационного терроризма, а также позволила бы определить, какие именно преступные деяния относятся к его разновидностям.

В юридической науке категория «информационный терроризм» — относительно новая и не имеет приемлемого толкования, несмотря на то, что информационное право разрабатывается с начала XXI века довольно активно [4]; [5]; [6]; [7]; [8]. На ранней стадии формирования понятийного аппарата любые преступления, совершаемые с помощью информационных систем и сетей, ученые-правоведы и эксперты обозначали термином «киберпреступления» [9].

В ходе научных дискуссий часто происходило смешение научных категорий «информационный терроризм» и «кибертерроризм» — сходны по смыслу, но разных по целям и объектам террористических атак. Поэтому исследовать дефиницию «информационный терроризм» и его признаки, следует с рассмотрения вопроса о том, что представляют собой информация и информационные технологии (ИТ).

При определении правовой природы информационного терроризма необходимо учитывать свойство трансграничности использования интернета, поскольку оно обуславливает юридическую связь лиц, вовлеченных в обеспечение его функционирования на технологическом уровне, с правопорядком разных государств, и для правового регулирования трансграничного использования интернета принципиально важное значение имеет определение «национальности» таких лиц [10, 130–131].

По мнению А. В. Бойченко, «информационный терроризм разделяется на информационно-психологический терроризм (контроль над СМИ с целью распространения дезинформации, слухов, демонстрации могущества террористических организаций) и информационно-технический терроризм (нанесение ущерба отдельным элементам и всей информационной среде противника в целом: разрушение элементной базы, активное подавление линий связи, искусственная перезагрузка узлов коммуникации и т. п.)» [11, 231]. Но в данном случае наблюдается смешивание информационного терроризма и кибертерроризма, точнее, объединение этих двух видов терроризма.

Профессор права Темпльского университета (Temple university Beasley School of Law) (США) Д. Холлис прямо обозначил проблему воздействия информационных технологий на операции подрывного влияния (influence operation). Реализуемые в когнитивной среде операции подрывного влияния обращены к воле аудитории, которая в идеальном виде операции формируется как «самостоятельная». Эффективные операции избегают возникновения кон-

фликта между субъектом влияния и аудиторией [12, 6]. Таким образом, Д. Холлис фактически говорит об информационном терроризме — скрытом влиянии на аудиторию, что несет в себе опасность не только с точки зрения национальной безопасности, но и влияния на психическое здоровье аудитории, которая подвергается скрытому информационному воздействию.

М. Дж. Девост, Б. Х. Хьютон, Н. А. Поллард определили информационный терроризм как сознательное злоупотребление цифровыми информационными системами, сетями или компонентами этих систем или сетей в целях, способствующих осуществлению террористических операций или актов [13].

Ю. В. Бабкина считает, что информационный терроризм — «акты, методы и практика, выражающиеся в распространении информации, противоречащей нормам и принципам международного права, а также в нарушении нормальной работы информационной инфраструктуры государства и общества, уничтожении банков и баз данных, в проникновении в информационные сети, в другом использовании возможностей информационных и коммуникационных сетей» [14, 264–267.].

Довольно распространена точка зрения, определяющая понятие информационного терроризма как психологического феномена (О. Н. Алексеев, А. Н. Кулибаба, Д. В. Ольшанский, Е. В. Старостина и др.) Так, Д. В. Ольшанский определяет информационный терроризм как прямое воздействие на психику и сознание людей в целях формирования нужных мнений и суждений, определенным образом направляющих поведение людей. На практике под информационным терроризмом обычно подразумевают такое насильственное пропагандистское воздействие на психику, которое не оставляет человеку возможностей для критической оценки получаемой информации [15].

Аналогичным образом информационный терроризм трактует Е. В. Старостина «насильственное пропагандистское воздействие на психику, которое не оставляет для человека возможностей для критической оценки получаемой информации (как правило, откровенно тенденциозной информации, которая добивается своих целей не качеством манипулятивного воздействия, а его объемом)» [16].

Согласно позиции Н. Ю. Григорьева и Э. Б. Родюкова, информационный терроризм — это форма негативного воздействия на личность, общество и государство всеми видами информации. Его цель — ослабление и расшатывание конституционного строя. Он ведется разнообразными силами и средствами — от агентуры иностранных спецслужб до отечественных и зарубежных средств массовой информации [17, 120–129].

В. В. Котлярова также полагает, что «главное в атаках информационного терроризма — воздействие на личность человека, изменение его ценностной иерархии» [18].

С точки зрения Д. А. Ковлагиной, «информационный терроризм — это идеологически обоснованная практика воздействия, устрашающего население, на принятие решения или совершение действия (бездействия) органом власти, органом местного самоуправления, международной организацией, социальной группой, юридическим лицом или физическим лицом в пределах информационного пространства, связанного с использованием информации, информационных технологий и (или) информационных ресурсов» [19, 12].

По мнению Д. А. Соломина [20], характерным признаком информационного терроризма является симбиоз террористических воззрений и массовых коммуникаций, новая форма действий террористов — виртуальная. В данном случае бесконтактность с объектом преступных посягательств не делает терроризм «более гуманным», напротив, свидетельствует о возрастании степени его негативных последствий.

Многие авторы, определяя сущность информационного терроризма, акцентируют внимание, в основном, на угрозах информационной безопасности [21, 119–123]; [22, 198–201]; [23, 258–262.]. В последние годы в данной области исследований появилось много научных

публикаций в рамках проблем политологии и национальной безопасности [24, 21–25]; [25]; [26].

Таким образом, мнения ученых относительно информационного терроризма вариативны: от его понимания как идеологической практики воздействия на органы власти и управления, как угрозы национальной, в том числе информационной безопасности государства, общества, бизнеса, международной безопасности, до устрашения и подавления личности, воздействия на психику человека.

В условиях быстрого развития глобализационных процессов в макроэкономическом пространстве растут возможности информационного воздействия на человека, общество и государство. Информация распространяется непрерывно, на большие территории в кратчайшие сроки. Хотя это и считается одним из важных достижений человечества, все-таки имеет свои недостатки, поскольку глобализованная информатизация увеличивает возможности возникновения информационных угроз. Информационная эпоха расширила сферу распространения информационно-коммуникационных войн, что привело к появлению информационного терроризма как средства ведения информационной войны, который соединил в себе бифуркационные процессы физического терроризма, сосредоточенного в информационных системах, и умышленного злоупотребления киберпространством, сетями или их компонентами с целью содействия осуществлению террористических операций. Информационный терроризм приобрел новые угрожающие формы, а его быстрое распространение стало следствием зомбирования социума и активизации сепаратистского движения, что в конечном итоге может стать причиной потери суверенитета, независимости и территориальной целостности отдельного государства.

Обобщив различные мнения исследователей об информационном терроризме, сформулируем авторскую дефиницию данного понятия. Информационный терроризм — это совокупность преступлений общественной, национальной (или международной) безопасности, совершаемых в пределах информационного пространства, форма негативного информационного воздействия на психику людей с целью дезинформации, запугивания, манипулирования сознанием, формирования определенной системы ценностей, представлений, взглядов, убеждений, в интересах субъектов воздействия с использованием информационных технологий в качестве орудия (инструмента, средства) преступления.

Список использованной литературы:

1. Антонян Ю. М. Терроризм. Криминологическое и уголовно-правовое исследование. — М.: Щит-М, 1998. — 305 с.
2. Коцегулов Б. Б., Сысоев А. К. Понятие терроризма // «Хабаршы — Вестник» Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова. — 2015. — № 1. — С. 37–39.
3. Цит. по: Форос Г. В., Форос А. В. Информационный терроризм как угроза национальной безопасности Украины // Правовое государство. — 2010. — № 12. — С. 256–261.
4. Кузнецов П. У. Основы информационного права: Учебн. для бакалавров. — М.: Проспект, 2016. — 963 с.
5. Кузьмин А. Ю., Бобрешов В. Ю. О расширении субъектного состава в российском информационном законодательстве // Государство и право в изменяющемся мире: правовая система в условиях информатизации общества: Мат-лы IV науч.-практ. конф. с международным участием. — 2019. — С. 8791.
6. Кураков Л. П., Смирнов С. Н. Информация как объект правовой защиты. — М.: Гелиос, 1998. — 240 с.
7. Информационные правоотношения: теоретические аспекты: Коллективная монография / И. М. Рассолов, А. Б. Агапов, В. Н. Протасов и др. / Под ред. И. М. Рассолова. — М.: Проспект, 2017. — 208 с.
8. Тедеев А. А. Информационное право. — М.: Эксмо, 2005. — 464 с.

9. Тропина Т. Л. Киберпреступность и кибертерроризм: поговорим о понятийном аппарате // Информационные технологии и безопасность: Сб. науч. тр. междунаrod. конф. Вып. 3. — Киев: Национальная академия наук Украины, 2003. С. 173–181.
10. Ерпылева Н. Ю. Международное частное право: Учебн. — М.: Юрайт, 2011. — 1308 с.
11. Бойченко А. В. Медиа-терроризм: особенности современных признаков информационной безопасности // Интегрированные интеллектуальные робототехнические комплексы (ИРТК-2009): Вторая междунаrod. науч.-практ. конф. (25–28 мая 2009). — М.: НАУ, 2009. — С. 230–232.
12. Hollis D. The influence of war; the war for influence // Temple university legal studies research paper series. — Philadelphia. — 2018. — № 2018/19. — PP. 1–16.
13. Абдулатипов А. М. Понятие информационного терроризма // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. — 2019. — Т. 30. — № 2. — С. 10–111.
14. Бабкина Ю. В. Понятие информационного терроризма, объекты и субъекты его влияния в подразделениях ФПС // Молодой ученый. — 2018. — № 52 (238). — С. 264–267.
15. Ольшанский Д. В. Психология терроризма. — СПб.: Питер, 2002. — 288 с.
16. Старостина Е. В., Фролов Д. Б. Защита от компьютерных преступлений и кибертерроризма: вопросы и ответы. — М.: ЭКСМО, 2005. — 183 с.
17. Григорьев Н. Ю., Родюков Э. Б. Информационный терроризм и безопасность общества // Наука. Культура. Общество. — 2016. — № 1. — С. 120–129.
18. Котлярова В. В. Феномен информационного терроризма: аксиологические аспекты // Молодой ученый. — 2015. — № 14 (94). — С. 622–625.
19. Ковлагина Д. А. Информационный терроризм: понятие, уголовно-правовые и иные меры противодействия: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — Саратов: Саратовская государственная юридическая академия, 2016. — 270 с.
20. Соломин Д. А. Противодействие терроризму в информационной сфере: Дис. ... канд. полит. наук: 23.00.04. — М., 2004. — 197 с.
21. Габдрахманова Р. Р., Арасланбаев И. В. Информационная безопасность и компьютерный терроризм // Тенденции и перспективы развития статистической науки и информационных технологий. — Уфа, 2013. С. 119–123.
22. Прохорова Л. М. Информационный терроризм как угроза информационной безопасности // Актуальные вопросы современной экономики в глобальном мире. — 2018. — № 8. — С. 198–201.
23. Харич Е. А. Информационный терроризм и эффективные методы обеспечения информационной безопасности // Электронный научный журнал. — 2015. — № 3 (3). — С. 258–262.
24. Есаулов В. Т. Противодействие информационным террористическим угрозам как важное направление политики национальной безопасности России // Вестник военного университета. — 2009. — № 2(18). — С. 21–25.
25. Сидненко Г. Ф. Информационное противодействие терроризму: политологический аспект. — М.: Лучшие книги, 2019. — 220 с.
26. Филимонов Г. Ю., Данюк Н. С. Информационный террор. Тактика и стратегия информационной войны. — М.: Книжный мир, 2017. — 220 с.

Тугелбаев У. Е.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: кра.ulan.20@gmail.com)*

Ақпараттық терроризм ұғымы

Аннотация. Мақалада идеологиялық негізделген зорлық-зомбылықты қолданумен байланысты саяси күрес тактикасының нұсқаларының бірі ретінде елдердің ұлттық қауіпсіздігіне қауіп төндіретін ақпараттық терроризм ұғымы қарастырылады. Ақпараттық терроризмнің нормативтік-құқықтық бекітілуі қарастырылды және осы құбылысты реттеуге қатысты Қазақстан Республикасының заңнамасындағы кейбір олқылықтар атап өтілді. Автор қазіргі жаһандық киберкеңістіктегі ақпараттық терроризм түрлерінің негізгі классификациясын талдады. Сондай-ақ, "ақпараттық терроризм" ұғымы және оның құқық нормаларындағы аксиомалық шоғырлануы

бойынша өзгермеліліктің агрегативті өзара байланысын анықтауға назар аударылды. Ақпараттық терроризмнің мәні-ақпараттың барлық түрлерімен жеке адамға, қоғамға және мемлекетке теріс әсер ету нысаны.

Негізгі сөздер: ақпараттық терроризм, қауіптер, ұлттық қауіпсіздік, медиа-терроризм, кибертерроризм, құқықтық реттеу.

U. E. Tugelbayev,

doctoral student, Faculty of Postgraduate Education,

Master of law, Police major

*(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: kpa.ulan.20@gmail.com)*

The concept of information terrorism

Annotation. The article explores the concept of information terrorism in the context of a threat to the national security of countries as one of the options for the tactics of political struggle associated with the use of ideologically motivated violence. The normative and legal consolidation of information terrorism is considered and some gaps in the legislation of the Republic of Kazakhstan regarding the regulation of this phenomenon are noted. The author analyzes the main classification of types of information terrorism in the modern global cyberspace. Attention was also paid to the definition of aggregative relationships of variability in the concept of "information terrorism" and its axiomatic consolidation in the norms of law. The essence of information terrorism is a form of negative impact on the individual, society and the state by all types of information.

Keywords: information terrorism, threats, national security, media-terrorism, cyber terrorism, legal regulation.

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ CURRENT ISSUES OF LAW ENFORCEMENT

УДК 343.10:94 (574)

Кужабаева Г. М.,
начальник Управления информатизации и связи, полковник полиции,
(Департамент полиции Карагандинской области, г. Караганда,
Республика Казахстан, e-mail: kozhabaeva@mail.ru)

Информатизация уголовного и административного производства: постановка проблемы

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы информатизации уголовного и административного производства, из которой вытекает, что любой вид человеческой деятельности должен проходить в границах определенных дозволений, не позволяющих ущемлять права, свободы интересы третьих лиц идти вразрез с уголовно-правовой политикой государства. Правовым регулятором этой деятельности, предупреждающим и пресекающим возможные или совершаемые правонарушения, выступает закон, реализация которого, в зависимости от степени общественной опасности совершенного деяния, протекает в рамках административного или уголовного производств. Законодательство Республики Казахстан в части информатизации уголовного и административного производств демонстрирует серьезную динамику.

Ключевые слова: информатизация, уголовное и административное производство, правовое регулирование, правоохранительная деятельность, Республика Казахстан

Республика Казахстан, идя по пути реформирования государственных, политических и социальных структур, прилагает огромные усилия, направленные на стабилизацию общественной жизни и выход на передовые позиции во всех основных аспектах развития общества. Построение правового государства, провозглашенное Конституцией, создание демократической и эффективной системы государственного управления, формирование передовой и социально-ориентированной экономики, укрепление национальных традиций, культуры и образования — вот те основные направления, сформулированные Первым Президентом страны как основные приоритеты развития Казахстана [2], [3], [4].

С другой стороны, научно-технический прогресс и следующее за ним внедрение цифровых информационных технологий в человеческую и государственную деятельность привели к глобальной информатизации общества во всем мировом пространстве, открывая для человека новые возможности для поиска, получения и распространения интересующих его сведений, повышая уровень не только его профессиональной, но и общей культуры. Поэтому тот факт, что информационные ресурсы являются основой знания, аккумулируя в себе опыт человечества и определяя дальнейший вектор его развития, является бесспорным, поскольку с их помощью индивидуальные знания преобразуются в коллективные, становясь на современном этапе развития научно-технического прогресса реальной основой системы образования и науки, основой государственного управления. С этой позиции использование информационных ресурсов, накопленных человечеством в данной сфере и сосредоточенных в соответствующих базах данных, выступает одним из основных факторов, позволяющих в условиях неопределенности сложившейся ситуации и дефицита необходимых сведений о совершенном правонарушении обеспечить должное взаимодействие между субъектами проводимого расследования, снабдить необходимой информацией о способах, методах и средствах

его раскрытия и установления виновности причастных к нему лиц, а также выработать соответствующую стратегию и тактику в целях достижения стоящих перед этими органами задач. Обусловлено это тем, что «...эффективная уголовная политика государства немыслима без наиболее приемлемой модели уголовного судопроизводства, которая выведет наше право на уровень, позволяющий адекватно реагировать на современные вызовы...», в том числе и в связи с поступательным движением научно-технического прогресса [5].

Реализация указанных направлений послужила основой для деbüroкратизации процедур документализации материалов уголовного и административного производств и деформализации способов доказывания с помощью электронно-информационных технологий. Основанием подобного подхода служит то, что уголовное и административное судопроизводство имеют общую уголовно-правовую природу [1], выступая как составные части общего правового понятия «уголовное правосудие» [6, 3] (свод уголовно-правовых и административных запретов, а также способов их реализации специально уполномоченными на то государством правоохранительными органами). С этих позиций можно констатировать, что составляющие части единой правовой платформы, хотя и меньшие по своему объему, должны подчиняться правилам общего производства, поскольку именно они выступают цементирующим фактором, соединяющим две сходные отрасли в единый правовой монолит (например, решения по административным материалам имеют преюдициальное значение в уголовном судопроизводстве, и наоборот – ст. 127 УПК РК и ст. 769 КоАП РК). Этим обусловлена возможность совместного научного поиска в сфере воздействия информационных технологий на весь процесс как досудебного уголовного, так и административного производства в рамках поставленных перед ними задач и предусмотренных законом компетенций. Тем самым обеспечивается соблюдение в судопроизводстве межотраслевых принципов целесообразности и процессуальной экономии [7, 31] и принципа соразмерности административной деятельности (ст. 11 КоАП РК), которые в совокупности с другими принципами позволяют суду определить, в какой мере нормы уголовного или административного права нужно применить в конкретном случае совершения правонарушения. С этих позиций отношение к информационному обеспечению процесса расследования должно рассматриваться как основополагающее условие, закладывающее фундамент для создания совокупности целенаправленных методов и средств собирания, накопления, преобразования и систематизации информационных ресурсов, облегчающих не только процесс доказывания, но и быстроту самого уголовного или административного производства. На это обратил внимание Президент Республики Казахстан К. Токаев, который 5 марта 2020 г. на совещании по вопросам реализации государственной программы «Цифровой Казахстан» отметил, что «...применение цифровых технологий в системе государственного управления, без всякого сомнения, является ключевым в успехе всей программы. В этом деле нам нужны кардинальные изменения, следует перевести весь документооборот полностью в электронный формат...» [8]. И как следствие, внесение в УПК РК ст. 42-1, согласно ч. 1 которой «...уголовное судопроизводство в Республике Казахстан ведется в бумажном и (или) электронном форматах...» [9]. При этом принципиальным решением, с которого фактически стартовало внедрение электронного формата досудебного расследования в МВД Республики Казахстан, стало введение практики электронной регистрации сообщений об уголовном правонарушении в Едином реестре досудебных расследований и отказ от стадии возбуждения уголовного дела [10, 133].

Аналогичные дополнения внесены и в ст. ст. 737-1, 737-2 КоАП, диспозиция которых предусматривает электронный и бумажный варианты административного акта. Своевременность указанных мер подтвердилась в период введения чрезвычайного положения в Республике Казахстан в связи с пандемией коронавируса COVID-2019, а также в связи с проведением политики внедрения трехзвенной модели судопроизводства, предполагающей разграничение полномочий и зон ответственности между правоохранительными органами, прокурату-

рой и судом. Всего за 2020 г. в ЕРДР зарегистрировано 243462 уголовных правонарушений, из них в электронном формате расследовалось 44604 уголовных дела, что составило 18,3 % от общего количества. В суд направлено 10 723 электронных уголовных дела. Прекращено по нереабилитирующим основаниям 20 303 электронных уголовных дела и 24 970 – по реабилитирующим основаниям. Необходимым техническим оборудованием для ведения уголовного судопроизводства в электронном формате оснащено 40,2 % подразделений органов внутренних дел. Практически полностью укомплектована полиция в Атырауской (89,9 %), Западно-Казахстанской (87,9 %) областей и г. Алматы (79,0 %). В остальных регионах оснащенность невысокая, в частности, в Акмолинской области – 13,4 % и Карагандинской – 17,6 % [11].

Изучение уголовных дел показало, что в основном каких-либо проблем, связанных с переходом из одного формата в другой, не возникало, поскольку данная процедура детально прописана в п. 10 Инструкции о ведении уголовного судопроизводства в электронном формате, утвержденной Приказом Генерального прокурора Республики Казахстан от 3 января 2018 г. № 2. Введение электронного формата позволило существенно сэкономить процессуальное время участников процесса, снизить его затратность и обеспечило его быстроту (ч. 1 ст. 8 УПК РК и ч. 1 ст. 806 КоАП РК) путем максимального приближения момента совершения правонарушения к моменту разрешения дела в суде. Помимо этого, электронный формат производства значительно упростил порядок взаимодействия между правоохранительными органами, сократил сроки их производства, обеспечил должный контроль и надзор за соблюдением прав и свобод вовлекаемых в данный процесс участников.

Между тем, предусмотренные в ходе производства как уголовно-процессуальным, так и административным законодательством действия должны обеспечивать достоверность и допустимость получаемой информации лишь при условии точного соблюдения процедур, прописанных в нормативно-правовых актах, в том числе и в части электронного программного обеспечения.

С учетом новизны рассматриваемых вопросов в сфере организационно-правового обеспечения электронно-информационных технологий деятельности МВД РК (с момента принятия соответствующих положений в УПК и КоАП) и отсутствия научно обоснованных рекомендаций по реализации законодательных новелл в подзаконных актах (за исключением Приказов и Инструкций Генеральной прокуратуры) полагаем, что актуальность научного изучения влияния научно-технического прогресса на деятельность административных и уголовно-процессуальных органов будет постоянно возрастать.

Подобный подход к информационным системам, используемым в ходе уголовного и административного производства, требует максимальной выверенности используемых технологий, их экономической целесообразности, научного обоснования и предварительного апробирования в целях получения целостного представления о механизме функционирования вводимых институтов и выработки на основе полученных результатов соответствующей нормативно-правовой базы. В частности, требуется теоретическое переосмысление действующих процедур оформления и фиксации материалов уголовного дела (административного производства), создания дополнительных гарантий достоверности материалов, полученных с использованием информационных технологий, определение точных критериев разграничения или совмещения бумажного и электронного формата. Необходимо определить место и роль информационно-электронных технологий в единой системе судопроизводства Республики Казахстан, а также границы возможного вмешательства в процесс расследования в условиях соблюдения информационной безопасности и тайны следствия, порядок обжалования действий и решений органов судопроизводства. Особое внимание следует обратить на выработку единых критериев, позволяющих на уровне правового регулирования разграничить сферу процессуальную и сферу организационную (обеспечительную) в уголовно-процессуальной и административной деятельности.

Проблемным является и вопрос оценки доказательственной информации, полученной с применением цифровых технологий, и отнесения ее к самостоятельному источнику доказательств. Безусловно, способ формирования доказательств, полученных посредством аудио-, видео- и цифровых технологий, несколько иной, чем при вербальном получении. При этом в процессуальном плане большое значение имеет не только способ и механизм формирования доказательственной информации, но и специфика ее отражения на цифровых носителях. Однако возникают вопросы: есть ли смысл выделять электронные, цифровые доказательства из числа вещественных доказательств, полученных с применением научно-технических средств? В чем разница показаний, полученных вербальным путем, и показаний, полученных цифровым способом?

Полагаем, что основным критерием такого разграничения выступает возможность непосредственно воспринимать реакцию допрашиваемого и на этой основе формировать свое внутреннее убеждение о правдивости и ложности получаемой информации. С другой стороны, нельзя сбрасывать со счетов то обстоятельство, что унификация процедур доказывания не только сближает смежные отрасли права. Стандарт, предъявляемый к уголовно-процессуальному доказыванию (допустимость и достаточность), значительно выше, чем к доказыванию в административном и гражданском праве, поэтому это служит основным препятствием для применения в уголовном процессе упрощенных процедур данных отраслей. Однако в связи с политикой деформализации процедур доказывания в уголовном процессе появляется возможность унификации способов получения показаний для сокращенных, согласительных и ускоренных процедур. Например, путем введения в уголовный процесс получения показаний при производстве по делам дознания, в отношении уголовных проступков, упрощенного досудебного расследования, в приказном производстве и при заключении процессуальных соглашений (с согласия или по инициативе заинтересованной стороны) посредством видеоконференцсвязи, применяемой как в судебном разбирательстве по гражданским делам, так и в административном производстве внутри административных органов. При этом, с учетом способа формирования доказательственной информации, последующего исследования полученной информации и ее оценки посредством использования электронных технологий, бумажный носитель с описанием проведенного действия (протокол), перестает быть критерием допустимости зафиксированной информации, уступая место экранности, посредством которой все остальные субъекты могут с ней ознакомиться (в том числе и одновременно) как в процессе проводимого действия, так и после его окончания (например, в копии по записи). Поэтому приоритет допустимости и достоверности источника информации перемещается на неизменный и беспристрастный электронный носитель информации, а не на бумажный вариант его исполнения, зависящий от субъекта, составляющего протокол. В этой связи предлагается закрепить на уровне закона возможность рассмотрения электронных доказательств как самостоятельного источника, где протокол является лишь кратким приложением (пояснением) информационного характера к сохраненному файлу, а не наоборот.

Аргументы к этому следующие:

- повышается контроль и надзор за проводимым действием, влекущим повышение качества его производства;
- упрощается процедура обжалования и разрешения заявленных ходатайств от несогласных участников проводимого действия;
- снижается стоимость уголовного процесса путем снижения трудовых, временных, поисковых, организационных и иных ресурсов.

Например, при производстве задержания с применением видеоконференцсвязи следователь одновременно с составлением протокола задержания и личного обыска задержанного мог бы уяснить позицию прокурора и защитника, получить первоначальные показания подозреваемого и заручиться согласием на проведение подтверждающих или опровергающих по-

дозрение следственных действий. Аналогичная процедура может быть применена и при допросе подозреваемого после вынесения соответствующего протокола.

При этом отработанный механизм технического (программного) обеспечения можно заимствовать из гражданского или административного производства либо предусмотреть единый электронный комплекс, общий для смежных отраслей правоприменения. Полагаем, что решение указанных проблем должно рассматриваться в рамках единой правовой доктрины, обеспечивающей формирование не только гарантий правосудия, но и гарантий прав личности в уголовном и административном производствах.

Проведенный анализ нормативных правовых актов и мнения ученых позволил прийти к следующим выводам.

1. Глобализация мирового пространства и всеобщая информатизация общества являются базовым фундаментом для внедрения в уголовное и административное судопроизводство электронных информационных систем, направленных на модернизацию и оптимизацию указанной сферы человеческой деятельности, а также мер по созданию соответствующей организационной и нормативно-правовой основы их применения.

2. Общая правовая природа уголовных и административных правоотношений, единство предмета и способов доказывания позволяет выработать общие, приемлемые для обеих смежных отраслей права механизмы реализации поставленных перед ними задач, с использованием электронных информационных систем при ведении досудебного уголовного и административного производств в рамках предусмотренной законом компетенции их участников.

3. Информационно-правовое обеспечение досудебного уголовного и административного производства, помимо юридических гарантий прав его участников, должно содержать и технические гарантии, направленные не только на создание информационной безопасности расследования, исключаящей любой несанкционированный доступ, искажение или хищение содержащихся в них сведений, но и на бесперебойность функционирования используемых программ и модулей в информационной сфере.

4. В перспективе, в рамках единого информационного поля, с учетом низкой степени общественной опасности правонарушений, рассматриваемых в уголовном процессе в порядке протокольного производства и судебного приказа, а в административном производстве — в порядке упрощенной административной процедуры, возможно проведение досудебного и административного производств исключительно в электронном формате, исключаящем бумажный документооборот.

Список использованной литературы:

1. Мы подразумеваем правовую деятельность участников судопроизводства, имеющую единый предмет доказывания, направленный на установление события правонарушения и лиц, виновных в его совершении; общие признаки правонарушения и его состав (объект — нарушенные общественные отношения, субъект — виновное лицо, субъективная сторона — в форме прямого или косвенного умысла; объективная сторона — действие или бездействие — причинная связь между ними и наступившими последствиями) и т.д.
2. Послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» от 17 января 2014 г. [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400002014>.
3. Послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» [Электронный ресурс] // Режим доступа: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=2154866.
4. О Государственной программе «Информационный Казахстан — 2020» и внесении дополнения в Указ Президента Республики Казахстан от 19 марта 2010 г. № 957 «Об утверждении Перечня государственных программ» [Электронный ресурс]: указ Президента Республики Казахстан от 8 января 2013 г. № 464 // Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000464/>.
5. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 г. № 858 // Казахстанская правда. 2009. 27 авг.
6. Гартунг Н. История уголовного судопроизводства и судостройства Франции, Англии, Германии и России, приравненная к университетскому курсу. — Санкт-Петербург, 1868. — 219 с.
7. Вандышев В. В. Уголовный процесс. Общая и Особенная части: Учебн. для юрид. вузов и факультетов. — М.: WoltersKluwer, 2009. — 720 с.
8. Бумажный документооборот должен быть запрещен [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://forbes.kz/process/tokaev_bumajnyiy_dokumentooborot_doljen_byit_zapreschen/
9. О внесении изменения и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам модернизации процессуальных основ правоохранительной деятельности: Закон Республики Казахстан от 21 декабря 2017 г. № 118-VI ЗРК [Электронный ресурс] // Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан. — URL: <http://adilet.zan.kz/rus>
10. Шутьгин Е. П. Правовые и организационные основы деятельности органов досудебного расследования МВД Республики Казахстан, осуществляющих производство в электронном формате: Дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2021. — 262 с.
11. Информационная система Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://qamqor.gov.kz> (дата обращения: 07.07.2021). Справка по е-УД за 2020–2021 гг.

Қожабаева Г. М.,

*ақпараттандыру және байланыс басқармасының бастығы, полиция полковнигі
(Қарағанды облысының Полиция департаменті, Қарағанды қ.,
Қазақстан Республикасы, e-mail: kozhabaeva@mail.ru)*

Қылмыстық және әкімшілік іс жүргізуді ақпараттандыру: проблеманы белгілеу

Аннотация. Мақалада қылмыстық және әкімшілік іс жүргізуді ақпараттандыру мәселелері қарастырылады, оның нәтижесінде адам қызметінің кез-келген түрі үшінші тұлғалардың құқықтарына, бостандықтарына нұқсан келтіруге немесе мемлекеттің жүргізіліп жатқан қылмыстық-құқықтық саясатына қайшы келмейтін белгілі бір рұқсаттардың шегінде өтуі керек. Үкіметтің немесе жасалатын құқық бұзушылықтардың алдын алатын және жолын кесетін осы қызметтің құқықтық реттеушісі-бұл жасалған әрекеттің қоғамдық қауіптілік дәрежесіне байланысты әкімшілік немесе қылмыстық іс жүргізу аясында жүзеге асырылатын заң. Қазақстан Республикасының заңнамасы қылмыстық және әкімшілік іс жүргізуді ақпараттандыру арнасында елеулі серпінді көрсетіп отыр.

Негізгі сөздер: ақпараттандыру, қылмыстық және әкімшілік іс жүргізу, құқықтықреттеу, құқықорғауқызметі, Қазақстан Республикасы

G. M. Kozhabayeva,

*Head of the Department of Informatization and Communication, Police Colonel,
(Police Department of the Karaganda region, Karaganda,
Republic of Kazakhstan, e-mail: kozhabaeva@mail.ru)*

Informatization of criminal and administrative proceedings: problem statement

Annotation. The article deals with the issues of informatization of criminal and administrative proceedings, from which it follows that any kind of human activity must take place within the limits of certain permits that do not allow infringing on the rights, freedoms, interests of third parties or run counter to the criminal law policy of the state. The legal regulator of this activity, which prevents and suppresses possible or committed offenses, is the law, the implementation of which, depending on the degree of public danger of the committed act, proceeds within the framework of administrative or criminal proceedings. The legislation of the Republic of Kazakhstan in line with the informatization of criminal and administrative proceedings demonstrates serious dynamics.

Keywords: Informatization, criminal and administrative proceedings, legal regulation, law enforcement, Republic of Kazakhstan.

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОЛДАНУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ
ПРОБЛЕМЫ ПРАВА И ПРАВОПРИМЕНЕНИЯ
THE PROBLEMS OF LAW AND LAW ENFORCEMENT

Аубакирова Г. А., Райбаев Д. К.	
Адам құқықтары мен бостандықтарын шектеу.....	4
Байсұлтанов А. Б.	
Бас бостандығынан айыру орындарынан, қамақтан немесе күзеттен қашу объектісінің маңызы	10
Балгимбекова Г. У., Бирманова А. И.	
Адамның мәдени құқықтары мен бостандықтарын анықтайтын конституциялық аксиологияның теориялық мәселелері.....	15
Балгожина М. Е., Ахмадиев А. Б., Райбаев Д. К.	
О диспозиции ст. 217 УК Республики Казахстан, предусматривающей ответственность за создание и руководство финансовой пирамидой	20
Еспергенова Е. В.	
Меры уголовно-правового характера по предупреждению киберпреступлений в Республике Казахстан	26
Жолдаскалиев С. М., Есиргелова Д. М.	
Қылмыстық-атқару жүйесінде отандық пенитенциарлық пробацияны дамыту	31
Имангалиев Н. К.	
Правовые и организационные вопросы расследования уголовных правонарушений, совершенных в сети Интернет	37
Момышева Ф. С., Құлибек А. Б.	
Жаһандану факторы мемлекеттің егемендігін әлсірету ретінде	43
Мусабекова Н. М., Тузельбаев Н. О., Баданина М. А.	
Совершенствование системы управления административной полицией Республики Казахстан: проблемы и перспективы.....	49
Мусабекова Н. М., Тузельбаев Н. О., Досымжан Ә. Д.	
Контроль в обеспечении правопорядка в сфере административных правонарушений как основная функция правоохранительных органов	54
Сайдамарова В. В., Шарипов С. С.	
Современный взгляд на специализированное программное обеспечение в области производства криминалистического портретного исследования	59
Сейданов А. Б., Кумисбеков С. К., Кусаинов Ж. Ш.	
Применение тактических операций в ходе досудебного расследования по делам о медицинских уголовных правонарушениях.....	64
N. V. Sidorova, G. T. Buebaeva, M. G. Albekova	
Modernization of the judiciary — the basis for strengthening the State of law	70

Сыздықбеков Е. С., Абеуова С. Т., Байгожина Г. М.

К вопросу о природе терроризма и причинах террористического поведения 75

Z. S. Tolegen, G. S. Dzhumashev

Theoretical preconditions for the judicial practice of parole from serving a sentence 79

Шошаева Л. С., Құсайынова Л. К.

Қоршаған ортаны қорғау саласындағы «зиян», «залал» және «нұқсан» түсініктерінің ара қатынасы..... 83

**КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚТЫ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІН
ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІ ЖЕТІЛДІРУ**

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ
И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL TRAINING AND SOCIAL
AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LAW ENFORCEMENT**

Абугалиев Қ. Н., Қабдрашит А. А.

Қоғам мен биліктің тұтастығы — мемлекет нығаюының кепілі 88

Баймұқанова М. Т., Ладыгина О. А., Темір Ж.

Оқушылардың құқықтық тәрбиесі азаматтық сананы қалыптастырудың құралы ретінде 93

Букина Т. Г.

Создание профильно-ориентированных проблемных ситуаций при изучении дисциплины «Русский язык в деловой документации» 99

Джиембаев Р. К., Ладыгина О. А.

К вопросу о правовой регламентации полицейской деонтологии 103

Нестерова В. Е.

Формирование и совершенствование навыков владения русским жестовым языком в процессе профессиональной подготовки сотрудников полиции 109

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖӘНЕ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

INTERNATIONAL COOPERATION AND FOREIGN EXPERIENCE

Балгожина М. Е., Рахимгулова М. Б., Филин В. В.

Кейбір шет мемлекеттерде бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босаған адамдардың әлеуметтік бейімделуіне көмек көрсету 114

V. V. Guzikova

The relevance of the problem-based learning technology in foreign language classes in the process of training specialists in the educational organization of the Ministry of Internal Affairs of Russia..... 121

Дарменов А. Д., Еспергенова Е. В.

Уголовное законодательство стран ближнего зарубежья в вопросах противодействия изнасилованию и насильственным действиям сексуального характера 125

Z. S. Tolegen, G. S. Dzhumashev

Preconditions for a lenient type of punishment on parole international experience 131

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS

Абдульдинов Р. О., Ханов Т. А.

Итеративность отдельных новел уголовно-процессуального законодательства Республики Казахстан 137

Абишева А. К.

Дополнительные наказания за половые преступления в отношении несовершеннолетних..... 142

Асабаева А. А.

Некоторые вопросы внедрения сервисных подходов в деятельности органов внутренних дел (полиции) Республики Казахстан..... 147

Бимагамбетов А. Б.

Основные направления совершенствования действующего уголовного законодательства РК об экологических правонарушениях 152

Жақсылықова Н. Б., Күмісбеков С. К.

Қазақстан Республикасының заңнамасы бойынша сексуалдық сипаттағы әрекеттердің түрлері..... 158

Жидебаева Д. Е., Алтайбаев С. Қ.

Кәмелетке толмағандар жасайтын пайдакүнемдік-күш қолдану қылмыстық құқық бұзушылықтарының жалпы белгілері мен оларды саралау қағидалары 165

Игликова С. Д.

Криминализация и декриминализация экологических уголовных правонарушений (на примере ст. 337 УК РК и ст. 340 УК РК)..... 171

Игликова С. Д., Бекишева С. Д.

Динамика совершения уголовных правонарушений по фактам браконьерства 176

Матышова А. М.

Қылмыстық құқық бұзушылықтарды ашу: ЖІҚ міндеттерінің бірі ретінде заңнамалық бекітудің кейбір мәселелері 183

Онгарова Г. Б.

Квалификация преступлений коррупционной направленности:
постановка проблемы 187

Тасжуреков М. М., Әкім К. С.

Этапы развития технологий, особенности их эффективного применения
в противодействии коррупции в государственном управлении..... 193

Тугелбаев У. Е.

Понятие информационного терроризма 199

ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ҚЫЗМЕТІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
CURRENT ISSUES OF LAW ENFORCEMENT

Кужабеева Г. М.

Информатизация уголовного и административного производства:
постановка проблемы 205

Қолжазбаны ресімдеу бойынша авторларға арналған нұсқаулық

Басылымға бұрын басқа басылымдарда жарияланбаған құқықтану, құқық қорғау қызметі, қызметкерлерді кәсіби даярлаудың өзекті проблемасы бойынша қазақ, орыс және шет тілдеріндегі мақалалар қабылданады.

Жұмыстың мазмұны ғылыми жаңалық, теориялық және практикалық маңыздылық, логикалық баяндалу талаптарына сай болуы керек. Мақала кіріспе бөлімінен, проблема қоядан, негізгі бөлімнен, қорытындыдан тұруы тиіс.

Журнал тоқсанына 1 рет жарияланады. Мақалалар келесі мерзімге дейін ұсынылуы тиіс: № 1 журналдың 15 ақпанға дейін, № 2 — 15 мамырға дейін, № 3 — 15 тамызға дейін, № 4 — 15 қарашаға дейін қабылданады.

Басылымға арналған материалдар келесі талаптарды міндетті сақтай отырып, қағаз және электрондық тасымалдағыштарда ұсынылады:

- 1) ЭОЖ (эмбебап ондық жіктеу коды);
- 2) автордың тегі, аты, әкесінің аты, лауазымы, ғылыми дәрежесі, атағы, жұмыс орны, қала, ел атауы — қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 3) автордың электрондық поштасы, пошталық мекенжайы және байланыс телефоны;
- 4) мақала атауы — ортасында бас әріптермен — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 5) зерттеу тақырыбы мен мәнін көрсететін аннотация (80–100 сөз) — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 6) негізгі сөздер (мақаланың мазмұнын сипаттайтын және ақпараттық іздестіру мүмкіндігін қамтамасыз ететін атау септігінде 8-10 сөз немесе сөз тіркесі) — мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерінде;
- 7) мәтін Word редакторы, қаріп — Times New Roman, мөлшері — 14;
- 8) беттер саны — 6–8 бет (А4 форматында) аннотацияны санамағанда;
- 9) арақашықтық — біржарым (1,5);
- 10) абзацтық шегініс — 1,25;
- 11) жиектері: сол жақ жиегі — 3 см, оң жақ жиегі — 1 см, жоғарғы және төменгі жиектері — әрқайсысы 2 см;
- 12) мәтін бойынша сілтемелер тік жақшаларда дәйексөз беттерін көрсете отырып жазылады [1, 15]. Пайдаланылған әдебиеттер тізімі-құжаттың соңында, мәтінде пайдалану тәртібі бойынша («Библиографиялық жазба, библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құру ережелері» 7.1 – 2003 МС сәйкес ресімделеді).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімін ресімдеу кезінде Академия қызметкерлерінің ғылыми жұмыстары немесе «Хабаршы — Вестник» журналына сілтемелерді міндетті түрде пайдалану қажет.

Жұмысқа мақала талқыланған бөлініс отырысының хаттамасынан үзінді ұсынылады.

Мақаланың мазмұны, мақалада келтірілген нақты мәліметтердің, дәйеккөздердің, дереккөздердің шынайылығы үшін автор дербес жауапты.

Мақала редакциялық алқа немесе мақала тақырыбына жақын салада зерттеу жүргізетін мамандар плагиатқа тексеріп, оң рецензия бергеннен кейін басылымға жіберіледі.

Әдеп нормалары мен ережелерді сақтау басылым процесінің барлық қатысушылары: авторлар, рецензенттер, редакциялық алқаның мүшелері және редакция қызметкерлері үшін міндетті.

Редакциялық алқа жариялауға ұсынылған материалдарды іріктеу құқығын өзіне қалдырады. Редакция талаптарға сәйкес келмейтін материалдарды қарастырмайды және жарияламайды.

Журналдың электрондық нұсқасын <https://kpa.gov.kz/> сайтынан көруге болады

Редакцияның мекенжайы: 100009, Қарағанды қ., Ермаков көшесі, 124,
Қазақстан Республикасы ПМ
Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
ғылыми-зерттеу және редакциялық-баспа жұмысын ұйымдастыру бөлімі
E-mail: oniirir@kpa.gov.kz,
факс: 8(7212) 30-33-92

Руководство для авторов по оформлению рукописи

К изданию принимаются научные статьи на казахском, русском и иностранных языках по актуальным проблемам юриспруденции, правоохранительной деятельности, профессиональной подготовки сотрудников, не публиковавшиеся ранее в других изданиях.

Содержание работы должно удовлетворять требованиям научной новизны, теоретической и практической значимости, логичности изложения. Статья структурно должна включать вводную часть, постановку проблемы, основную часть, выводы.

Журнал издается 1 раз в квартал. Для включения в № 1 журнала рукописи принимаются до 15 февраля, № 2 — до 15 мая, № 3 — до 15 августа, № 4 — до 15 ноября.

Материалы для опубликования предоставляются на бумажном и электронном носителях с **обязательным соблюдением следующих требований:**

- 1) УДК (код универсальной десятичной классификации);
- 2) фамилия, имя, отчество автора, должность, ученая степень, звание, место работы, название города, страны — **на государственном, русском и английском языках;**
- 3) адрес электронной почты, почтовый адрес и контактный телефон автора;
- 4) название статьи — по центру прописными буквами — **на государственном, русском и английском языках;**
- 5) аннотация (80-100 слов), отражающая тему и предмет исследования, — **на государственном, русском и английском языках;**
- 6) ключевые слова (8-10 слов или словосочетаний в именительном падеже, характеризующие содержание статьи и обеспечивающие возможность информационного поиска) — **на государственном, русском и английском языках;**
- 7) текст в редакторе Word, шрифт TimesNewRoman, кегль 14;
- 8) количество страниц — 6–8 (формат А4), не считая аннотации;
- 9) интервал — полуторный (1,5);
- 10) абзацный отступ — 1,25;
- 11) поля: слева — 3 см, справа — 1 см, верхнее и нижнее — по 2 см;
- 12) сноски — по тексту в квадратных скобках с указанием цитируемых страниц [1, 15]. Список использованной литературы — в конце документа, по порядку использования в тексте (оформляется в соответствии с ГОСТ 7.1 — 2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления»).

При оформлении перечня использованной литературы надлежит обязательно использовать ссылки на журнал «Хабаршы — Вестник» или научные работы сотрудников академии.

К работе прилагается выписка из протокола заседания подразделения, на котором обсуждалась статья.

Статья допускается к публикации только после проверки на плагиат и положительной рецензии редакционной коллегии или специалистов, которые ведут исследования в областях, близких к тематике статьи.

Персональную ответственность за содержание статьи, точность приведенных в ней фактических данных, цитат, источников несет автор.

Соблюдение этических норм и правил обязательно для всех участников процесса публикации: авторов, рецензентов, членов редколлегии, сотрудников редакции.

Редколлегия оставляет за собой право отбора предлагаемых для опубликования материалов. Материалы, не соответствующие требованиям, редакцией не рассматриваются и не публикуются.

Электронная версия журнала доступна на сайте академии <https://kpa.gov.kz/ru>

Контактная информация

Адрес редакции: 100021, Республика Казахстан,
г. Караганда, ул. Ермекова, 124,
Карагандинская академия МВД РК им. Б. Бейсенова,
отдел организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы
E-mail: oniirir@kpa.gov.kz
факс: 8(7212) 30-33-92

Authors' guide to the design of a manuscript

Scientific articles in Kazakh, Russian and foreign languages on topical issues of jurisprudence, law enforcement, and professional training of employees that have not been published in other publications are accepted for publication.

The content of the work must meet the requirements of scientific novelty, theoretical and practical significance, and logical presentation. Structurally, the article should include an introductory part, a statement of the problem, the main part, and conclusions.

The journal is published once a quarter. For inclusion in the journal No. 1, manuscripts are accepted until February 15, No. 2 — until May 15, No. 3 — until August 15, No. 4 — until November 15.

Materials for publication are provided in paper and electronic media **with the following requirements:**

- 1) UDC (Universal Decimal Classification code);
- 2) the author's surname, first name, patronymic, position, academic degree, title, workplace, city and country — in the state, Russian and English languages;
- 3) the author's email address, mailing address, and contact phone number;
- 4) the title of the article—in the center in capital letters — **in the state, Russian and English languages;**
- 5) abstract (80–100 words), reflecting the topic and subject of the study — **in the state, Russian and English languages;**
- 6) keywords (8-10 words or phrases in the nominative case, describing the content of the article and providing the possibility of information search) — **in the state, Russian and English languages;**
- 7) text in the Word editor, Times New Roman font, size 14;
- 8) number of pages — 6–8 (A4 format), not counting annotations;
- 9) interval — one and a half (1,5);
- 10) paragraph indent — 1,25;
- 11) margins: left — 3 cm, right — 1 cm, top and bottom—2 cm each;
- 12) footnotes — in the text in square brackets indicating the cited pages [1, 15]. The list of references — at the end of the document, according to the order of use in the text (issued in accordance with the state standard 7.1-2003 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of compilation»).

When making a list of references, it is necessary to use references to the journal «Khabarshi — Vestnik» or scientific works of the academy staff.

The work is accompanied by an extract from the minutes of the meeting of the department at which the article was discussed.

The article is allowed to be published only after checking for plagiarism and a positive review by the editorial board or specialists who conduct research in areas close to the subject of the article.

The author is personally responsible for the content of the article, the accuracy of the actual data, quotations, and sources given in it.

Compliance with ethical standards and rules is mandatory for all participants in the publication process: authors, reviewers, members of the editorial board, editorial staff.

The Editorial Board reserves the right to select the materials proposed for publication. Materials that do not meet the requirements are not considered and published by the editorial board.

The electronic version of the journal is available on the Academy's website <https://kpa.gov.kz/ru>

Contact information

Editorial office address: 100021, Republic of Kazakhstan,
Karagandy city, Ermekova st, 124,
Karaganda Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beisenov,
department of organization of research and editorial and publishing work
E-mail: oniirir@kpa.gov.kz,
fax: 8(7212) 30-33-92